Domonkos Cs. László

HOL NEMZET SÜLLYED EL

1920. június 4-én, néhány perccel a trianoni békeszerződés aláírása után Benárd Ágost küldöttségvezető (balra, cilinderrel a kezében) **és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ, államtitkár** (jobbra, fedetlen fővel) **elhagyja a versailles-i Nagy Trianon kastélyt.**

1920. június 3-án Párizsba érkeztek magyar megbízottak: Benárd Ágoston miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ. Benárd népjóléti és munkaügyi miniszter az utolsó pillanatban vállalta magára a feladatot, hogy a magyar kormány egyetlen tagjaként vegyen részt az aláírási ceremónián.

Teleki Pál külügyminiszter azért nem kerülhetett szóba, mert elcsatolt területekről származik – bár ez csak részben volt igaz, hiszen édesanyja pesti volt. Soós Károly honvédelmi miniszter pedig lemondott, mintsem, hogy aláírja a békeszerződést.

A magyar megbízottak már június 3-án rátették pecsétjüket a trianoni szerződésre. A magyar küldöttek szálláshelyükről június 4-én délután 4 óra 15 perckor autón érkeztek meg a Nagy Trianon-palotába.

Velük volt néhány kísérő is, így Praznovszky Iván külügyminisztériumi osztályfőnök és Csáky István is. Az antant részéről Henry alezredes kísérte őket, egy brit őrnagy és egy olasz főhadnagy társaságában.

A magyar küldöttséget egy fogadószobában várakoztatták, miután a ceremónia csak 4 óra 30-kor kezdődik.

Henry alezredes vezette a magyar delegációt 4 óra 30 perckor az ülésterembe.

A győztes hatalmak közül Franciaországot, Nagy-Britanniát, Japánt, Olaszországot és USA-t is képviselik küldöttek a teremben. De Belgium, Csehszlovákia, Portugália, Kína, Görögország, Jugoszlávia, Panama, Nicaragua és Kuba delegáltjai is az ülésteremben voltak.

Millerand így szólt Benárdhoz és Drasche-Lázárhoz: „Uraim! Átadom Önöknek azt a szerződést, amelyet a szövetségesek Magyarországgal kötnek. Az a szöveg, amelyet alá fognak írni, azonos azzal a szöveggel, amelyet május 6-án adtak át a magyar delegátusoknak. Fölszólítom a magyar meghatalmazott urakat, lássák el a szerződést aláírásukkal!”

Nagyon gyorsan lezárult a ceremónia Drasche-Lázár aláírása után. 4 óra 40 perckor véget is ért az esemény. Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter leül, amikor aláírja a szerződést. Millerand felszólítása után Benárd magyar miniszter állva írja alá a szerződést – egyfajta tiltakozásként.

Kollár Ferenc

Domonkos Cs. László

HOL NEMZET SÜLLYED EL

A könyv a Szerző családjának a támogatásával került kiadásra.

Tartalomjegyzék

Előhang 5
Az antant nagyhatalmainak elköteleződései 15
A cseh propaganda szerepe, hatásai 16
A cseh hatás Amerikában: a wilsonizmus 18
Az elnök nézetei a katonai helyzet változásaihoz is igazodtak. 23
A cseh hatás Európában 25
A cseh és román hatás az angolszász „politikatudományra” 28
A francia sajtó és a politikai élet megvásárlása 31
A különbéke kísérlet kudarca 32
Clemenceau végleg megfosztja a Monarchiát a méltányos béke esélyétől 32
Csak magunkra számíthattunk 38
Fegyverszünet az olasz fronton 39
A hátország történései 52
A Magyar Nemzeti Tanács 56
A Katonatanács – a hadsereg végzete 59
A király kísérlete a válság megoldására 60
A Főherceg és a Hadik-kormány 63
Károlyi kormányra kerül, Tisza István halála 72
A „forradalom” 78
A Balkáni front 81
Károlyi belgrádi „fegyverszünete” 85
A hadsereg szétzúzása – az ország védtelen marad 103
Kelet-Magyarország és Erdély 106
A Felvidék 120
Ismét Kelet-Magyarország 135
Ismét a Felvidék 146
Észak-Kelet Magyarország 148
Ismét Kelet-Magyarország 151
És Károlyi Mihály? 152
Összegzés 154
Néhány tény, idézet, vélemény – kommentár nélkül 158
Melléklet 161
Jegyzetek: 163
Felhasznált irodalom 168
Egyéb források: 171

Előhang

A magyarságot a XX. század elején ért nemzeti tragédia szimbólumaként használjuk Trianon nevét. Az ott aláírt, békeszerződésnek nevezett diktátum azonban már csak szomorú végjátéka volt mindannak, ami velünk, nélkülünk, és sajnos részben általunk 1918 őszétől kezdődően lényegében 1919 tavaszáig bezárólag történt.

Az Osztrák–Magyar Monarchia a háborút ugyan elveszítette, de pusztán a katonai vereség nem tette szükségszerűvé mindazt, amit végül Trianonban aláírattak velünk. A Magyarországra acsarkodó külső romboló erők azonban belső szövetségesekre találtak, olyan helyzetet teremtve, amelyre talán a legborulátóbbak sem voltak felkészülve.

A XIX. század második felére a magyar nemzet politikai vezető elitjének le kellett számolnia azon illúzióval, hogy az ország társadalmi, gazdasági modernizálása, a klasszikus liberalizmus eszméinek a jogalkotás, illetve a politikai, társadalmi gyakorlat és élet szintjén való érvényesülése érdekközösséget, és békét teremt a magyarság és a nemzetiségek között.

1848–49-ben a nemzetiségek egy része, a szerbség a románság, valamint Erdély szászsága, nyíltan fordult szembe a saját hite szerint, értük is szabadságharcot vívó magyarsággal. A románok szerbek esetében ez – a délvidéken, az erdélyi Érchegységben – valóságos népirtás jellegét öltötte a magyar polgári lakosság körében is.

A határokon át nem nyúló nemzettesttel bíró (és a történelmi ország területén valóban őshonos) szlovák és ruszin nemzetiség azonban ekkor alapvetően nem vált ellenségessé. A „szlovák” légió felállítására tett kísérlet kudarcba fulladt, ugyanakkor egyes becslések szerint, a honvédhadseregen belül akár a 20%-ot is megközelíthette a szlovák katonák aránya.

A kiegyezés az ország helyzetét az európai nagyhatalmak között biztosította. Az ország gazdasági fejlődése felgyorsult, a magyarság lélekszáma pedig a század végére már meghaladta az össznépesség 50%-át. Ez jelentős részben a nem magyar nemzetiségűek, – és különösen a városlakó németek és a zsidóság – elmagyarosodásának is betudható. Az asszimiláció színterei elsősorban Budapest, valamint a nemzetiségileg vegyes vidékeken fekvő nagyvárosok voltak, melyekben a főképpen német és zsidó elemnek a magyarságba való beolvadása önkéntesen, spontán módon zajlott le, nem csak a középosztály, hanem a kispolgárság körében is.

Vidéken az asszimiláció folyamata azonban ennél összetettebb folyamat volt. A vidéki, vagy vidéki hátterű értelmiségnek a magyarságba olvadása különösen

a szlovákság, valamint a ruszinság körében öltött jelentősebb méreteket. A vidék paraszti népessége körében a vegyes népességű vidékeken, különösen az etnikai határterületeken volt jelentősebb az asszimiláció. De általában elmondható, hogy a többségi nemzetbe való beolvadás az ország felgyorsult kapitalizálódásának is következménye volt. Kialakult egy északról dél felé áramló belső migráció. Az északi, túlnyomóan szlovák népességű, mezőgazdasági tevékenységre csak korlátozottan alkalmas megyékből paraszti népesség áramlott a délebbre található iparvidékek, – és persze Budapest – felé, de Erdélyben is a déli, Zsil völgyi bánya és iparvidék komoly vonzerőt gyakorolt a hegyvidékek magyar és román parasztságára. Az iparvidékek (és különösen Budapest) pedig természetes etnikai „olvasztótégelyek" voltak. Az asszimiláció azonban nem volt feltétlenül egyirányú folyamat. Míg a városok, iparvidékek a magyarrá válás katalizátorai voltak, a felvidéken és Erdélyben riasztó jelenségként megjelent a magyar parasztság elrománosodása elszlovákosodása is. A románná válást Erdélyben a regáti hátterű bankok, földhitelintézetek tudatosan segítették elő, a hitelnyújtás feltételeként lényegében a románná (identitást és vallást váltva) válást támasztva. A fordított asszimilációra néhány adat: a kiegyezéstől a századfordulóig eltelt időben 465 korábban magyar népességű falu vált nemzetiségivé, míg elmagyarosodásról csak 261 településen beszélhetünk. Csak Erdélyben 1848 és 1901 között 300 település vált románná. (1)

Ezen, ellenirányban is működő nyelv és identitásváltás egyébként a legkézenfekvőbb cáfolata annak, hogy Magyarországon a kormányzat tömeges, erőszakos magyarosítást folytatott. Sőt, – a későbbi korok, illetve eszmei áramlatok által szélsőségesnek nyilvánított – írók, közírók éppen a magyarságot őrlő asszimilációban látták a nemzetre leselkedő fő veszélyt, és aminek fő okát a mindenkori magyar kormányzat és politikai elit bűnösen felelőtlen mulasztásában látták.

E „felelőtlen mulasztás"-ként értékelt nemzetiségi politika azonban a magyar politikai vezető elit részéről nem utolsósorban a szabadságharc során szerzett tapasztalatok és tanulságok gyakorlati alkalmazására irányuló törekvés eredménye volt; annak felismerése, hogy a magyarságnak a népesség mintegy felét kitevő idegen etnikummal békére, megegyezésre kell jutnia. Magyarország csak így maradhat fenn. A nemzetiségekhez való viszony alapját a kiegyezést követően az 1868. évi nemzetiségi törvény teremtette meg, amely világviszonylatban is rendkívül liberálisnak számított. Zavarba ejtően az volt. Hazai bírálói szerint a magyarság ezzel a törvénnyel az állam magyar jellegéről mondott le. A törvény a magyar „politikai nemzet" fogalmából indult ki, azonban ezen elv – helyes értelmezésében – éppen, hogy az asszimiláció elutasítását jelentette. Ahogy Deák Ferenc mondta a képviselőházban 1872-ben (az újvidéki szerb gimnázium állami támogatása tárgyában tartott vita során) „…ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy őket minden áron magyarosítsuk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltessük..."(2)

Mielőtt azonban továbbmegyünk, tisztázandónak tartok valamit. Nemzetiségi kérdésről lévén szó, a történeti munkák is az egyes nemzetiségeket mintegy egységként kezelik, azok nemzeti törekvéseiről – ennek keretében akár magyarellenességükről – szólva nem téve különbséget a nemzetiségeket alkotó népesség rétegződése szerint.

Amikor a nemzetiségek nemzeti törekvéseiről szólunk, úgy valójában e népességnek a középosztályba jutott társadalmi elitjének egy részéről beszélünk. A türelmetlen nacionalizmustól megérintett – valójában, igen szűk körű – értelmiségi csoportokról van szó, sok esetben olyan, nemzetileg vegyes származású egyénekről, akik esetében a tudatos választás, a neveltetés stb. eredménye az, hogy mely nemzethez sorolták magukat, de számos példát láthatunk a körülmények, érdekek hatására történt identitásváltásra is. (Pl. a magyar nemesnek született Országh Pál felismerte magában a szlovák költőt, és így Pavol Hviezdoszlavként lett választott nemzete legnagyobb költője.)

A román, szlovák, szerb nemzetiség túlnyomó részét alkotó paraszti tömegekre azonban a közülük kiemelkedett elit izgatása számottevően nem hatott, e paraszti tömeg azonban a belőle iskoláztatása révén kiemelkedő rétegnek utánpótlási bázisa volt.

Nem túlzás így az a megállapítás, hogy a nemzetiségi kérdés jogi- politikai kezelése, és alapvetően liberális megközelítése eredményeként nevelődhetett ki Magyarországon a nemzetiségi politikusok azon nemzedéke, amely az ország elpusztítását tűzte ki céljául.

Az ezen célt szolgáló propaganda eredményeként a század végére már a magyar kormányzat legártatlanabb belső intézkedései is úgy jelentek meg a külvilág előtt – ezen nemzetiségi izgatóknak köszönhetően – mint a brutális nemzeti elnyomás megnyilvánulásai.

Az ország, és a nemzet elleni propagandát igen megkönnyítette az, hogy rólunk, illetve Magyarországról a külföld –és különösen a később a világháborús ellenfeleket adó nyugati világ – igen keveset tudott. Ahogy Padányi Viktor írja: „a 17. század óta a saját belső újjáépítésével elfoglalt Magyarország ritkán hallatott magáról, és ezeket a hangokat is gondosan felfogta az osztrák kormányzat által Magyarország elé húzott függöny.”(3)

A valós kép kialakulását gátló tényezőként említhetjük még, hogy Európában (de hát másutt is) rokontalan nép vagyunk, egyedülálló nyelvvel. A szétzúzásunkra törekvő ellenségek ezzel szemben Európát átívelő etnikai, nyelvi rokonságokat ápoltak szláv, illetve latin nyelvük „eredetük” alapján, az ázsiai, „mongolfajú” stb. magyarság felett állónak hirdetve magukat.

A századfordulón a román propaganda volt a leghatékonyabb, mely a román anyaországból is hathatós erősítést kapott. Így a Bukarestben 1891-ben alakult

„Liga Culturala" ugyan az egész románság kulturális egységének szolgálatát tűzte ki céljául, ténylegesen azonban a féktelen magyarellenes uszítás szervezeteként működött. Az erdélyi román vezetők által kiprovokált, un. „Memorandum" majd „Replica" perekben a magyar bíróságok – noha az ország alkotmányos berendezkedését ért durva támadások miatt indult büntetőperekről volt szó – feltűnően enyhe ítéleteket hozott, (4) mégis a Liga ezeket a pereket felhasználva román mártírok neveivel harsogta tele Európát, hirdetve, hogy a barbár, „mongolfajú" magyarok nem csak „ezer éves fogságban tartják a románságot," de e népet az „édesanyjától, a nagy és nemes Rómától örökölt nyelvétől és nemzetiségétől is meg akarja fosztani."

A gondosan felépített, ferdítésekre, valótlanságokra épített, és sajnos, általunk kellően nem cáfolt ellenséges propaganda eredményeként a nyugati közvélemény a XX. század elejére már szinte kritikátlanul hitt el mindent, amit ellenségeink rólunk állítottak.

A rosszindulatú, és gonosz ferdítések kútja pedig kimeríthetetlennek mutatkozott. Nem jelentős, de jellemző példa: a Hajdúdorogi Görög – katolikus püspökség felállítására 1912-ben egy pápai bulla engedélye alapján került sor. A román propaganda ezt az erőszakos asszimiláció újabb kirívó példájaként tárta a világ elé. Valójában azonban annyi történt, hogy a görög-katolikus magyar nemzetiségű hívek kaptak ezáltal önálló püspökséget, ugyanis eddig román és ruszin egyházi főhatóság alá tartoztak.

Világraszóló magyar ellenes uszítás alapjául szolgált a koalíciós kormány idején született 1907. évi XXVII. törvény, („Lex Apponyi") melyet a nemzetiségek barbár magyarosításának eszközeként láttattak elsősorban román politikusok.

E törvény „durvasága" abban állt, hogy előírta: a nem magyar tannyelvű iskolákban a magyar nyelv olyan mértékben tanítandó, hogy a nemzetiségi tanuló e nyelven a negyedik év végére a gondolatait élőszóval és írásban is érthetően ki tudja fejezni. Ez ideig ugyanis a nemzetiségi, de állami támogatást is igénybe vevő iskolákban a magyar nyelvet nem tanították.

Az Európában kialakult torz szemléletre jellemző, hogy a törvényt előterjesztő Apponyi Albert egyik leghevesebb támadója a Nobel-díjas norvég író, Björnsterne Björnson volt. Nyilván eszébe sem jutott, hogy párhuzamot vonjon a Norvégiában élő, de a norvég állam által nem létezőnek tekintett lappok és a Magyarországon élő nemzetiségek tényleges jogai, helyzete között. (5)

A magyar állam, és nemzet elleni propaganda persze igen határozott célok érdekében folyt.

A XIX. század második felében, a török birodalom európai térvesztése következtében Magyarország szomszédságában létrejött a független Románia, valamint Szerbia. Mindkét állam számára e korszak a töretlen nemzeti sikerek

korszaka volt. A dunai fejedelemségek egyesülésével létrejövő Románia – lényegében áldozatok nélkül (6) – 1878-ban hozzájutott Dobrudzsához, míg Szerbia területe a függetlenné válást követően, és a második Balkáni háborúval bezárólag (1913.) az eredeti területe többszörösére növekedett. Ezen fiatal, öntudattól duzzadó államok ellenállhatatlan vonzerőt gyakoroltak az idegen – elsősorban magyar – uralom alatt élő nemzettársaik, illetve e nemzetiségek erre fogékony képviselőire. A szerb, román irredenta által ígért, a magyar területekre mind leplezetlenebbül igényt formáló, nemzeti programmal a mégoly messzemenő engedményekre kész magyar nemzetiségi politika hosszú távon mind nehezebben konkurálhatott.

Némileg más volt a helyzet a szlovákok, valamint a ruszinok esetében, akik számára a „haza" fogalma a történelmi ország határain belülre esett. A szlovák értelmiség szűk rétege körében ugyan élt a szláv testvériség gondolata, ami azonban orosz, illetve cseh orientáció között ingadozott. A „csehszlovák nemzet fikciója még csak születőben volt, a felvidéki szlovákság körében az még nem vert gyökeret. Jelentős különbség volt továbbá a nyugati és keleti szlovákság között, ahogy ezt a későbbiekben látni fogjuk.

Michal Mudroň szerint, – aki Grünwald Béla „Felvidék" című nagy feltűnést keltő, a szerző szerint túlzottan megengedő nemzetiségi politikát ostorozó művével szemben írta meg saját, hasonló című vitairatát, – a szlovákság nemzeti igényeit a század utolsó évtizedeiben (a műve 1878-ban jelent meg) lényegében kielégítheti a politikai nemzet azon felfogása, melynek keretei között a szlovákság a magyarokkal közös hazán belül valósíthatja meg saját nyelvi-kulturális, valamint helyi igazgatási céljait. (Mudroň egyébként a saját népére maga is a „tót" elnevezést használta, a cseh hatásra született „szlovák" elnevezés ekkor még nyilván nem honosodott meg.)

A ruszinság a nemzeti ébredés kezdeti fokán állt, a kevés számú nemzeti ébresztő elsősorban külföldön (Amerikában) működött. „Ruszin" nemzetiségi kérdés Magyarországon a háború végéig gyakorlatilag nem jelent meg.

A magyarországi németség egy része az önkéntes elmagyarosodás útján haladt, jelentős része pedig – már csak arra is tekintettel, hogy a németek a magyarokkal részben keverten éltek – lojális volt a magyar államhoz. Külön említendőek az erdélyi szászok a befelé forduló zárt világukkal. (Hogy számukra a mindenkori halatomhoz való tartózkodóan lojális igazodás volt a meghatározó, tükrözni fogja majd az 1919. január 8. napján tartott – a román államhoz csatlakozást kimondó – népszavazás eredménye is.)

A horvát nemzettel való kapcsolatot alapvetően az 1968. évi horvát–magyar kiegyezés határozta meg, a horvátok Horvátország határain belül maguk is politikai nemzetet alkottak, amelynek része volt a Horvátország területén élő magyar kisebbség is. A horvátokkal való viszony alapvetően közjogi kapcsolatot

jelentett, és születőben volt a délszlávok közösségének, távlatilag politikai egységének eszméje. Végül a magyar szívnek oly kedves Fiume, a „corpus separátum" vagy Magyar Tengermellék népessége teljesen kevert volt, olaszok horvátok magyarok németek éltek – egymást mintegy nemzeti egyensúlyban tartva – ebben a kozmopolita szellemű városban.

A háború kitörésének küszöbére érkezve, már minden nemzetiség részéről (a ruszinokat és persze a németeket kivéve) készen állt az az „elit" amely az alkalmat várta, hogy saját kizárólagos nemzeti céljait a magyarsággal, a magyar államisággal szemben megvalósíthassa.

Tisza István gróf – 1913. június 10-től 1917. június 15-ig (másodízben) az ország miniszterelnöke – talán minden kortársánál tisztábban látta a magyarságra, az országra leselkedő veszélyt. Ezért ragaszkodott a dualizmus rendszeréhez, és ezért ellenezte az általános titkos választójog bevezetését is. Meggyőződése szerint a választójog ilyen kiterjesztése az ország szétrombolására törekvő erők kezében lenne hatékony eszköz, de itt nem csak a nemzetiségi politikusokra gondolt.

Nem volt ellensége a társadalmi reformoknak, de nem gondolta, hogy a demokrácia a választójognak a felelősséggel dönteni nem képes, demagógokat követő, a józan mérlegelés helyett indulatoktól, vagy akár felszított gyűlölködéstől vezérelt tömegre való kiterjesztésével lenne azonos.

Ezzel kapcsolatban: hogy eloszlassunk egy eléggé elterjedt vélekedést: a nemzetiségek vezéreit nem lehet Tisza Istvánnal szemben, de tőle függetlenül is, a „demokrácia" bajnokaiként szemlélnünk, mint akik fennkölten küzdenek a félfeudális magyar állammal, a nemzetiségeket elnyomó magyarsággal szemben. (7) Ezt legjobban mutatja Ferenc Ferdinánd és a köréje csoportosuló nemzetiségi vezérek kapcsolata. A hatalom átvételére államcsínnyel készülő, a jogállamiságot semmibe vevő és a dualista rendszert felszámolni szándékozó „Nagy-Ausztriában" gondolkodó trónörökös a tervezett „reformjai" fő akadályát a kettős birodalmon belül államalkotó, és nemzeti szuverenitása terén csak a közös ügyekben engedményt tévő magyarságban látta. A valószínűleg pszichopata trónörökös a magyarok ellen engesztelhetetlen ellenszenvet és gyűlöletet érzett. E beállítottsága révén jól megértette magát a nemzetiségi politikusokkal, akikben Magyarország széttörésére, és a magyarság, mint politikai nemzet megsemmisítésére irányuló terveiben a jövőbeli szövetségeseket látta.

„Rossz ízlésre vall a magyarok részéről, hogy egyáltalán Európába jöttek" jelentette ki a főherceg, aki egyébként a magyar trón örököse volt. Elgondolhatjuk, milyen sikert arathatott környezetében ez a szellemes megjegyzés.

Itt azért gondoljunk bele: Milyen nyomás alól szabadult fel Magyarország, amikor ezt az embert a szerb merénylők megölték. És mégis, ezen merénylet indította el azt a folyamatot, ami a háború kirobbanásához vezetett. A Monarchia,

mint nagyhatalom, természetesen nem hagyhatta a történteket megtorlatlanul, de Magyarországnak a háború minden más hatalomnál kevésbé volt érdeke. Tisza tisztán látta ezt, küzdött a háború megakadályozásáért. Miután azonban álláspontjával egyedül maradt, látva, hogy a hadüzenetet elhárítani nem tudja, (8) teljes erkölcsi súlyával a küzdelem mellé állt, tisztán látva azt is, hogy ha már háborúba kell bocsátkoznunk, azt nem szabad elveszítenünk. Hiszen számunkra az nem pusztán egy vesztes háború lesz…

Tisza a háború előestéjén is a nemzetiségekkel való megegyezésre törekedett. Szilárd elvi alapon, de tárgyalt, egyezkedett.

1914. február 20-án a Képviselőházban egy interpellációra a Ház elé tárta az ezt megelőzően, román politikusokkal folytatott tárgyalása anyagát.

Ekkor mondta a következő baljóslatú szavakat: a nemzetiségi törvényt egyes rendelkezéseiben végrehajtani nem lehet. A törvény ugyanis abból indul ki, hogy a nemzetiségek is a törvény alapján fognak állni, de „öngyilkosság ádáz ellenségekre alkalmazni azt a törvényt, amely szerető testvérek számára készült."

A nemzetiségi politikusokat mozgató valós szándékokra egy jellemző példát ír le Herczeg Ferenc az emlékirataiban. Az író az 1880-as évek végén párbajvétség miatt államfogház büntetését töltött Vácott. Itt ismerkedett meg a sajtóvétség miatt elítélt Ioan Slavici–csal a Nagyszebenben megjelenő „Tribuna" című román lap alapító főszerkesztőjével. Slavici, mivel a felesége ez időben volt várandós, az intézetből rendszeres eltávozást, majd szabadságot kapott, hogy a családjával lehessen.

Mivel a magyar állam nagyvonalúságáról ezzel kapcsolatban Slavici is elismerően nyilatkozott, Herczeg Ferenc felvetette neki, hogy talán nem is lehetetlenség a megbékélés magyarok és a nemzetiségek között. Slavici válasza: „ne higgye, hogy minket okossággal vagy jósággal meg lehet nyerni. Nem is akarjuk, hogy a magyar kormány jól bánjon a román néppel, jobb szeretnők, ha mind kegyetlenebbül elnyomná. Mi nem a megegyezést keressük, nekünk a jövőnk érdekében viszályra van szükségünk."

Slavici egyébként ugyancsak Ferenc Ferdinánd környezetéhez tartozott.

Magyarország így a szétrombolására ugrásra készen álló belső ellenséggel terhelten lépett be a háborúba, melynek kirobbantása nem volt érdeke. Tény, hogy a háború kitörésekor a magyar nemzetiségi vezetők sorra lojalitási nyilatkozatokat tettek a közös magyar haza iránt. Nyilván; kivártak.

A Monarchia és Szerbia közötti háborút a trónörökös elleni merénylet miatt a Szerbiához intézett határozott, – de Tisza István közrehatására a végső szövegezésében nem teljesíthetetlen, vagy elfogadhatatlan – ultimátum visszautasításával Szerbia provokálta, annak biztos tudatában, hogy Oroszország mögötte áll. Annak pedig, hogy a háború az Antant és a Központi Hatalmak közötti általános

konfliktussá terebélyesedett, a közvetlen oka az orosz mozgósítás, és az ennek hatására ugyancsak elrendelt német, majd további mozgósítások voltak.

A háború kimenetelét – utóbb visszatekintve ezt kijelenthetjük – az Egyesült Államok hadba lépése döntötte el, mely hadbalépés azonban az addig a Monroe elvet követő nagyhatalom részéről előre nem volt látható. (Gondoljunk csak bele: Wilson az európai háborútól való távolmaradás programjával nyert elnökválasztást, 1916-ban. „He kept us out of war" (Ő védett meg minket a háborútól,) volt a Demokrata párt választási szlogenje. (9)

Az amerikai hadba lépés elmaradása esetén legkésőbb 1918. év végére, 1919. év elejére mindkét hadviselő fél kimerülése feltehetően egy kompromisszumos, győztesek és vesztesek nélküli békéhez vezethetett volna, ami Magyarországra nézve nem lett volna szükségképpen kedvezőtlen.

Németország esetében ugyanis a kompromisszumos béke nyilván nem csak Elzász-Lotaringia, és a gyarmatai vagy ezek egy része átengedésének kötelezettségét jelentette volna, de nem valósulhattak volna meg az európai hegemóniát célul tűző „Mitteleurópa" tervek sem.

A németek Mitteleurópájában a Monarchiának az alárendelt csatlós szerepe jutott volna, annak veszélyét is magában rejtve, hogy a németek Magyarországot területi engedményekre próbálták volna kényszeríteni, pl. Románia megnyerése végett…

Egy kompromisszumos béke így látszólag paradox módon, egy megreformált, és a német nyomástól felszabadult Monarchia és benne Magyarország számára nagyobb mozgásteret hagyott volna mint a központi hatalmak – valójában a németek – egyértelmű győzelme következtében kialakuló hatalmi helyzet.

Területi engedményekre a Monarchia is kényszerült volna. Ausztriának feltehetően át kellett volna engedni a Dél-Tirol etnikailag olasz részét, (de pl. az „Osztrák Tengermelléket" már talán nem) feltehetően létrejött volna a független Lengyelország, – hiszen az Orosz Birodalom összeomlott – mely állam újjáalakulása a galíciai területeket is érintette volna. Románia feltehetően megszerezte volna Bukovinát, vagy egy részét.

Ami Magyarországot illeti: (akár fennmaradt volna a Monarchia, és a dualista rendszer, akár nem,) az esetleges területi engedmények terén dél-erdélyi, bánsági, dél-bácskai területek tekintetében esetleg etnikai alapú határkiigazításokkal kellett volna számolnunk. (A tótság és a ruszinok nemzeti törekvéseit feltehetően egy széles körű autonómia elégíthette volna ki.) Horvátország helyzete nyilvánvalóan attól függően alakult volna, hogy létrejött volna-e egy délszláv (jugoszláv) állam, vagy sem. (10)

A háború elveszítése a kompromisszumos békekötéseket ugyan illuzórikussá tette, az Antant kelet-európai szövetségesei, Szerbia, Románia, és a hadviselőnek

elismert, – bár a háború befejeződésekor még csak az antant oldalán harcoló (?) „csehszlovák" légiók révén létező – „Csehszlovákia" most helyzetbe kerültek; vezetőik felismerték, hogy területi igényeiket a vesztesekkel – és elsősorban Magyarországgal – szemben erőszakosságuk, ravaszságuk, gátlástalanságuk mértékével arányosan érvényesíthetik.

Ezen érdekérvényesítésnek azonban a valótlanságokra, csúsztatásokra és féligazságokra épülő propagandán kívül szükségképpeni feltétele volt az is, hogy a béke megkötéséig birtokba vegyék mindazon területeket, melyekre – az érvrendszereket mindig a saját előnyeikkel összhangban változtatgatva– „történelmi" etnikai, vagy a „természetes" földrajzi határok, biztonsági, illetve gazdasági szempontjaik alapján igényt tartottak.

Ez esetben a békéknek csak mintegy szentesíteniük kell a de facto már létező uralmi helyzetet. Amennyiben ugyanis a békediktálók egy másik hatalomnak csak odaígérnek egy országrészt melyen még ténylegesen a magyar anyaország impériuma érvényesül, és az ott élő népesség többségében magyar, vagy akár más nemzetiségű, de lojális a magyar államiság iránt, úgy a békediktátumban megvont határok (amennyiben a béketeremtők a de facto helyzet ellenére vonnák is meg azokat) kikényszerítésének realitása lényegében nem állt volna fenn. Ez esetben a tényleges hatalmi helyzet kényszerítette volna ki, hogy Magyarországgal valódi békeszerződés kötésére kerüljön sor.

Valódi békeszerződés kötésére tehát, melynek a Trianoni-nak nevezett borzalomhoz köze sincs.

Gondoljuk csak el pl. a románok valós területszerzési esélyeit ha a béketeremtők ugyan – a Londoni titkos szerződésben tett ígéretnek megfelelően, – nekik „ítélik" Erdélyt, benne a Székelyfölddel, azonban a Kárpátok jól védhető szorosaiban és hágóin tüzérségi támogatást élvező székely honvéd és népfelkelő zászlóaljak, ezredek, hadosztályok „várják" hogy a papíron meghúzott határai között virtuálisan létező Nagyrománia lerongyolódott hadserege a székely katonák szülőföldjének a bekebelezésére induljon.

* * *

1918 októberének második felében már nyilvánvalóvá vált, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia, mint kettős birodalom nem éli túl a háborús vereséget, majd október második felére az „Osztrák Császárság" ténylegesen megszűnt létezni.

Magyarország immár egymaga állt szemben ellenségeivel, azonban területén nem voltak idegen hadak, ugyanakkor több százezer magyar katona állt fegyverben, túlnyomórészben még távol az ország határaitól, Piave fronton, a Balkánon, a még megszállva tartott ukrán területeken.

Ezekben a hetekben, – de talán napokban – dőlt el annak a Magyarországnak a sorsa, amely a háborús vereségig bár a kettős Monarchia egyenjogú részeként,

de önmagában mégis egy valódi birodalom volt, abban az értelemben, hogy nemzeteket, kultúrákat egyesített birodalmisághoz méltó eszmeiségben, impozáns és fenséges, a természet által kijelölt földrajzi határok között. Az ország nem volt egy pusztulásra érett, elmaradott képződmény, – ahogy ez a köztudatban széles körben élt él, – ahogy ellenségeink láttatták, és láttatják. Az ország nemzeti jövedelme 1860 és 1913 között évente átlag 3%-os volt, Európában, ez csak Svédországban volt magasabb. (Az ipari növekedés ennél is nagyobb volt: 1867 és 1913 között évi 5,1–5,2%.) A XX. század elejére a nemzeti jövedelem növekedési üteme elérte a 6,4%-ot. (11) Egyébként a folyamszabályozások eredményeként akkora mocsaras területet tettünk kultúrtájjá, mint Hollandia.

Az 1918. év végétől azonban rohamosan alakult ki azon visszafordíthatatlan helyzetet, melyet majd az 1920. június 4-én aláírt békediktátumban már csak szentesítenie kellett.

A békének a területi rendelkezéseken kívül nagyon súlyos gazdasági, politikai, katonai rendelkezései voltak. Elsősorban azonban a minket sújtó békediktátum területi döntéseihez vezető történésekkel foglalkozom.

A történelem tanúsága szerint, minden más, bármily súlyos következmény idővel enyhíthető, kiheverhető (hiszen nézzük csak meg a két háborút elveszítő Németországot). A területi rendelkezések azonban máig hatóan, gyógyíthatatlan sebet ejtettek a nemzet testén, de öntudatán is. Trianonizálódott nemzettudattal élünk még a jelenben is. Ez a velünk élő múlt meghatározza azok gondolkodását, szemléletét is, akik erről nem is tudnak, illetve úgy tudják, hogy mindez őket már nem érinti, hiszen „régen volt…” E közöny azonban ugyancsak a beteg nemzettudat egyik megnyilvánulása. De beteg gondolkodásra vall az a felfogás is, mely a történelemben a „régen történt” fogalmát az eltelt évek számával határozza meg.

A nemzet testét széthasogató területi rendelkezések jelentették és jelentik továbbá a gazdasági problémák forrását, és teszik lehetetlenné az ország számára bármilyen összeurópai közösségbe való egyenrangú beilleszkedést.

Az antant nagyhatalmainak elköteleződései

Az, hogy a Monarchia veresége esetén – méltányos békefeltételek felajánlására nem számíthat, a háború előrehaladtával mind nyilvánvalóbbá vált.

Az antanthatalmak, hogy a Központi Hatalmakkal eredetileg szövetséges viszonyban álló, – de a háború kitörésekor magukat fegyveres semlegeseknek nyilvánító, és kiváró – Olaszországot és Romániát a maguk oldalára állítsák, és korábbi szövetségeseikkel szembeni hadba lépésre késztessék, velük titkos szerződéseket kötöttek, bőkezűen ígérve nekik területeket Ausztriából, illetve Magyarországból.

Az 1915. április 6. napján kötött londoni titkos szerződés Olaszországnak ígérte Ausztriának az Alpok vízválasztóján túli területeit, Isztriát, az Osztrák Tengermelléket (és a Padovai fegyverszünet demarkációs vonala pontosan ezt fogja követni) valamint azt a partrészt, „mely jelenleg Magyarországhoz tartozik" Fiumét, továbbá az „egész horvát partot" Dalmáciát a „jelenlegi formájában" több szigetet, valamint az albániai Valonát (a mai Vlora,) a Dodekanézosz szigeteket, (Rodosz, és további Dél-égei szigetek) valamint a felosztandó török területekből való részesedést is kilátásba helyezett.

Az 1916. augusztus 17. napi bukaresti titkos szerződés pedig Romániának ígér hatalmas magyar területeket: a kilátásba helyezett határ négy kilométerrel haladja túl Vásárosnaményt, majd dél felé hat kilométerrel Debrecentől keletre húzódva a Fehér és Sebes Körös torkolatától három kilométerrel nyugatra keresztezi a Körös folyót, és Szegedtől északra éri el a Tiszát. Innen e folyót követi a Dunáig. (Az egyezményben azonban a nyugati hatalmak kikötötték, hogy Románia csak az esetben érvényesítheti az igényét e területekre, ha nem köt különbékét.

E szerződések alapján nyilvánvaló, hogy az Antantot semmilyen „fennkölt" cél nem vezette, szó sincs igazságról, etnikai elvekről, sőt a román szerződés esetében még földrajzilag „indokolható" határról sem, mint amilyennek az olasz szerződés esetében legalább az Alpok vízválasztójához igazodó határ tekinthető.

Szerbia kezdettől az Antant szövetségese, illetve „megtámadott" állam volt. A szerbek területi igényei – melyek a délszláv területeken kívül Magyarország jelentős nem szerbek által lakott területeit is érintették – az Antant számára már a háború elején elfogadottak voltak, hiszen az Antant szövetséges Oroszország ezen igényeket messzemenően támogatta. (Ahogy Szazanov orosz külügyminiszter még 1913-ban írta: „Szerbia meghitt földje a mai Ausztria-Magyarország területén fekszik".) Ha Oroszország ki is esett a háborúból, nyilvánvaló volt, hogy a szövetségesek oldalán (a románokkal ellentétben valóban) harcoló Szerbia területi igénye, és annak Antant támogatottsága nem változott. Sőt.

Az 1917. július 20. napján, a háború alatt a központi hatalmak által megszállt Szerbiából Korfura menekült szerb kormány által kibocsátott „Korfui Nyilatkozat" pedig a Monarchia déli területeit magában foglaló hatalmas délszláv állam születését sejtette. (Az már más kérdés, hogy a nagyszerb igények – ahogy ez a londoni titkos szerződésből is kitűnik – ütköztek az olaszok igényeivel, illetve a nekik tett ígéretekkel.)

A háború végére e mellett megjelent az Antant holdudvarában egy egyelőre területileg csak papíron, és az Antant által elismert „kormánya" révén létező, ám annál agresszívabb igényekkel fellépő új állam: „Csehszlovákia", mely az addig Ausztria örökös tartományait képező Csehország, Morvaország, Cseh-Szilézia és Magyarország északi-északkeleti részei egyesítésével igényelt állami létet.

A Monarchiát belülről bomlasztó csehek hasznos szolgálatait elismerve, az Antant olyan állam létrehozásának támogatására tett ígéretet, melyben az „államalkotó" cseh népesség – a több milliós, és részben egy tömbben élő németség, a szlovákok, a ruszinok és a magyarság mellett valójában kisebbséget képez.

A cseh propaganda szerepe, hatásai

Csehszlovákia előzetes elismerése kétségtelenül a maga hasznosságát, és leendő szolgálatai hasznosságát propagáló politikai gátlástalanság és cinizmus legnagyobb sikere az újabb kori történelemben, mely alapvetően két emberhez, Tomaš Garrigue Masarykhoz, és Eduárd Benešhez köthető.

Az ő „jelentőségük" azonban túlmutat ezen mesterséges „nemzet" és államalakulat megteremtésén. A „Csehszlovákia" nevű művileg létrehozandó államalakulatnak a fennmaradásához szükséges környezet, vagyis új hatalmi viszonyok megteremtéséhez ugyanis a régi Közép-Európa szétrombolására, és elsősorban ezen régió természetes geopolitikai, gazdasági és történelmi központjának, Magyarországnak az elpusztítására volt szükség.

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy az antanthatalmak Magyarországgal szembeni teljesen negatív, minden kíméletet elvető, és nem csak magyar nemzeti érdekekkel, de a magyarság elemi létérdekeivel sem törődő hozzá állásának a kialakítása meghatározó módon a cseh propagandának, és e két ember rombolásának köszönhető.

Természetesen a román propagandagépezet is tovább működött, de a Magyarország elleni támadások zászlóshajójának szerepét a csehek vették át.

A két cseh mintegy felosztotta egymás között a nyugati világot: Masaryk a háború során elsősorban Amerikában, Benes Európában – Párizsban, és részben Londonban – tevékenykedett.

Itt azonban tegyünk egy kitérőt. Beszéltünk és még fogunk beszélni a propagandáról, de rá kell mutatni arra, hogy a századfordulóra miért is növekedett meg a propaganda jelentősége. Az Európa arculatát érintő átfogó legutóbbi rendezés a napóleoni háborúkat lezáró Bécsi Kongresszuson történt meg. Kétségtelen, hogy a későbbi, és „haladó" történetírás ezt az átfogó rendezést a „reakciós" hatalmak művének tekinti. Valóban. Metternich és kortársai nem voltak a demokrácia bajnokai. Volt azonban más erényük: józanok voltak, és professzionális diplomaták. Tisztában voltak vele, hogy tartós rendezést nem lehet a pillanatnyi helyzeti előny gátlástalan kihasználására, a legyőzött ellenfél átmeneti alárendelt helyzetére építeni. Tudták, hogy valamennyi hatalom – győztes és legyőzött egyaránt – távlati érdeke az, hogy a vesztes se érezze a helyzetét elviselhetetlennek, olyan jövőképet lásson maga előtt, mely hosszabb távon is elfogadható.

Ekkor az Európát mintegy két évtizedes háborúba taszító Franciaországot sem alázták meg: képviselője (Talleyrand) lényegében egyenrangú tárgyalófélként vett részt a konferencián. A nemzeti elv egyébként valóban nem érvényesült. Metternich szerint pl. Itália nem volt más, csak földrajzi fogalom. De nyilvánvaló volt az is, hogy egy egységes olasz állam létrehozása akkor utópia lett volna: nem állt mögötte sem politikai akarat, sem egységes gazdasági tér.

Hogy miért lett a bécsi kongresszus rendezése egy egyensúlyt teremtő, és így bölcs béke? Talán azért, mert a Bécsben összeülő béketeremtőknek – a már említett erényeiken túl – az uralkodójuk felé kellett a művükkel elszámolniuk; nem pedig választói tömegek, és ezek parlamentjei felé. A közvélemény, melynek változásától, szeszélyétől a választott politikus jövője függ, még nem volt olyan hatóerő, mellyel a politikát hivatásból űzőknek, – akár jobb meggyőződésük, józan ítéletük ellenére is – számolniuk kellett.

A XX. század elején azonban már más volt a világ. A Párizsi béke megteremtői már valamennyien demokratikus választás eredményeként nyerték el pozíciójukat, tisztában lévén azzal, hogy az eredményekről a honi parlamentek előtt kell számot adniuk. A parlament pedig, megjelenítve a választópolgárok hangulatát, felfogását, lehet gyűlölködő, lehet bosszúszomjas, hiszen a döntései bölcsességének egyedüli a mértéke az, hogy a döntés mögött a többség áll. (Tegyük hozzá, ez az európai demokráciákra igaz. Majd látjuk, Amerikában kissé árnyaltabban működik ez.)

Akik tehát a tömeghangulat hatékony befolyásolására képesek, sikerrel számíthatnak arra, hogy a nagypolitika alakulását is befolyásolják.

A cseh politikusok pedig – és ebben rejlett azon modernségük, ami a sikert biztosította számukra – tisztán látták a tömegmanipulációban rejlő óriási lehetőségeket, és erőt, de e mellett biztos érzékkel választották meg azokat a módszereket, eszközöket is, melyek révén a politikai alakítói felett is befolyást szerezhettek.

A tömeghangulat és a döntési helyzetben lévő nyugati vezetők megnyerése érdekében továbbá hatékony támogatókra is szert tettek.

Lássuk akkor, hogy működött azon boszorkánykonyha, melyben a Magyarországra kényszerített diktátum előkészítése történt meg, és lássuk a „szakácsokat" is.

A cseh hatás Amerikában: a wilsonizmus

Tomás Masaryk – eredetileg prágai egyetemi filozófia tanár – már a háború elejétől kezdődően fő irányítója volt a cseheket, és a törekvéseiket népszerűsítő propagandának. A háború elején, még, mint minden szláv, Oroszországban látta a cseh függetlenedési törekvések fő támogatóját. 1915-ben még úgy vélte, a független Csehország egy orosz nagyherceg, mint cseh király jogara alatt fog megvalósulni. („Csehszlovákiáról" ekkor még nem volt szó) Ekkor még a cseh emigráció arra buzdította a Monarchia hadserege köteléklébe tartozó cseh katonákat, hogy a frontokon, amint oroszokkal kerülnek szembe, a „hej slovane" ismert pánszláv dalt énekelve jelezzék a megadási szándékukat. A lázítás sikerrel járt, egész cseh kötelékek adták meg harc nélkül magukat. Így állt elő a cseh hadifoglyok azon tömege, melyekből azután megalakul az oroszországi „csehszlovák légió".

Oroszország 1917. évi katonai, politikai összeomlása, és a háborúból kiválása után Masaryk felfedezi magában – és a csehekben – a nyugati típusú demokrácia bajnokait, valamint, hogy a csehek egy nemzetet alkotnak a magyarok által elnyomott szlovákokkal. Az új cél már a nyugati antanthatalmak megnyerése a cseh vagy inkább most már: „csehszlovák" ügy támogatására. Bármilyen eszközzel. Első lépésként, mivel felsége francia hugenotta eredetű családból származó amerikai volt, az asszony családi nevét – Garrigue"– felvette az eredeti neve mellé. Így „Tomás Garrigue Masaryk" a neve alapján már maga is egy kissé amerikainak, kissé franciának tűnhetett. 1918 tavaszán feltűnik az Egyesült Államokban, de az amerikai politikai közvélemény cseh-párti áthangolása a cseh emigráció felhasználásával már az amerikai hadba lépés idején kezdetét veszi. Ahogy Masaryk írja („Világforradalom 1914–1918" című, a továbbiakban még idézendő könyvében) „embereinknek sikerült megnyerniük Kenyon szenátort, aki 1917. május 25-én egy határozattervezetet nyújtott be a Szenátusnak, mely a jövőbeli béke egyik feltételéül a csehek és a szlovákok felszabadítását szabja". A Masaryk ezen „emberek" alatt nyilvánvalóan a cseh emigráció azon tagjait értette, akik a cseh-zsidó származású Joachim Sabath kongresszusi képviselő körül tömörültek.

Sabath már a Masaryk által említett szenátusi nyilatkozatot megelőzően, 1917. május 5-én egy kongresszusi nyilatkozatot is elfogadtatott, mely a „szabad és független" a szuverén nemzetek között helyét elfoglaló „Csehszlovákia" mellett tett hitet.

(Figyeljünk csak az időpontra! Az eredetileg szlavofil Masaryk már ekkor elfordul az orosz orientációtól, noha ekkor, 1917 februárja után, de még az „októberi" bolsevik puccs előtt Oroszország is demokrácia volt. E szerint Masaryk a demokrata csak addig számolt Oroszországgal, amíg ott a cári rend állt fenn? Olyan kérdés, amit persze senki sem tett fel neki.)

Amikor Masaryk 1918. május 27-én maga is az Egyesült Államokba érkezik, Sabath „méltó" fogadást szervezett a számára; 27 kongresszusi képviselő jelent meg a fogadásán, akik, mint „Csehszlovákia elnökét" üdvözölték.

Masaryk már a későbbi sikerei birtokában, a visszaemlékezésében arról panaszkodik, hogy Amerikában igen nehéz propaganda feladat volt annak bizonyítása, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia feloszlatása szükségszerűség. Különösen veszélyesnek tartotta a magyar kolóniákat. Mint írja, „a magyaroknak is vannak kolóniáik Amerikában, és ahogy otthon uralkodtak a szlovákok, ruszinok, és más nemzetiségek fölött, amúgy Amerikában is hatással tudtak lenni e nemzetek kolóniáira még a háború alatt is".Panaszolja, hogy a magyaroknak „mindenütt segített" Kossuth, és 1848 emléke. Hát igen, Kossuth, és a magyar 1848–49 emléke igen kellemetlen lehetett egy hasonló személyiségeket, és heroikus eseményeket felmutatni nem tudó nép fia számára.

Masaryk amerikai útja döntő sikerét hozta meg azonban Wilson elnök megnyerése. A háború kimenetelét ugyanis nem vitásan az amerikaiak hadba lépése döntötte el, döntő jelentősége volt tehát annak, hogy az USA vezető tényezői milyen békében gondolkodnak.

Minket magyarokat az úgynevezett „wilsonizmus" igen közelről érintett. A háborús összeomlás után hatalomra kerülő Károlyi Mihály és köre ugyanis szinte megváltó ideológiaként hirdette a wilsonizmust, mint amelynek révén az ország háborús vesztes helyzete is felülírható. Nem cselekedni kell, hanem a „wilsonizmusban" hinni. Ebben állt az un. „Őszirózsás forradalom" alapvető üzenete,és – mint látni fogjuk – ezzel okozza majd az ország tragédiáját.

A „wilsonizmus" azonban eredeti gyökereitől elszakadva a gátlástalan, hatalmi cinizmus álarcává vált, hangsúlyozzuk: igen jelentős mértékben a cseh, és ugyancsak a csehek által inspirált európai antant propaganda eredményeként. Lássuk az oda vezető utat.

Az Egyesült Államok bár a világ közvéleménye szerint a demokrácia hazája volt, mégis olyan politikai berendezkedéssel rendelkezett (és rendelkezik) mely az ország külpolitikáját egy kellően gátlástalan elnök és környezete játékszerévé

teheti. A XX. század elején Amerika közvéleménye, de vezető elitje sem, nem ismerte Európát, és különösképpen tudatlan, valamint közönyös volt Kelet-Közép Európa helyzetével, sorsával szemben. A törvényhozás tagjainak (kongresszusi képviselők, szenátorok) megnyerésénél is fontosabb volt tehát magának az elnöknek a cseh kívánalmak szerinti áthangolása.

Az Egyesült Államok hadba lépése annyiban volt sajátos, hogy a Németországgal való hadiállapot fennállását már 1917. április 6-án deklarálta, (gyakorlatilag ez a hadüzenetet jelentette,) addig az Osztrák–Magyar Monarchiával ekkor (április 9-én) csak a diplomáciai viszonyt szakította meg. A hadiállapot deklarálására pedig csak 1917. december 7-én került sor. 1917 áprilisa és december eleje között tehát az USA még nem állt háborúban a Monarchiával, de az amerikai adminisztráció élénken foglalkozott ezen államalakulat háború utáni sorsával is.

Wilson még 1917. év során sem gondolt a Monarchia szétrombolására. 1917 augusztusában fogadni sem volt hajlandó a szlovák (de ekkor egyébként már francia állampolgár) Štefanikot aki a párizsi Csehszlovák Nemzeti Bizottság képviselőjeként – melyben ő volt az egyetlen szlovák – a Bizottság amerikai elismerését akarta kieszközölni. De az elnök nem volt hajlandó tárgyalni a szerbek képviselőivel sem „jugoszláv" ügyekben.

Wilson az 1917. december 5-ei Kongresszusi beszédében (tehát közvetlenül a hadiállapot kinyilvánítása előtt) még akként nyilatkozott, hogy az USA nem akarja Ausztria-Magyarországot károsítani. „Nem a mi dolgunk, hogy e népek belső berendezkedésével foglalkozzunk" mondta.

1918. január 8. napján, a Kongresszushoz címzett üzenetében kifejtett 14. pontja még ugyancsak nem jelöli meg háborús célként a Monarchia szétzúzását, bár a 10. pont már némi elmozdulást jelez a decemberi álláspontho képest. (Ekkor már fennállt a hadiállapot.)

A 10. pont szerint „Ausztria-Magyarország népei részére – melyeknek helyét a nemzetek között oltalmazva és biztosítva kívánjuk látni – meg kell adni az autonóm fejlődés legszabadabb lehetőségét". (Ezzel egy időben, 1918. január 5-én Lloyd George brit miniszterelnök egy beszédében kijelenti, hogy Ausztria-Magyarország szétzúzása nem célja a háborúnak. Feltehető, hogy Wilson az angol álláspontot is figyelembe véve fogalmazta meg a maga pontjait.)

1918 februárjában a Központi Hatalmak számára még egyértelműen kedvezőnek tűnő hadi helyzet további szirénhangokra késztette Wilsont. Az elnök egy kongresszusi üzenetében mintegy a 14 pont toldalékaként „négy elvet" is megfogalmazott. Ezek között szerepel az, hogy „népek és tartományok nem cserélhetőek egyik főhatalomtól a másik főhatalomhoz, úgy, mintha azok csupán vagyontárgyak vagy játékszerek voltának."

És: „minden jól megalapozott olyan nemzeti igényt a legmesszebbmenő módon ki kell elégíteni, amely teljesíthető anélkül, hogy új ellentéteket, vagy ellenségeskedést szítana…”

Mindez valóban megnyugtató lehetett a majdani vesztes hatalmak számára is.

1918 tavasza, és ősze között azonban az USA elnökének hozzáállásában döntő fordulat történt Ausztria-Magyarországra nézve.

Masaryk Wilson 10. pontját még „Ausztrofil értékelésnek” tekinti. (Az Amerikából eredménytelenül visszatért Štefanik pedig „sátánnak” nevezte az elnököt.)

Masaryk azonban megkezdi Wilson véleményének átformálását. Könyvében már önelégülten állapítja meg, hogy bár az „Ausztria” iránti rokonszenv igen erős volt Amerikában, ezért az ellene való küzdelem sok fáradságukba került, de propagandájuk végül sikerrel járt. Igen jelentős volt az a történeti érv, hogy „államunk (Csehország) jog szerint még létezik, és hogy ugyanolyan jogokkal bír, mint a magyaroké”(12)

Ugyancsak hatásosak voltak azok az érvek, hogy a kisebbségben lévő németek és magyarok elnyomják a lakosság többségét, és erősen hatottak az osztrák és magyar kegyetlenkedésekről (!) szóló koholt hírek is. Jó érvnek tartja azt is – a magyarok ellen – hogy Andrássy Gyula „Bismarck pártján állt” és így „de facto a magyarok rakták le a hármasszövetség és politikája alapját. Ebből persze az következik, hogy a háború fő okozói a magyarok.

A szlovákokkal azonban nehézségeik adódtak, mert „az amerikaiak nehezen értették meg, hogy azok nemzetünk részét alkotják”. (Ezt kezdetben nyilván a szlovák parasztok tömegei is nehezen értették meg.)

Wilson 1918. október 18-án utasítja vissza a Monarchia még október 4-én, egyidőben a németek hasonló ajánlatával előterjesztett békeajánlatát. Ebben hangsúlyozza, hogy az USA véleménye megváltozott a Monarchia sorsával kapcsolatban, így a Cseh-szlovák Nemzeti Tanácsot elismerte a csehszlovák nemzet kormányának.

Masaryk az elnök véleményének megváltozását – nem alaptalanul –jelentős részben a saját érdemének tudja be. Könyvében cinikus nyíltsággal sorolja fel azon módszereket, melyekkel a betegesen hiú (a beteges ez esetben szó szerint igaz: a született vérbajban szenvedő elnök tudatát ebben az időben már oly mértékben torzította a betegség, hogy minden reális önértékelés hiányzott belőle) Wilsonra hatni tudott: az elnökkel való megbeszélése során – a mellett, hogy az „érvekre, és a gondosan megállapított tények erejére” támaszkodott, „mindig támaszkodtam az elnök beszédeire és írásaira. …Figyelmesen elolvastam beszédeit, és tudtam idézni belőlük”.

Egyébként éppen október 18. napján jelenik meg Washingtonban a „csehszlovákok" Függetlenségi Nyilatkozata, mely a nevében és a tudatosan megválasztott formájában is a saját hasonló elnevezésű nyilatkozatukra emlékeztethette az amerikaiakat, és persze az elnököt is.

Masaryk szerint – mint írja – a függetlenségi nyilatkozat egyben válasz volt a Monarchia békekezdeményezésére. Semlegesíteni kellett azt a hatást, melyet a Monarchia békeajánlata keltett az Ausztria-Magyarországgal „továbbra is rokonszenvező körökben." Masaryk a nyilatkozatot még a Monarchia békekezdeményezésére adott válasz előtt átadta Lansing külügyminiszternek, hogy ezáltal is emlékeztesse Wilsont a „csehszlovák" ügyben elfogadott álláspontjára.

A „Függetlenségi Nyilatkozat" szerint: „Követeljük a csehek számára annak jogát, hogy egyesülhessenek szlovák testvéreikkel, akik Szlovákiában élnek, amely hajdan nemzeti államunk része volt, ám később elszakították nemzettestünktől, s 50 évvel ezelőtt bekebelezték a magyarok államába, akik leírhatatlan erőszakosságuk és a leigázott népfajok kegyetlen elnyomása miatt minden erkölcsi és emberi jogukat elveszítették arra, hogy bárki fölött is uralkodhassanak…"

Túl azon, hogy minket milyennek láttatnak, az „50 évvel ezelőtti bekebelezés" nyilvánvalóan a Kiegyezésre utal, mintha a magyar állam akkor született volna meg, az „osztrák birodalom" keleti tartományaiból". (13)

Hogy ezt a képtelenséget nem én találtam ki, forrásként hivatkozok Dusan Kovač „A szlovákok története" című művére, melyben írja, hogy ezt az érvelést a Csehszlovák Nemzeti Tanács ezt követően következetesen alkalmazta. „Történetileg inkorrekt volt ugyan, de az antant politikusai értettek belőle." – írja büszkén. Látni fogjuk: Párizsban a konferencián már Szlovákia „történelmi határairól" lesz szó.

Wilson egyébként levélben reagált Masaryk felé a Nyilatkozattal kapcsolatban. Az ugyanis, mint írja „mélyen megrendítette" és ezt az „Ausztria-Magyarországnak küldendő válaszban is megláthatják" majd a „csehszlovákok." Az eredetileg történészprofesszor Wilson amúgy a nyilatkozat gátlástalan hazugságait nyilván nem érzékelte, hiszen, mint ez később a békekonferencián is kitűnt, Európáról, – és általában az Amerikán kívüli világról – gyakorlatilag semmilyen ismerete nem volt. (14)

Masaryk a cseh ügy kiemelkedő támogatójaként hivatkozik az elnök tanácsadójára, Edward Mandell House ezredesre. Majd megemlíti, hogy ő javasolta Wilson elnöknek, hogy House-t küldje át Európába tárgyalni. Akit tehát lényegében ugyancsak ő – Masaryk – készített fel erre a feladatra. (House egyébként soha sem volt katona, az ezredesi címet a demokraták választási kampányában szerzett érdemeiért kapta a texasi kormányzótól. Európát egyáltalán nem ismerte, de különösebb műveltséggel sem rendelkezett. Az elnök azonban mindenben kikérte a tanácsát, amit akár a kormánya tagjainak a véleményével szemben

is, gyakorlatilag mindig magáévá is tett.) A fentiekre visszautalva: az amerikai elnök teljhatalmú megbízottjaként tehát egy a pártpolitikában érdemeket szerzett, de semmilyen közhivatalt be nem töltő magánember járt el, az elnök pedig hallgatott rá. (Amerika ennyiben is gazdagította a demokratikusnak tekintett megoldások tárházát.)

Az elnök nézetei a katonai helyzet változásaihoz is igazodtak.

1918. július 18. napjával a nyugati fronton fordulat állt be. Az utolsó nagy német offenzíva összeomlása után az antant folyamatosan támadóan léphetett fel, míg a németek védekező helyzetbe kerültek. Az Európában már lenyűgöző emberi és anyagi erőfölénnyel megjelenő amerikai hadsereg döntő támadásra indult a már megrendült Hindenburg vonal ellen. A keleti hadszíntéren, az Égeitenger felől meginduló offenzíva eredményeként szeptember 25-én Bulgária letette a fegyvert, és október 30-án bekövetkezik a török fegyverletétel is.

A Monarchia azonban még ezt megelőzően, szeptember 14-én egy javaslattal fordult valamennyi hadviselő felé. E szerint, egy semleges államban kezdjenek megbeszélést a békekötés alapelveiről. Az Egyesült Államok szeptember 19-én a javaslatot visszautasította, azzal, hogy nincs béke addig, amíg a központi hatalmak teljes vereséget nem szenvednek. A balkáni offenzíva sikerét (a bolgár hadsereg, és így a balkáni front összeomlása) látva az amerikaiakkal megerősített Antant győzelme már bizonyosnak tűnt. Wilson elnök szeptember 27-én tartott beszédében is már a lehető legegyértelműbben fogalmazott: „a vitás kérdéseket nem szabad egyezkedéssel, kompromisszummal, vagy az érdekek egyeztetésével megoldani. A központi hatalmak kormányaival nem köthetünk békét alkudozás, vagy kompromisszum alapján". (Valóban ezt mondta. Az eredeti szöveg: The issues must be settled by no arrangement, or compromise or adjustment of interests. We all agree that there can be no peace by any kind of bargain or compromise with the Governments of the Central-Powers.)

Más szavakkal: Jaj a legyőzötteknek. Emlékezzünk erre, ha a wilsonizmusról olvasunk hallunk.

A 14 pontról egyébként Wilson külügyminisztere, Lansing mondta, hogy az elnök „nyilvánvalóan sohasem gondolta meg, hova fognak azok vezetni, és hogyan fogják azokat mások értelmezni."

Lássuk a fő szövetséges, Lloyd George véleményét is: „A réveteg idealizmus nyelvén fogalmazva, gyakorlati utasítás hiányában többféleképpen volt értelmezhető."

Clemenceau nem mondott a pontokról semmit. Egyszerűen azért, mert nem is olvasta azokat. Már a békekonferencián, egy megbeszélésen kérte, hogy olvassák fel neki azokat a pontokat.

A legyőzetés előtt álló központi hatalmak számára azonban mégis a 14 pont jelenthette – hiszen másba nem kapaszkodhattak – azt az alapot, melyről indulva az elfogadható béke iránti igényüket kifejezhették.

A Monarchia tehát 1918. október 4. napján tehát békeajánlattal fordult az antanthatalmak közül meghatározó befolyással bírónak vélt Egyesült Államok felé, jelezve, hogy fegyverszünetet kér. Ajánlata szerint a béketárgyalásokat az elnök kongresszusi üzenetében kinyilatkoztatott 14 pont, (majd a későbbiekben nyilvánosságra hozott „négy cél" illetve „elvek") alapján kéri.

Lansing külügyminiszter október 18. napi válasza szerint az amerikai kormányzat nem foglalkozhat a Monarchia javaslatával, ugyanis január 8. óta „rendkívül nagy jelentőségű események történtek" melyek megváltoztatták az Egyesült Államok kormányának felfogását. Az Elnök nincs abban a helyzetben, hogy a csehszlovákok (sic!) és a délszlávok puszta önkormányzatát ismerje el a béke alapjául. E népeknek maguknak kell eldönteniük, hogy milyen engedmény elégíti ki az igényeiket".

Ezen érvelés cinizmusa nyilvánvaló, ha figyelembe vesszük, hogy a „nagy jelentőségű változások" nem valamiféle külső vis maiorként álltak elő, hanem az amerikai kormányzat akaratából. Az Egyesült Államok ugyanis 1918. szeptember 3-án elismerte „Csehszlovákiát" és a (szerb vezetésű) Jugoszláviát.

Ha az Elnök komolyan veszi a saját 14. pontját, és az „elveket" akkor nem ismeri el a „Csehszlovák" államot. Ezen, még fiktív állam „történelmi" létezését Masaryk és Beneš propagandája vitte bele a majdani békediktálók tudatába. De nem ismerhette volna el az érintett, nem szerb délszláv népek akaratával sem teljesen összeegyeztethető szerb uralta délszláv államot sem.

Masaryk persze nem a cinizmus megnyilvánulásának látja az amerikai vélemény változását. Mint írja: „A diplomáciai irodalomban igen kevés példa van a korábbi nézet ilyen férfias és becsületes visszavonására, és éppen ez tette olyan hatásossá."

Október 26-án, House ezredes, tehát, mint Wilson személyes megbízottja megérkezik Párizsba. Itt a közreműködésével elkészül a „14 pont amerikai magyarázata". House egyébként a „magyarázat" elkészítésével egy újságírót, és egy lapszerkesztőt (Walter Lipman, és Frank Cobb) bízott meg.

A 10. ponthoz fűzött magyarázat: „már nem áll fent az a helyzet, amely a pontok közzétételekor fennállott. A jelenlegi állapot szerint Szlovákia függetlensége azt jelenti, hogy Magyarország észak-nyugati területét át kell csatolni", továbbá: „a Bánáti határ vitás Jugoszlávia, és Románia között, – tehát elcsatolása nem

kétséges, csak az, hogy kinek juttatják. Erdély pedig „kétségtelenül Romániához fog tartozni".

A „népek önrendelkezési jogából" kiinduló Wilsoni 14. pontnak a Monarchiát és így minket érintő 10. pontja 1918. október végére már nem létezett. De hát létezett-e egyáltalán, mint használható rendezési elv, akár a 14. pont kihirdetésekor is?

A „népek önrendelkezési joga" mint elv eredetileg Európából érkezett Amerikába. Ahogy Padányi Viktor (16) írja: „az Atlanti óceán páráinak kontúrokat letompító és részleteket eltakaró függönyén keresztül minden európai kérdést végtelen egyszerűvé formál a 6000 km-es messzeség."

Az eredeti 14. pont, ugyan felületesen, következetlenül, tele kétértelmű megfogalmazással, de még lényegében ezt az elvet tükrözi. Masaryk és társai azonban az európai – és főképpen kelet-közép európai – történelmi, etnikai kérdések tekintetében teljesen tudatlan Wilson és környezete számára az önrendelkezési jogot az „elnyomott" csehek, vagy mostantól már „csehszlovákok" és egyéb szlávok jogaként jelenítették meg, az elnyomó népekkel szemben.

A cseh hatás Európában

Az Antant európai hatalmai a béke előkészítés, majd a békeszerződések során a 14 pontot ugyan nem vették komolyan, kivéve természetesen a számukra egyértelműen kedvező pontokat. (Pl. Elzász-Lotharingia Franciaországhoz csatolása, az olasz területi igények kielégítése, a brit gyarmati érdekek védelme, stb.) A csehek aktivitása nélkül azonban nyilván nem a „Csehszlovák" állam elismertsége lett volna a 10. pont félretételének alapvető oka.

Azt, hogy a népek önrendelkezési jogát az európai szövetségesek is a Monarchia esetében alapvetően a „csehszlovákok" és az ő farvizükön evező románok és szerbek kizárólagos jogaként fogták fel és juttatták érvényre, nagyrészt Beneš műve.

Eduárd Beneš, aki Franciaországban tanult, majd a Prágai kereskedelmi Akadémia tanára volt, a háború kitörése után, 1914 szeptemberében, hamis útlevéllel (hiszen életkora alapján még katonaköteles is lehetett volna) lépi át az osztrák-német határt. Párizsban először a „Csehszlovák Külföldi Bizottság"-ot alapítja meg, majd ennek nevét 1916 februárjában „Cseh Nemzeti Tanács"-ra változtatja.

A névváltoztatásra azért volt szükség, mert a nyugati közvélemény a „szlovák" névvel nem tudott mit kezdeni. Ezen elnevezést a csehek adták a magyar felvidék szláv népességének, melynek közkeletű magyar elnevezése a tót volt.

Eredetileg, minden Magyarországon élő szlávot tótnak hívtak, (eredetileg „Tótország" melynek királyi címe a magyar királyok címei között is szerepelt, a már a középkorban is összefüggően szlávok lakta Szlavóniát jelentette.)

Beneš az elnevezésbeli problémát végül a „Romboljátok le Ausztria-Magyarországot" címet viselő alapvető propaganda művében oldja meg. Itt a következőket írja: „A csehszlovákok, vagy egészen egyszerűen a csehek."

A „csehszlovák" elnevezésnek a köztudatba való bevitelét szolgálta az, hogy Beneš az amerikai csehek által gyűjtött pénzből (Masaryk sikere) megvette a francia sajtót, mely azután rendszeresen közöl olyan írásokat, melyekben a „csehszlovák" elnevezés mind többször szerepel.

A hivatkozott műben Beneš a csehszlovákokat ősidők óta létező, egységes népként szemlélteti, azonban míg a cseheket az osztrákok, addig a szlovákokat a magyarok nyomták el. Ez utóbbiak a szlovákok asszimilációjára törekedtek, ez azonban nem járhatott sikerrel. Egyrészt, mert ehhez nem volt elég „materiális és morális" erejük, másrészt a magyarok túlságosan megőrizték „keleti népi jellegüket." (Magyarán, barbárok voltunk ahhoz, hogy a kulturálisan felettünk álló mélyen európai szlovákokat asszimiláljuk.)

Beneš a nyugat német gyűlöletét, egyúttal a Magyarországgal kapcsolatos tudatlanságát meglovagolva uszított a magyarok ellen: szerinte a magyarok a németek szellemi rokonai, azok legközelebbi szövetségesei, sőt a németek a brutalitást is tőlük tanulták el, és persze a magyarok a felelősök a háború kirobbantásáért is. Azt a minden alapot nélkülöző állítást, egyébként, hogy a háború fő okozója Tisza István volt, ő kezdte terjeszteni, (de feltehetőleg Masaryk ötletére.) Beneš a nemzeteket „jó demokratákra" és gonosz antidemokratákra osztotta, persze a szerint, hogy ezek a cseh ügy mellett állnak-e vagy sem. (E megközelítésben pl. Románia „jó demokrata" ország.) Magát Közép-Európa szakértőként láttatta, mintegy hozzászoktatva az antant politikusokat, hogy ilyen kérdésekben hozzá kell fordulniuk. Nála mindig volt kéznél és készen egy „emlékirat" bármely Közép-Európát érintő kérdést illetően. Ezek készítéséhez nem volt forrásmunkákra szüksége, hiszen az adatokat, ide értve a statisztikai adatokat is, ő találta ki. E térség kérdéseiben nélkülözhetetlennek láttatta magát. Ahogy Fejtő Ferenc írja, Beneš (és Masaryk) koncepciói „evangéliumi kinyilatkoztatásokká magasztosultak" Clemenceau, Pichon, Lloyd George szemében.

Beneš persze soha sem a cseh érdekek oldaláról közelítette a kérdéseket. Nem! Ö, önzetlen demokrataként, humanistaként mindig a demokráciáról, Európa érdekéről, tartós békéről beszélt. Ahogy Borsody István írja, (akinek a Benešről szóló 1938-ban megjelent könyvén alapulnak részben a fentiek is): „a kíméletlen nemzeti imperializmust kevés politikus tudta annyi fennölt nemességgel, kegyességgel álcázni, mint ő."

Beneš átütő sikere az európai antanthatalmak megnyilvánulásában tükröződve akkor mutatkozott meg elsőként, amikor Wilson (az akkor még semleges Amerika elnökeként) azon felhívást intézte a hadviselőkhöz, hogy közöljék a háborús céljaikat.

Az Antant a válaszában ilyen célként jelölte meg az „olaszok, szlávok, románok és csehszlovákok felszabadítását is.

(A sorrend érdekes: nyilvánvaló, hogy a csehszlovákok utóbb kerültek bele a sorrendbe, hiszen különben a szlávok között szerepelnének.)

Beneš (és persze Masaryk is) következetesen küzdöttek a Monarchiával esetleg kötendő különbéke ellen, sulykolva, hogy a „tartós béke" csak a Monarchia szétzúzásával érhető el. Ahogy Masaryk írja – ugyancsak meglepő őszinteséggel: a háború elhúzódása volt az érdekük, mert így a propagandájuk ismertté tette őket. „Ha a szövetségesek gyorsan győztek volna, nem nyertük volna el a függetlenségünket, mert Ausztria valamilyen formában fennmaradt volna." Vegyük figyelembe: a különbéke megakadályozói további több százezer katona halálát okozták, mindkét részről. A két cseh mai fogalmaink szerint, háborús bűnösnek tekintendő.

E mellett rögzítsük itt is: az, hogy a háború elhúzódása eredményeként létrejöhetett „Csehszlovákia" semmilyen magasztos célt nem szolgált, és persze nem jelentette az önrendelkezési jog diadalát sem. Az államalkotó 6000000 cseh mellett csak a szűkebben vett Csehországban 3000000 német került „kisebbségi sorsba" nem is beszélve a gyarmatként kezelt Felvidék népeiről. (15)

Beneš a különbéke törekvések végleges kudarcát követően, 1918. május 10-én elégedetten üzenheti Prágába: „Politikai helyzetünk kitűnő, a Monarchia megmentéséhez vezető hidak fel vannak égetve."

Még a cseheknél maradva: Benešék nyilvánvalóan valótlanságokat állítottak, amikor a csehek elnyomásáról beszéltek a Monarchiában. Csehország a kettős birodalom gazdaságilag legfejlettebb régiója volt, az ország széles körű autonómiát élvezett. A Monarchia vezetésében, közigazgatásában olyan sok volt a cseh, hogy akár „önelnyomásról" is beszélhettek volna. (Benešnek bizonygatnia kellett, hogy Clam-Martinicz osztrák miniszterelnök, vagy akár Czernin Ottokár gróf közös külügyminiszter nem is cseh.) Csehország kétségtelenül nem bírt olyan jogállással, mint Magyarország. A cseh tartományok Ausztria örökös tartományai voltak, nyilvánvalóan azért, mert a csehek a saját nemzeti-történelmi invesztíciójuk alapján ezt a közjogi státuszt érték, érhették el. A nemzeti szuverenitásnak, teljes szabadságnak – legalábbis a párizsi békekötésekig ez így volt – a történelem megkérte az árát. Mi a kiegyezés eléréséért megküzdöttünk, szabadságharcot vívtunk, majd hosszú megtorlást, elnyomást szenvedtünk el. Nem mellesleg, a „Bach korszak" osztrák elnyomó apparátusát jelentős részben cseh hivatalnokok alkották. (A csehek szinte kivételezett helyzetét tükrözi a

Monarchián belül az, hogy a háború végéhez közeledve, a kettős birodalomban mind nagyobb áldozattal járt a hadsereg élelmezése, de korlátozásokat vezettek be a hátországban is. Csehországban ezzel szemben mezőgazdasági termésfelesleg volt, – különösen az 1917. évi jó termés eredményeként, – a központi kormányzat azonban nem merte a csehek feles készleteit elvonni…)

De lássuk a cseh üggyel és így Magyarország szétrombolásának szükségességével azonosuló propaganda további erőit is.

A cseh és román hatás az angolszász „politikatudományra”

Az antanthatalmak Magyarországgal szembeni ellenszenvének „tudományos megalapozását” szolgálta még a történész Robert William Seton Watson (írói nevén: Scotus Viator) tevékenysége is, közvetlenül a háborút megelőzően, illetve a háború alatt. Ez a skót származású, de elangolosodott közíró a háború előtti években felkereste a Monarchia országait, így Magyarországot is, ahol kapcsolatba került a jórészt Ferenc Ferdinánd trónörökös környezetébe tartozó nemzetiségi politikusokkal.

Seton-Watson, és magyarországi nemzetiségi politikusok „egymásra találását” egyengette honfitársa, Winckham Steed a Times bécsi tudósítója is. A Bécsbe érkezésekor még a magyarokról (Kossuth Angliai hatása!) alapvetően pozitívan gondolkodó Seton-Watsont Steed még „időben” figyelmeztette, hogy „ne engedjen e fajta csábításának.”

Scotus Viatornak fel is nyílt a szeme. Elsősorban a szlovákokat kedvelte meg, őket saját skót nemzetéhez látta hasonlatosaknak.

Számára minden magyarbarát megnyilvánulás rosszindulatú és túlzó volt, ugyanakkor vitán felül álló módon hiteles és igaz minden, amit nemzetiségiek mondtak, különösen, ha annak magyarellenes éle volt.

Érzékelte, hogy Magyarországon zajlik egy elmagyarosodási folyamat, ennek természetes voltát azonban tagadva, azt hirdette, hogy ez csak erőszak hatására, illetve statisztikai adatok meghamisítására vezethető vissza. (Érdekes, hogy mint skótnak eszébe sem jutott, hogy hiszen hát ő is angolul beszél. E szerint őt is erőszakkal angolosították el? De általánosságban is: miként gondolkodhatott a walesi, skóciai, írországi, cornwall-i népesség elangolosodásáról. Mindenesetre egy történész esetében igen különös ez a kirívóan történelmietlen megközelítés.)

1907-ben jelent meg a „Racial Problems in Hungary” című, legismertebb műve, amelynek szellemiségét talán a fejezetcímek is jól jellemzik. Ilyeneket olvashatunk köztük: „A közigazgatás gonoszsága” „Választási vérfürdő” „Bírósági

igazságtalanságok". A mű a nemzetiségek sérelmei közül különösen a szlovákokét hangsúlyozza.

Scotus Viator „tudományosságában" megkérdőjelezhetetlen szaktekintélynek tekintett műve alapul szolgált a brit békedelegáció számára készített kézikönyveknek a brit külügyminisztérium általi összeállításánál.

A „békemű" előkészítésében azonban a legjelentősebb szerep, a Seton-Watson szerkesztésével még 1916 októberében megindult New Europe hetilapnak jutott. Seton-Watson a saját vagyona tekintélyes részét is ezen lapra költötte. Ezek szerint hitt abban, amit csinált. A lap munkatársai voltak (természetesen) Masaryk, Take Ionescu, Nicolae Iorga, W. Steed, de brit államhivatalnokok is, mint pl. a Foreign Office „román szakértője," A. W. Leeper, vagy G. W. Prothero a külügyminisztérium történeti szekciójának vezetője.

Túlzás nélkül elmondható, hogy amit a New Europe megírt, az előbb utóbb a Foreign Office hivatalos irányvonala lett. A lap egyik fő célkitűzése az Osztrák–Magyar Monarchia megsemmisítése, és az „elnyomott kis népek felszabadítása" volt.

A cikkek szerzői meg is tettek mindent, hogy lejárassák, gyalázzák a Monarchiát, és főképpen Magyarországot. Számukra nem volt kétséges, hogy a magyarok a Kiegyezést követően despotikus, sőt: rémuralmat gyakoroltak a nemzeti kisebbségek felett, amelyekkel szemben népirtást is elkövettek.

Néhány részlet, ami a lap szellemiségét mutatja: „semmi sem lehet viszszataszítóbb és undorítóbb, mint egy olyan kis nemzetnek, mint a magyar, a megalomániája…"

„A háború sokkal inkább magyar, mint német háború…" E szerint, bár egy megalomán kis nép vagyunk, mégis mi idéztük elő a világháborút. E megközelítés azért is érdekes, mert hiszen Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia része volt, ennek ellenére, mégis Németországgal került összehasonlításra, mint a háború kirobbantásáért felelős hatalom. Ausztria szerepe (a szerzők többségi véleménye ebben szemben állt Masaryk véleményével, aki Ausztriát is a főbűnösök közé sorolta) a németek és a magyarok mellett szinte eljelentéktelenedett: ugyanis a lap többségi felfogása szerint Ausztria gazdaságilag függött a németek támogatását élvező Magyarországtól.

Ennek megfelelően, a lap Ausztriát nem is vádolta terjeszkedési törekvésekkel. Ezzel szemben, Magyarország a Balkánt kívánta uralma alá hajtani, így a „Szent Korona ősi jogán" Szerbiát, Romániát, Boszniát és Dalmáciát. Magyarország a Monarchia keretében ezt úgy hajtotta volna végre Ausztria nélkül, sőt vele szemben, hogy a lap szerint a Monarchia külpolitikáját a magyarok irányították.

A „csehszlovákok" mellett természetesen az elnyomott románok iránti szimpátia keltés is a lap kiemelt célja volt. „A románok a legdurvább önkénynek

vannak kitéve, melyet a modern világ eddig ismert." D. Draghicescu román szenátor „tudományos" cikket írt, melyben Magyarország etnikai viszonyait taglalta. Így „7–8 millió magyar él a Duna–Tisza menti pusztákon. További 1–2 millió szét van szórva a többi tartományokban." Azok alkotják az uralkodó osztályt, adják a rendőrséget és a hivatalnokokat.

Szerinte Erdély 60%-ban román lakosságú, a 15–18% magyar mellett. A leendő Nagy-Romániában a népesség 92%-a (!) lenne román.

Leeper még 1917-ben egy röpiratot írt The Justice of Romania's Cause címmel. Ebben annak közlésével, hogy szerinte Magyarországon több mint 4 millió román él, és lelkesen kiáll a kontinuitás elmélet mellett, rámutat arra, hogy a Regát poltikai és társadalmi élete ultramodern, ha azt a Magyarországon uralkodó reakciós és oligarchikus rendszerrel hasonlítjuk össze.

A Monarchia politikai vezető elitjének összetétele pedig szinte magától kínálta a magyarok elleni támadás lehetőségét. A szürke, hivatalnoki mentalitású osztrák vezetők mellett toronymagasan emelkedtek ki ugyanis az olyan államférfiak, mint Tisza István, a két Andrássy, Apponyi Albert. Mind magyarok. Egyéniségek, csillogó intellektusok, igazi karizmatikus vezéralakok. Mi sem könnyebb, mint az ilyen személyiségek démonizálása, bemocskolása. Tisza – mint láttuk – a háború kirobbantásának fő felelőse, diktátor. A többiek pedig megátalkodott németbarátok, pángermán terveket támogató imperialisták. Figyelemre méltó, hogy a lap szerzőgárdájának Károlyi Mihályról is negatív a véleménye. Pedig a pacifizmusát, antantbarátságát hangoztató Károlyi a kiváló antant kapcsolataival is büszkélkedett. A lap szerint ő a megtévesztő, aki a nyugati közvéleményt akarja félrevezetni, egyébként pedig az erőszakos magyarosítás támogatója. A békekonferenciára készülve, a brit külügyminisztérium által összeállított kézikönyvtár, a „Peace Handbooks" – mivel ennek összeállítói a lap szellemiségét meghatározó szerzők voltak – lényegében ugyanezt a hozzáállást tükrözi. Azok a brit diplomaták és politikusok tehát, akiknek eddig hiányosak voltak az ismereteik Magyarországról ezekből a kézikönyvekből szerezhettek „ismereteket."

Szemléltetésként néhány idézet a Kézikönyvekből. A Magyarország történetét tárgyaló részben például 1848–49-ről ilyen megállapítás szerepel: „a kilengések közül a legmenthetetlenebb a szlovákok bántalmazása a magyarok által, akik el akarták nyomni a szláv nacionalizmust.". Kilengés? amit mi követtünk el a szlovákok ellen? (Emlékszünk, Masaryk már hivatkozott arra, hogy milyen hasznosak voltak a magyar kegyetlenkedésekről terjesztett valótlanságok.) Ugyancsak a történeti rész állapítja meg, hogy a szlovák területeket 1631-ben szakították el Cseh-Morvaországtól." (Ugyan ki mástól származhat ez az érdekes adat, mint Masaryk professzortól, vagy a Beneš doktortól?) De találkozunk „Szlovákia" definíciójával is: „A magyar megyéket, amelyekben kisebb,

vagy nagyobb számban szlovákok találhatók, az utóbbi időben az egyszerűség kedvéért Szlovákiának nevezték." Kik nevezték annak? Egyébként fel is sorolja Magyarország 17 megyéjét, melyek ezen „Szlovákiát" alkotják. Ezek között szerepel pl. Esztergom, Nógrád, Zemplén is. (Tehát a teljes megyék.) A földrajzi alfejezetben Szlovákia hegyei között szerepel a Pilis, a Mátra, és a Bükk. Városai között Esztergom és Vác is. Ugyancsak szlovák tájegységek a Hegyalja Tokajjal, valamint a Dorog környéki bányavidék.

Az, hogy a kézikönyvek összeállításában a cseheknek lehetett alapvetően meghatározó sugalmazó szerepük, mutatja, hogy pl. az Erdéllyel foglalkozó könyv (valójában füzetekről van szó) meglepően reális megállapításokat tartalmaz. Pl. „A románok minden téren sokat nyertek 1867. óta,…nem könnyű megállapítani, akar-e Romániához csatlakozni az erdélyi románság, vagy továbbra is különálló államban akar élni. Annál is inkább, mert az itteni közigazgatás jó: fenntartja a törvényt és a rendet, az igazságszolgáltatás nem korrupt, a rendőrség hatékony, az élet és vagyonbiztonság tökéletes." továbbá a Bánátról megállapítja, hogy az itteni románok sokkal jobban élnek, mint a romániai parasztság.

A kézikönyvek összeállítóira ezek szerint román hatás kevésbé érvényesült. Az összeállítóknak érdekes, hogy nem tűnt fel, hogy ugyanarról a magyar államról beszélnek. Ezek szerint ez a Magyarország egyrészről brutálisan elnyomja a szlovákokat, és általában a szlávokat, míg a románokkal szinte „példamutatóan" viselkedik. De nyilván nem volt fontos a belső koherencia. Romániával szemben a titkos szerződésben tett ígéret közötte a briteket is. Majdnem a Tiszáig terjedő területi ígéretről volt szó. E mellett, így mindegy is, hogy milyen volt Magyarországon a románok helyzete, azt akár valósághűen is lehetett bemutatni.

A francia sajtó és a politikai élet megvásárlása

Ami a francia béke előkészítőket illeti: a francia sajtó, és politikai élet elképesztő korruptságára már a francia Henri Pozzi is rámutatott a háború után megjelent munkáiban. Tudjuk: a háború előtt, alatt az oroszok, majd pedig a románok is tekintélyes összegeket áldoztak arra, hogy a francia sajtó révén a francia választópolgár, és a francia politikusok véleményét közvetlenül is megvásárolják. Az Erdélyi Román Kormányzótanácsot Párizsban képviselő Alexandru Vaida-Voevod írja, hogy Párizsba érkezése után a francia sajtó képviselői közölték vele, hogy Franciaországban a sajtó egy üzletág, úgyhogy a véleményét meg kell vásárolni. A románok félmillió frankot fizettek ki a sajtó képviselőinek, hogy Romániának és a román igényeknek kedvező hírverést folytassanak. A csehek és románok egyébként felosztották maguk között a francia sajtót: a

Figarót a románok, az Európa Nouvelle-t pedig a cseh tőke pénzelte. A francia sajtó egyébként korrekten teljesítette a megrendelők elvárásait. Így a Le Journal írta: „két faj van Európában, melyet teljesen ki kell irtani a föld színéről a német és a magyar."(16)

Végül, még lássunk egy jellemző példát, milyen eredményes munkát végeztek az ország befeketítése terén azok, akiknek ez érdekében állott. Theodore Roosewelt volt amerikai elnök (F. D. Roosewelt nagybátyja) a XX. század elején többször járt Magyarországon, állítólag kíváncsiság ébredt benne az iránt a nemzet iránt, melynek írója a „Szent Péter esernyőjét" írta.

1910 áprilisában, a magyar Parlamentben, az interparlamentáris békekonferencián elmondott beszédében a következőket mondta: „Magyarország történelmében számos olyan tanítás van a számunkra és minden más nemzet számára, amit érdemes megtanulnunk. Megtanulhatjuk a bátorság leckéjét, a vas elhatározás leckéjét. Az egész civilizált világ adósa Magyarországnak a múltjáért. Az Önök őseié az az érdem, hogy azokat a támadásokat visszaverték, amelyeket a nyugati kultúra ellen intéztek a barbarizmus világából, mert az Önök őseinek teste állította meg a barbarizmus előretörését.". Másnap egy vidéki beszédében: „Tudom, hogy a legjobban akkor dicsérem a magyarokat, amikor a valóságnak megfelelően írom le a jellemüket.".

Ugyanő 1917-ben, a Monarchiáról: „sem a demokrácia, sem a civilizáció nem lehet biztonságban, amíg az az állam jelen formájában létezik… Az osztrák–magyar birodalmat össze kell törnünk… csak így szolgálhatunk igazságot".

Feltehető, hogy nem mi magyarok aljasodtunk le ennyire 7 év alatt, hanem mindez inkább a cseh, és más (román) propaganda átütő sikerét jelzi.

A különbéke kísérlet kudarca

Clemenceau végleg megfosztja a Monarchiát a méltányos béke esélyétől

A Monarchiát, – és így Magyarországot is – azonban az erős ellenpropaganda ellenére, mégis megmenthette volna valami. Ez pedig a jól időzített különbéke kötése lehetett volna. Jó időzítés alatt értve azt, hogy Ausztria-Magyarország akkor jelentkezik ilyen ajánlattal, amikor a hadi helyzet a Központi hatalmak számára nem kedvezőtlen, így a Monarchia háborúból kiválása akár az antanthatalmak számára a vereség elkerülését jelenthette. Ez az idő 1917 tavaszán elérkezett. Oroszország összeomlása már előre látható volt, a birodalom úgy tűnt,

a Bruszilov offenzívával az utolsó nagy erőfeszítését tette meg. 1916–17 telén a front még állt, de a fegyelem a teljes felbomlás jeleit mutatta, az orosz frontról tízezrével szöktek a katonák.

2017. év elejére Franciaország is a végső kimerülés jeleit mutatta. Ez év tavaszán az un. Nivelle offenzíva kudarca után a frontokon már egész ezredek lázadtak fel, a békét követelve. A fegyelmet csak brutális intézkedésekkel, több ezer halott árán sikerült visszaállítani. Az erre a kormányzattól felhatalmazást kapott Petain tábornok ugyanis tüzérséget is bevetett a lázadozó katonák ellen.

Románia egyértelműen vereséget szenvedett. Az amerikaiak még nem jelentek meg az európai hadszíntereken. Ekkor jelentette ki Lloyd George miniszterelnök a brit parlamentben: „nem látom a lehetőségét, hogy megnyerjük a háborút, hacsak nem sikerül Béccsel különbékét kötnünk..."

A 2016. év végén Ausztria-Magyarországban trónra lépett Károly (osztrák császárként I. magyar királyként e néven a IV.) azon elhatározással kezdte meg uralkodását, hogy birodalmát kivezeti a háborúból, így átmenti azt a háború utáni időre, és véget vet a mészárlásnak. A fiatal uralkodó azonban korrekt kívánt lenni német szövetségesével szemben. Azon ajánlatot tette Vilmos császárnak, hogy ha a németek lemondanak Elzász-Lotharingiáról, úgy a Monarchia akár kárpótolni is kész Németországot: ez esetben ugyanis lemond Galíciáról, hogy az egyesülhessen azzal az új Lengyelországgal amely – akár perszonáluniával – csatlakozhatna Németországhoz. Vilmos császár azonban visszautasította az ajánlatot.

Károly ekkor rászánta magát, hogy – egyelőre a legnagyobb titokban – különbéke tapogatózásokba kezd az antanthatalmak felé. Közvetítőként megnyerte erre sógorát, (Zita testvérét) Pármai-Bourbon Sixtus herceget, aki ez időben a belga hadseregben szolgált. Úgy tűnt, jobb közvetítőt nem is találhattak volna. A herceg ugyanis kötődött nővére új hazájához is, – fiatalkorát is részben a Monarchiában töltötte – származásában azonban Bourbon, és így francia volt. (Azért a belga hadseregbe lépett be, mert így a Monarchia seregeivel biztosan nem kerülhetett szembe a frontokon.) E mellett, családi – társadalmi kapcsolatai szinte egész Európát behálózták. Az pedig, hogy édesanyja Svájcban élt, feltűnés nélkül lehetővé tette, hogy – szabadságolt katonatisztként – ebbe a semleges országba utazzon, akár ismétlődően is.

Károly környezetében a tervezett kapcsolatfelvételről igen szűk kör nyert beavatást. Természetesen köztük volt felesége Zita, valamint Czernin Ottokár gróf közös külügyminiszter, az uralkodó gyermekkori barátja és bizalmasa, Erdődy Tamás gróf, valamint Sixtus öccse, Xavér is. Sixtus a másik oldalon a francia köztársasági elnökkel, Poincaré-val, valamint Briand miniszterelnökkel, majd utódjával Ribot-val állt kapcsolatban, de találkozott Lloyd George-dzsal is. A kapcsolatfelvétel az uralkodót képviselő Erdődy gróf és a herceg között

Svájcban jött létre, majd márciusban a herceg titokban Bécsbe is elutazott. A tárgyalások eredményeként körvonalazódni látszottak azon elvek, melyek mentén a Monarchia megegyezésre juthat az antanthatalmakkal. Poincaré kijelentette Sixtus előtt: „Károly szakadjon el Németországtól, és mi segítünk neki fenntartani a Monarchiát."

Végül Károly egy saját kezű levelet írt Sixtusnak címezve, azonban azon céllal, hogy a herceg azt Poincarénak juttassa el. Az 1917. március 24. napján kelt levélben Károly leszögezi, hogy „senki sem tagadhatja, hogy csapataim sikeresen harcolnak a harctereken, különösen a Balkánon." Majd Franciaország felé udvarias gesztussal folytatja: „… Franciaország szintén tanúbizonyságát adta megingathatatlan bátorságának és töretlen életerejének." Majd megállapítja, hogy noha jelenleg „egymással szemben álló táborokhoz tartozunk, célkitűzéseinkben és törekvéseinkben semmiféle alapvető ellentét nem választja el birodalmamat Franciaországtól. A Monarchia elismeri Belgium függetlenségének (és gyarmatbirodalmának) a vissza állítását, Szerbia függetlenségét sem ellenzi, sőt elismeri, hogy kijáratot kell kapnia az Adriai tengerhez. (Szerbiának azonban be kell tiltania azokat a titkos társaságokat – így a Narodna Odbranát – melyek a Monarchia felbomlasztásán munkálkodtak a háború előtt.) Az oroszországi helyzet vizsgálata az ott létrejövendő törvényes kormány felállása után lesz időszerű. (Ekkorra már megtörtént ott az un. februári forradalom) A levél legfontosabb, és később döntő jelentőségre szert tévő kitétele azonban az, hogy Károly felkéri a herceget, titokban és félhivatalos formában biztosítsa arról a francia elnököt, hogy ő a rendelkezésére álló minden eszközzel támogatni fogja „Franciaország Elzász-Lotharingiára vonatkozó jogos követeléseit", és e cél érdekében minden személyes befolyását latba fogja vetni a szövetségeseinél.

Károly nem szólt Olaszországról, aminek nyilvánvalóan az volt az oka, hogy ezen ország igényeit, amennyiben azok változatlanok maradnak, nem látta kielégíthetőnek. Hiszen az nem csak Dél-Tiroltól, de a tengeri kijáratától is megfosztotta volna a Monarchiát. A tárgyalások folyamán azonban Károly részéről felmerült, hogy elfogadhatónak tartaná Anglia és Franciaország közvetítését az olasz igények tekintetében. Nem zárkózott el eleve az esetleges kompromisszumos megoldástól sem.

A három nagy európai szövetséges – a franciák, angolok és olaszok – végül 1917. április 12-én találkoztak Saint-Jean-de-Maurienn-ben, hogy megvitassák Károly ajánlatát. A találkozón ekkor már a különbékére inkább hajló Aristide Briand francia miniszterelnököt az őt március 20-án felváltó, háborúpárti Alexandre Ribot képviselte. Sonnino olasz miniszterelnök pedig kategorikusan elvetett minden olyan különbékét, mely kevesebbet juttatna Olaszországnak, mint amit a londoni titkos egyezményben ígértek neki. Ribot felfogásával ez pedig nem is volt ellentétes. A különbékére hajló angol miniszterelnököt így

szövetségesei mintegy leszavazták. Mint ahogy ez majd a jövőben is, a békekonferencián is, mindig történni fog.

Az elutasító választ április 22-én Lloyd George adta át a hercegnek, megjegyezve, hogy ő, és Poincaré „teljesen a mellett" lennének, hogy folytassák a tárgyalást. George Lloyd sajnálkozása valóban őszinte lehetett. Amikor először találkozott Károly ajánlatával, lelkesen így kiáltott fel; „C'est la paix" (Ez a béke!)

Ribot 2017. június 6-án a francia Szenátus előtt tartott beszédében kijelentette: „A béke csak győzelem következménye lehet." Június 25-én Sixtus herceg küldetése befejeződvén, újra bevonult a belga ezredéhez. Károly békekezdeményezése ekkor ennyiben maradt. Hónapok teltek el.

1918. március 2. napján Czernin Ottokár, a Monarchia külügyminisztere egy beszédet mondott a bécsi városi tanács ülésén. A város rossz közellátása volt a téma. Czernin azonban közeli javulást ígérve, hangot adott bizakodásának a háború kimenetelét illetően. Ekkor úgy tűnt, nem is annyira indokolatlanul. Egy nappal később, március 3. napján kerül majd aláírásra a Breszt-Litovszki béke a szovjet-orosz kormánnyal, de a Romániával kötendő különbéke megkötése is más csak idő kérdése volt. Németország a nagy tavaszi–nyári offenzívára készülődött. A külügyminiszter mindezek hatására, és nyilván a kedélyek lecsillapítása miatt a közeli győzelem lehetőségét ecsetelve, azt is mondta, hogy a közelmúltban Franciaország részéről Clemenceau tárgyalási ajánlatot tett a Monarchiának. Úgy azonban nem lehet megállapodni, hogy Franciaország nem hajlandó lemondani az Elzász-Lotharingiára támasztott igényéről.

A hírügynökségek természetesen világgá röpítették a hírt. Franciaország miniszterelnöke ekkor már – 2017. november 16-tól – Georges Clemenceau volt. Czernin valószínűleg nem fogta fel, kivel kerül összetűzésbe az egyébként valótlan kijelentése miatt.

Clemenceau őrjöngött. Kijelentette, hogy Czernin hazudik. Önmagában az, hogy Czernin állítása nagyon érzékenyen érintette, még érthető. Franciaországban ugyanis ekkor már a béke propagálóit defetizmus vádjával rögtönítélő bíróság elé állították, és kivégezték. Most pedig épp őrá (Clemenceaura) vetődik a defetizmus gyanúja.

De Clemenceau a dührohama elmúltával cselekedett is. Nyilvánosságra hozta a Sixtus leveleket. Németország így egyértelműen tudomást szerzett arról, hogy a szövetséges Monarchia uralkodója nem csak, hogy békekezdeményezéseket tett az ellenség felé, de a német–francia ellentét központi kérdését képező Elzász-Lotharingiára nézve elismerte a franciák igényét is.

Károly lehetetlen helyzetbe került. A miatt is, mert maga Czernin is őt hibáztatta, majd botrányos körülmények között lemondott. Károly szívrohamon esett át, cáfolt, de ennek a német vezetés csak a külvilág előtt adott hitelt.

Vilmos császár május 12-re a belgiumi Spaa-ban lévő főhadiszállására „hívta meg" Károlyt. Az uralkodó a (régi) új külügyminiszter, báró Burián István és Arz Arthur vezérkar főnök társaságában utazott a német császárhoz. Hosszú, kimerítő és feszült légkörű tárgyalások után Károllyal a németek egy megállapodást írattak alá, mely szerint a két birodalom legalább 20 évre politikai, gazdasági és vámszövetséget köt egymással.

Hindenburg pedig Arz-cal egy katonai szerződést (Waffenbund) is aláíratott. Ennek értelmében a német és az osztrák–magyar hadseregek szervezeti felépítését, fejlesztését összehangolják, a fegyverzetet szabványosítják, tiszteket cserélnek.

Mindezek a Monarchia Németországhoz láncolását jelentették. Vilmos császár el is szólta magát, ugyanis Bajorországra hivatkozott. (A Bajor Királyság csak formailag volt független, gyakorlatilag mindenben a német császársághoz kötődött.)

Mindezen felül volt egy további feltétel is. Eddig a nyugati fronton a Monarchia csak jelképesen, néhány tüzérüteggel képviseltette magát. Most, a német felhívásra négy hadosztályt kellett a nyugati frontra küldenie. Talán nem véletlenül: ezeket a Verdun-Elzász közötti fronton állították fel.

Így, hogy a Monarchia az antanthatalmak számára is nyilvánvalóan teljesen a németek alárendeltségébe került, az antant számára elveszítette értékét. Ettől kezdve már nem láthattak benne a németekkel valamelyest szemben álló, de akár szembe is fordítható, a német birodalom keleti ellensúlyát képező hatalmat. Ezzel a Monarchiával így már a különbéke kötése is lehetetlenné vált, és így már nem fűződött nyugati érdek a Monarchia egyben tartásához sem.

Szabaddá vált az út az Ausztria-Magyarországot – és főleg Magyarországot szétzúzni kívánó hiénák előtt.

Itt azért a következőkbe gondoljunk bele. A történelemben páratlan dolog, hogy egy hadban álló birodalom uralkodója, akkor, amikor a hadi helyzet ezt nem teszi kényszerítő szükséggé, békét ajánljon az ellenségnek. Azért is, hogy elkerülje a további vérontást. A Monarchia ekkorra már a közvetlen ellenségeit, akik a területére acsarkodtak – így Romániát, Szerbiát – legyőzte, de a legveszedelmesebb ellenfél, Oroszország sem jelentett már veszélyt. A Birodalommal szemben területi igényekkel fellépő Olaszország felé a kompromisszumtól sem zárkózott el. A Monarchia a maga részéről folytatott védelmi háború céljait elérve, másokkal szemben hódító, imperialista igényeket nem támasztva ajánlotta fel a békét. Ami minket magyarokat illet: az uralkodó tervéről ekkor még ugyan csak egyetlen magyar, Erdődy Tamás gróf tudott, de nem kétséges, hogy egy a Károly által elképzelt béke mögé az egész nemzet felsorakozott volna. Hiszen Magyarország számára Szerbia, Románia, és Oroszország vissza- és leverésével az addig önvédelmiként vívott háború folytatása már nem lehetett cél. Károly

ajánlata – ha az az ellenfelek részéről kedvező visszhangra talál, talán egy olyan békéhez nyitotta volna meg az utalt, mely valódi megbékélést teremt. (És talán – nem lett volna második világháború…)

Ezzel szemben, szinte érthetetlennek tűnik, hogy a franciák és az angolok számára a Monarchia kiválása miért nem ért meg annyit, hogy visszafogják Olaszországot, de legalábbis: igényei kompromisszumos, etnikai alapú kielégítését fogadtassák el vele. És így elhárítsák a különbéke fő akadályát.

Úgy vélem, a magyarázatot erre kellően megadják Maurice Paleologue oroszországi francia nagykövet emlékiratai. 1917 januárjában az antanthatalmak szövetségesközi értekezletet tartottak Szentpétervárott. Ennek eredményeként újra rögzítették egymás számára a háborús célkitűzéseket. Paleologue, a francai álláspontot összefoglalva, 1917. február 14. napi kelettel levelet intézett Pokrovszkij orosz külügyminiszerhez.

Mint írja: „Van szerencsém közölni a cári kormánnyal, hogy a Köztársaság kormánya a Németországra kényszerítendő békeföltételek sorába a következő területi jellegű követeléseket és biztosítékokat óhajtja iktatni" Ezek pedig: Elzász-Lotharingia visszaszáll Franciaországra, de e terület határai „legalább is az egykori lotharingiai hercegség határaiig terjednek." E határok meg kell hogy feleljenek a stratégiai követelményeknek, és „visszacsatolják" a francia területhez a Saar-völgy egész szénmedencéjét." továbbá: „A Rajna bal partján fekvő többi területek, melyek jelenleg a német birodalom alkotórészei, teljes egészükben elszakíttatnak Németországtól, és fölszabadulnak vele szemben minden politikai és gazdasági függés alól." (17)

Pokrovszkij válasza: „A Köztársaság kormánya számíthat a cári kormány támogatására céljainak megvalósításában" Az orosz nagyvonalúság ára a nyugati szövetségesek részéről a tengerszorosokra és Konstantinápolyra formált orosz igény elismerése volt. Ezért volt Franciaország számára nem feltétlenül sürgős a Monarchiával való békekötés: Ezen ellenfél kiesése ugyanis esetleg a harc továbbfolytatásának átgondolására késztethette volna Németországot is. Egy – akár Elszász-Lotharingia tekintetében – kompromisszumkész német békeajánlat elől már nehezen lehetett volna kitérnie a francia vezetésnek a saját közvéleménye előtt. Franciaországnak azonban, habár a nyilvános hadicél Elzász-Lotharingia visszaszerzése volt, ennél lényegesen több kellett: Az elzászi vas- és acélipari központ mellé a Saar-vidék szénmedencéje, valamint a Rajna-balpart, akárcsak Napóleon császársága idején.

Nyers és féktelen, gyarmati jellegű imperializmus tehát, csak nem Afrikában, hanem Európa központjában.

Indokolt volt a különbékétől rettegő cseh demokraták öröme.

Csak magunkra számíthattunk

Összefoglalva tehát, az Osztrák–Magyar Monarchia szétzúzása 1918. második felére a győztesek számára eldöntött dolog volt, a Magyarországgal szembeni méltányos hozzáállásra sem lehetett számítani. Magyarország, és a magyarság a leendő győztesek és békediktálók szemében a lehető legnegatívabb módon jelent meg, amihez – mint ezt még látni fogjuk – a legmélyebb tudatlanság is társult.

Korántsem volt azonban eldöntött, lezárt kérdés az, hogy az ország durva megcsonkítására sor kerül-e, illetve, hogy a győztesek által megvonandó határok bele fognak-e vágni és mennyire a magyar nemzettestbe.

Mivel Magyarország jóindulatra, az alapvető magyar nemzeti érdekek figyelembevételére nem számíthatott, az elfogadható rendezés elérésére az egyetlen lehetőség csak a – lehetőségünkhöz mért – „erőből történő" tárgyalás lehetett. A négy éves háború kimerítette, kivéreztette nem csak a Központi Hatalmakat, hanem a győzteseket is. Ha Magyarország képes lett volna katonai erőt felmutatni, és azzal akár csak időben megjelenni a határai, – vagy inkább – a nemzet etnikai határai mentén, a „kész tények" politikáját folytatni kívánó cseh, román, szerb területrablók katonai ereje az elragadni kívánt területek birtokba vételére az általunk teremtett „kész tények"-kel szemben nem lett volna elégséges. A győztes nagyhatalmak pedig nem áldoztak volna arra további emberi, anyagi erőt, hogy ne csak Magyarország közép – európai hatalmi státuszát rombolják le, de szétdarabolják a magyar nemzet testét is.

* * *

A következőkben áttekintve az összeomlás folyamatát, a pusztán időrendi sorrend követésétől célszerű eltekintenünk. A fronton, a hadsereg körében, valamint a kettős monarchia hátországaiban ugyanis az események mintegy más idősíkon történtek: a sorsdöntő napokban a felbomlás folyamata egészen mást jelentett az egyik, és a másik környezetben. A frontokon a monarchia általában nemzetileg vegyes alakulatai még harcban állnak, még ha egyre gyakrabban fordulnak elő az alakulat szintű parancs megtagadások is. Naptárilag ugyanaz időben azonban a hátországban döntő, visszafordíthatatlan folyamatok zajlottak. Mondhatnánk: az Osztrák–Magyar kettős Monarchia mintegy „elpárolgott" a hadsereg mögül, illetve a birodalmat az utolsó napokban már szinte csak a hadsereg, és a még fennálló egyes központi intézmények – maga az uralkodó, a közös külügyminiszter jelentették. A történelem egyik legfurcsább helyzete állt elő: hadban álló hadsereg, amely mögött már az azt felállító államiság nem létezik.

Lássuk először, hogy mi történik a frontokon. A birodalom „itt" 1918. november 4-éig létezik.

Fegyverszünet az olasz fronton

1918 októberében a Monarchia és az antant erők közötti fő frontvonal megközelítőleg Dél-Tirol határai mentén, – a Garda tó északi csücskét érintve – majd az un. Hétközség (Sette Communi) fennsíktól, és Asiago-tól délre a Monte Grappa-t, illetve a Monte Montellot északról megkerülve, a Piave folyó vonalát követve húzódott a tengerig. A Monarchia csapatai ezen vonalat még 1917 októberében, a Caporetto-i (Ma: Szlovénia, Kobarid) áttöréssel induló győzedelmes támadással érték el.

A Központi Hatalmak által még ugyancsak tartott déli, Albánián keresztül, majd Szerbia déli határai mentén húzódó front a szeptember 15-én Szaloniki felől induló antant támadás hatására, a bolgár összeomlás következtében nem volt tovább tartható. Október 20. és 25. között a front ugyan a Morava folyó mentén átmenetileg még megállt, ezután azonban az antant ezt a vonalat is áttörve, a Száva–Duna vonala felé nyomult előre, amit november 4-re ért el. Vele szemben a Monarchia balkáni frontja rendezetten hátrált a Duna –Száva vonal felé. (Kövess Herman tábornagy hadseregcsoport parancsnok a főhadiszállását Belgrádból Újvidékre helyezte át.) Bulgária szeptember 29-én aláírta a fegyverszünetet. A térségben tartózkodott azonban még veretlenül a Monarchia Balkáni hadseregcsoportján kívül a részben Romániát (Havasalföldet) megszállva tartó német Mackensen hadsereg, (70 gyalogzászlóalj, 19 lovasszázad, 60 üteg, mintegy 170 000 ember).

A Monarchia hadereje tehát a háború utolsó napjaiban még korántsem keltette egy megvert hadsereg benyomását. Ahogy ifjabb gróf Andrássy Gyula a „Diplomácia és világháború" című művében erre rámutat, a Monarchia hadserege a harcképességét a háború végéig megőrizte, annak ellenére, hogy cseh és galíciai rutén ezredek követtek el árulásokat. Magyarországon a nemzetiségi ellentét még nem mérgesítette el a helyzetet számottevően. „A nemzetiségek zöme jól verekedett, hűen teljesítette állampolgári kötelességét".

Károly, mint osztrák császár, azonban az osztrák belpolitikai helyzet hatására, de alapvetően elhibázott időpontban, október 16. napján kibocsátotta a „Népek Kiáltványát" (Völkermanifest) melyben kinyilvánította azon szándékát, hogy Ausztria szövetségi állammá alakítása előtt kíván teret nyitni. Felhívta a Monarchia osztrák felének nemzeteit, hogy alakítsák meg saját „nemzeti tanácsaikat," melyek az adott nemzet birodalmi gyűlési képviselőiből állnak. E nemzeti tanácsok feladata abban állt volna a kiáltvány szerint, hogy a népeik érdekeit érvényre juttassák a központi kormányzattal való kapcsolattartásban, és segítsék az átalakulás munkáját. Amíg az átalakulás törvényesen nem megy végbe, addig a fennálló berendezkedések – így a birodalmi kormány, a közös

minisztériumok, a katonai védelmi közösség – a közös érdekek védelme céljából változatlanul fennmaradnak.

A Kiáltvány leszögezte, hogy e változás a „Szent Magyar Korona országainak integritását semmilyen módon nem érinti."

Az uralkodó célja a manifesztum kiadásával nyilvánvalóan az volt, hogy a birodalom osztrák felének nem német nemzetiségeit (akik a német-osztrákokkal szemben többségben voltak) kielégítse, illetve a wilsoni propaganda vitorlájából kifogja a szelet. Az így átalakuló Ausztria ugyanis akár az eredeti wilsoni 14 pont 10. pontjában felvázolt helyzetnek felelne meg.

A rosszul megválasztott időben kibocsátott manifesztum azonban az ellenkező hatást váltotta ki. Bomlasztó hatása volt. Ahogy Andrássy rámutat: a manifesztumot vagy akkor kellett volna kibocsátani, amikor a Monarchia még erős volt, vagy már a béketárgyalások közben. Az adott helyzetben azonban csak a harckészséget veszélyeztette akkor, amikor a Monarchiának az ütőképes hadsereg még létérdeke volt.

A nemzeti tanácsok valóban megalakultak, de a törvényes keretekre, a központi intézményekre nem voltak tekintettel: valójában a zsákmányért való versenyfutás indult meg a különböző, – osztrák-német, cseh, lengyel, rutén, szlovén stb. – tanácsok között. A csehek nyíltan vissza is utasították a manifesztumot. Szerintük Magyarország integritása ellentétes a „cseh-szlovák" állameszmével. A „csehszlovák" állam egyébként is már nemzetközi ügy. A délszlávok ugyancsak kinyilvánították, hogy Horvátország nem lehet a továbbiakban a magyar korona része.

Magyarországon (erre itt most csak röviden utalva) a Wekerle-kormány a manifesztum hatására – nyomban annak ismertté válását követően, Magyarország és Ausztria további kapcsolata tekintetében a perszonálunió álláspontjára helyezkedett. A kormány továbbá kilátásba helyezte, hogy a magyar csapatokat visszahívják a frontról.

Az átlag politikusoknál szélesebb látókörű Andrássy ekkor, még a magyar csapatok visszahívását korainak tartotta. Mint írta: „Megborzadtam. A magyar csapatok visszahívása a front megszakítását, és a katonai katasztrófát tette elkerülhetetlenné…ha a magyar nem gondolja többé kötelességének az eddigi pozíciókat védeni, miért tegye ezt a többi? Az olasz offenzíva megindulását minden nap vártuk. Miképpen fog a bensőleg megbomlott hadsereg ellenállhatni."

Andrássynak abban igaza volt, hogy a fegyverszünet előtt, a front megbontása mindenképpen a tárgyalási pozíciónkat rontotta volna.

A Monarchia Badenben székelő Hadsereg Főparancsnoksága (AOK) e közben az október 4. napi fegyverszüneti kezdeményezés, és az azt követő jegyzékváltások folyományaként, – már október közepén készült a kötendő fegyverszünetre.

Nyékhegyi Ferenc vezérkari alezredes, aki ez időben a Hétközség (Settecomuni) fennsíkon állomásozó kassai 9. honvéd gyalogezred parancsnoka volt, (és aki a háború után a „Diaz féle fegyverszüneti szerződés" címmel megírja alapvető forrásmunkának tekinthető visszaemlékezését) már október 12. napján veszi a felsőbb parancsnoksága értesítését, hogy fegyverszüneti bizottság alakul, Viktor Weber von Webenau gyalogsági tábornok elnöklete alatt, amelybe őt is kirendelték. Ő lesz így a fegyverszüneti bizottság magyar tagja.

A bizottság tagjai Trientben (ma: Trento) gyülekeztek. A tagság még a Monarchia hadseregének nemzeti összetételét tükrözte. Így tagok voltak Vidossits vk. ezredes, (akinek helyét betegsége miatt rövidesen Schneller vk. ezredes veszi át) báró Seiller vk. alezredes, Ruggera vk. százados, Liechtenstein herceg fregattkapitány, Zwierkovski korvettkapitány.

A fegyverszüneti bizottság még a Trientből való elindulás előtt a fokozatos visszavonulást akként tervezte, hogy a Monarchia határainál figyelő osztagok maradnak, míg a hadosztályok hátrább visszavonva, Innsbruck, valamint Laibach (ma Ljubljana) térségében csoportosulnak.

A kiürítést addig tervezték halogatni, – figyelembe véve a szállítókapacitások teljesítőképességét – amíg a teljes felszerelést (hadianyagot, élelmiszert) a kiürítendő területről el nem szállítják. Nem a front hirtelenjében való, menekülésszerű elhagyásában gondolkodott a hadvezetés.

Nyékhegyi is – akárcsak Andrássy – megállapítja, hogy ekkor, október közepén az arcvonal hangulata „általában még kifogástalan" a front a „legnagyobb szilárdsággal" még állja a helyét. Az antant sokszoros túlerővel történő támadásai – elsősorban az első vonalban álló főleg magyar ezredek hősies ellenállása miatt kudarcot vallanak.

A frontra azonban október 20. táján megérkezik a császári manifesztum híre (melyet Nyékhegyi Ausztria „feldarabolásának" nevez). Érkeznek sajnos magyar lapok is, melyek tele vannak Károlyi Mihály, Fényes László és más a katonai helyzetet nem ismerő, vagy azt figyelembe nem vevő politikusok pacifizmusnak álcázott demagóg módon uszító, lázító beszédeivel.

A Monarchia katonái továbbá találkoztak az állásaik felett elrepülő olasz gépekről ledobott röplapokkal is. A magyar katonákhoz magyar nyelven ilyen uszítások érkeztek el: „Gróf Tiszáról van szó, figyeljetek magyar katonák! A háborút gróf Tisza akarta! Mi leleplezzük gróf Tisza István halálos bűneit, annak a Tiszának, ki az 1914. évi júliusi döntéseknek első cinkostársa volt." (E munkának nem célja a háborús felelősség tisztázása. De szögezzük le itt is, hogy 1914 nyarán az egyetlen mértékadó európai politikus, aki valóban a végsőkig ellenezte a háború kirobbantását, gróf Tisza István, Magyarország akkori miniszterelnöke volt. Láttuk, a cseh propaganda ezt másként láttatta. E röplapok már Masaryk és Beneš sikerét tükrözik.)

Megérkezett továbbá a frontra az a hír is, hogy a balkáni front összeomlása miatt az antant erők délről és délkeletről a magyar határokhoz közelednek. A magyar csapatok körében ennek hírére nyugtalanság támadt. A katonák részéről is megfogalmazódik az az igény, hogy az ország közvetlen védelmére, a magyar határokra vonják vissza őket.

Az engedelmesség megtagadások október 22-től veszik kezdetüket. A XII. hadtest részét képező 38. magyar királyi honvéd hadosztály kötelékébe tartozó 21. kolozsvári, 22. marosvásárhelyi, és 24. brassói ezredek – melyek korábban a hátországban karhatalmi szolgálatot teljesítettek – október elejétől a tiroli frontra kerültek állásba. A 22. marosvásárhelyi ezred azonban, – a háború addigi történetében példa nélküli módon – a nekik kirendelt állások elfoglalásra vonatkozó parancsot megtagadta.

A körükbe érkező József főherceg altábornagy (a Tiroli hadseregcsoport parancsnoka) előtt kijelentették, hogy ők ugyan „utolsó leheletükig" harcolnak, azonban nem Tirolban, hanem Erdélyben, hiszen ott már megtapasztalták az 1916. évi román betörés következményeit.

A katonákhoz feltehetően eljutott annak a híre, hogy a román hadsereg október közepétől megkezdte a felvonulást a Moldvából Erdélybe vezető hágókhoz. (Azért csak ott, mert a Havasalföldet a Bukaresti békében megállapított demarkációs vonalon túl, még a Mackensen féle német hadsereg tartotta megszállva.) Kétségtelen, hogy a Monarchia és Románia között 1918. márciusától megkötött békeszerződés volt hatályban. Abban azonban, hogy a románok ezúttal, és történelmük során először betartják az általuk kötött szerződést, a magyar (Wekerle) kormány sem bízott. Még októberben kiküldte Bornemissza Jánost annak felmérése végett, hogy az erdélyi határok védelmi helyzete hogyan áll. Bornemissza október 21-én készíti el a jelentését, mely szerint az erdélyi határokon állomásozó erő még az első nyomás feltartására sem elégséges. Tüzérség szinte nincs.

Erdély határait ekkor még egyébként az un. Goldbach hadseregcsoport 28 zászlóalja, 2 (!) tüzérüteg, 2 repülőszázad, valamint 2 hadtápzászlóalj védte.

Nem csoda, hogy a 22. ezred hangulata átragadt a két másik, ugyancsak erdélyi ezredre is, így október 27-én az egész hadosztálynak az olasz frontról való kivonását rendelték el. (Ezt közvetlenül megelőzően azonban a hadosztály még vitézül helytállt a Monte Sisemol-on folytatott harcokban.)

A hátországból érkező hírek hatására érezhetővé válik a nyugtalanság más alakulatoknál is, amit csak fokoz a hadsereg főparancsnokság azon rendelkezése, hogy újságokat nem enged a frontra. Ez azonban ellentétben a szándékolt hatással, csak a tévhírek terjedését segítette elő.

A bomlás folyamata tehát már megindult az osztrák–magyar csapatok között, amikor október 24. napján megindult a szövetségesek ellentámadása, – mellyel kezdetét vette az un. Vittorio Veneto-i csata. A szövetségesek, az olasz Armando Diaz tábornok vezénylete alatt az olasz 4. 8. 10. 12. hadsereggel – összesen 19 olasz, 2 brit, 1 francia hadosztállyal, valamint 1 amerikai ezreddel indítottak támadást Vittorio Veneto és Feltre irányába.

Az antanthaderő fölénye mintegy 200 zászlóaljnyira volt tehető (Julier Ferenc szerint). Az antant csapatok 27-én több ponton átkeltek a Piavén, majd a 8. olasz hadsereg október 30-án elfoglalta Vittorio Veneto-t, amivel mintegy 40 km szélességben áttörte az osztrák–magyar frontot.

Julier Ferenc „A világháború magyar szemmel" című, a háború után írt művében elhibázott döntésnek tekinti, hogy a Monarchia ekkor még felvette a küzdelmet, hiszen a győzelemnek már semmi esélye nem volt. Monarchiát mondunk, de a közös birodalom ekkor már (ahogy erre utaltunk) valójában nem létezett. Az, hogy hadereje még állt, és harcolt, ez – Julier szavaival –bár nem volt értelme, de mégis: a „világháború legcsodálatosabb eseménye" volt.

A szerző szerint a világháború alkonyán a Monarchián belül, már csak Magyarország képviselt „erőegységet". Ezért – és ez lett volna a dinasztia érdeke is – minden katonai erőfeszítést Magyarország határainak védelmére kellett volna összpontosítani.

Ez meggyőző gondolat, azonban október végén már, de még a fegyverszünet megkötése előtt nem lehetett volna megoldani a magyar csapatok általános kivonását a frontról, úgy hogy azok a magyar határok védelmére harcképes állapotban visszaszállításra is kerülhessenek. Ahogy Andrássy látta, a front összeomlásával járt volna ez. Korábban a hadvezetőség ugyanis észlelve, hogy a különböző nemzetiségű egységek között jelentősebb különbség van a harcértékük szempontjából, az ütőképesebbnek tartott magyar alakulatokat hadosztály, hadtest szinten összevegyítették kevésbé megbízhatónak tartott alakulatokkal. (Ennek a gyakorlatnak a veszélyes voltára egyébként József főherceg altábornagy már 1917 januárjában felhívta a felső hadvezetés figyelmét.) E mellett azonban sokszor nem csak a közös hadsereg alakulataiban, de a honvéd ezredeken belül is nemzetileg kevert volt a legénységi állomány az olyan alakulatok esetében, melyek hadkiegészítési területe nemzetiségek által is lakott vidékekre esett.

A Piave fronton tíz honvéd gyaloghadosztály, és egy honvéd lovas hadosztály állt, melyek négy, esetenként három ezredet foglaltak magukban. Bár honvéd alakulatokról volt szó, azokon belül a magyarok aránya 30 és 80% közötti volt, attól függően, hogy a hadosztályok hadkiegészítési területe az ország mely területére esett. (A lovas hadosztály esetében jobb volt az arány) A közös alakulatok kevert voltára jellemző példa:. az ugyancsak a Piavénél álló 18. közös gyaloghadosztályon belül a 126. gyalogezred mintegy 90%-ban magyarokból

állt, de a további ezredek közül a 20. gyalogezred 80%-ban lengyelekből, míg a 22. és 104 gyalogezredek mintegy 90%-ban németekből (osztrákokból) álltak. Az ugyancsak a hadosztályhoz tartozó 7. vadász zászlóalj pedig horvátokból és szlovénekből tevődött össze. (18)

Ugyanilyen, más nemzetiségekkel szervezeti tekintetben is jelentősen kevert módon szolgáltak magyarok a Balkáni fronton. A Kövess tábornagy parancsnoksága alatt álló hadseregcsoport része volt a német 11. hadsereg, melynek kötelékébe három osztrák–magyar hadosztály tartozott. November első napjaiban azonban az e frontra való szállítás alatt állt az eddig ukrajnai megszálló feladatokat teljesítő – magyarországi feltöltésű – cs. és kir. 10. lovas, valamint a 15. 32. és 59. és 155. gyaloghadosztály. (A balkáni frontról ugyanezen időben a cs. és kir. XI. hadtest cseh és galíciai feltöltésű hadosztályai hazaszállításra kerültek, míg az ugyancsak a német 11. hadsereg kötelékébe beosztott cs. és kir. 4. lovashadosztályt feloszlatták. (A német 11. hadsereg valóban német alakulatokból álló részei a Mackensen hadsereg alárendeltségébe kerültek.)

Az erdélyi Goldbach csoport magyar alakulatait – a 216. gyalogdandárt, és két gyalogzászlóaljat – elszállították, majd ezeket már a Károlyi kormány alatt leszerelték.

És, – láttuk a Spaa-i megállapodásnak ez is következménye volt – a háború végén a francia fronton is voltak magyarok: így a 37. honvéd és a 35. kolozsvári cs. és kir. közös hadosztály.

A magyar határok védelmére nyilvánvalóan csak a magyar, illetve a közös hazához hű magyarországi nemzetiségi katonákat lehetett volna felhasználni. (Látni fogjuk, még, hogy ez nem volt egyébként csekély erő.) A „magyar" katonaságnak a határokra való visszavonása tehát ugyan magától értetődő gondolatnak tűnt, de – ahogy ezt a fenti áttekintés is szemlélteti – korántsem volt egyszerű feladat.

A Monarchia tehát október végén már lényegében kényszerhelyzetben volt, nem tehetett mást, mint, hogy a fegyverszünet mintegy kikényszerítése végett folytassa a küzdelmet, elkerülve a front összeomlását. A harc folytatásának így ezekben a napokban a mielőbbi, még a front összeomlását megelőző fegyverszünet megkötése volt a célja. Az összeomlás esetén ugyanis csapatokat rendezetten visszavonni már nem lehetett volna, sőt, igen valószínű, hogy az általános felbomlás a katonák közötti nemzetiségi összecsapásokhoz is vezetett volna. A fegyverszünet megkötése után azonban a magyar csapatok (illetve a különböző szintű kötelékek magyar elemei) hazarendelésére már megnyílhatott a lehetőség, aminek ekkor már nem csak katonai-logisztikai, de politikai akadályai sem lettek volna.

A magyar csapatok hazaszállítására ugyanis a legfelső elhatározás október végére megszületett. A front felé tartó, Gloggnitzba érkező király még október

22. napján Magyarország védelmével bízta meg József főherceg altábornagyot, akit egyúttal tábornaggyá nevezett ki. A főherceg a megbízatást azzal a feltétellel vállalta, ha megkapja ennek érdekében az összes magyar csapatot. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy létrejön a magyar hadsereg.(19)

A király elfogadta a feltételt. Azzal bocsátotta el a még a Tiroli hadseregcsoport parancsokságát ellátó főherceget, – akit egyébként a császárnak tett esküje alól is felmentett – hogy: „Mondd meg a nevemben a Tirolban lévő magyar csapatoknak, hogy a leggyorsabban követni fognak Téged Magyarországra. Ezt ezennel megígérem."

Nyomatékosítsuk itt: a magyar csapatoknak a magyar határokra való visszavonása a lehető legjobb kezekbe került letételre. A Habsburg-Lotharingiai Ház magyar ágából származó, magyar iskolázottságú, magát magyarnak tekintő főherceg nem csak a háborúban érdemeket szerzett, ugyanakkor személyes bátorságával, közvetlen természetével a katonák bizalmát elnyert katona, de politikai súllyal is bíró népszerű személyiség volt. Nem kétséges, hogy a magyar csapatok összetett – logisztikai, hadműveleti, politikai – feladatot igénylő hazahozatalát sikerrel oldhatta volna meg. Fontos itt kiemelni azt is, hogy a rendezett hazahozatal a megfelelő erélyt felmutató felső vezetés, és csapattiszti kar vezetése alatt nemzetileg kevert alakulatok esetében is megvalósítható lett volna. Hiszen a hazatérésig a nemzetiségi katonák törekvése is jórészt egy irányba mutatott a magyar katonákéval. A magyar határok védelmére a magyar (és lojális nemzetiségi) katonák felhasználása már a következő megoldandó lépés lett volna.

A főherceg a megbízatása vételét követően, még visszatért Bozenbe, hogy átadja a Tiroli arcvonal parancsnokságot. (Utódául báró Kövess Hermann tábornagy volt kijelölve.) Vezérkari főnöke távollétében, annak helyettese, Schattel ezredes kifejezte egyet nem értését a magyaroknak a frontról való tervezett kivonására nézve. A főherceg azonban nyomatékosította, hogy ez közvetlenül a király parancsa, azt ki kell hirdetni a magyar csapatok előtt. Október végén még ki is adta a megfelelő utasításokat Arz vezérkari főnöknek a magyar csapatoknak a Duna-Száva vonalra való visszavonása előkészítésére. A fegyverszünet megkötését követően tehát minden „forradalmi" átalakulás nélkül adott volt a lehetőség az önálló magyar hadsereg létrehozására, mely a hagyományos magyar közjogi ellenzék (negyvennyolcasok, függetlenségiek, alkotmánypártiak) egyik fő követelése volt.

A császár és király tehát – nem várva a németek hasonló lépésére, – október 26-án a Monarchia fegyverszüneti kezdeményezése mellett döntött, természetesen erről tájékoztatva a német császárt is. (Németország ekkor még nem kezdett fegyverszüneti tárgyalásokat, de szövetségese részéről nem tudta, és már nem is kívánta ezt megakadályozni. Ez már nem a Spaa-ban az erősebb pozíciójából diktáló Németország volt. Október 3-tól Miksa Badeni herceg

volt a birodalmi kancellár, akinek a rövid kormányzása már a fegyverszünethez vezette el Németországot. A Monarchia fegyverszüneti bizottsága mellé Németország két megfigyelőt is delegált. Ők – Schaffer von Bernstein ezredes és Heinz Guderian százados – október 30-án csatlakoztak a bizottsághoz.)

A fegyverszünet kéréséről katonai vonalon a vezérkari főnök, Arz vezérezredes külön levélben is tájékoztatta Hindenburg tábornagyot. Ebben írja, hogy több, mint 30 hadosztály nemzetiségi különbség nélkül megtagadta a további harcot. Az állásokban lévő csapatok azonban csodával határos módon még harcolnak, mert a harci cselekmények miatt nem volt idő, hogy „politikailag fertőződjenek." Szó esik a magyar csapatokról is. Az egyébként erdélyi szász származású Arz szerint ezek a hazaszállításukat követelik, mivel a hazájuk veszélyben van, az ellenség ugyanis már közvetlenül a határok előtt áll.

Másnap, október 27-én Andrássy Gyula gróf mint közös külügyminiszter a fegyverszünet kérésével kapcsolatos jegyzéket küldött Wilson elnökhöz is.

A fegyverszüneti bizottság október 28. napján 17 órakor kapta meg a hadsereg főparancsnokság táviratát, mely szerint az olaszokkal haladéktalanul felveendők a tárgyalások. A bizottság a hadsereg –főparancsnokságtól azon iránymutatást kapta, hogy a „Wilson ajánlotta összes feltételt" elfogadjuk, és egyébként minden egyéb olyan feltétel is elfogadható, amely nem érinti a becsületet, vagy nem bír a kapituláció jellegével.

A szemben álló antant erőkkel való kapcsolatfelvétel módja azonban még rövid tanácskozás tárgyát képezte. Weber tábornok egy sürgöny küldését tervezte az Albano Termében lévő antant parancsnoksághoz. A Hadsereg Főparancsnokság azonban ezt ellenezte. Veszélyt láttak abban, hogy a sürgöny – akár az azt továbbító, lehallgató távírászok révén – idő előtt kitudódik, ami a harci szellem gyöngülését, és így a front felbomlását gyorsítaná meg. E helyett azt a megoldást választották, hogy a bizottság egy tagja – Kamillo Ruggiera vk. százados – a hadszíntéren parlamenterként (fehér zászlóval) a legelső olasz frontvonalhoz megy, ahol jelentkezik az ellenségnél. A százados az egyébként nem veszélytelen megbízást egy Arz által hitelesített meghatalmazással, október 29-én reggel sikeresen végrehajtotta.

A Monarchia fegyverszüneti bizottságát az olasz 26. hadosztály parancsnoka – némi, időhúzást szolgáló huza-vona után – október 31. napján fogadta, majd a bizottságot a még ezen a napon az esti órákban a Padova melletti Villa Giustiban helyezték el.

November 1-én megjelent a fegyverszüneti bizottság szállásán Pietro Badoglio tábornok, (Armando Diaz főparancsnok helyettese) aki átnyújtotta a Párizsból, táviratilag érkezett fegyverszüneti feltételeket.

„A Szövetségesek, és a Társult Kormányoknak a szárazföldre vonatkozó fegyverszüneti feltételei" címet viselő okmány (Melyet egyébként Henry Wilson brit vezérkari főnök fogalmazott meg) tartalmának lényege szerint a Monarchiának ki kell ürítenie a háború kezdete óta fegyveres erővel megszállott minden területet, majd részletezi azon vonalat, melytől délre a még a Monarchia részét képező területeket kell kiüríteni. Az Alpokban ez a demarkációs vonal lényegében megegyezik a Londoni titkos szerződésben rögzített határral, tehát Dél-Tirol és Isztria (az osztrák tengermellék) a szövetségesek megszállása alá kerül, ahogy jelentős dalmát területek, valamint a horvát-dalmát szigetvilág nagy része is.

A Monarchia által kiürítésre kerülő, és az antant által megszállandó területeken lévő hadianyag, illetve az ellenséges vasutak a szövetségesek birtokába kerülnek. A szövetségesek jogot kapnak arra, hogy csapataikat a Monarchia területén lévő szárazföldi és vízi utakon szállítsák, és erre az ottani szállítóeszközöket igénybe vegyék. A Monarchia azon stratégiai pontjait, melyre szükségük lesz, a szükséges időtartamra haderejükkel megszállhatják, ott a rendet fenntarthatják.

A megszállók rekvirálhatnak, fizetség ellenében. A közigazgatás a kiürítésre kerülő területen a helyi hatóságok kezén marad, a megszálló csapatok állomásparancsnokságai ellenőrzése mellett.

A Monarchia összesen legfeljebb 20 békelétszámra csökkentett hadosztályt tarthat fegyverben, míg a hadosztály és hadtesttüzérség egész anyagának fele a szövetségeseknek kiszolgáltatandó. E mellett minden „katonai anyag" valamint az ott lévő vasutak a kiürítendő területen a helyükön maradnak.

A szerződés azonban azt nem akadályozta meg, hogy a Monarchia hadserege, – ahogy a visszavonuló német alakulatok is – magukkal vihetik az a fegyverzetet, ami a „katona személyes felszereléséhez és felfegyverzéséhez tartozik."

Nincs tehát szó teljes lefegyverzésről!

Lényeges, és még sok bonyodalmat okozó rendelkezése a szerződésnek, hogy „az összes német csapatokat nemcsak az olasz és a balkán frontról, hanem az egész Osztrák–Magyar Monarchia területéről is, 15 napon belül teljesen vissza kell vonni." Amennyiben a jelzett határidő után még német csapatok lesznek a Monarchia területén, azokat internálni kell. (E szerint a jórészt még Romániában – Havasalföldön – lévő Mackensen-féle hadseregnek is e határidő alatt nem csak Romániát kell elhagynia, hanem át kell vonulnia Németország felé az egész Monarchián is.)

Természetesen szó van a betegek és sebesültekről, a hadifoglyokról, akiket azonnal el kell bocsátani. (Egyoldalúan.)

Még ezen a napon kapta meg a Bizottság a tengerre vonatkozó feltételeket.

Ez tartalmazta az átadandó hadihajók, megszállandó kikötők megjelölését, valamint, hogy a szövetségeseknek szabad hajózást kell engedni a Monarchia

belvizein, így a Dunán, és annak mellékfolyóin is. E feltételek azonban a szerződés tervezet november 1. napján történt átadásakor már túlhaladottak voltak. A Monarchiának ekkor már nem volt tengeri hadereje, hiszen az uralkodó rendelkezésére október 30-án a flotta főparancsnoka, Horthy ellentengernagy a flottát átadta a Délszláv Nemzeti Tanácsnak.

A fegyverszüneti bizottság a feltételeket súlyosnak találta. Különösen a tüzérségi anyag egy részének kiadását, valamint a Monarchia területén való szabad mozgást, és a stratégiai pontok megszállását tekintette különösen sérelmesnek. Weber tábornoknak a Főparancsnoksághoz intézett távirata felveti, hogy az „összes feltételek súlyos volta nem eredményezhetné-e azt, hogy a kényszer okozta ellenállásunkat folytassuk".

Még november 1. napján délután azonban Weber tábornok megbeszélést folytatott Badoglio-val, az egyes pontok értelmezésével kapcsolatban.

Badoglio, aki maga is többször hangsúlyozta, hogy ő a versailles-i Legfőbb Tanács exponense, így annak akaratát közvetíti, egyértelművé tette, hogy a fegyverszünet kizárólag a délnyugati fronton határozza meg azt a vonalat, mely mögé a Monarchia csapatai visszavonandóak.

A montenegrói, és a szerb hadszíntéren, valamint a Romániával, Ukrajnával és Lengyelországgal szemben a jelenlegi birodalmi határ képezi a kiürítésnél tekintetbe veendő vonalat.(20)

Ennek a későbbiekben rendkívüli jelentősége lesz. Azért hangsúlyozzuk ennyire.

Badoglio kijelentette, hogy az olasz hadsereg főparancsnokság az ellenségeskedést csak a feltételek elfogadása esetén szünteti meg. Weber erre újabb táviratot küldött a főparancsnokságnak. Ebben a feltételek visszautasítását indítványozza, és olyan ellenjavaslatot tartott szükségesnek, mely nélkülözi azon pontokat, melyek ellentétben állnak a fegyverbecsülettel. Így az ágyúkészlet átadása helyett annak biztonsági megsemmisítését kellene indítványozni. Az átvonulás lehetőségének a megtagadását különösen azért tartja szükségesnek, mert ellenkező esetben „Németországgal szemben követnénk el árulást".

A lovagias hadviselés egyre ritkább megnyilvánulása volt ez a XX. században. Az olaszok azonban egyértelművé tették, hogy nem vagyunk alkupozícióban.

November 2. napján, délután az egész fronton megújuló támadásba mentek át, egyúttal egy Diaz által aláírt jegyzéket juttattak el a fegyverszüneti bizottsághoz, mely szerint a feltételek elfogadásának határideje november 3-a és 4-e között éjfélkor jár le.

Még ugyancsak november 2-án délután jelent meg a bizottságnál az olasz fegyverszüneti bizottság valamennyi tagja, akik bemutatták megbízóleveleiket.

E nap délutánján, az olasz támadás következtében Rovereto és Borgo elesett, de az olaszok előrenyomultak Veneto tartományban is.

Még 2-ról 3-ra virradóra a bizottság újabb tájékoztatást kapott az olaszoktól. E szerint az ellenségeskedést a feltételek elfogadása után 24 órával szüntetik be.

Ekkor a szövetségesek megállnak, és az osztrák–magyar csapatok legalább 3 km távolságra hátrálnak. Így a szemben állók között egy 3 km-es semleges sáv keletkezik.

November 2-án, este 9 órakor Bécsben összeült a Monarchia utolsó koronatanácsa, hogy megvitassa a fegyverszünet elfogadását. A koronatanács ekkor már értesült arról, hogy az október 31. napja óta működő Károlyi kormány hadügyminiszterének, Linder Bélának november 1-jén kiadott azon parancsa, mely az ellenségeskedés azonnali beszüntetésére hívja fel a magyar legénységet, már eljutott a frontra, ahol megtéve a maga bomlasztó hatását, mintegy kényszerhelyzetet teremtett.

Ennek hatására a kész tények előtt álló hadsereg-főparancsnokság jelezte a koronatanács felé, hogy a fegyverszüneti bizottságnak adandó válasznak már tartalmaznia kell azt is, hogy a csapatok egyidejűleg parancsot kaptak az ellenségeskedés beszüntetésére.

November 3-án 6 óra 20 perckor Arz vezérkari főnök aláírásával megérkezett a bizottsághoz a főparancsnokság jóváhagyása. E szerint, a fegyverszüneti feltételek a békére való prejudikálás nélkül elfogadtatnak. A főparancsnokság nem tételezi fel, hogy a Weber által aggályosnak tekintett 4. pont (az átvonulás lehetőségéről) olyan értelemmel bírna, hogy annak alapján az olaszok a németekkel szemben támadólag lépnének fel.

Továbbá: az AOK tájékoztatta a bizottságot arról is, hogy „az osztrák–magyar csapatok máris parancsot kaptak az ellenségeskedés beszüntetésére”.

Az olasz és az osztrák–magyar fegyverszüneti bizottság november 3-án délután 3 órakor találkozott. Weber kijelentette, hogy a fegyverszüneti feltételeket a hadsereg főparancsnokság nevében elfogadja, azzal, hogy a stratégiai pontok megszállására, valamint a Monarchia területén való szabad mozgásra vonatkozó feltételekkel szemben a békekonferenciánál tiltakozni fognak.

Volt azonban még egy tisztázatlan kérdés, az, hogy az ellenségeskedések beszüntetése pontosan mikortól is értendő. Az osztrák–magyar főparancsnokság, mint láttuk, már november 3-án kiadta a parancsot az ellenségeskedés beszüntetésére, az olaszok azonban e napon is tovább nyomultak előre. Weber tábornok ezért a bizottságok teljes ülésén nyomatékosan kérte Badoglio-t, hogy mivel az osztrák–magyar csapatok már beszüntették az ellenségeskedést, az olaszok haladéktalanul ugyancsak tegyék ezt, és így „tekintsenek el a minden ellenállás nélkül egykönnyen elérhető sikertől” (ismét a lovagias hadviselő hangja).

Badoglio azonban ragaszkodott ahhoz, hogy az ellenségeskedést az aláírást követően 24 órával, tehát november 4. napján du. 3 órakor szüntetik meg. E felett éles vita alakult ki. Zwierkovski korvettkapitány hevesen védelmezte azon álláspontot, hogy a fegyverszüneti egyezmény tervezete az ellenségeskedés azonnali beszüntetéséről szól, ebbe nem fér bele az olaszok értelmezése a 24 óra haladékkal kapcsolatban. Csatlakozott hozzá Liechtenstein, Ruggiera, és Schneller is. Az indulatba jött Badoglio erre a fegyverszünet semmissé nyilvánítását helyezte kilátásba. Drámai percek következtek. Badoglio parancsot adott segédtisztjének, Gazzera ezredesnek, hogy azonnal intézkedjen mind a csapatok, mind Versailles felé, arra tekintettel, hogy a fegyverszüneti tárgyalások meghiúsultak.

Ekkor az olaszul jól beszélő Seiller alezredes mentette meg a helyzetet. Közölte, hogy félreértés történt, Weber tábornok nem tud annyira olaszul, hogy a kialakult vitát követhette volna. A helyzet veszélyességét ugyancsak átlátva, Liechtenstein, Ruggiera, és Schneller erre közölték, hogy nem osztják Zwierkowski nézetét, aki erre az indulatos szavaiért bocsánatot kért.

Badoglio erre a szárnysegédjét Gazzera után küldte, visszavonva a neki adott utasítást. (Forrás: Bruno Brehm: A császári sas lehull című műve nyomán.)

Az osztrák–magyar bizottság így november 3. napján 6-órakor írta alá a fegyverszüneti egyezményt, melynek elfogadása időpontját a következő nap délután 3 órában rögzítették.

Weber nyomban táviratot intézett a főparancsnoksághoz, jelezve, hogy az olaszok csak november 4-én du. 3-kor fejezik be az ellenségeskedést.

A Monarchia katonái tehát már a harc beszüntetésre kapva parancsot, váratlan, és nyilván kétségbeejtő helyzetben találták magukat: az ellenség ugyanis változatlanul folytatta a támadó előrenyomulást. A Monarchia hadseregében nem is jutott el minden egységhez annak híre, hogy a fegyverszüneti egyezmény pót-jegyzőkönyvében foglaltak szerint, az ellenség november 4-én délután 3 órát tekinti a maga részéről az ellenségeskedés befejezése időpontjának.

Ami november 3-a délutánjától kezdődő 24 órában történt, jól jellemzi Bruno Brehm a már idézett könyvében: „az, ami itt visszaözönlött, az már nem a hadsereg maradványa volt, népek voltak, amelyek egyszerre megfeledkeztek összetartásról és értelemről, államról és törvényekről, és csak hazájukat, nyelvüknek honát akarták minél előbb elérni, hogy megtudják, miféle értelme lesz az életüknek az elkövetkező napokban, hetekben és esztendőkben. Megkezdődött a versenyfutás ösvényeken, elzárt utakon, szorosokon és hidakon keresztül, mert aki kidőlt, aki hagyta, hogy a lándzsások kiszorítsák és elzárják útjukat, az ellenség kezére került. Egész ezredeket, brigádokat, hadosztályokat és hadtesteket kerítettek így körül, halomra kellett rakniuk a fegyvert, ott hagyták az ágyúkat és lobogódíszes falvakon és városokon át a november szürke Olaszországba

hajtották vissza őket, amelyen keresztül egy évvel ezelőtt még, mint győztesek vonultak el".

Volt azért kivétel is: több honvéd alakulat a harc beszüntetésére irányuló parancs ellenére felvette a harcot, és így kezdte meg a visszavonulást.

Weber tábornok november 4-én kora délután – a hadsereg főparancsnokság utasítását követve – jegyzéket intézett az olasz főparancsnoksághoz, melyben tiltakozott a „szövetségesek és társult hatalmak" részéről az ellenségeskedés folytatása ellen, kérve, hogy azok mindazon hadifoglyokat, akiket november 3-án du. 3 óra után ejtettek, bocsássák szabadon.

Az olaszok a kérést visszautasították, hangoztatva, hogy a kérdéses időben a hadifoglyok ejtése jogszerű volt, de a 24 órás haladék szükséges is volt ahhoz, hogy az összes csapatok az összes fronton az ellenségeskedés megszüntetésére vonatkozó parancsot megkapják.

Hozzávetőleges adatok szerint, ezen a két napon, – november 3-án és 4-én az antant több mint 200000 osztrák–magyar hadifoglyot ejtett. Nem tudjuk, az ezek közül mennyi volt a magyar. (Tény, hogy a teljes 39. /Kassai/ honvéd gyaloghadosztály fogságba esett. E hadosztályt egy kassai, és egy miskolci gyalogdandár, egy huszárezred, és egy tüzérdandár alkotta. A hadkiegészítési terület alapján nyilván túlnyomórészben magyarok voltak. Egyébként az egyik gyalogdandár egyik ezrede volt a 9. ezred, melynek – mint láttuk – Nyékhegyi volt a parancsnoka.)

Nyékhegyi alezredes szerint az olaszok e téren mutatott hajthatatlanságának mintegy presztízs oka volt, így „könnyűszerrel és annál tökéletesebbnek tüntethették fel szövetségeseik előtt azt a teljes győzelmet, amelynek hivatalos hadijelentéseikben kifejezést adtak".

Ehhez azonban hozzátehetjük azt is: ha az időközben megalakult Károlyi kormány hadügyminisztere (Linder Béla) nem adja ki az ellenségeskedés azonnali beszüntetésére irányuló hadparancsot, a Hadsereg Főparancsnokság sem kerül kényszerhelyzetbe, hogy azonos tartalmú parancsot adjon ki, még az előtt, hogy az antantnak az ellenségeskedés beszüntetése időpontjával kapcsolatos álláspontját megismerte volna. Okkal feltehetjük, ha az ellenség látja, hogy még a Monarchia katonái sem tették le a fegyvert, nem következik be a 24 óráig tartó, egyoldalú kiszolgáltatottságunkat jelentő helyzet sem.

A magyar alakulatok végül november 4. után megkezdhették a hazavonulást, jelentős részben szervezetten, fegyvereiket megtartva, tisztjeik vezetése alatt, és abban a tudatban, hogy feladatuk az ország határainak védelme lesz.

Ez a visszavonulás azonban már nem József főherceg vezérletével történt, a hátország eseményei ezt már nem tették lehetővé.

A Padovai fegyverszüneti egyezményt értékelve, szembeötlő, hogy amennyire vészjóslóak voltak az ország kilátásai veszteségként, a fegyverszünet, noha összességében súlyos feltételeket tartalmazott, mégis, szinte hihetetlenül kedvező helyzetet teremtett Magyarország számára. A fegyverszünet értelmében ugyanis az ország területébe sehol sem hasított bele demarkációs vonal, így terület átadási kötelezettségünk sem keletkezett, ha csak azt a Kárpátok menti, lényegében lakatlan sávot nem számítjuk, melyet még az 1918. márciusi, Romániával való békekötés értelmében stratégiai-védelmi okokból Magyarországhoz csatoltak.

Idézzük fel Weber táviratát november 1-ről Badoglio nyilatkozatáról: „a szerb és montenegrói hadszíntéren, valamint Romániával, Ukrajnával, és Lengyelországgal szemben a jelenlegi birodalmi határ képezi a kiürítésnél tekintetbe veendő demarkációs vonalat." Ez pedig azt jelentette, hogy Magyarország úgy készülhet a békekötésre, hogy az ország egész területén (kivéve Fiumét) birtokon belül maradhat. A nemzetközi jog tehát megadta a lehetőséget arra, hogy a határainkat – melyek a veszélyeztetett szakaszokon, így délkeleten, délen, egyben a fegyverszünet demarkációs vonalával esnek egybe – akár fegyveresen is megvédjük, a területünkre behatolni kívánókkal szemben.

Az egyezmény az egész Monarchia számára engedélyezte 20 békelétszámú hadosztály fegyverben tartását, azt nem határozva meg, hogy ez milyen arányban oszolhat meg a volt birodalom két fele között. Magyarország azonban nyilvánvalóan nem sértette volna meg az egyezményt valamint a volt fegyvertárs Ausztriával való közösségvállalás (lényegében már csak erkölcsi) követelményét, ha tíz, magyar katonákból álló hadosztályt tart fegyverben, melyeket veszélyeztetett határai védelmére vonultat fel. Tekintettel arra, hogy a frontról több százezer katona volt hazatérőben, jelentős részben fegyverzettel együtt, e haderő biztosítása mintegy csak szervezés, illetve politikai elhatározás kérdésének tűnhetett. (21)

Ahogy Nyékhegyi írta: „A fegyverszünet lezárásakor osztrák társaimmal szemben mindenesetre megelégedett öröm vett rajtam erőt, hiszen Ausztria megcsonkítása mellett Magyarország területi épsége biztosítva volt".

Azonban nem így történt.

A hátország történései

Miközben a Vittorio Venetoi csata, majd a fegyverszünet megkötése zajlott, otthon, Magyarországon sorsdöntő események történtek.

Október 16. napján utoljára ült össze az Országgyűlés. Wekerle Sándor miniszterelnök bejelentette, hogy miután Ausztria föderatív átalakulásra készül, Magyarország számára is eljött az ideje, hogy a perszonálunió alapjára

helyezkedjen. Egyúttal kilátásba helyezte a Horvátországgal fennálló 1868-as kiegyezés revízióját is.

Ezt követően, a Függetlenségi 48-as Párt vezetőjeként Károlyi Mihály szólalt fel. Kijelentette, hogy a háborút ugyan elveszítettük, azonban fontos, hogy a „békét ne veszítsük el", és új külpolitikai orientációt – elsősorban a németekkel való szakítást – követelte. Beszélt általános, titkos választójogról, „demokratikus birtokpolitikáról" a nemzetiségi kérdés új módon való megközelítéséről, hogy az ország „integritása megóvassék". Fenyegetődzött, hogy a nemzet a történtekért felelősöket a vádlottak padjára fogja ültetni, és „ütött a leszámolás órája".

Ekkor a Munkapárti (kormánypárti) képviselő közbekiáltott: „Ez Antant beszéd!" Ekkor a Károlyi-párti Lovászy Márton is közbekiabált: „Tessék tudomásul venni, hogy antantbarátok vagyunk!"

Óriási vihar tört ki. Röpködtek a „hazaárulók" „gazemberek" stb. kifejezések. Az ülés 10 percre felfüggesztésre került.

A szünet után az ugyancsak Károlyihoz közel álló Fényes László szólalt fel, arról beszélve, hogy a katonaság nem kíván tovább harcolni, mire újra kitört a felháborodás. Báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter válasza szerint a fegyveres erők teljesíteni fogják a kötelességüket az esküjükhöz híven.

Még ezen a napon, az ülésről távozó Tisza Istvánnal szemben a „forradalmi szocialista" Lékai János egy eredménytelen merényletet követett el.

Az elfogott merénylő a kihallgatásán a következőket mondta: meg akarta ölni azt az embert, aki „a világ lángba borításának egyik fő okozója".

Október 17. napján Tisza István felszólalásával kezdődött az ülés. Tisza egyetértett a miniszterelnöknek a perszonáluniónál kapcsolatos álláspontjával. Mivel a dualizmus fenntartása lehetetlenné vált, Magyarország jogot nyer a külön külképviseletre, és szükséges a hadsereg teljes szétválasztása is. Itt közjogi fejtegetésbe bocsátkozott, (hiába, régivágású magyar államférfiről van szó) kifejtve, hogy a kiegyezési törvény hatályvesztése az 1723. évi Pragmatica Sanctiót nem érinti, Ez ugyanis nem „közös" hanem „kölcsönös" védelemről szól. Ez pedig perszonáluniónál esetén is fennmaradhat.

Szavai szerint ennek a perszonáluniónak „sem a szavakkal játszásnak, sem félrendszabálynak lennie nem szabad". Kifejtette, hogy gyökeres változtatásokra nincs szükség a nemzetiségi politikában, hiszen csak egy „törpe kisebbség" helyezkedik szembe a „nemzeti állam alapgondolatával".

Ugyanakkor feleslegesnek mondta a német szövetség további fenntartását is, rámutatva, hogy arra elsősorban az agresszív Orosz birodalommal szembeni védekezés miatt volt szükség, de e birodalom felbomlása miatt e veszély megszűnt.

Ekkorra már nyilvánvalóvá válhatott számára is, hogy a nemzetiségek vezetői milyen gyilkos propagandát folytatnak az ország ellen. A beszédben ugyanis foglalkozott ezzel, és a cáfolat szükségességével is. „Cáfolnunk kell, hogy a nemzetiségek elnyomói vagyunk." Mintegy Benešéknek válaszol: „...vakmerőbb hamisítását a tényeknek a történelem nem tudja felmutatni, mint ezt a cseh-tót nemzeti vagy állami gondolatot." Hangsúlyozza, hogy a tótok bátran, derekasan helyt álltak a háborúban. Az orosz hadifogságba esett tót katonákat a csehek nem tudták rákényszeríteni, hogy hozzájuk csatlakozva, a magyar nemzet ellen fogjanak fegyvert.

Nyilvánvaló az utalás arra, hogy az orosz hadifogságban (ahová a csehek általában úgy kerültek, hogy harc nélkül adták meg magukat) a csehek megkezdték a „csehszlovák légió" szervezését.

A csehszlovák gondolat „csak a cseh népfaj rablási törekvése olyan terrénumon, amelyen sem a népek önrendelkezési joga alapján, sem a nemzeti elv alapján, sem semmiféle igazságos és helyes elv alapján keresnivalójuk nincs."

Majd a román képviselőket szólította meg. Nincs joguk az egész román nép nevében beszélni. Mint mondta, az ő választókerületében (ugrai kerület) a választópolgárok 1/3-a román, mégis, „ott a választók 99%-a rám hallgat, és nem Önökre."

Majd: „Végzetes hibát követ el az, aki a nemzetiségekkel kapcsolatot keresve olyan jelszavakat hirdet, melyek messzebb mennek a nemzetállam elvi talajáról, mint szükséges lesz."

Hivatkozik arra, hogy az ország elindult a demokratikus fejlődés útján. És Tisza itt olyan kijelentéseket tesz, melyek arra utalnak; kész legalább részben feladni a korábbi elveit, így az általános választójoggal, mint az országra veszélyt jelentő, idő előtti intézménnyel szemben elfoglalt álláspontját. Rámutat ugyan arra, hogy a demokratizálódás nem feltétlenül azonos a választójog kérdésével, de elfogadja a választójog olyan reformját, mely „az írni-olvasni tudóknak majdnem teljesen" választójogot biztosít.

E beszédében mondta a sokszor idézett mondatot: „Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály tisztelt képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük".

Azonban hozzátette azt is, hogy: „Épp olyan hibának tartanám ennek a komoly igazságnak az elpalástolását, mint amilyen hibának tartanám azt, hogy ezt olyan pánikszerű, olyan végletes értelemben akarnánk feltüntetni, és magyarázni, mint aminővel az nem bír".

Tisza ezen a napon még tett egy utolsó kísérletet a nemzeti egység megmentése érdekében.

A Parlamentben Károlyihoz és az ellenzékhez fordult, és – tudva, hogy Károlyi és környezete engesztelhetetlenül gyűlöli őt – a haza érdekében arra kérte őket, hogy munkálkodjanak közös egyetértésben az ország megmentésére.

Szavai szerint: „...felejtsük el legalább most ezekben a sorsdöntő hetekben, hónapokban mindazt, ami elválaszt bennünket…mindazt, ami keserűséget okozhat magyar ember és magyar ember között…és ne nézzünk egyéb feladatot, mint azt, hogy vállvetve szolgáljuk a nemzetnek ezeket a nagy érdekeit."

És: „hogy elkövessünk mindent azoknak a félreértéseknek eloszlatására, melyek oly tévesen állították be a magyar nemzetet és a magyar államot, különösen az ellenséges külföld előtt."

A szélesebb közvélemény Magyarországon egyébként ekkor, Tisza háborúvesztéssel kapcsolatos kijelentése nyomán döbbent rá arra, hogy valóban komoly bajban van az ország.

Ami a parlamentben képviselettel rendelkező nemzetiségi pártokat illeti: a 40 horvát képviselő nem vett részt az ülésszakon. Nyilvánvalóan ezzel is jelezni kívánták, hogy megszűntnek tekintik a Magyarországgal fennálló államközösséget.

A román nemzeti párt nevében Vajda Sándor (Alexandru Vaida-Voevod) szólalt fel. Bejelentette, hogy a Román Nemzeti Párt által, az október 12-én Nagyváradon elfogadott Deklaráció értelmében önrendelkezést követelnek a magyarországi, és erdélyi románság számára, és kijelentette, hogy a továbbiakban nem ismerik el a magyar kormány, és a magyar parlament jogát arra, hogy román nemzet nevében szóljon. Október 19-én a szlovák nemzeti párt képviseletében Juriga Nándor szólalt fel, ugyancsak kijelentve, hogy a szlovákság a saját letelepedési területén saját állami közösséget kíván alkotni, és hasonlóan a románokhoz, ők sem ismerik el a magyar kormány és parlament jogát arra, hogy a szlovák nemzet képviselőjének tekintse magát. Kijelentette azt is, hogy ők a nemzetiségi kérdést illetően, a Károlyi pártról sincsenek jobb véleményen, mint a Munkapártról, hiszen csak a „taktikájuk más".

Megjegyzendő, hogy a parlamentben a Szlovák Nemzeti Párt mindössze két fővel képviseltette magát, míg szlovák származású képviselők voltak a kormánypártban is.

Tisza beszédét értékelve azt kétségtelenül megállapítható, hogy a csehek és románok által a külföldön ellenünk folytatott propaganda hatástalanításával ekkor már elkéstünk. Hiszen láthattuk; a csehek már a háború folyamán megkezdték aknamunkájukat, velünk szemben több évnyi előnyben voltak. Az alapvető nemzeti érdekek védelmében való összefogás időszerűsége azonban fennállt. Ekkor még a magyar katonaság fegyverben állt, azt ekkor még a külső bomlasztás sem kezdte ki. Az ország területére még nem nyomultak be idegen seregek.

Tisza révén a kormánypárt egyértelműen jelezte az ellenzéknek: a perszonálunióra való áttérésben, és a belső reformokban lehetséges az együttműködés. (22)

* * *

Október 23-án Wekerle miniszterelnök összehívta a parlamenti pártok vezetőit a Ház elnökéhez. Itt Andrássy és Tisza egyaránt azon a véleményen voltak, hogy egy új koalíciós kormányra van szükség, melynek vezetője – Tisza szerint – Apponyi, vagy Andrássy lehetne. Károlyi Mihály kijelentette, hogy az ország csak benne találna „megnyugvást".

Megegyezés nem jött létre, azonban Wekerle bejelentette a kormánya lemondását. Ettől kezdve, az új kormány kinevezéséig ugyan a kormány a helyén maradt, de feladatát már csak mintegy „ügyvezető" kormányként fogta fel, amely így lényeges kérdésekben nem is dönthet. E napon a király is Magyarországra érkezett, közvetlenül azon okból, hogy az újonnan alapult Debreceni Egyetemet megnyissa, de e mellett, hogy a válság megoldásában működjön közre. Az esti órákban, Andrássy így Debrecenből kapta az értesítést, hogy a király őt nevezte ki közös külügyminiszterré. Andrássy, – vállalva a hálátlan feladatot – október 25-én, – miután a Gödöllőre érkező király előtt letette a külügyminiszteri esküt – Bécsbe utazott hivatala átvételére, a nélkül, hogy a kormányválság itthon megoldódott volna.

Károlyi egyébként még október 22-én válaszolt Tisza gesztusára: elutasította az együttműködést, azzal, hogy ő a maga útján megy és cselekedni fog. És cselekedett is.

A Magyar Nemzeti Tanács

Október 23-án a Károlyi palotában – mint látni fogjuk – Magyarország sorsát eldöntő esemény történt: Károlyi Mihály vezetésével megalakult a „Nemzeti Tanács". A „Tanácsot" a parlamenti pártok közül a 48-as függetlenségi párt képviselte. Ennek részéről így a tanácsban helyet foglalt gróf Batthyány Tivadar, Lovászy Márton, Hock János, P. Ábrahám Dezső, valamint Jánossy Zoltán.

Szűk látókörű, inkább szónoki, mint politikai képességekkel rendelkező pártpolitikusok.

A Tanács további két pártja parlamenten kívüli volt, melyeknek így valós társadalmi támogatottságát sem lehet felmérni. A Polgári Radikális Párt a városi (elsősorban budapesti) részben zsidó polgárság pártja volt, valójában igen szűk réteget képviselve. A párt vezetőjeként így a tanácsba került Jászi Oszkár, aki – mint utóbb ezt valóban „bebizonyította" az elméleteihez mereven ragaszkodó doktriner volt, türelmetlen minden az övétől eltérő nézettel szemben.

Kétségtelenül voltak helyes elgondolásai, de teljességgel hiányzott belőle a politikai, taktikai érzék. A további tagok: Diner-Dénes József – egy magyarul is csak rosszul tudó pesti német lap munkatársa, Purjesz Lajos, egy szabadkőműves újságíró, Hatvany Lajos báró, aki a nagyiparos dinasztiának egy „dekadens, és politikai nézeteiben kevéssé komoly és megállapodott tagja" volt, (Gratz Gusztáv jellemzése) Szende Pál az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés ügyvezető igazgatója, végül Bíró Lajos író. A tanács tagja lett még egy további radikális, Fényes László, aki magát a „nép közvádlójának" nevezte, mindenhol korrupciót vélt leleplezni, ezekről azonban utóbb általában kiderült, hogy majdnem mindig alaptalanok, de mindig túlzóak voltak. A tanács tagja volt a Szociáldemokrata Párt is, melyet Garami Ernő, Kunfi Zsigmond, Garbai Sándor, és Weltner Jakab képviseltek.

A tanácsban végül helyet kapott három nő is: Bédy-Schwimmer Róza – tragikomikus szerepléséről később – Müller Ernőné, és Groák Ödönné.

Később belépett a főváros képviseletében a radikálisokhoz közelálló Harrer Ferenc tanácsnok, valamint az újságírók szabad-szervezetének képviseletében Magyar Lajos. A tagok közül többen szabadkőművesek voltak, (Jászi Kunfi, Pogány, stb.) e szervezet zavaros radikális, internacionalista, „forradalmi-szocialista," doktriner ideológiáját vallva.

A Tanács összetétele jól tükrözi azt, ami a magyar baloldalnak kezdettől fogva tragédiája volt, – és éppen ezért történelmi szereplése során gyakorlatilag csak ártani tudott – a hiteles, tisztességes, és tehetséges, nemzetben gondolkozni tudó vezetők hiánya. Ahogy Herczeg Ferenc az emlékezéseiben (Hűvösvölgy) jellemzi a Tanács tagjait: „Többen a vezéremberek közül abból a szörnyű fajtájából valók, melyet egykönyvű embereknek szokás nevezni. Fanatikusak, és ellenérvek iránt süketetek".

A Magyar Nemzeti Tanács megalakulása és fellépése nem azért volt rendkívüli, mert ilyen intézményt a magyar közjog, vagy politikai gyakorlat korábban nem ismert. (Emlékezzünk, ilyenek felállítását a királynak a közös birodalom osztrák részét alkotó nemzetiségekhez szóló manifesztuma alapozta meg.) De ettől függetlenül is, 1918-ban nemzeti tanácsokat azon nemzetek alkottak, amelyek azt megelőzően nem bírtak önálló állami léttel, így e Tanácsok lényegében a nem létező nemzeti közhatalom ideiglenes szervei voltak, melyek azért jöttek létre, hogy kialakítsák az adott népi közösség számára az új államiság kereteit. A különböző nemzetek „nemzeti tanácsai" alapvetően nem forradalmi – tehát a társadalmi reformok igényével fellépő – hanem nemzeti intézmények voltak.

Magyarországnak azonban megvoltak a maga állami keretei, közhatalmi intézményei még működtek. A nemzeti cél nem valamely új államiság megteremtése, hanem a meglévő megvédése volt, éppen a magyar államot létében

fenyegető más – szlovák, délszláv, román – nemzeti tanácsokkal és az általuk szervezett mozgalmakkal szemben.

A Nemzeti Tanács megalakításának célja így fogalmi-politikai tisztázatlanságot sejtet. Egy felzaklatott és határozott célok, irány nélküli közhangulat meglovagolására, és az ország feletti hatalom megszerzésére alakult felelőtlen, a nemzet és az ország sorsát kockára tévő kalandor vállalkozásként értékelhető.

A hagyományos (és alapvetően baloldali, a „marxista" megközelítéstől elszakadni nem tudó) történeti szemlélet az 1918. év végén történteket forradalomnak tekinti, egy forradalomban pedig megengedhető, hogy addig nem ismert hatalmi formációk születnek meg. Azonban. A „forradalmiságnak" Európában különböző hagyományai vannak. Ami a magyarság történelmét illeti: nálunk az igazi forradalmak is alkotmányos keretek között zajlottak le. 1848-ban valóban forradalom zajlott, – hatásait tekintve a legklasszikusabb értelemben – mégis: 1848–49-ben egyetlen hatalmi intézmény sem született meg az alkotmányos keretek félretételével. A népképviseleti országgyűlés a király által szentesített áprilisi törvények alapján jött létre, az Országos Honvédelmi Bizottmányt az országgyűlés hozta létre a tagjai sorából, a szabadságharcra pedig azért került sor, mert a király volt az, aki az őt mozgató idegen erők hatására felrúgta az általa szentesített új alkotmányos helyzetet. (Tévhit, hogy a trónfosztással az ország köztársasággá vált volna. Nem. Kossuthot kormányzóvá választották, ahogy annak idején Hunyadi Jánost is.)

Az addig nem létező, új hatalmi szervezetek létrehozása a francia, jakobinus hagyományokat követi, de az akkor ható tömegerők nyomása által teremtett helyzet fennállta nélkül. (És azért jegyezzük meg: Franciaországnak nem is volt olyan történelmi alkotmányossága, melybe ágyazottan a forradalmi változás is a történeti jogfolytonosság keretei között maradhatott volna.)

Ahogy Tormay Cécile írja: a magyar szabadságharcos nemzet. Nem forradalmár.

Közelebbről megnézve, ami a felszín alatt volt: a „Nemzeti Tanács"-ban részt vevő politikai csoportosulások, pártok az összlakosság alig 5%-át képviselhették. Igen csekély volt ugyanis a támogatottsága Károlyi 48-as és Függetlenségi Pártjának, míg a Radikális Párt, – ahogy ma mondanánk – nem is mérhető támogatottságot élvezett. A szociáldemokrata párt a népesség mintegy 1%-ára volt hatással. Mégis, a „Nemzeti Tanács" irányultságát működését, módszereit ezen szervezett, és pártfegyelmet tartó párt „forradalmi marxista" ideológiája határozta meg. Ezen vulgármarxista forradalom-elmélet a „kettős hatalom" megvalósítása révén a bolsevik típusú diktatúra megvalósítását tekintette célnak, Károlyinak így mintegy Kerenszkíj szerepét szánva. József főherceg a Nemzeti Tanácsot – igen találóan – nemzeti köntösbe bujt szovjetnek nevezte.

A Tanács szociáldemokrata tagjai között volt azonban egy kivétel is. Garami Ernő a hagyományos szociáldemokrata nézeteket képviselő, személyében tisztességes ember volt. Pártpolitikus volt azonban annyiban ő is, hogy pártja vezető testületének többségi állásfoglalásainak jobb – meggyőződése ellenére is alávetette magát. „Demokrata" volt, a józan esze ellenére is.

De a fentieken túlmenően, a „Nemzeti Tanács" felállítása óriási politikai hiba, sőt ostobaság is volt. Magyarország azzal, hogy a vezetését egy „Nemzeti Tanács" vette át (illetve október végén még csak kívánta átvenni) valójában ledegradálta magát a környező, születőben lévő államiságok szintjére: mintegy feladva azt az évezredes múltban, államiságban rejlő morális erőt, tekintélyt, amit a Magyar Szentkorona országának lenni jelentett.

Mint látni fogjuk, ezen „Nemzeti Tanács" felé már megengedheti magának a román „Nemzeti Tanács" hogy mint egyenrangúval tárgyaljon, pontosabban, amely felé ő támasszon követelményeket.

Tény, hogy a Monarchia dualista rendszerének széthullásával a hagyományos, és parlamenti képviselettel rendelkező pártok mintegy létalapjukat vesztették el, hiszen eddig a parlamentben jelen lévő pártok között, az alapvető koncepcionális választóvonalak közjogi kérdésekben, – és így a rendszer sajátosságai miatt az Ausztriához fűződő viszony megítélésében – álltak fenn.

A kormányválság megoldásában így valóban nem lehetett figyelmen kívül hagyni a parlamenten kívüli politikai erőket, kérdés azonban, hogy egy az országot az összeomlástól megmentésére hivatott nemzeti összefogás milyen kormány, és ki által vezetett kormány alakulásával valósul meg.

A Katonatanács – a hadsereg végzete

Október 25-én – ugyancsak a Károlyi palotában – megalakult (nyilván szovjet-orosz mintára) a Katonatanács is, Csernyák Imre (egy korábban fegyelmi vétség miatt lefokozott) százados elnöklete alatt. A katonatanács valódi rossz szelleme azonban egy „szocialista" újságíró, Pogány (Schwarz) József volt. Az alacsony rendfokozatú, többségében nem is hivatásos tisztek között volt két olyan személy is, akik majd pár nappal később Tisza István meggyilkolásában is részesek lesznek.

A hadseregnél, melynek erejét nem utolsó sorban a fegyelem, az elöljárói tekintély, és a megkérdőjelezhetetlen hierarchia adja, a „tanács" – majd további, kisebb hatókörű katonatanácsok – alakítása őrült, és demagóg gondolat.

Ilyen tanács alakításának már a ténye is elképesztő szűklátókörűségre vall. Nem csak katonailag volt abszurd, de külpolitikailag is. Oroszország egy éve

omlott össze a bolsevik puccsban. Az antant hatalmai most, a nagy háború befejeztével oroszországi intervencióban gondolkoztak. A bolsevista rendszer – enyhén szólva – Európában nem volt kívánatos. A bolsevik puccshoz az út Oroszországban is a különböző „tanácsok" (munkás, katona) megalakulásán, működésén keresztül vezetett. Az, hogy már Magyarországon is ilyen „tanács" alakul, már csak nemzetközi hírértéke miatt is iszonyatos romboló erővel bírt.

A Katonatanács megalakulása után nyomban érintkezésbe lépett a Nemzeti Tanáccsal – nem lehetett nehéz, hiszen mindkét tanácsnak Károlyi Mihály volt a „házigazdája". A Nemzeti Tanács a Katonatanácsnak azt a feladatot adta, hogy nyerje meg a katonaságot a „forradalom" támogatására.

E „támogatás" megszerzése érdekében azonban a véderő régi szervezetét szét kellett zúzni, és helyébe új szervezeti kereteket létrehozni. Bármi áron. Akár a nemzet önvédelmi képességének lerombolásával is. Ahogy Pogány József november 3-án a tanács egyik ülésén kijelentette: a katonatanácsnak csak egy programja lehet: végleg megszüntetni a hadsereget.

A Katonatanács romboló munkája végigkíséri a Károlyi-korszakot. E munkát pedig haladéktalanul megkezdte. Agitátorok révén lázítani kezdték a budapesti, de vidéki laktanyában is a legénységet a tisztek ellen, tudatosan rombolva mindazt, ami a hadsereg lényegét jelenti. Ezen ördögi működés eredményeként csapattisztek tömegeinek tették lehetetlenné a helyzetét, rombolták le hitét, hivatástudatát.

Ugyanakkor alapvetően a szökött katonákra, kalandor elemekre támaszkodva megkezdték a Katonatanácshoz hű alakulatok – mintegy párhuzamos haderőként – felállítását.

A távlati cél tehát egy „forradalmi" és „szocialista" szellemű „néphadsereg" létrehozása volt, amely már nem is elsősorban az ország, hanem a „forradalmi" hatalom támasza. Csak hát nem vették figyelembe, hogy szándékosan elzüllesztett emberekből új, megbízható hadsereget nem lehet felállítani, bármi is legyen e hadsereg fő rendeltetése.

A király kísérlete a válság megoldására

Az október 24-án Gödöllőre érkező király a következő három napon sorra fogadta a meghatározó politikai személyiségeket, a megoldást keresve. Fogadta Károlyit, Batthyány-t, Jászit, és társaikat, de a parasztpolitikus Nagyatádi Szabó Istvánt is.

Károlyi az emlékirataiban – ahogy általában az ezekben a napokban történtekről – zavarba ejtően szűkszavúan ejt szót az ezen, október 24-én történt

megbeszélésen történtekről is. Figyelmeztette a királyt – írja – a habozása következtében előálló veszélyre, mely a trónját fenyegeti. Közölte, hogy „a válságot szükség esetén az ő beleegyezése nélkül is" meg fogják oldani.

Megemlíti még, hogy Gödöllőről Budapestre együtt utaztak vissza Andrássyval, aki ekkor keserű szemrehányást tett neki a Nemzeti Tanács megalakítása miatt, ami – Andrássy szerint – a magyar alkotmány megsértése. (Ez tény. Igaza volt.)

Batthyány Tivadar grófot a király 25-én fogadta. Batthyány az emlékirataiban igen részletesen ír erről az audienciáról, Károlyival ellentétben.

Állítása szerint, a király előtt ekkorra már Bárczy István miniszterelnökké való kinevezését hozták javaslatba, a király erről az ő véleményét is kérdezte. Ő nem tartotta alkalmasnak a volt Budapesti főpolgármestert, mivel nincs akkora népszerűsége. Nézete szerint csak időnyerés miatt vetették fel a személyét. De – és itt jön a meglepő közlés – ő határozottan ellenezte Károlyi kinevezését is. A katasztrófáért ugyanis – fejtegette – vállalják a felelősséget azok, akiknek a politikája az összeomlás küszöbére juttatta az országot.

A király másnap nevezzen ki valakit, akit a legalkalmasabbnak tart, és aztán maradjon meg e mellett – javasolta a királynak Batthyány. Arról nem szól a Károlyi kormány leendő belügyminisztere, hogy ez magánakció volt-e a részéről, vagy Károlyival egyeztetve cselekedett. (Károlyi az emlékirataiban erről semmit sem mond.)

Ez utóbbi esetben mintegy érthetetlen a Nemzeti Tanács megalakítása is, hiszen ennek célját nehéz lenne másban megjelölni, mint a hatalom átvételében. Kérdés továbbá, hogy akkor a Nemzeti Tanács miért nem támogatja majd a Hadik kormányt. Hiszen gróf Hadik János kinevezésével a király azt tette, amit Batthyány, mint Károlyi bizalmasa javasolt: kinevezte azt a személyt, akit alkalmasnak tartott.

Tény, hogy a három nap nem hozott megoldást. A király az összes politikai erőnek egy nagy nemzeti kormányba való összefoglalását kívánta, törekvése azonban nem járt eredménnyel.

A király azonban abban egyetértett Károlyiékkal, hogy a háborút lehetőleg azonnal be kell fejezni, és ebben osztotta Andrássy Gyula álláspontját is, aki ugyancsak a minél gyorsabb békekötés felvállalásával fogadta el a kinevezését a Monarchia külügyminiszterévé. Andrássy a külügyminiszterség átvételére 25-én Bécsbe utazott, elszánva arra, hogy különbékét köt az antanthatalmakkal.

Ahogy írja már hivatkozott könyvében: Nehéz lelki küzdelmek árán határoztam el magam a különválásra (ti. a németektől) igaz, hogy a németek gyakran nyersek és sértőek voltak velünk szemben,….de azért kétségtelen, hogy nemegyszer hősiesen, sikeresen és hűen védték meg a mi határainkat, hogy illojalitást

nem vethetünk a szemükre, és hogy nekik is nemegyszer jogos okuk volt ránk panaszkodni. Én szerencsétlenségében különösen nagyra becsülöm e heroikus nemzetet.", de a „háború továbbfolytatásával a németeknek nem használhattunk többé. A további harci készség hangoztatása csak okot szolgáltatott volna arra, hogy az antant hallgatva katonai pártjaira, az immár ellenállhatatlanná vált támadását folytassa, bosszúálló kedélyhangulatban országainkat végigpusztítsa, és végül Berlinben, Bécsben, és Budapesten diktálja a megsemmisítő békét".

Talán meg lehet érteni Andrássy „németbarátságát." A német császár, és katonai felső vezetés arroganciája, a szövetséges feletti befolyásra törekvése valóban taszító, és vészjósló volt. Ugyanakkor tény, hogy a háború Magyarország számára válságos időszakaiban a német hadsereg igazi szövetségesként mutatkozott meg: gondoljunk csak az 1916. évi román betörésre, ahol a területrablók Falkenhayn tábornok csapataival találták szembe magukat. Andrássy azonban meg volt győződve arról is, hogy a forradalmat – mely az ország összeomlásával azonos – csak a különbéke felajánlásával lehet megakadályozni.

A királynak az antanttól való fegyverszünetet és különbékét kérő táviratát a Külügyminisztérium október 25-én délután 5 órakor küldte el Berlinbe, tájékoztatás végett, majd másnap Wilson elnöknek küldte el a békekérő táviratot.

(Emlékezzünk: a fronton a fegyverszüneti bizottság 28-án kapja meg az értesítést, hogy az olaszokkal fel kell venni a tárgyalásokat.)

A király október 26-án dolgavégezetlenül visszaindult Bécsbe, úgy ítélve meg, részben az ausztriai események, részben a fegyverszünet-kérés miatt a személyes jelenlétére ott van szükség. Felkérte azonban Károlyi Mihályt, hogy kísérje el őt Bécsbe, így Károlyi a királlyal az udvari vonaton el is utazott. Hívei arra számítottak, hogy vissza már mint Magyarország kinevezett miniszterelnöke érkezik.

Károlyi azonban Bécsben nem lépett érintkezésbe senkivel, és a királlyal sem találkozott. 27-én, mivel a kabinetirodától azt az értesítést kapta, hogy lépjen érintkezésbe az ezen a napon Budapestre utazó József főherceggel, akit a király, mint „Homo regius"-t a magyar kormányválság megoldásával bízott meg.

Károlyi ezen, hiábavaló útjával kapcsolatban elterjedt, – és Gratz Gusztáv is így tudja – a „Forradalmak kora" című művében, hogy a király csak azért vitte magával Károlyit, hogy ez által időt nyerjen.

A nyilván jobban tájékozott Andrássy Gyula azonban másként tudja. Már idézett könyvében azt írja, hogy a király valóban hajlott Károlyi miniszterelnökké való kinevezésére. Ő (Adrássy) erre felajánlotta a lemondását.

A királlyal végül abban állapodtak meg, hogy csak azt követően dönt Károlyi kinevezéséről, miután Andrássy „minden kérdésben tisztába jön vele". A Bécsben tartózkodó Károlyi azonban, noha ideje engedte volna, „előtte nem ismert oknál fogva" nem kereste fel őt, és nem találkozott osztrák politikusokkal sem.

Andrássy szerint tehát Károlyi a számára nyitva álló tárgyalási lehetőségeket sem használta ki. Arra valóban nincs értelmes magyarázat, hogy Andrássyt, aki nem csak a birodalom második embere volt a király után, hanem a felesége révén családi kapcsolatban is álltak, miért nem kereste meg. Ha csak nem az a magyarázat, hogy Károlyi nem is akart tárgyalni. Nem elnyerni, hanem kikényszeríteni akarta a kinevezését.

Károlyi az emlékirataiban azt írja, hogy Bécsbe érkezve nem fogadta el a Schönbrunnban való elszállásolását, hanem a Bristol Hotelben szállt meg, mert tárgyalni akart Andrássy-val, és Lammasch osztrák miniszterelnökkel is. Egész nap várt, de sehonnan nem kapott értesítést. Így aztán nem keresett meg senkit, és nem is beszélt senkivel.

Károlyi e hozzáállását Batthyány is szükségesnek tartja mentegetni. Visszaemlékezéseiben azt írja, hogy ha Károlyi ekkor hívás nélkül keresett volna fel bárkit is, feltétlenül a „hívatlan vendég tolakodó stréberségével vádoltatik."

Nagyon gyenge érv! Akkor, amikor szinte órák számítottak az ország sorsa szempontjából, valóban ez az „illembeli" kérdés tarthatta volna vissza Károlyit, aki maga írja, hogy az előző napokban kilátásba helyezte a király előtt, hogy akár annak akarata ellenére is cselekedni fog?

Vagy: ha már Andrássy-t nem kereste meg, illembeli meggondolás tartotta vissza attól, hogy jelezze a király személye körüli miniszternek, (gróf Zichy Aladárnak) hogy vár a király hívására?

Károlyi mindenesetre sértettnek mutatkozott. A Bécsből Budapestre tartó út során azonban megkísérelte megnyerni a főherceget, aki előtt megcsillantotta a koronát is. A magát néhány nap múlva, már köztársaságpártinak valló Károlyi tehát – amennyiben ez lett volna az ára a kormányra kerülésének, – el tudta képzelni a magyar trónon a Habsburgok magyar ágát.

A 28-án reggel Budapestre érkező vonatot a pályaudvaron tömeg várta, majd Lovászy Márton egy rövid beszédet mondott, melynek lényege szerint, ha Károlyi nem lett miniszterelnök a király akaratából, majd azzá teszik őt a nép akaratából. (A Károlyira váró tömegek zavart csodavárását tükrözi, hogy a Marseilles-t kezdték énekelni. Igaz, forradalmi induló, de az országgal még hadban álló ellenséges hatalom himnusza!)

A Főherceg és a Hadik-kormány

József főherceg azonban Károlyival ekkor még nem számolt, mint miniszterelnökkel. Megérkezése után egy kiáltványt bocsátott ki, melyben tudatja a

nemzettel, hogy a király őt homo regiusként, olyan megoldás létesítésével bízta meg, mely az ország függetlenségét biztosítja és életbe is lépteti.

Egyértelművé tette, hogy a függetlenség a külkapcsolatok és a véderő önállósítását, „valamint minden közigazgatási ág független átszervezését a kornak, és a széles néprétegek szabadságigényeinek megfelelő módon kell végrehajtanunk." Szólt a béke azonnali megkötésének a szükségességéről, továbbá: „Államterületünk integritásának és egységének megóvása, valamint azon veszélyek elhárítása, amelyek a békekötésig fenyegetnek bennünket, azt a feladatot róják rám, hogy az összes nemzeti erő egyesítésével elérjem a közösségi érzés kibontakozását."

A főherceg ezt követően sorra fogadta a mérvadó politikusokat, köztük a szociáldemokratákat is.

A történések azonban a fővárosban párhuzamosan folytak; míg az egyik, alkotmányos, és törvényes oldalon folytak a kormányalakítással kapcsolatos tárgyalások, a másik részről a Nemzeti Tanács, valamint a Katonatanács izgatta, lázította a főváros népességét. A félretájékoztatott, megtévesztett, az ország valós helyzetét át nem látó kisemberek tömege amúgy a háború mielőbbi befejezését, reformok életbe léptetését még indokolhatóan is követelhette. Hitt azonban a demagóg, féligazságokból, csúsztatásokból építkező, a hatalomhoz jutás karnyújtásnyira tűnő lehetőségétől megrészegült politikai kalandoroknak.

Budapest népe elhitte nekik, amit amúgy minden alap nélkül hirdettek. A megriadt, a világ valós történései terén tájékozatlan polgár elhitte, hogy az országot csak Károlyi Mihály mentheti meg. Hiszen neki vannak kiváló antant kapcsolatai…

Az ezt el nem fogadó –legitim – hatalom pedig a már leszerepelt országvesztők gyülekezete, ahogy ezt sulykolta a liberális sajtó is.

A késő délutáni órákban a Károlyi hívek tüntetést szerveztek a főherceg Várban lévő palotája elé, hogy Károlyi kinevezését követeljék. Amikor azonban a felizgatott tömeg a Várba akart vonulni a Lánchídon rendőrkordon állta útját. A tüntetők – az ekkor még Károlyi híveként szereplő Friedrich István vezérletével – nem tágítottak, és közülük lövéseket adtak le a rendőrök felé. Erre a rendőrök fegyvert használtak. Ennek eredménye 3 halott és 55 sebesült volt, mire a tömeg szétoszlott.

Ezen a napon este a Nemzeti Tanács a Károlyi palotából az Astoria Szállóba tette át a székhelyét. A Tanács Tagjai a Szálló ablakából intéztek egyre uszítóbb, féktelenebb beszédeket az utcán összesereglőkhöz.

Nem tétlenkedett a Katonatanács sem: tagjai a Budapesti laktanyákat járták végig, és a katonákat a tisztjeik ellen bujtogatták.

József főherceg mind e közben a tárgyalásai eredményeként október 29-én még délelőtt Hadik János grófot bízta meg kormányalakítással, aki – miután délelőtt 10 órakor Wekerle Sándor elbúcsúzott a miniszterelnökség tisztviselőitől – át is vette a miniszterelnökség vezetését.

A korszakkal foglalkozó történeti munkák általában egy fél mondatnál nem szentelnek többet Hadik János kinevezésének. Mintegy azt sejtetve, hogy ez egy utolsó kétségbeesett, tétova kísérlet volt a régi hatalom részéről.

Hadik János gróf egyéniségét, pályáját nézve, azonban nem volt ez valamely „jobb híján" való választás. Hadik János, aki pályáját hivatásos katonatisztként kezdte, 1893-ban kilépett a hadseregből, majd birtokán kezdett gazdálkodni, miközben mind aktívabban vett részt először Abaúj-Torna vármegye helyi politikai, gazdasági életében. A megyei gazdasági egyesület elnöke, a megye törvényhatósági bizottságának, szakbizottságoknak, választmányoknak tagja, míg 1894 óta örökös tagja a Főrendiháznak. 1901-ben szabadelvű programmal választják képviselőnek, azonban már 1905-ben mérsékelten ellenzéki /alkotmánypárti/ programmal lesz képviselő. Az első Wekerle-kormány belügyi államtitkára. Andrássy Gyula közeli munkatársa, részt vesz az alkotmánybiztosító törvények megalkotásában.

A háború alatt a Főrendiházi ellenzék vezére, 1918-ig az Alkotmánypárt elnöke.1917. augusztusától a harmadik Wekerle-kormányban a közélelmezési ügyekért felelős tárca nélküli miniszter, mely posztjáról 1918 januárjában azért mondott le, mert nem kívánt eleget tenni az osztrák gabonaszállítási követeléseknek, melyek már Magyarország belső ellátását veszélyeztették. (Emlékezzünk a cseh feleslegekre!)

Tapasztalt, felkészült, és semmilyen téren nem kompromittált politikus volt tehát, aki minden számottevő politikai erő számára elfogadható kellett volna, hogy legyen.

Hadik haladéktalanul kísérletet tett a koncentrációs kormány megalakítására. Ennek érdekében megszerezte az Alkotmánypárt, a Néppárt, az Apponyi valamint Andrássy mögött felsorakozó csoportosulások támogatását, de támogatták Tisza hívei is. Fel kívánta venni a kapcsolatot Károlyiékkal, (48-as és függetlenségi párt,) a szociáldemokratákkal, és a polgári radikálisokkal is, mindezeknek – így Károlyinak is – a kormányba való belépés lehetőségét ajánlva fel.

Károlyiék azonban kitérően, a Nemzeti Tanáccsal való kapcsolatfelvételre hívták fel Hadikot. A dezignált miniszterelnök azonban a Nemzeti Tanácsot – nem alaptalanul – a törvényes kormánnyal szembehelyezkedő törvénytelen alapon álló testületnek tekintette, a minden politikai erőt felölelő koncentrációs kormány megalakítására tett kísérlet így meghiúsult.

Károlyi az emlékirataiban a 28-án a Lánchídnál történteket jelöli meg olyannak, mint amely minden további tárgyalást lehetetlenné tett a törvényes hatóságokkal. (Az ő verziójában a tüntetők részéről nem voltak lövések, a rendőrök támadtak a békés, Kossuth nótát éneklő tömegre.) Egyébként ők Hadikkal „már-már megegyezésre" jutottak. Csak hát az időrenddel van itt probléma. Hadikot a főherceg 29-én bízta meg a kormányalakítással. Tehát, már a lánchídi eseményeket követtő napon. Hadik János a kormányalakítási tárgyalásait 29-én kezdte meg. „Megegyezésre jutás" ezen a napon történhetett bármely politikai erővel is. Hogy is van akkor az, hogy Hadik és Károlyiék „már-már megegyezését" a 28-én délután történtek hiúsították meg? De egyébként is, 28-án bármi is történt, azért még Hadik nem lehetett felelős. Mi értelme van akkor annak a megállapításnak, hogy a történtek lehetetlenné tették a további tárgyalást? Károlyi így – mint mindig – torzítja az eseményeket, nyilvánvalóan önigazolási célból. Nem egyezett meg Hadikkal, mert nem akart vele megegyezni.

A még összeállítás alatt álló Hadik kormány programjáról kiadott tájékoztató alapján józan ésszel érthetetlen, hogy az Károlyiéknak miért nem felelt meg: Hadik gyors fegyverszünetet, és békekötést (egyébként a fegyverszüneti bizottság ekkor már meg is kezdte a munkáját) a magyar csapatok hazahozatalát, (láttuk, döntés volt erre is) Magyarország Ausztriától való teljes politikai, gazdasági, katonai különválását, teljes függetlenség előkészítését, ennek során önálló magyar had-és külügyminisztérium felállítását, (már a perszonálunió álláspontjára helyezkedtünk) általános titkos választójogot, radikális földreformot, és a nemzetiségekkel való megegyezést ígért.

És emlékezzünk: Károlyi ekkor még egyik legközelebbi híve, Batthyány Tivadar gróf ajánlotta pár nappal ezelőtt éppen a királynak azt, hogy nevezzen ki valakit, akit a legalkalmasabbnak lát, és tartson ki a mellett.

A dezignált miniszterelnök az ígéreteken túlmenően is cselekedett: már október 29. napján a délutáni órákban egy táviratot intézett a királyhoz, melyben az önálló magyar hadsereg felállításával, és a honvédelem haladékot nem tűrő megszervezésével kapcsolatos terveit vázolta fel.

Bevezetésként rögzítette, hogy Magyarországon már nincs bizalom a közös hadügyminisztérium és a Hadsereg Főparancsnokság iránt, hiszen ezek nem magyar érdekeket szolgálnak. Felhívta a király figyelmét arra az elterjedt hírre, hogy a magyar csapatokat szándékosan tartják távol a magyar határoktól. Az erdélyi front mintegy 100 km hosszú, ennek ellenére jelenleg azt csak 20 zászlóalj és egy lovas hadosztály védi. A déli fronton lévő haderő (Kövess Hermann parancsnoksága alatt) nem tudja megakadályozni a túlerőben lévő ellenségnek a Dunán való átkelését sem.

Ezért, ha ő megalakítja a kormányát, november 1. napi hatállyal a hadügyminiszter (nem honvédelmi miniszter tehát, mint addig) azonnal átveszi a

parancsnokságot valamennyi honvéd, és Magyarországhoz tartozó (volt) közös alakulat, valamint a rendelkezést a magyarországi hadiipari létesítmények, és katonai javak felett. Az új kormány a magyar hadsereg főparancsnokává József főherceget nevezi ki. A hadsereg két hadsereg-csoportba szerveződik, melyek a magyar-román határt, és a déli (balkáni) frontot fogják védeni.

A magyar csapatok hazaszállításával kapcsolatos kérdések és a még szükséges hadműveleti célok megvitatására, irányelvek megállapítására javaslatot tett egy Haditanács haladéktalan összehívására, a király elnöklete alatt. E tanácsnak (még) tagja lenne a közös hadsereg vezérkar főnöke, a magyar hadsereg főparancsnoka, és a magyar hadsereg vezérkar főnöke.

Lássuk tisztán tehát: annál többet, mint amit Hadik János gróf, dezignált miniszterelnök tervezett, és hirdetett, a Nemzeti Tanács sem ígérhetett, de a kormány programja összhangban volt a József főherceg felhívásában foglaltakkal, és a király szándékaival is. Mi szükség volt akkor a Nemzeti Tanács további fenntartására? Amennyiben Károlyiék számára valóban az ország megmentése lett volna az egyéni hatalomvágyat megelőző cél, úgy az alakuló Hadik kormánnyal való együttműködéstől nem zárkózhattak volna el, míg a „Nemzeti Tanácsot" mint a továbbiakban már okafogyott intézményt, feloszlatják.

Október 29. napján még az történt, hogy Fiume kormányzója, Jekkelfalussy Zoltán az előállt kényszerítő helyzetben átadta a várost a Zágrábi Nemzeti Tanácsnak, mely ekkor mondta ki, hogy elszakad Magyarországtól, és a Szerb-Horvát –Szlovén Királysághoz csatlakozik. Magyarország és Horvátország között a 800 éves társországi kapcsolat ezzel megszűnt, de elveszítettük a Fiumét, a magyar tengeri kikötőnket is.

Miközben Hadik gróf a kormányalakítással volt elfoglalva, a háttérben történő események megmutatták, hogy a „forradalmi" elemek valós célja a kizárólagos hatalom megszerzésére irányult. Így döntő lépésre szánták el magukat. A Szociáldemokrata párt még október 29-én délelőtt elhatározta, hogy haladéktalanul akciót indít a katonaság megnyerésére. Október 30-án a Nemzeti Tanács intézett kiáltványt a katonákhoz, míg a Tanács tagjai további, minden önmérsékletet elvesztett beszédeket intéztek a felheccelt tömeghez, és felszólították a hadsereget, hogy esküdjön fel a Nemzeti Tanácsra. A tömegben jelen volt – zömében tartalékos – tisztek ezt meg is tették. 30-án este Károlyi kijelentette: „Holnap átveszem a kormányt."

Itt jegyezzük meg: Windischgrätz Lajos aki ezekben a napokban az ideje jelentős részét a király környezetében töltötte, azt írja, hogy a király 29-én délelőtt telefonon beszélt Károlyival. Károlyi ekkor ígéretet tett arra, hogy bevárják a kormányprogramot, amit a Hadik kormány fog előadni. Lecsillapítja továbbá a radikális elemeket is. Teljesen egyértelmű, hogy Károlyit nem érdekelte Hadik programja. A hatalom érdekelte. A királynak pedig egyszerűen hazudott.

Ugyancsak Windischgrätztől tudjuk, hogy e nap délután Károlyi a felesége révén üzent apósának, Andrássynak: e szerint „nem képes” uralkodni a felforgató elemek felett. Ki kell törnie a „forradalomnak”.

A felforgató elemeket egyébként ő és hívei, valamint a Nemzeti Tanács és Katonatanács heccelte. Hát, Andrássy teljesen érthetően tekintette családi tragédiának, hogy Károlyival rokonságba került…

A Nemzeti Tanács e napon az uszításon kívül tett mást is. Elismerte a „Csehszlovák” Nemzeti Tanácsot. Egy olyan szervezetet, mely a nevében is Magyarország integritása ellen irányult.

E közben Hadik János az esti órákra összeállította a kormányát. A kormány tagjai részben a mérsékelt ellenzék pártjainak, így a Néppártnak, az Alkotmánypártnak a képviselői közül kerültek ki, de a szélesebb társadalmi összefogás jegyében a földművelésügyi miniszteri tárcát a Kisgazdapárt elnöke, Nagyatádi Szabó István kapta. E mellett miniszteri, államtitkári helyeket kaptak a Hadikhoz csatlakozott függetlenségi csoportok, továbbá a GYOSZ igazgatója, illetve a Tiszához közel álló Kürthy Lajos báró is. (Még egyszer mutassunk rá: a Nemzeti Tanácsban képviselt pártoknak is nyitva állt az út a kormányba való belépésre, Nem Hadik Jánoson múlt, hogy ez nem történt meg.

Hadik az adott helyzetben talán a legfontosabb hadügyi tárcát először báró Lukachich Géza tábornoknak ajánlotta fel, aki késznek mutatkozott a feladat elvállalására.

A kormányzás másnapi megkezdéséhez azonban szükség lett volna a közrend helyreállítására, fenntartására is. Nézzük, október 30–31. napjára volt-e még erre reális lehetőség.

Az új kormánynak a rend fenntartására látszólag rendelkezésére állt a Budapesten állomásozó katonaság és a karhatalom is. Ez szám szerint nem volt jelentéktelen erő: 81 e célra kiképzett karhatalmi századból, 37 géppuskás szakaszból, a leendő altisztekből álló honvéd tanezredből, és több, mind ez ideig feltétlen engedelmességet tanúsító bosnyák zászlóaljból állt. Ezen mintegy 18000 főnyi erő felett a budapesti katonai parancsnok rendelkezett.

A Budapesti Katonai Parancsnok hatásköre túlterjedt a fővároson. A Magyar Szentkorona országaiban (Tehát Magyar–Horvát és Szlavónország) a közös hadseregnek hat katonai parancsnoksága működött (Militarkommando). A katonai parancsnoknak tehát joga volt arra, hogy a parancsnokság Budapesten kívüli területéről is felrendeljen alakulatokat karhatalmi feladatok ellátására.

A Budapesti Katonai parancsnok október 25. napjáig Kostanjeváci Bogát István tábornok volt. Nemzetisége szerint a varasdi határőrvidéken született horvát. Vezérkari főnöke pedig egy magyarul sem tudó, csehországi német tiszt, Karnitschnigg Maximilian dragonyos ezredes. A két tiszt – függetlenül az esetleg

tényleg meglévő katonai kvalitásaiktól – az adott feladat ellátására nem voltak alkalmasak, egyszerűen azért sem, mert nyilvánvalóan nem voltak motiváltak abban, hogy Magyarország megmentése érdekében vaklóban ütőképes, és hatékony karhatalmat tartsanak fenn. A helyzet visszásságát a magyar kormányzat már hónapok óta érzékelte. A katonai parancsnok elmozdítását azonban a közös hadsereg vezetésénél nem tudta elérni. (Akkor tényként kezelték, hogy azért, mert Bogát tábornok iskolatársa volt Stöger-Steiner vezérkar főnöknek.)

A magyar kormányzat azonban elért annyit, hogy 1918 tavaszán Budapestre került áthelyezésre báró Lukachich Géza tábornok, korábban a Monte San Michélét védő 20. honvéd gyaloghadosztály nem csak katonai erényeiről de erélyéről is közismert parancsnoka. Lukachich tábornokot március 24-től a Budapesti I. honvéd kerület parancsnokává nevezték ki. E beosztás nem igénnyelte a tábornok képességeit, (a karhatalmi feladatok tekintetében valójában a cs. és kir. budapesti katonai parancsnok alárendeltsége alá tartozott) de ahogy Szurmay Sándor honvédelmi miniszter indokolta e beosztása okát: a lényeg, hogy rendelkezésre álljon bármely percben. Addig is, – Szurmay szerint – a közveszélyes elemekre már a Lukachich név is hat.

Október utolsó napjaira a szükséghelyzet elérkezett. A felgyorsult, és vészjósló események hatására a magyar kormány végre elérte, hogy a király – most már a közös hadsereg vezetése által sem ellenezve – október 26. napján felmentette Bogát tábornokot, akinek helyére Lukachich tábornokot nevezte ki, aki az új beosztását október 25-ról 26-ra virradó éjszaka vehette át. (Károlyi az emlékiratában a „gyűlölt" Lukachich-ról beszél, akinek a kinevezését „Bécs visszavágásának" nevezi.)

Az új katonai parancsnok szinte kétségbeejtő helyzettel találta szembe magát. Hiába tűnt létszáma tekintetében imponáló erőnek a rendelkezésére álló karhatalom. Az alakulatok elhelyezése ésszerűtlen volt. Míg a város belső részein lévő objektumokban a katonai bürokrácia hivatalai működtek, az alakulatok a külvárosokban nyertek elhelyezést, sokszor a város központjától 6–8 km. távolságra is. A budapesti szolgálat átvételére így kimerítő, több órás gyalogmenet után kerülhetett sor. Az egyes csapattesteket nem szervezték magasabb szintű alakulatokká, de az alakulatok elhelyezésénél arra sem fordítottak figyelmet, hogy az egy kiegészítési körzetből érkező csapatok egymás mellé, illetve közös parancsnokság alá kerüljenek. De nem volt megszervezve a csapattesteket egymással és a parancsnoksággal összekötő telefonvonalak megfelelő katonai biztosítása sem.

A karhatalomhoz továbbá ez időre már nagy számmal osztottak be tartalékos tiszteket, akik körében – ellentétben a napi politikától neveltetésüknél fogva is magukat távol tartó hivatásos tisztekkel – terjedt a Nemzeti Tanács iránti rokonszenv. A hivatásos állomány egy jelentős része pedig idegen nemzetiségű

volt, akiket ekkor már leginkább a szűkebb hazájukba való hazatérés gondolata foglalkoztatott.

Ugyanakkor Budapesten a szökött, az egységeiket elhagyó katonák száma már mintegy 40000–50000 főt tett ki. A Katonatanács pedig nem utolsósorban ezekre vetette ki a hálóját: hiszen könnyen belátható, hogy a szökött katona a felelősségre vonást a „forradalom", illetve a számonkéréssel nem fenyegető új hatalom oldalára állva kerülhette el a legbiztosabb módon. A Katonatanács ezen – az alakulataiktól dezertált, és így a felelősségre vonás kockázata nélkül oda már visszatérni nem tudó – katonákból – egyes források szerint – 80–90 századot szervezett. Ezen, a Katonatanács rendelkezése alatt álló katonaság pedig mintegy a karhatalom ellenlábasaként működött, káros befolyása pedig hatott az egész városban, elérve a karhatalmi alakulatokat is.

A rendőrség nagy része felesküdött a Nemzeti Tanácsra.

Lukachich átvéve a parancsnokságot szembesült azzal is, hogy a karhatalomnak nem volt aktualizált riadóterve sem. Ennek elkészítése iránt nyomban intézkedett, mire azonban a terv elkészült (október 31.) már késő volt.

Megkezdte a csapatok megszemlélését, a használhatóságuk felmérése végett. Fel kellet azonban ismernie, hogy szinte nem állnak rendelkezésére valóban használható, megbízható csapatok. A Nemzeti Tanács és a Katonatanács romboló munkája már célt ért.

Lukachich október 28-án előterjesztést tett a kormány felé a statárium kihirdetésére, míg Váry Albert államfőügyész a Nemzeti Tanács, mint törvényellenesen működő társaság letartóztatását kezdeményezte. A Wekerle-kormány – ügyvezető jellegére hivatkozva – azonban a határozott intézkedéseket nem vállalta fel. Wekerle Sándor, aki egyébként kiváló pénzügyi szakember, és pedáns államhivatalnok volt, a válságos időben nem tudott felemelkedni a feladatához. Ezekben a napokban, függetlenül a kormány ügyvezető jellegétől, az ország megmentése érdekében meg kellett volna hoznia a súlyos döntéseket.

Október 30-án estére azonban az elszabadult eseményeket a Nemzeti Tanács sem ellenőrizte. A kaotikus állapotok között önjelölt civil és katonai vezetők intézkedtek, így egy – feltehetően a Katonatanács befolyása alatt álló – csoport a honvédügyészség fogházába nyomulva kiszabadította a letartóztatott Katonatanács tagokat, egy másik csoport foglyul ejtette Várkonyi tábornok városparancsnokot, akinek helyét önjelölt módon egy tartalékos főhadnagy (Heltai Viktor) vette át.

A törvényes hatalom megbénítása szempontjából döntő jelentőségű volt a telefonközpont hatalomba kerítése. A telefonkezelő nők – a körükben már hosszabb ideje tartó baloldali agitáció, és a központ megszállásának hatására – ugyancsak csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz.

A telefonközpont hatalomba kerítése egyúttal azt is jelentette, hogy a kormány, és a katonai parancsnokság, valamint a parancsnokság és az alárendelt alakulatok távbeszélőn történőérintkezését megbénították, a központot birtokban tartók az egyéb telefonbeszélgetéseket is csak szinte óráról órára változó jelszó bemondásával tették lehetővé. Hatvany Lajos írta már a „forradalom győzelme" után: „A telefonos kisasszonyok már akkor csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz, amikor ügyünk még igen rosszul, bizonytalanul állt. A lekapcsolt telefon tette lehetetlenné Lukachichék intézkedéseit. A férfiak forradalmát nők nyerték meg." (23)

Szegény fiatal nők. Vajon csupán „rosszul fizetett" voltuk indokolta a hazaárulással felérő tettüket? (Ahogy a fizetésükre Hatvany is utal.) Vagy mivel hathattak rájuk? Kik férkőzhettek közéjük? Olyan kérdés ez is, melyet a történetírás nem vizsgált. Milyen megejtően egyszerű a magyarázat: a kisasszonyok a „haladás, a forradalom" mellé álltak, mert hiszen forradalom volt. Minden baloldali szemléletű történetírásban ez a tautológia a forradalomhoz csatlakozás magyarázata, ha csak valaki a „társadalmi helyzete" az „uralkodó osztályhoz" tartozó volta miatt „osztályérdekei" miatt nem áll „nyilvánvalóan" szemben a forradalommal. (Hiszen, a „léte határozza meg a tudatát".)

Ekkor, október 30-án késő délután történt egy önmagában kevéssé jelentős, de jellemző eset. Ekkor két karhatalmi század indult volna a Keleti Pályaudvarról a Dráva vidékére, a magyar-horvát határra, Lukachich tábornok rendelkezése alapján. A két század feladata a Dél-Dunántúlra is betörő, ott fosztogató, a lakosságot terrorizáló horvát katonaszökevény bandák, az un. „zöld káder" megfékezése lett volna. A hagyományos – tankönyvek által is vallott – felfogás szerint a katonák a „frontra" indultak. A lázítók hatására a Pesten tüntető tömeg is úgy tudta, hogy a katonákat a frontra küldik, így hát a pályaudvarra vonulva, „kiszabadították" a katonákat.

Gyakorlatilag lefegyverezték az ellenállást nem tanúsító katonákat, és diadalmasan az Astoriához kísérték őket. Itt Károlyi „üdvözlő" beszédet tartott a számukra. Tehát: a civil lakosság védelmére tett intézkedés erőszakos megakadályozása a miniszterelnöki kinevezésre igényt tartó Károlyi szemében dicséretes, üdvözlendő tett volt.

Lukachich tábornok 30-án este telefonon kereste meg a Bécsben tartózkodó királyt. (Azt a kormányzati közvetlen vonalat használta, mely nem állt a telefonközpontot hatalomba kerítők ellenőrzése alatt.) E telefonhívással kapcsolatban általánosságban elterjedt az a nézet, hogy a tábornok arra kért parancsot a királytól, hogy lövethessen a lázadó tömegre. Érdekes, hogy az egyébként jól tájékozott, és ekkor is a király környezetében lévő Andrássy is így tudja ezt. Emlékirataiban meg is jegyzi, hogy a király ekkor adott nemleges válaszával dőlt el végleg a Monarchia sorsa.

Lukachich Géza azonban ezt határozottan cáfolja. Mint írta, lövetésre már csak azért sem kért parancsot, mert erre nem is lett volna szüksége, ilyen parancsot Budapesti katonai parancsnokként saját jogkörében is kiadhatott, – mint ahogy még a telefonbeszélgetés előtt, ki is adott. Még az esti órákban ugyanis megbízta az alárendeltségébe tartozó Hodula Károly tábornokot, hogy a rendelkezésére álló erőkkel (két árkász és nyolc bosnyák század) foglalja vissza a lázadók által megszállva tartott belvárosi laktanyát (Mária Terézia, a kommunista időkben „Kilián".nak nevezett laktanya) és a telefonközpontot. E feladat teljesítése értelemszerűen kiterjedt a fegyverhasználatra is.

Hodula tábornok azonban a feladatot nem tudta teljesíteni, mert a parancsnoksága alatt álló többségében bosnyák katonák már nem engedelmeskedtek a parancsnak. Lukachich a királynak a kialakult helyzetről tett jelentést, és azt kérte tőle, hogy forradalmi mozgalmaktól még érintetlen csapatokat – legalább egy ezredet – bocsásson a rendelkezésére. (Honnan, kérdezhetnénk, de Lukachich tábornok sem volt naiv. A kérés az utolsó szalmaszál volt a részéről is.)

A király annyit válaszolt: megteszi amit lehet, és hozzátette: „Istenem, már elég vér folyt." Feltehető, hogy ezen, félig suttogva tett mondatból adódott a következtetés a környezetében lévők számára, hogy a tábornok a tömegre való lövetésre kért parancsot.

Október 30. napján este tehát már tény volt: Budapesten nem volt olyan katonai erő, melyet fel lehetett volna használni a rend visszaállítására. 30-ról 31-re virradóan a Katonatanács, és a Nemzeti Tanács által felheccelt tömeg megszállta Budapest stratégiailag fontos pontjait. Érintetlen karhatalmi alakulatok nem érkeztek (hiszen honnan is érkezhettek volna) a város teljes káoszba süllyedt.

Hadik János gróf 31-én hajnali három órakor a kormányalakítási megbízatását visszaadta. Közzététel nélkül kinevezett, de még esküt nem tett miniszterelnökként 17 órán keresztül töltötte be a hivatalát.

Október 31-én reggel Károlyi telefonon kereste József főherceget, akivel, mint tényt közölte, hogy a hatalom a Nemzeti Tanács kezébe került. A főherceg, miután telefonon beszélt a királlyal, elfogadta Hadik János visszalépését, és miniszterelnökké nevezte ki Károlyit, megbízva őt a kormány megalakításával.

Károlyi kormányra kerül, Tisza István halála

Károlyi a nap folyamán kormányt alakított, majd az új kormány tagjai este 6 órakor József főherceg előtt letették az esküt.

Látszólag jelentéktelen, de sokat sejtető körülmény: mikor az eskü szövegét a főherceg szárnysegédje, Say alezredes felolvasta, azt több leendő kormánytag, így Batthyány Tivadar és Jászi Oszkár sem – nem mondták utána.

Megközelítőleg ezzel egy időben, a lakásán megjelenő – és a Katonatanáccsal kapcsolatban álló, magukat katonának nevező egyének meggyilkolták Tisza Istvánt.

Szimbolikus jelentőségű történelmi egybeesés.

A jelen munkának nem célja a Tisza gyilkosság hátterének elemzése. De idézzük fel Herczeg Ferenc gondolatait. „Olyasvalamit hiszek, hogy entellektüellek, az őszirózsás forradalom rendezői közül, meg akarták önmagukat győzni, hogy amit ők csinálnak, az igazi forradalom, akár Robespierre-é, vagy Dantoné, nem pedig értéktelen utánzat. A rikkancssajtó addig-addig cserezte ki a közéleti előkelőségek irháját,, míg a szájaskodásból véres valóság, a nyegleségből tragédia lett. Ez a gyilkosság volt az őszirózsás forradalom Bastille – rombolása".

Igen. Az író-politikus jól látta: Tisza megölésének oka, körülményei mintegy előrevetítették a Magyarországra váró tragédiát. Tisza István tudatában volt annak, hogy a széles körben, itthon és külföldön is terjesztett hazug propaganda szerint ő az oka a háborúnak.

Tudta, és láttuk, tapasztalhatta is, hogy életére törnek. A környezetében rá is kívánták beszélni, hogy hagyja el Budapestet. Tisza azonban ezt elutasította. „Nem bújok el. Bátran, ahogy éltem, akarok meghalni." Ez a magyar államférfi, a frontot járt huszárezredes szava.

Amikor a lázadó katonák betörtek a Hermina úti villába, Tisza először egy revolvert ragadott fel, majd azt eldobta. A gyilkosok azzal támadtak rá, hogy ő az oka a háborúnak. Tisza ezt visszautasította. Mikor az eldördülő lövések következtében a földre rogyott, (a gyilkosok megsebesítették a mellette álló unokahúgát, Almássy Denise grófnőt is,) utolsó szavai ezek voltak: „Ennek így kellett történnie."

Egész életművét láthatta összeomlani, miért is élt volna tovább?

Ahogy Hegedűs Lóránd írja: „Tisza István lehullott a földre. Vele lehullott nemzete is."

Tormay Cecile: „Tudták, hogy mit tesznek. Fejét vették ma a nemzetnek."…… „Tisza ledőlt mint a zuhanó tölgy, és magával tépte a földet melyben gyökere élt. Amíg lábon állt senki sem tudta milyen nagy. Mint a fát a rengetegben, csak akkor lehet megmérni, amikor kidőlt."

Tisza István emlékére még idézzünk fel egy őrá annyira jellemző, maga által írt gondolatot: „A politikával való foglalkozás szent kötelességteljesítés, melyre készülni kell, melyben csak a jellemes és lelkiismeretes, komoly tudású egyénekre szabad hallgatni. Olyan kötelességteljesítés, melyben a nemzet színe javának részt kell vennie, melyből a jobbaknak félrevonulniuk semmi körülmények között nem szabad." (24–25)

Mindazok, akik nyomban utána következtek, nem így éltek és gondolkoztak.

A Károlyi kormányban a függetlenségi és 48-as pártot – Károlyin kívül – Batthyány Tivadar gróf, Lovászy Márton és Búza Barna, a szociáldemokratákat Garami Ernő és Kunfi Zsigmond, a polgári radikálisakat pedig Jászi Oszkár valamint – államtitkárként – Szende Pál képviselte. Pártonkívüliként vett részt benne Berinkey Dénes (igazságügy) Nagy Ferenc (élelmezésügy) valamint Linder Béla (hadügy) miniszter.

Az új kormány azonban a hatalom gyakorlására, az állapotok konszolidálására nem volt képes. Ahogy Gratz Gusztáv írta: „Kiderült, hogy a baloldal balján megint csak baloldal van, amely érvényesülésre törekszik… A kormány ezekkel az áramlatokkal nem tudott megbirkózni".

Károlyi Mihály vágya tehát, – hogy a hatalmat megszerezze – teljesült. Ez az államférfiúi képességeknek, de politikusi tehetségnek is híján lévő, önértékelési zavarral küzdő ember a megszerzett hatalom gyakorlására semmilyen koncepcióval nem rendelkezett. Lényegében a szociáldemokraták, és a polgári radikálisok elgondolásait vette át, és – hogy valóban hitt-e ebben, vagy csak propaganda szólam volt ez nála – ő is azt vallotta, hogy egy „világforradalom" van kibontakozóban, amely egész Európán végigsöpörve, nagyjából az orosz mintát fogja követni, a győzteseknél és legyőzötteknél egyaránt. Báb volt valójában, olyanok tolták maguk elé – nyilvánvalóan a jól hangzó történelmi neve, dúsgazdag arisztokrata volta miatt – akik maguk nem érhették volna el a kívánt hatást.

Károlyi nem volt művelt, – nem annyira lényeges, de jellemző – a magyar helyesírás elemeivel sem volt tisztában, ahogy ez fennmaradt leveleiből kitűnik. Műveltségbeli hiányosságait maga is érzékelve a politikai „pályára" lépését követően sok mindent, össze-vissza olvasott, ebből azonban nem valós tudásra hanem csak zavaros, felszínes ismeretekre tett szert, ami a következetes véleményalkotásra nem tette képessé.

Saját gondolatok helyett így egyszerűen kész politikai nézeteket vett át. Kezdetben – politikai pályája indulásakor – mereven konzervatív volt, majd a 48-as függetlenségi gondolatkörből merített, majd a szocialisták, és a polgári radikálisok türelmetlenül balos, illetve „pacifista" nézeteit visszhangozta.

Gróf Batthyányi Tivadar, – a függetlenségi párt második embere, Károlyi kormányának belügyminisztere, aki pedig Károlyi jó szándékát nem vonta kétségbe Károlyi nézeteinek következetlenségével kapcsolatban írja, hogy Károlyi aktuális kijelentéseiből mindig lehetett tudni, hogy közvetlenül ezt megelőzően családi körben (tehát pl. apósa, Andrássy Gyula környezetében), vagy Jászi, Kunfi, és elvbarátaik környezetében tartózkodott.

Vele született testi fogyatékossága (farkastorok, és a szájpadlása hiánya) miatt, melyet a későbbi műtétek ugyan jól-rosszul kiküszöböltek, de beszédhibája

mindig megmaradt, gyerekkorától kezdve elnézőbbek voltak vele, a szerény teljesítményt is sikerként tudatosították benne. Innen eredhet súlyos önértékelési zavara, melynek következtében valóban elhitte magáról, hogy tehetséges, mások elismerésére méltó ember.

Fiatalkorát utazásokkal, szórakozásokkal (elsősorban: kártya) töltötte. Az utazás azonban számára nem a tapasztalatszerző tanulmányutat jelentette. Ahogy emlékirataiban írja: a század elején, az Egyesült Államokban tett utazása során kizárólag a „felső 400–zal érintkezett". Vagyis nem látott, és nem értett semmi lényegeset, tanulságosat a világból, és ez nyilván nem is érdekelte. (Gondoljunk csak arra, mire használták fel az európai, amerikai utazásaikat kortársai, az ugyancsak a nemzetük vezetésére készülő csehek, pl. Masaryk, vagy Beneš.)

Hogy a magyar társadalomban mennyire élt benne, jól tükrözi, – ugyancsak emlékiratait idézzük – hogy megjegyzi, joghallgató korában otthonról annyi zsebpénzt kapott, mint amennyi akkor a miniszterelnök fizetése volt, a Károlyi palotától pedig (amely valójában a jogi karral átellenben van) az egyetemig hintó hozta-vitte.

Mérhetetlennek tűnő vagyona azonban kártyaszenvedélye – és óriási veszteségei – következtében apadni kezdett, bár a hitbizománya még a felszínen tartotta. Nem lényeges, de jellemző: volt idő, amikor Magyarországon ő tartotta az autóbalesetek rekordját.

Országgyűlési mandátumot először 1910-ben szerzett, melyet azonban inkább köszönhetett, családja befolyásának, mint saját politikusi kvalitásainak.

A háború kezdetét, – éppen Amerikából hazatérve, francia kikötőbe érkezve – mint ellenséges ország polgára francia internálásban töltötte. Hazaérkezése után rövid katonai szolgálatot töltött, a fronttól távol, biztonságos irodai beosztásban. (A tartalékos zászlós Károlyinak komolyabb katonai ismeretei sem voltak.)

Itt jegyezzük meg: Károlyit a franciák úgy engedték el az internálásból, hogy (mint a többi internáltból is) ígéretet vettek ki belőle, hogy nem fog fegyvert a szövetségesek ellen. Károlyi ennek ellenére, jelentkezett katonai szolgálatra. Ez a „szolgálat" ugyan nem jelentett tényleges „fegyverfogást" de mégis: a szavát megszegő ember benyomását kelthette a majdani győztesek előtt.

Ezen rövid, és a frontoktól biztos távolban töltött katonáskodás oka nehezen érthető, hiszen Károlyinak a háború alatti egész működését egyébként az általa vallott „pacifizmus" határozta meg, melyet hirdetett is a nyilvánosság előtt. Ez pedig Horváth Jenő diplomáciatörténész összefoglalásában a következőket jelentette: „A Németországgal való szembehelyezkedés a közösen vívott háború alatt; választójogi harc megindítása olyan időben amikor a nemzet figyelme az önvédelembe és a magyar állam fenntartására volt irányítva; a védekezés gyengítése azzal, hogy a magyar állam….olyan föderatív állammá alakuljon át

melyben a magyarsággal federáló nemzetiségek idegen államoktól kapták volna az utasításaikat, a védekező Magyarország és a magyar nemzet kárára dolgozó politikát jelentette."

Károlyi 1916-ban kilépett a függetlenségi pártból, és „Függetlenségi és 48-as Párt" néven (igen kevés követővel) új pártot alapított. E párt programját és tevékenységét a naiv antantbarátság, a külpolitikai tájékozatlanság, Magyarország háborús felelősségének a hangoztatása, valamint előkészítetlen békekövetelés jellemezte. Minden tehát, amivel csak árthattak a hadviselő ország érdekeinek.

Utólag a legkülönösebbnek az tűnik, hogy Károlyi a háború alatt nem került bíróság elé, ahogy ez bármely más hadviselő államban megtörtént volna hasonló tevékenység esetén.

Úgy vélem, erre egyszerűen nincs más magyarázat, mint az akkori magyar állam mai szemmel is elképesztően toleráns volta. Nem alaptalanul írta a nemzete sorsában élő Tisza István: „Nincs állam a világon, mely úgy béklyót rakna saját kezeire, hogy oly gyámoltalanná és tehetetlenné tegye önmagát azokkal szemben, akik gonoszul saját hazájuk ellen törnek, mint a miénk."

A háború végén Károlyi a csalóka népszerűségét gyakorlatilag annak köszönhette, hogy sikerült elhitetnie a közvélemény jelentős részével, hogy az Antant felé jó kapcsolatokkal rendelkezik, így ő az egyetlen, akinek a vezetésével az ország a legkisebb veszteségekkel kerülhet ki a háborúból. (Amennyiben Károlyi valóban építeni akart külföldi összeköttetéseire, úgy miért „vállalta be" azt a hitszegést, hogy katonának állt?)

Károlyi és környezete – utóbb túlzás nélkül megállapíthatjuk – túlnyomórészben ezen valótlanság sulykolásával, és széles körben való elhitetésével érte el, hogy a háború végi összeomlás során széles tömegek Károlyiban látták a lehetséges megmentőt, hiszen neki meg vannak ehhez a kapcsolatai…

Ténylegesen semmilyen számottevő kapcsolata nem volt a majdani győztesek felé. Az Antant nem vette őt komolyan. Még ha Károlyi a realitásokat fel nem ismerve, és a saját fontosságától eltelve kezdetben őszintén táplált is illúziókat saját maga és jelentősége felől, igen hamar szembesülnie kellett azzal, hogy mindez nem igaz. Még a Monarchia különbébe tapogatózásai idején a közös külügyminiszter, Czernin Ottokár gróf Svájcba küldte őt, hogy már akkor is hangoztatott kapcsolatai révén keresse a kapcsolatot az ottani antant diplomatákkal. Károlyi Genfbe érkezve, igen hamar lehetetlenné tette magát, elsősorban bolsevik gyanúsnak tűnő kijelentéseivel. (Ez is mutatja, egy diplomáciai antitalentum volt.)

Az angol követ nem volt hajlandó fogadni őt. Az alkonzuljához irányította. Létezik, hogy valaki magyar arisztokrata létére ebből nem értett?

Az angol diplomata Crowe mondta később: Károlyi grófnak nincs elveszíteni való jó hírneve."

A vele való találkozást egyébként a francia követ is visszautasította. A franciák egy „befolyásos pojácának” tartották.

Sigmund Freud írta november 18-án magyar barátjának és munkatársának Ferenczi Sándornak: „kérdéses számomra, hogy a politikai bölcsesség jelének tekinthető-e, hogy (a magyarok) a sok gróf közül a legokosabbat, – Tisza Istvánt – meggyilkolják, a legbutábbikat – Károlyi Mihályt – pedig megteszik miniszterelnöknek”.

A később teljesen szociáldemokrata szimpatizánssá vált, (jobboldali elfogultsággal nem vádolható) Stromfeld Aurél ezredes írta Károlyiról: „Értett annak elterjesztéséhez, hogy az antanthatalmakkal, elsősorban Franciaország vezetőivel személyes kapcsolatai vannak. Nyomatékosan kell azonban hangsúlyozni, hogy e kapcsolatok a Károlyi-kormány egész fennállása idején nem váltak érezhetővé.” Majd megállapítja, Károlyi gondolatai „egész világosaknak” tűntek, azonban a „megvalósítás során mind inkább elsekélyesedtek, és végül egészen összekuszálódtak.”

Ezen, a „gondolatok” és a megvalósítás közötti ellentét is azt tükrözte, hogy Károlyi „gondolatai” nem a sajátjai, hanem az őt a háttérből mozgató kalandorok, vagy a valóságtól elszakadt teoretikusok elképzelései voltak.

Gratz Gusztávot idézve: „Nem állt felette annak a mozgalomnak, amelynek élére került, de benne úszott”.

Valóban: Károlyi jól hangzó nevére, arisztokrata származására csak mint átmeneti cégérre volt szükségük azoknak, akik a hatalom megkaparintására készülve, az orosz mintát látták követendőnek, és így Károlyinak mintegy Kerenszkij szerepét szánták.

Károlyi történelmi bűne – bármilyen ostoba ember volt is – hogy a vesztes háború hatását, a megzavarodott, kétségek közt hányódó tömegek bízni akarását kihasználva, elütött a hatalomtól olyanokat, akik valóban képesek és készek voltak arra, hogy az országot az összeomlásból kivezessék.

Hangsúlyozzuk ezt itt is: Hadik János gróf kormánya programjában felvállalta mindazon reformokat, melyek az ország megmentését, és a tömegek részéről megfogalmazódott politikai és szociális követeléseket voltak hivatva kielégíteni. „Forradalomra” tehát nem volt szükség.

Amit Károlyiék „forradalma” hozott: az ország belső rendjének, védelmi képességének lerombolása, az ország kiszolgáltatása a területrablóknak, majd beletaszítása a bolsevik rémuralomba, végül pedig Trianon poklába.

A „reformok” helyett pedig kapkodó, átgondolatlan, rossz időben kierőszakolt, hatásukban káros, vagy haszontalan intézkedések történtek.

Károlyi a kormányhatalmat azonban bármi áron meg akarta szerezni, hogy mérhetetlen becsvágyát kielégítve, ideig-óráig azzal áltathassa magát, hogy övé a hatalom. És bosszút álljon Tisza Istvánon, akinek a szintjére felemelkedni nem tudott, így hát gyűlölte őt.

Gratz Gusztáv idézi fel Károlyinak egy még 1917-ből származó szóváltását Hadik János gróffal. Hadik ugyanis megkérdezte a már akkor is csapongó, határozott célok nélkül megnyilvánuló és persze „pacifista" Károlyit, hogy tulajdonképpen mi az a cél, ami felé törekszik. Károlyi válasza „nem tudom, engem a hullámok visznek".

Hadik erre megjegyezte, hogy normális ember, ha elragadják a hullámok, akkor segítségért kiállt, hogy mentsék ki onnan.

Ez a hullámok sodorta ember tehát az ország történelmének talán legválságosabb napjaiban az ország élére került. Parlamenti többség nem állt mögötte, hiszen parlament már nem is működött. Hangsúlyozzuk: a vesztes háború hatására kialakult kétségbeesett közhangulat lökte őt a magasba, mert – hangsúlyozzuk még egyszer – tömegek akartak hinni abban, hogy valóban képes arra, amit állít magáról: hogy kapcsolatai, és antantbarát orientációja révén képes megmenteni az országot.

A „forradalom"

Október 31. napján, Budapesten a „forradalom győzelme" kaotikus állapotokba torkollott. Minden kontrolltól szabadult katonák, – vagy katonai egyenruhát viselő, a Katonatanács által mozgatott személyek – katonai raktárakat, a pályaudvarokon áruval telt vagonokat törtek fel, széthordva a katonai felszerelést, árukészleteket. Mások a Nemzeti Tanács rendelkezésére hivatkozva, a börtönökből kiszabadították a politikai – vagy annak tekintett – foglyokat. Teherautókat, személygépkocsikat rekviráltak szökött katonák, kétes civilek, akik azokon száguldozták be a várost, a levegőbe lövöldözve. A hivatalok, üzletek nagyrészt zárva maradtak.

Ugyancsak a Katonatanács befolyása alatt álló „katonák", és civilek a tisztek rangjelzéseit leszaggatták, – általában útonállásszerűen, – és a katonasapkákról eltávolították a koronás sapkarózsákat, melyek helyébe őszirózsákat tűztek.

E halottak napi temetői virág adta így a nevét ennek az „őszirózsás" forradalomnak. A virágot a „forradalmárok" nyilván a közelgő halottak napjára készülő virágárusoktól rekvirálták.

A budapesti események híre már 31-én az ország más helyiségeiben is elterjedt, nem utolsósorban a Budapesten áthaladó katonavonatok által vitt hírek

révén. Több vidéki városokban is sztrájkok kezdődnek, a lefojtott feszültségek a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásokban nyilvánultak meg. A tömegnyomás hatására sorra csatlakoztak vidéki törvényhatóságok is.

Mennyi jóhiszemű, naiv magyar, akik a Monarchia fél évszázados viszonylagos biztonságából kiesve nem ismerték fel az ország ellen támadó valós erőket! Hitték, mert hinni akarták, hogy a „pacifizmus" kormánya képes megmenteni az országot!

November 1-jén a minisztertanács „mérlegelve" az ország hangulatát, a kibontakozó „köztársasági mozgalmat"(?) úgy döntött, hogy felmentését kéri az előző napon a királyra letett eskü alól.

Előző nap délután az eskü letételekor Károlyi még ezt mondta: „Őfelsége számára kijelentjük, hogy Őfelsége nekünk királyunk".

Károlyiék november 1-jén, telefonon keresték meg a királyt. Andrássy Gyula erről így ír: a király „a telefon előtt állt, és nekem átadta a kagylót. A pesti kormány felszólította, hogy mondjon le, másképpen vérengzés lesz, elcsapják, meggyilkolják a királyt és a minisztereket. Őfelsége hallani sem akart a lemondásról. nem akarta az utcai forradalom miatt az a koronát letenni, melyhez eskü fűzte. Tudatában volt annak, hogy a magyar király csak a nemzet megegyezésével mondhat le".

Andrássy még hozzáfűzi, hogy uralkodót már sokféleképpen akartak megbuktatni a történelem során, azonban így – telefonon – még soha. „Világtörténelmi premiernél asszisztáltam. Szégyenlem, hogy ez az újdonság magyar talajon termett".

Jegyezzük meg, hogy a király ekkor bár Schönbrunnban volt, de az országból nem menekült el. Családját, – mikor október utolsó napjaiban Bécsbe utazott – Gödöllőn hagyta, tervezve, hogy oda rövidesen maga is visszatér. Ezt az események akadályozták meg.

További telefonbeszélgetések eredményeként végül a király az eskü alól feloldotta a kormányt, mely erre a Nemzeti Tanács új elnöke, Hock János előtt tette le az esküt.

A történetírás mintegy tényként kezelve siklik át ezeken a történéseken. Gondoljunk azonban bele: mi várható egy olyan vezetőtől, aki ilyen gyakran módosítja a „meggyőződését"? Károlyi október végén még József főhercegnek ajánlja fel a koronát, majd 31-én a homo regius előtt teszi le az esküt, hangoztatva a király iránti hűségét, majd nem egészen egy nap elteltével már „köztársasági" érzelműként a királyt megtagadva, egy kalandor pap, (Hock János) előtt tesz „esküt".

Ettől kezdve mondhatjuk, hogy az országnak törvényes kormánya nem volt. A Nemzeti Tanács nem parlament volt, – összetétele révén azt semmiképpen

nem is helyettesíthette, – hanem egy ellenőrizhetetlen támogatottságú, önjelölt társaság, amit néhány napja épp Károlyi hozott létre. Zavarba ejtően cinikus játék az „eskü" intézményével, de nyílt gúnyűzés az alkotmányosság elveivel is.

Károlyi „kormánya" lényegében de facto kormány volt – illetve lett volna, amennyiben a hatalmat ténylegesen gyakorolni tudta volna. A hatalmat –annak lényegéhez méltóan – gyakorolni nem tudta, a pusztító munkát azonban már e napon megkezdte.

A kormány még november 1-én felhatalmazza a hadügyminisztert, hogy rendelje el a magyar csapatok azonnali fegyverletételét. Linder még az éjszaka folyamán eljuttatta a Monarchia még létező Hadsereg Főparancsnokságához a magyar katonákra vonatkozó fegyverletételi parancsot.

Emlékezzünk, ezen a napon adja át Padovában Badoglio a Monarchia fegyverszüneti bizottságának a fegyverszüneti feltételeket. A fegyverszünet kötése a küszöbön áll, de a hadműveletek még nem értek véget. A déli front a Duna-Száva vonalon – a folyamok mint természet adta védvonal mentén – volt kiépülőben, miközben a Balkán felől antant erők nyomultak előre. Gyakorlatilag néhány napig kellett volna a hadseregnek kitartania, fegyverben, a hadállásokban bevárnia a fegyverszünet megkötését. A demagóg forradalmiságon kívül mi ésszerű oka volt így e parancsnak?

A Hadsereg Főparancsnokság az ostoba parancsot nem továbbította a front felé.

A magyar kormány állandó sürgetésének, valamint annak, hogy a parancs híre mégis kiszivárgott, – mint láttuk – döntő része volt abban, hogy a Főparancsnokság az ellenségeskedést a fegyverszünet aláírásával egy időben egyoldalúan beszüntette.

Károlyiék forradalmi és demokratikus „húzásának" tehát az lett a következménye, hogy november 3-án és 4-én az antant még százezres nagyságrendben ejtett hadifoglyokat, köztük magyarokat. Mindezen katonákra pedig mekkora szükség lett volna a határok védelménél!

A Balkáni front

De magyar katonák ekkor nem csak az olasz fronton álltak. A bolgár front összeomlása, és Bulgária háborúból való kiválása következtében, a Balkánon, – elsősorban Szerbiában – lévő, és báró Kövess Hermann tábornagy által vezette hadseregcsoport is megkezdte szervezett visszavonulását a magyar határokra. A tábornagy azt a parancsot teljesítette, hogy a szerb területeket fokozatosan kell feladnia, úgy, hogy onnan lehetőség szerint ki kell menteni az anyagi eszközöket is. A védelemnek végső esetben a Száva-Duna vonalon kell megszilárdulnia.

November 1. napján, még a Dunaflottilla ágyúfedezete alatt a hadsereg rendezetten átkelt a Száván, sőt e napon még egy Belgrád felé előretörni kívánó ellenséges hadoszlopot is visszafordulásra kényszerített. A tábornagy hadserege így elfoglalta a Száva-Duna melletti védővonalat, míg a parancsnokság székhelyét Belgrádból Újvidékre tette át. Ekkor a Duna-Száva vonalon az első vonalban 9 hadosztály, valamint a Dunai flottilla állt, míg a második vonalban kirakodóban volt 4 hadosztály. Ha a hadrendbe osztott hadosztályok mind beérkeznek, úgy a déli határ mentén 16 és fél hadosztály sorakozhatott volna fel, (azt követően is, hogy a tábornagy parancsnoksága alá rendelt német csapatokat, illetve a nem magyar alakulatok a frontról kivonták.)

Linder Béla azonban rádióüzenetben november 2. napján megismételte a fegyverletételi parancsot. Kövess tábornagy a magyar hadügyminisztériumnak küldött válaszüzenetében írja: „...a pusztítás, amit a sürgöny a csapatok között maga után vont, rendkívüli volt. A fegyelem át volt törve, és mindenki azt hitte, immár azt csinálhat, ami neki tetszik. Az utólag közzétett intézkedés, miszerint az emberek a keretállomásaikra vonuljanak be leszerelés céljából, már csak részben lesz keresztülvihető".

Linder egyébként e napon, november 2-án mondta el – egyes források szerint erősen ittas állapotban – a Budai Várbeli Országház téren, több ezer, a Nemzeti Tanácsra való felesketése végett felsorakoztatott katona előtt azt a hírhedté vált beszédét, melyet így fejezett be: „Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni".

Ezt tehát egy minden irányból közeledő ellenség által közvetlenül fenyegetett ország hadügyminisztere mondta. De Linder végül is, csak a miniszterelnöke álláspontját ismételte: hiszen Károlyi még október 16-án jelentette ki a parlamentben: „Nyíltan a pacifizmus alapjára kell helyezkednünk, ezt az alapot teljesen el kell fogadnunk a jövőre nézve." Linder csak lefordította a „pacifizmus" kifejezést a parasztkatonák nyelvére.

Ugyanezen a napon Linder Béla proklamációt is intézett a katonasághoz.

Ebben túl azon, hogy a Károlyi-féle hatalom egész zavaros ideológiája visszatükröződik, a következők is állnak: „Magyarország határai védtelenek. A magyar csapatokat nem a határra küldik, hogy őrt álljanak addig, amíg a békét meg tudjuk kötni, és a rögtönös fegyverszünetet elérjük, hanem idehozzák Budapestre, hogy a Magyar Nemzeti Tanácsot vérbe fojtsa".

A határok – a Kövess tábornagy által még tartott déli határt leszámítva – valóban védtelenek voltak. Ha pedig így volt, miért kellett a katonák azonnali fegyverletételét elrendelni? Kik azok továbbá, akik a katonaságot „ellenforradalmi" célokra kívánták felhasználni? Az alkoholista Linder talán már olyan mentális állapotban volt, hogy elfelejthette, hogy már ők vannak hatalmon? A rögtönös fegyverszünetet pedig a Nemzeti Tanács kívánta elérni? E napon már lezárás és aláírás előtt álltnak a fegyverszüneti tárgyalások Padovában, amihez a Nemzeti Tanácsnak semmi köze nem volt!

A történelem egyik talánya, hogy Linder Béla valójában ki volt. Kortársai szerint, eredetileg jól képzett tüzértisztként indult el a pályáján, és tény, hogy a Monarchia közismerten kemény, és színvonalas katonai képzési rendszerében vezérkari tiszt lett. (Azért jegyezzük meg: karrierjét elősegíthette „protekciója" is, hiszen a háború előtt a közismerten magyargyűlölő Ferenc Ferdinánd trónörökös szűk köréhez tartozott, ahogy politikus édesapja is) Károlyi a szociáldemokrata baloldal vezetőjének számító Kunfi Zsigmond javaslatára nevezte ki hadügyminiszterré, az olasz frontról egyébként sebesülten hazatérő vezérkari tisztet.

Linder Béla valós politikai nézeteit nem ismerjük, azonban ahogy Batthyányi Tivadar írja, döbbenten tapasztalta, hogy a korábban általa is ismert, jó képességűnek tartott, erélyes katonából a háború alatt egy gyenge akaratú, parancsolni nem tudó alkoholista lett… Linder pályaképéhez tartozik, és fényt vet emberi silányságára, hogy a hadügyminiszterségről való lemondása után a szerb hadsereg által megszállt területre távozott, ahol a szerbek „gyámkodása" alatt megalakult, és a területnek a délszláv államhoz való csatlakoztatását előkészíteni hivatott „Baranyai-Bajai Szerb–Magyar Köztársaság" egyik vezetője lett. Később a jugoszláv titkosszolgálat ügynökeként működött – Titot is szolgálva. 1962-ben Belgrádban halt meg. Nem zárható ki, hogy már magyar „hadügyminiszterssége" alatt is szerb ügynök volt… Érdekes, Károlyi az emlékirataiban nem is emlékezik meg Linderről. Még ott sem, ahol a kormánya tagjait sorolja fel.

A Linder „vezette" hadügyminisztériumban egyébként teljes káosz uralkodott. Egymásról nem tudó, egymás intézkedéseit keresztező csoportosulások létesültek. Az elképesztő fejetlenségre példa, hogy Friedrich István november elején betelepedett a minisztériumba, mint államtitkár. Linder úgy tudta, Károlyi nevezte ki, Károlyi pedig úgy, hogy Linder. A senki által ki nem nevezett önjelölt „államtitkár" egyébként a leszerelési ügyekkel foglalkozott.

A kormány november 4-a után megkezdte a maradék hadsereg szétverését. A frontról hazatérő alakulatokat már a magyar határon „leszerelési különítmények" várták, melyek megkezdték a katonák gyors leszerelését, illetve a fegyver és a hadianyag begyűjtését. A katonáknak fegyver nélkül kellett már az ország területére érkezniük.

A hazaárulással felérő döntés oka az volt, hogy a fegyvertelen katona nem jelent veszélyt a „forradalomra". Ugyan milyen forradalom volt ez, amely csak káoszt, rendetlenséget hozott? Milyen „vívmányt" féltettek a katonáktól?

(Miközben Károlyi kormánya a magyar katonákat leszerelte, a cseh Klofač és a szlovákból „csehszlovákká" lett Štefanik, a román Iuliu Maniu a hazatérő cseh-szlovák, valamint román katonákból saját nemzeti hadseregeik szervezését kezdték meg.)

November 3-án azonban – mint fentebb láttuk – létrejött a Magyarország számára rendkívül kedvező fegyverszünet, melyről az antant jelentette ki, hogy valamennyi frontra érvényes. Kétségtelen, hogy a volt balkáni front helyzete rendezésre szorult, de csak, mint a Padovai fegyverszünet értelemszerű alkalmazása erre a frontszakaszra is. November 3-án, a balkáni fronton felállított fegyverszüneti bizottság megkapta a balkáni antant haderő parancsnoka, Franchet d'Esperey tábornoktól az adott frontra támasztott feltételeket.

Ezek: fegyverletétel, a szövetséges csapatok szabad mozgásának biztosítása, és a román határtól kezdve, a Dunától és a Szávától északra 15 km-es övezet kiürítése. (A Száva folyó még csak nem is a „szűkebb értelemben vett" történelmi Magyarország, hanem a horvát társország és Bosznia határa!)

Olyan demarkációs vonalról van tehát szó, mely a Magyar Szentkorona országainak déli határán húzódik, a magyar nemzettestbe nem hasít bele sehol.

Azt gondolhatnánk, épeszű magyar vezetés e feltételek hatására megkönnyebbül, és az egyezmény aláírását nyugodt lélekkel rábízza a magyar Kövess tábornagyra.

Mivel a következőkben egy „fegyverszünet kötésről lesz szó, lássuk, az akkor – de jelenleg is – hatályos nemzetközi jog miként szabályozta ezen intézményt. A törvényt idézem fel, mert így tisztán láthatjuk, hogy a nemzetközi jog alapján minek kellett volna történnie, és ezzel szemben mi történt ténylegesen.

Az 1907. évben Hágában kötött, és Magyarországon az 1913. évi XLIII. számú (egyébként jelenleg is hatályos) törvénnyel kihirdetett egyezmény 36. cikkelye a fegyverszünetről akként rendelkezik, hogy az a hadműveleteket a hadviselő felek kölcsönös megegyezésével felfüggeszti.

Ha a fegyverszünet időtartama meghatározva nincsen, a hadviselő felek a hadműveleteket bármikor újra megkezdhetik, de csak ha az ellenséget erről a kikötött időben értesítik.

A 40. cikk szerint: ha a fegyverszünetet valamelyik fél megszegi, akkor a másik félnek joga van az ellenségeskedést újból megkezdeni.

45. cikk szerint a megszállt lakosságot tilos arra kényszeríteni, hogy hűségesküt tegyen a megszálló hatalomnak.

47. cikk. kifejezetten tilos a fosztogatás a megszállt területen.

Bár erről az egyezmény külön nem rendelkezik, de talán csak azért, mert a hadviselés története alapján ez nyilvánvaló dolognak tűnt, hogy a fegyverszünetet a szemben álló haderők parancsnokai kötik, általános fegyverszünet esetén kétségtelenül a politikai vezetés jóváhagyásával. Tehát: katonák, akik a frontokon szemben állnak egymással.

A jelen esetben ez nem így történt. Károlyi szerint a „demokratizált" és magát „semlegesnek" és „antantbarátnak" nyilvánító magyar kormánnyal az antant kedvező fegyverszünetet, és békét fog kötni.

Kövess tábornagy ezért módosított parancsot kapott: a tárgyalások folytatását Károlyi által vezetett delegációnak kell átengednie.

Károlyi egy kormányküldöttség élén, tehát Belgrádba készült, a propaganda szerint, hogy megmentse az országot. És a megtévesztett ország részéről a csodavárásban nem is volt hiány.

Ekkor született Erdős René (a maga korában népszerű írónak számító, álnéven író hölgy) verse, a „Ballada" melyben a Károlyi balladisztikus hőssé „magasztosult. A kormányzat pedig gondoskodott a vers kiplakátozásáról. (Talán a plakátozás volt az a terület, melyen a Károlyi kormány a későbbiekben is valóban eredményeket mutatott fel.) És a pestiek olvashatták:

„Elméne Belgrádba jó Károlyi Mihály,
Népe romlásának, hogy útját szeghetné,
Szép Magyarországot, ha még megmenthetné.
Szóval alkudozni, békekötést tenni,
Frank hadvezér elé szíve bizalmában,
Bízván magyaroknak régi csillagában.
Elméne Belgrádba jó Károlyi Mihály...
és így tovább. majd a végszó: „Igy nyere országot nagy Károlyi Mihály!"

Lássuk hát a jó, a nagy Károlyi Mihály Belgrádi útját, és eredményeit!

Károlyi belgrádi „fegyverszünete”

Károlyi javaslatára tehát a magyar kormány a délről felvonuló antant haderőkkel külön fegyverszünet kötését határozta el. Ennek érdekében egy „fegyverszüneti bizottságot” állítottak össze, melynek vezetője maga Károlyi volt, míg tagjai – többek között – Jászi Oszkár, Hatvany Lajos báró laptulajdonos, Csernyák Imre (a Katonatanács részéről) és a szociáldemokrata Bokányi Dezső voltak.

A bizottság november 6-án indult Belgrádba. Jellemző epizód, – ahogy Jászi Oszkár írja – hogy a hadsereg leszerelése ez időre már olyan „jól sikerült” hogy a hadügyminisztérium nem volt képes a delegáció különvonata védelmére vagy két tucat katonát kirendelni, egész napi kutatás dacára. A problémát végül is a Katonatanács „oldotta” meg.

Franchet d’Esperey – aki ez alkalomra a Szaloniki főhadiszállásáról repült ide – november 7-én fogadta Károlyiékat. Az öntelt, amolyan „kisnapóleon” pózban tetszelgő francia és Károlyiék találkozását több forrás örökíti meg. Károlyi és társai, – azt gondolva, hogy ezzel hangsúlyozzák ki, hogy ők mekkora demokraták – úti, (illetve Károlyi vadász) öltözetben jelentek meg a díszegyenruhában, összes kitüntetését viselő tábornok előtt. A francia – akinek figyelmét az sem kerülte el, hogy a jelen lévők többsége zsidó – meg is kérdezte: Önök mind zsidók?” (Etes vous juifs?) majd mikor bemutatták a delegáció tagjait, a „Katonatanács részéről megjelent Csernyák Imre gallérjára nézett, melyen látszott a levágott rendfokozati jelzés helye. Erre a francia tábornok megjegyezte ezt is: „Nem gondoltam volna, hogy ilyen mélyre süllyedtek.” (Je ne vous croyais pas descendu aussi bas.)

Gondoljuk el, önmagában már azt is sértőnek találhatta, hogy a magyarok részéről egy katonai konvenció megkötésére ilyen alacsony rendfokozatú tiszt jelenik meg, egyedüli katonaként.

És persze találkozott a Tanács – munkás, és katona – intézményével is. Az a francia tábornok, akinek távlatilag az oroszországi bolsevista rezsim elleni intervenció megszervezése volt a feladata.

De megkérdezte azt is, hogy mit csinál a magyarok szerencsétlen királya. A válasz hallatán felkiáltott: „Szegény fiatalember!” A királyra irányuló kérdéssel a francia tábornok feltehetően a vele szemben álló küldöttség legitimációs hátterére, vagyis annak hiányára kívánt utalni.

Károlyi belekezdett egy francia nyelvű nyilatkozat állva történő felolvasásába. A francia tábornok ugyanis nem kínálta őket hellyel. (Mint ahogy később elment ebédelni, amire a delegáció tagjait nem hívta meg, majd díszegyenruháját is letéve, tábori egyenruhában tért vissza.)

Károlyi azt hangsúlyozta, hogy Weber tábornok a független Magyarország képviseletére nem volt feljogosítva, így az általa kötött fegyverszüneti egyezményt a magyar kormány nem ismeri el. Károlyi ezzel vagy beteges feledékenységből– vagy ami valószínűbb, ostobaságból – arról tett tanúságot, hogy mind ő, mind kormánya olyan, mint amely nyilatkozatainak nincs súlya.

Károlyi kormánya ugyanis még november 4. napján, az olasz főparancsnoksághoz olyan tartalmú üzenetet küldött mely szerint azért, hogy saját hibájából ne késleltesse a fegyverszüneti tárgyalások lezárását, beleegyezését adja Weber tábornoknak a magyar érdekek képviseletének ellátására.

Ne firtassuk, hogy a 3-án már aláírt fegyverszüneti tárgyalások lezárását hogyan késleltethette volna a Károlyi kormány november 4-én. A lényeg, hogy ekkor a szövetségeseket képviselő olasz főparancsnokságot valójában a fegyverszünet elfogadásáról értesítették.

A Károlyi által felolvasott nyilatkozatban ilyen megállapítások szerepeltek: „Elnyomtuk a nemzetiségeket, zsarnokai voltunk a szabadságnak...” A francia tábornok egyébként többször ingerülten félbeszakította. Amikor Károlyi „magyar nemzetről” (nation hongroise) beszélt, a tábornok kijavította, hogy beszéljen csak „nation magyare”-ról. Nyilván azt kívánta ezzel kifejezni, hogy Károlyiék többé nem szólhatnak a régi Magyarország (Hongrie) nevében, csak a „magyar” nemzetiség nevében.

A cseheket a francia közbevetésére „csehszlovák”-nak kellett mondani. Amikor Károlyi a semlegességről beszélt, a tábornok ugyancsak javított: „Önök nem semlegesek, hanem legyőzöttek”, kijelentette, hogy a magyarok csupa ellenségtől vannak körbevéve, és „csak egy intésébe kerül, hogy ezek minden oldalról rátámadjanak az országra”.

Végül –mikor már egyébként letegezte a delegációt – a magyarok szemére vetette, hogy Németország szövetségesei voltak. Ahogy Gratz Gusztáv megjegyzi: Magyarország alig volt valaha jobban megalázva, mint a Károlyi kormány e belgrádi fogadtatásánál.

Vajon így bánt volna a francia tábornok báró Kövess tábornaggyal is, akit a „szerencsétlen fiatal” király egyik utolsó aktusával még a Monarchia haderejének főparancsnokává nevezett ki? És nem mellesleg, az ellenség által is ismert módon, a háború egyik legsikeresebb tábornoka volt?

Gyanítható, hogy a magyar tábornagy megkapta volna a legyőzött, de méltó ellenfélnek járó tiszteletet, – és fegyverszüneti feltételeket, hiszen még hadsereg állt (illetve állt volna) mögötte.

A magyar kormány végül kiküldött képviselője (Linder Béla) révén november 13-án írta alá a belgrádi fegyverszüneti konvenciót. Az ebben megjelölt, és Károlyiék által elfogadott demarkációs vonal – egyszerűen rémületes volt. Nem

csak területileg, erkölcsileg, jogilag is. Hangsúlyozzuk itt is: Egy megfelelő szintű, és még haderő felett rendelkező katonai vezetővel ((Kövess tábornagy) ilyen konvenció kötésére egyszerűen nem kerülhetett volna sor.

A vonal a Maros folyó vonalát követte a Tiszáig, majd közvetlenül Szegedtől délre, de Szabadkától, Bajától és Pécstől északra, Barcs magasságában érte el a Drávát, majd annak folyását követte a határig.

E demarkációs vonalat minősíteni nem lehet. Természetes földrajzi határnak nem tekinthető, hiszen a Maros folyó vonalának követése sem ilyen (de erre még visszatérünk) azonban az, hogy a Duna-Tisza közének (nem is annyira déli) részét miért ott vágja keresztül ahol, arra földrajzi ok nem szolgál magyarázatként.

Ugyanígy az etnikai elv sem. A teljes Székelyföld a demarkációs vonalon kívül esett, ugyanakkor a dél felé nagy ívet leíró Marostól északra jelentős, túlnyomó részt román lakta területek maradtak „magyar fennhatóság" alatt. A Bácska színmagyar területe szintén kívül esett a demarkációs vonalon. Ne feledjük: akkor Szabadka az ország harmadik legnagyobb – túlnyomórészt magyar lakosságú városa volt, az ország legtermékenyebb síkságának mintegy természetes közlekedési és gazdasági központja. Baja és Pécs – a mecseki szénbányákkal együtt – ugyancsak délre estek a voltól.

Milyen ördögi elgondolás diktálhatta, és a másik oldalon milyen elképesztő ostobaság fogadhatta el ezt a vonalat? Hiszen ez a vonal katonailag nem volt védhető!

Gondoljunk bele: a székelyek az ország haderejének nem jelentéktelen részét adták a háborúban, és székely ezredek nyilvánították ki elsőként a készségüket a határok védelmére. Abban biztosak lehetünk: ha a székely katonákat nem szerelik le, hanem szűkebb hazájuk határára vezényelik őket, a délkeleti Kárpátokat nem lépi át román katona.

A fegyverszüneti egyezmény, vagy ahogy később nevezték katonai konvenció (hivatalos megnevezése: „Katonai egyezmény a szövetségesek és Ausztria-Magyarország között megállapított fegyverszüneti feltételeknek Magyarországra való alkalmazása tárgyában") szerint a demarkációs vonalon kívül eső területeket az antanthatalmak katonailag szállják meg, a polgári közigazgatást ez nem érinti. Azonban. Azok után, hogy Románia 1916-ban megtámadta Kelet-Magyarországot, egyértelműen hódító céllal, épeszű emberek hitelt adhattak azon ígéretnek, hogy ezúttal, – Magyarország legyőzése, és fegyverletétele után – olyan román csapatok fognak bevonulni, melyek korrekt módon betartják a katonai konvenciót? Az 1916-ban fosztogató hordaként, de a végleges maradás szándékával betörő, a védtelen lakosságból túszokat szedő, gyermekeket asszonyokat legyilkoló barbárok most majd betartják a Hágai egyezmény pontjait?

A Székely Hadosztály – amelyről bővebben később lesz szó – még így is, azzal a tudattal, hogy szülőföldjük, családjuk román megszállás alá került, harcolt Erdélyért, a kormány által lehetővé tett igen szűk keretek között. De milyen erőt jelentett volna az idegen megszállástól mentes Székelyföld! Katonai, erkölcsi – de látni fogjuk, e mellett – anyagi erőt!

Az Alföld déli részének levágásakor ne gondoljunk a térképről – sajnos – jól ismert déli határra. Szabadkától, északra soha nem volt semmilyen határ. A magyar Bácska, és benne színmagyar települések ellenállás nélküli odalökése az Antantnak – konkrétan: a szerbeknek – akkor ugyanolyan képtelenség volt, mint Szeged, Pécs, vagy Baja átengedése.

(Egyébként éppen a déli határok voltak azok, melyekben a nagyhatalmak a béketárgyalásokon viszonylag „nagyvonalúnak" mutatkoztak volna az országgal szemben. Épp a magyarok iránti elfogultsággal nem gyanúsítható Seton-Watson – mint „szakértő" készített olyan javaslatot, mely szerint Magyarország a Duna-Tisza köze teljes déli részét megtarthatná, tehát déli határa –az un „baranyai háromszög" kivételével az addigi magyar-horvát határral lenne azonos. A magyar kormány azonban „keresztülhúzva" ezt az elképzelést, már Belgrádban odalökte az egész területet a szerbeknek, kész tényeket teremtve.

A demarkációs vonal azonban nem csak az összeomlott Balkáni front helyébe lépő vonal volt.

Román front nem létezett, hiszen Románia 1918 elején különbékét kötött a Központi Hatalmakkal, mint legyőzött ország. A demarkációs vonal meghatározásakor – ami november 7-ére már megtörtént – Románia és Magyarország között béke volt nemzetközi jogilag és ténylegesen is.

A demarkációs vonal azonban azzal, hogy a Maros vonalát követte, lényegében e két – nemzetközi jogilag békében lévő ország között is demarkációs vonalat húzott meg, mélyen belehasítva az egyik ország területébe. Hogy lehet ezt akár fegyverszünetnek, sőt: a Padovai fegyverszünetnek a balkáni frontra való alkalmazásának tekinteni? Vagy egyáltalán: nemzetközi jogilag bárhogy is megmagyarázni?

A történetírás – ismereteim szerint – túlsiklik ezen a kérdésen, talán Károlyi és társai kímélete miatt. Tettükre azonban magyarázat nincs, különösen arra tekintettel, ami – ahogy a továbbiakban látni fogjuk – a konvenció szövegének átvétele, és a magyar kormány részéről való aláírása között Erdélyben, illetve Romániában történt.

Itt csak annyit tegyünk hozzá ehhez, hogy I. Ferdinánd román király november 10-én – tehát amikor a Monarchia már Padovában fegyverszünetet kötött, és egy napra rá (november 11-én) azt Németország is megköti – proklamációt bocsátott ki, mely a hadseregnek adott azon parancsát tartalmazta, hogy indítson

támadást a központi hatalmak ellen! Támadásról, nem fegyverszünet keretében történő megszállásról volt szó tehát!

Románia ezzel durván megsértette a nemzetközi jogot, hadijogot. A már idézett Hágai Egyezmény első cikkelye szerint ugyanis az ellenségeskedésnek nem szabad megkezdődnie „előzetes és minden kétséget kizáró értesítés" (hadüzenet) nélkül. Ettől az államtól várták tehát a magyar szerződéskötők, hogy betartja a belgrádi egyezmény előírásait.

Károlyiék, eltekintve a szemben állók megbízhatóságától „sikernek" tekintették azt, hogy a polgári közigazgatás – a konvenció szerint – a demarkációs vonalon kívüli területen is a helyén maradhat, illetve a demarkációs vonal nem jelenti a jövőbeli politikai határt.

Itt azonban megállapíthatjuk, hogy az antant mintegy túljárt Károlyiék eszén (ami sajnos nem volt nehéz).

Hiszen figyeljük csak meg: Károlyiék november 7-én már átveszik a konvenció szövegét. Az aláírásra 13-án kerül sor, ez időre egyébként a Károlyi vezette delegáció már vissza is utazott, a konvenciót végül Linder Béla írta alá a kormány nevében. Az időhúzás az antant érdekét szolgálta, ezért halogatták is az aláírást. Károlyi ugyanis ragaszkodott ahhoz, hogy a megszállásban szerb csapatok ne vegyenek részt.

A szerb haderő parancsnoka, Živojin Misić vajda azonban érzékelte a különbséget „elfoglalt" és „megszállt" terület között. Megszállásról a konvenció (vagy nevezzük fegyverszünetnek) aláírása után lehet szó, de amely területet az aláírásig birtokba vesznek, az elfoglalt terület.

Így már november 7-én Bojević tábornok un. Morava hadosztálya átkelt a Dunán, Száván, és a szerbek bevonultak Újvidékre. Ezután, az aláírás napjáig (november 13.) a szerb hadsereg elérte a Szabadka, Baja, Zombor vonalat. (Zentán keresztül ekkor éppen német alakulatok vonultak vissza, így oda a szerbek egyenlőre nem vonulhattak be.) A szerb csapatok abban a tudatban vonultak előre, hogy – mivel még nincs aláírva a „fegyverszünet" számolni kell a magyarok, vagy akár a térségen jelen lévő német csapatok ellenállásával.

A magyar „forradalmi" kormány azonban ez időre már „gondoskodott" arról, hogy ne legyenek ilyen magyar csapatok…Szabadka, Baja tehát elfoglalt területként került szerb uralom alá. Szabadkára november 13-án, délután, még a konvenció esti aláírása előtt vonultak be a szerbek. A magyar lakosság zavarodottságát tükrözi, hogy a kormány, valamint az annak befolyása alatt álló sajtó ködösítése nyomán úgy hitte, hogy a szerbek ideiglenesen érkeznek, őket rövidesen francia csapatok váltják fel. A város megszállása után nyomban kiadott kiáltvány azonban egyértelművé tette: a megszállók nem antantcsapatok, hanem a szerb hadsereg.

A román és a szerb lépések ellenére, a magyar kormány 13-án változatlan tartalommal aláírta a konvenciót.

Károlyi „követelését", hogy a megszállásban szerb csapatok ne vegyenek részt, az antant persze a november 13. napi aláírás után sem vette figyelembe. Ez időtől már valóban megszállásról lehetett csak szó, ennek ellenére, a szerb un. Drina hadosztály alakulatai nyomban az aláírást követően Baranya területére léptek, megszállva Dárdát, Bélyét, és Villányt, majd november 15-én bevonultak Pécsre, és megszállták Mohácsot, és Barcsot is. (A szerbek harmadik, un. Duna hadosztálya a Belgrád körül csoportosult.) A Muraköz is szerb megszállás alá került, noha ez északra esett a demarkációs vonaltól.

Szerb – és mint a szabadkai kiáltványból láttuk – magukat nem is antant erőknek tekintő csapatok hajtották végre tehát a megszállást is. Ha Károlyiék szava egy kicsit is számít, úgy a 13-a után megszállandó területre már nem szerb, hanem más – és mi más, mint francia – csapatoknak kellett volna bevonulniuk.

A demarkációs vonalnak a Maros vonalat követő meghúzásával kapcsolatban meg kell jegyzeni azt is, hogy amikor Románia 1916 augusztusában támadást indított Magyarország ellen, a Kárpátok átlépésekor a stratégiai cél a Maros vonal elérése volt. E vonalat tekintette olyannak a román hadsereg, mely már túl a Kárpátokon, biztos alapot ad a további előrenyomulásra is. Akkor ezen terv nem járt sikerrel. Most harcok nélkül kapta meg Románia ezt a vonalat.

Az egyezmény a demarkációs vonal meghúzásán túl biztosította az antant erők számára Magyarország területén a szabad átvonulást és állomásozást, ugyanakkor előírta a fegyverzet és hadianyag meghatározott pontokon való összevonását, egy hónapon belül 25 000 ló és ennek megfelelő szállító eszköz, továbbá 2000 db szabványos nyomtávú vasúti kocsi, 100 mozdony, 600 keskeny nyomtávú vasúti kocsi, és ugyanilyen 50 db mozdony átadását.

Emlékezzünk: a Padovai „igazi" fegyverszünet értelmében katonák a fegyverzetükkel vonulhatnak vissza, a belgrádi egyezmény szerint, azt gyűjtőhelyeken le kell adniuk.

A Dunai flottillából azonnal át kellett adni hat monitort, majd a „lehető legrövidebb időn belül" ugyancsak átadandó 10 személyszállító hajó, 10 vontató, és 60 uszály.

Ugyanakkor az egyezmény (vagy inkább: diktátum) antant rendelkezésére bocsátandó egy 3000 fős vasúti alakulat, valamint a szükséges mértékben távírász alakultatok a szükséges felszereléssel, a szerbiai vasúti és távíróforgalom helyreállítására. A magyar posta–rádió–telefon–távíró szolgálat, valamint a teljes vasúti forgalom a szövetségesek ellenőrzése alá kerül.

Magyarország a belső rend helyreállítására hat gyalogos, és két lovas hadosztályt valamint kizárólag a rend fenntartásához elengedhetetlenül szükséges

rendőr és csendőr alakulatokat tarthat fent. (Nyolc hadosztályt engedélyeztek tehát, függetlenül attól, hogy a Padovai egyezmény szerint tíz hadosztályt tarthattunk volna fegyverben.)

A szövetséges hadifoglyok azonnal szabadon bocsátandóak, míg a magyar hadifoglyok fogságban maradnak.

Az egyezmény „eredményeként" a megszállás alá eső területeken (melyek, mint láttuk, a demarkációs vonal déli részén valójában túlnyomórészben „elfoglalt" területek voltak) a helyén maradó magyar közigazgatás továbbműködésére tett ígéretet nem lehetett komolyan venni, hiszen a magyar közigazgatás már a magyar „fennhatóság" alatt maradt területen sem volt ura a helyzetnek. A román lakosságú erdélyi, kelet-magyarországi területeken a román nemzeti tanácsok, és azok fegyveres ereje gyakorolta a hatalmat.

Figyelemreméltó az egyezmény azon előírása, hogy a német csapatok (a még a balkánon és főleg Romániában tartózkodó Mackensen hadsereg) magyarországi átvonulására 15 nap határidőt szabnak a győztesek a „Diaz tábornokkal kötött fegyverszünet aláírásának napjától számítva". Logisztikailag teljesíthetetlen volt ez, főleg miután az országot épp megfosztották a szállítóeszközei nagyobb részétől. (De csak ha a dátumokat nézzük: a Padovai fegyverszünet aláírása november 3.án, a belgrádi 13-án történt. A 3-ától számított 15 napból valójában 5 nap maradt. Mi ez az antant részéről ha nem tömény cinizmus, illetve szándékoltan teljesíthetetlen feltétel támasztása.

A demarkációs vonal megvonásával, illetve az abba való beleegyezéssel – vagy mondjuk úgy – az ország védelmi képességének olyan állapotba züllesztésével, hogy, a demarkációs vonal ne képezhesse vita tárgyát a magyar kormány és az antant között – a következőkre kell rámutatni.

Magyarország 1916 őszén már megtapasztalhatta, milyen sorsra jut az az Erdélyi magyar terület, amely román megszállás alá kerül. Az ekkor betört román hadsereg – és a velük együttműködő erdélyi románság – már akkor Nagy-Románia részeként kezelte a megszállt területeket. A magyar polgári lakosság menekült, illetve elüldözték, gyilkolták, kifosztották.

Ugyan miért lépett „hadba" Románia 1918. november 10-én, az antanthatalmak győzelme után, ha nem azért, hogy megvalósítsa Erdély megszerzésével kapcsolatos célját?

Még az olyan szerény képességű emberről, mint amilyen Károlyi Mihály volt, nehezen képzelhető el, hogy azt hihette: az újabb román megszállók az önmagát lefegyverzett Magyarországgal kötött konvenciót ezúttal kínos pontossággal betartják. Wilson elnök, közel egy évvel ezelőtt bizonyos idealista elveket hirdetett meg, melyekről időközben az amerikai kormány jelentette ki, hogy eljárt felettük az idő. A Károlyit mozgató, balos doktriner, vagy már ekkor is

valójában kommunista (és bármennyire nem illik ezt hangoztatni, de tény, hogy etnikumában sem magyar) hatalombitorlók számára pedig a nemzeti érdekek, a magyarság sorsa lényegében közömbös volt. Ők a világforradalomra, a régi „osztályuralomnak" egy az ő hatalmukat jelentő nyílt osztályuralommal való felváltására és nem az ország megmentésére készültek.

De továbbgondolva: a Belgrádi konvenció demarkációs vonala az antant szövetséges, és a térségben ténylegesen is jelen lévő román és szerb érdekekre volt figyelemmel, a demarkációs vonallal lényegében birtokon belül engedve őket azon területre, melyekre – egyébként semmilyen igazolható elv alapján – igényt tartottak. Nyilvánvaló volt, hogy a románokat a demarkációs vonal nem elégítheti ki, hiszen nekik a titkos szerződés lényegében a Tiszáig ígérte oda Magyarország területét.

De ugyanígy nyilvánvaló volt, hogy a demarkációs vonalba nem nyugodhatnak bele a csehek sem, hiszen az antanthatalmak már elismerték azt a „csehszlovák" államot, mely ez elismerés révén igényt tarthat a születőben lévő állam „szlovák" részére.

A demarkációs vonal tehát nem szolgálhatta azon érdeket, hogy a békekötésig nyugvópontra juttassa az ellenségeskedést az ország határai mentén. Holott egy valódi fegyverszünet célja, rendeltetése éppen ez lett volna.

Valójában – a magyarság számára – öngyilkos precedenst teremtett. Hiszen, ha a szerbeket, románokat az antant színmagyar, és gazdaságilag is értékes területek birtokba adásával elégíti ki, úgy nincs indok arra, hogy a csehek esetében ne így tegyen.

Kérdés lehet, hogy a Károlyi kormány mennyiben volt kényszerhelyzetben e konvenció megkötésekor?

A válasz igen egyszerűnek tűnik már azzal is, hogy az ország nevében egy fegyverszünetet már kötöttek, (Padovában) ennek a déli frontra való alkalmazására nézve pedig – mindaddig, amíg a rendelkezésére álló sereget szét nem bomlasztották – ott volt Kövess Hermann tábornagy, mint magyar részről tárgyaló fél.

Kétségtelen, hogy Franchet d'Esperey magát úgy tekintette, mint aki fegyverszünet (és nem csak egy megkötött fegyverszünetnek egy adott frontszakaszra való alkalmazásáról szóló konvenció) megkötésére hivatott. (De persze ez sem magyarázza a fentebb már írtakat, hogy Románia felé milyen alapon vonják meg a demarkációs vonalat.)

Clemenceau francia miniszterelnök és hadügyminiszter 1918. december 1. napján küldött táviratában arra mutatott rá, hogy a tábornok olyanokkal írt alá „fegyverszüneti egyezményt" akik egy valójában nemzetközileg nem is létező „állítólagos magyar állam" nevében jártak el.

Az így „megkötött fegyverszünetet azonnal meg kellett volna semmisíteni” hiszen a tábornok ezzel mintegy „elismert” egy új államot. Az okmányt ezért anélkül, hogy „szabályos fegyverszünetnek ismernénk el” a de facto helyi hatalommal kötött megegyezésnek lehetne tekinteni, és csak azon pontjait végrehajtani, „amennyiben azok nem ellentétesek a november 3-án megkötött szabályos fegyverszünettel”.

Ugyancsak Clemenceau 1918. november 26-án Pichon külügyminiszternek küldött feljegyzésében azt írja, hogy a november 13. napi egyezményt, nem lehet úgy értelmezni, hogy a szlovák területek is úgy tekintendőek, mint amelyek közigazgatása továbbra is magyar kézben maradnak.

A szövetségesek ugyanis elismerték a Cseh-szlovák államot, így ennek az „államnak” joga van a szlovák területek elfoglalására.

Clemenceau egyébként meg is „dorgálja” Franchedt d’Esperayt Idézzük: „… érthető az az erős felháborodás, amelyet Prágában Kramař úr, a Cseh-szlovák Köztársaság miniszterelnöke, Párizsban pedig Beneš úr a cseh-szlovák külügyminiszter érzett egy olyan állítólagos egyezmény hallatán, amely lehetőséget ad egy ellenséges álkormánynak, hogy erőszakos cselekményeket rögtönözzön cseh-szlovák szövetségeseink ellen egy országukhoz tartozó területen.”

Inkább ne is kommentáljuk ezt.

A győztesek tehát e „fegyverszünet” megkötését nem kívánták, sőt diplomáciai baklövésnek tekintették azt Franchet d’Esperey részéről.

November 3-án a fegyverszünetet a győztesek az Osztrák–Magyar Monarchiával kötötték meg, noha ezen államalakulat ekkor már lényegében csak a hadseregében létezett. Ez még azon törekvésüket mutatta, hogy a békekötés előtt lényegében óvakodtak a Monarchia területén létrejövő független államokat tárgyaló félnek tekinteni a még kialakulatlan helyzetben, melyben a szövetségesek érdekei sem mindenben egyeztek. A két egyezmény szemléletbeli különbsége mögött nyilván az húzódik meg, hogy míg a Padovai egyezmény szövegét Henry Wilson brit vezérkari főnök dolgozta ki, a belgrádi konvenciót franciák kötötték.

Hangsúlyozzuk ismét, hogy egy fegyverszünet esetében az a normális, hogy azt katonák kötik (persze általános fegyverszünet esetén a politikai hatalommal egyeztetve, annak kezdeményezésére) az aktuális politikai kérdések mellőzésével. Belgrádban azonban – bár az egyik részről katona kötötte meg (Franchet d’Esperay) a másik oldalon a katonák félretételével civil „politikusok” (Károlyiék) vonultak fel, hogy a megkötendő egyezményből maguknak politikai tőkét kovácsoljanak. E tervük azonban teljességgel a visszájára fordult.

Politikai, nemzetközi jogi, vagy hadijogi szempontból Károlyiék nem voltak olyan kényszerhelyzetben, hogy új fegyverszünetet kössenek. Ilyennek a

kötésével az ország „függetlenségét” kívánták kihangsúlyozni, figyelembe nem véve, – vagy mellékes körülménynek tekintve – hogy az ország valódi érdeke ebben a helyzetben az lett volna, ha ragaszkodik a Padovai fegyverszünethez, illetve annak alkalmazására nézve az antant által eredetileg támasztott feltételt – a 15 kilométeres semleges sáv! – fogadja el, melyre nézve az erre legilletékesebb katona, Kövess Hermann tábornagy tárgyal a szemben álló antant haderők vezetőjével.

Ezzel szemben a Károlyiék kezdeményezésére kötött egyezmény keretében megvont demarkációs vonallal színmagyar területeket szolgáltattak ki az ellenségnek, de ezzel nem váltották meg azon jogot sem, hogy az ország egyéb területeit a békekötésig birtokolhassák.

E „fegyverszünettel” kapcsolatban azonban még rögzítsük a következőket, hogy tisztán lássuk annak teljes tragikumát. A demarkációs vonal nem csak azt jelentette, hogy a színmagyar Székelyföldet és ugyancsak tisztán magyar délvidéki területeket enged át az ellenfélnek. E vonal megvonásának az Antant (nyilván maga Franchet d’Esperay) részéről átgondolt oka kellett, hogy legyen. A német fegyverszünet megkötésével már okafogyottá vált az a katonai cél, hogy a balkáni antant haderő délkeletről támadja meg Németországot. Itt jegyezzük meg azt is, hogy már így annak sem volt jelentősége, hogy az antant milyen túlerőben volt az – addig – a Kövess vonalon álló osztrák–magyar haderővel szemben, hiszen a hadi cselekmények a fegyverszünet idején már nem voltak folytathatóak. A Balkánon felvonult francia haderő a fegyverszünet megkötése után nem kezdeményezett hadműveleteket Magyarország irányába, még a bolsevista puccs un. Tanácsköztársasága idején, annak megbuktatására sem. Egyébként, ha az antant támadásra indult volna, úgy a nemzetközi hadijog alapján (láttuk, Hágai egyezmény 40. cikk) ezzel szemben jogos lett volna a magyar ellenállás.

Azonban: a nekik tett ígéretek beváltását sürgető románok és szerbek is ott tülekedtek Magyarország határainál. A Belgrádban megvont demarkációs vonal éppen, hogy a román és szerb stratégiai érdekeket szolgálta, döntően elősegítve, hogy a románok, szerbek kész tényeket mutathassanak fel a majdani békediktálók előtt. Délen a demarkációs vonal révén a szerbek messze benyomulhattak az ország szívébe,(ha ez különösen hangzik: nézzünk a térképre; pl. Szeged vagy Baja hol található az eredeti határainkhoz képest!) A szerbek így olyan területek birtokába is jutottak, melyeket ugyan nem kaptak meg a békediktátum alapján, azonban azok szerb birtoklását a békediktálók zsarolásként használhatták fel Magyarország ellen. Így Pécset és környékét (a mecseki szénmedencével) a szerbek azon feltétellel ürítették ki, miután mi átadtuk Ausztriának a neki ítélt – de addig általunk birtokolt – nyugati területeket.

Románia a demarkációs vonalig engedett előrenyomulásával a Kárpátokat léphette át harc nélkül. (Mintegy meggyalázva az 1916-ban a Kárpátok vonalát védő elesett katonák emlékét.)

A Kárpátok hegyvonulata egyébként a támadó számára megkerülhetetlen, az átkelés csak a szorosokon keresztül lehetséges egy hadsereg számára. E vonal mögött újabb természet adta védővonal már csak a Királyhágónál, Erdély történelmi határánál van.

Könnyen belátható – vagy kellett volna, hogy az legyen Károlyiék számára is – Magyarországnak egy időben több határát kellett volna védenie, így a keleti határra a támadó románoknál gyengébb erő vonulhatott volna fel. A védhető kárpáti hágókban azonban –kortársi becslés szerint is – akár a támadók ötödének megfelelő erők sikerrel védhették volna az országot kelet felől jövő támadás ellen. A Kárpátokon átlépve azonban a románok előtt megnyílt az ország belseje felé az út.

(A Székely Hadosztály a későbbiekben csakugyan a Királyhágónál tudta megvetni a lábát, itt, a Kárpátoknál gyengébb vonalon is bebizonyította, hogy számottevő román túlerővel képes a védelemre. Mit mutathattak volna fel ezek a katonák ha a szülőföldjükkel a hátuk mögött a Kárpátok hágóinál vannak védelemben!)

A Székelyföldön, Csík megyében egyébként mintegy 200 vagonnyi kincstári hadianyag volt. Ágyúk, egyéb fegyverek, járművek, lovak. E hadianyag elszállításáról a szerződést aláíró igen demokratikus kormány nem gondoskodott (mondhatjuk, hogy „természetesen”?) Mindezen hadianyag így a románok kezére került, hogy azután felhasználhassák ellenünk.

Azért jegyezzük meg azt is: a demarkációs vonaltól délre esett, így a románok kezére került a Zsil –völgyi bánya is iparvidék is. Az ország legnagyobb iparvidéke, és szénlelőhelye. Számottevő magyar nemzetiségű munkássággal.

A fegyverszünetet november 13-án írták alá. A románok ezen időpontot sem várták meg: az első csapatok már november 12-én benyomultak Erdélybe a gyergyótölgyesi szoroson keresztül. Majd november 13–20. között megszállták a Gyimesi, Tölgyesi, Úzi és Ojtozi szorost is…

Volt-e kényszerítő erő a konvenció megkötésére?

Láttuk, hogy a Magyarország határainál 1918 októberében antant haderő vonult fel, amelyről a magyar kormányzat esetleg feltételezhette, hogy nem veszi figyelembe a már megkötött Padovai fegyverszünetet. E feltevés, még megengedhető, hiszen a fegyverszünet valójában egy nemzetközi jogi intézmény, a nemzetközi jog értelmezését pedig mindig az erőpozícióból diktálók adják meg.

Induljunk akkor ki abból, hogy Károlyiék mintegy megelőző intézkedésként kötötték meg az újabb fegyverszünetet (vagy katonai konvenciót?), hogy így biztosítsák az országot a délről délkeletről fenyegető támadással szemben.

Ez esetben azonban: miért gondolhatták azt, hogy ezt a konvenciót az Antant betartja, ha a Padovai fegyverszünetet nem kívánja betartani?

De a fő kérdés mégis: felvonulhatott-e egyáltalán Magyarország érintett határai mentén olyan antant haderő, mely – a Padovai fegyverszünet érvényét e határszakaszokra vitatva, – komolyan veszélyeztethette volna az országot az esetben, ha nem írjuk alá a brutális és megalázó oktrojált konvenciót?

Julier Ferenc a háború után írt munkájában (A világháború magyar szemmel) írja, hogy Románia a még a Központi Hatalmakkal 1918. év elején megkötött béke után megszállta az (addig az orosz birodalomhoz tartozó) Besszarábiát, mely megszállás fenntartása jelentős erőit vonta el. Katonai erejét egyébként is már alaposan kimerítette. Így Erdély ellen valójában csak néhány – hiányosan felszerelt – hadosztályt küldhetett.

„Különben is csak akkor kapott vérszemet, mikor látta, hogy nem talál ellenállásra".

Szerbia 1918 novemberében mindössze 6 gyenge hadosztállyal rendelkezett. Ezen erők is ekkorra már visszakerültek Szerbiába, egy a hazájukon kívüli nehezebb hadjárat megvívására már nem is voltak használhatóak.

Azt azonban láttuk, hogy a Szerb nemzeti célok érdekében még – legalábbis november 13-ig – azért voltak szerb hadmozdulatok.

(Itt említi meg egyébként azt is Julier, hogy a „cseh légiók értéktelenségéről kár szót vesztegetni".)

Voltak természetesen a Balkánon valódi antant, – elsősorban francia – erők is. Julier szerint a nagyhatalmak ekkor már nem voltak arra hajlandóak, hogy akár egyetlen katonájuk életét áldozzák azért, hogy „Magyarország szomszédjai zsákmányhoz jussanak".

Rámutat arra, hogy az olasz frontról a fegyverszünet megkötése után a magyar hadosztályok mintegy harmada teljes rendben érkezett a magyar határra.

Szerinte: „ha a forradalmi kormány ezeket szét nem kergeti, hanem némi pihentetés, és megfelelő lelkesítés után, régi tábornokai vezetése alatt a határra küldi, azon az ellenség sehol sem jön át".

Ne feledjük: Julier Ferenc mint képzett vezérkari tiszt még a bolsevista „Tanácsköztársaság" haderejének vezérkar főnöki tisztét is elvállalta, mert a megmaradt magyar területek védelme érdekében még a „forradalommal" is kész volt együttműködni. Nem kívülálló, „utólag könnyű okosnak lenni" nézőpontból írta ezen – a Károlyi kormányzatra megsemmisítő – kritikát.

Julier véleményét egyébként a francia politikai-katonai célok, és ennek megfelelő hadszervezeti változások, és katonai mozdulatot is visszaigazolják. A balkáni hadműveletek célja 1918 októberében már elsősorban az volt, hogy a Szovjet-Oroszország elleni antant akciót előkészítse. Foch marsall október 7-én kelt és a Szaloniki főhadiszállásra október 13-án érkezett parancsa mintegy a felével csökkentette a Monarchia és Németország irányában összpontosított erőket.

Franchet d'Esperey-nek lényegében a dél-oroszországi antant akciót kellett volna kidolgoznia. Az más kérdés, hogy a hadi dicsőségre vágyó francia tábornok ebbe nem akart belenyugodni, és inkább Németország irányába akart előrevonulni, a konvenció megkötésével kiszolgáltatott Magyarországon keresztül.

A konvenciót ugyan megkötötte, de ettől nem lett számosabb a rendelkezésére álló tényleges haderő. Arról nem is beszélve, hogy Németország kapitulációja után már értelmét vesztette az, hogy az antant délkeletről vonuljon fel Németországgal szemben. (Ehhez nyilván nem lett volna elégséges ok az, hogy Franchet d'Esperay ambíciói kielégítést nyerhessenek.)

Itt is hangsúlyozzuk, hogy a francián kívül más nagyhatalom nem volt érdekelt a térségben. Az olaszok figyelmét a megalakulás alatt álló új délszláv állam kötötte le, hiszen előre látható volt, hogy az adriai térségben az érdekeik ütközni fognak.

Az angolok és franciák között továbbá megegyezés volt arra nézve, hogy az angolok a Konstantinápoly – Szaloniki vonaltól északra nem mutatnak érdekeltséget. A térségben tehát angol erőkkel nem kellett számolni, és persze amerikaival sem.

E mellett, ellentétek álltak fent a helyi kis hatalmak, így Szerbia és Románia között, hiszen mindkettő a teljes Bánátra tartott igényt. E két országnak tehát a hadereje csoportosításakor egymásra is „tekintettel" kellett lennie.

Így lényegében csak a román haderő volt az, amelynek a részéről támadásra számíthattunk Kelet-Magyarország felől.

A román hadsereg állapotára nézve Raffai Ernő az „Erdély 1918–1919-ben" című művében írja, hogy a hadsereg igen rosszul volt felszerelve. A Kézdivásárhelyi Nemzeti Tanács egy november közepén a határon túlra küldött „kémjáratának" jelentése szerint, a határon felsorakozó román katonák „ruházata orosz köpeny, francia fegyver, magyar bakancs és tölténytáska, melyet az ojtozi magyar fegyverraktárakból szereztek be". Hát, bizony. Ha a magyar kormány esetleg a hadsereget annak szétbomlasztása helyett a határok védelmére sorakoztatja fel, az ojtozi fegyverraktárak készlete sem jut az ellenség kezére, és a román király hadserege bocskorban vonul fel Kelet-Magyarország elfoglalására. (Illetve nem vonul, mert a határon álltak volna a magyarok, köztük a székelyek.)

További magyar hírszerzői jelentések szerint – melyek már a későbbiekben Erdélybe benyomult román katonaságról adnak képet – rámutatnak arra, hogy a román csapatok valójában katonailag nagyon csekély értékkel bírnak. Felszerelésük nagyon rossz, a legkülönbözőbb mintájú fegyverekből áll. A fegyelem nagyon laza, az ellátás nagyon rossz. Az „egyes katona harcra kedvetlen és gyáva, az első puskalövésre megszalad".

A román hadak harcértékére nézve még lássunk nem magyar véleményt is: Bruszilov mondta még 1916-ban a román „szövetségesekről": úgy tűnik ezeknek a számára hadviselés a megfutamodást jelenti. Egy másik orosz tábornok szerint: egy szamarat könnyebb megtanítani menüettet táncolni, mint a románokat a modern hadviselésre.

Volt azonban éppen Románia esetében egy további körülmény, amelyet Magyarország igen előnyösen használhatott volna ki. A Romániában, Havasalföldön lévő Mackensen hadseregnek Magyarországon kellett átvonulnia ahhoz, hogy hazatérhessen. A konvencióban kikötött határidő – láttuk – erre irreális volt. Ez az átvonulás ennél sokkal több időt vett igénybe, ténylegesen december közepéig tartott, úgy, hogy a német hadsereg Erdély déli, délkeleti hágóin vonult át. Ez pedig azt jelentette, hogy ezeken a természetes kapukon, amíg a német vonulás tart, más hadsereg nem juthat át. A magyar haderőnek – amennyiben ekkor még lett volna ilyen – tehát egy hónapja lett volna arra, hogy a Moldva felőli szorosokon, hágókon (Békás, Ojtoz, Uz, Gyimes) a betörést megkísérlő románokkal szemben védje a Kárpát határt, úgy, hogy e közben a déli hágók, szorosok felől nem kellett volna román támadástól tartania. Az egy hónap alatt természetesen a védelem megszervezhető lett volna a déli hágók térségében is, arra az esetre, ha a németek nyomában a románok hordái ezeken át is megkísérlik a benyomulást. (Meg is tették.)

* * *

Károlyi az emlékirataiban azt írja, hogy azért vezette személyesen a „fegyverszünet" megkötésére Belgrádba utazó küldöttséget, és azért kellett a fegyverszünetet megkötni, mert „azt a külpolitikai előnyt, hogy mindig antantbarát politikát hirdettem, ki kell az ország számára használni".

Zavarba ejtő kijelentés. Károlyi ezt nem a történések folyamán írta, – amikor akár igen szubjektíven de hihette is, hogy ez igaz – hanem már az emigrációban, amikorra egész működésének katasztrofális következményei nyilvánvalóvá váltak.

Hol voltak ugyanis ezek a külpolitikai előnyök? Mit ért el vele?

Láttuk, milyen „sikert" és „elismerést" vívott ki a fegyverszünet megkötésével. Károlyi az emlékiratai írásakor vagy már elveszítette a realitások iránti eredetileg sem sok érzékét is, vagy – és ezt tartom valószínűnek – tudatosan

építette a hamis image-t a személyével kapcsolatban, a jövőbeli magyar (?) baloldal számára.

Ha a minden alkotmányos felhatalmazás nélkül létrejött Károlyi kormánynak volt létjogosultsága, úgy az csak abban állhatott, hogy Károlyinak az ország számára felhasználható értékes politikai kapcsolatai vannak. Károlyi és kormánya ezt hitette el a magyar társadalommal, ennek köszönhette viszonylag széles körű támogatottságát.

Belgrád után azonban nyilvánvalóvá vált, hogy Károlyi e politikai tőkéje egyszerűen nem létezik, illetve a győztesek szemében értéktelen.

Nyilvánvalóvá vált, de nem köztudottá.

Térjünk vissza Nyékhegyi alezredes beszámolójához. Leírja, hogy Padovából visszatérve, még november 12. napján jelentkezett a hadsereg főparancsnokságnál (amely ekkorra már Badenből Bécsbe települt át) majd november 14. napján érkezett Budapestre. Az alezredes, akin a fegyverszünet megkötése után mint írja, „osztrák társaival szemben megelégedett öröm vett erőt", hiszen Magyarország területi épsége a fegyverszünet értemében biztosítva volt, út közben az újságokból értesült arról az „érthetetlen és indokolatlan kirándulásról" melyet a Károlyi kormány Belgrádba tett, annak ellenére, hogy a hadsereg főparancsnokság az ők Padovából küldött rádiótelegramjaik alapján a legpontosabban tájékoztatta a magyar kormányt a fegyverszünet kötés folyamatáról, és tartalmáról.

A fellobogózott, ünnepi hangulatú Budapest láttán egyre erősödött benne a gyanú, hogy a nemzetet becsapták. „Nagy nehézségek" árán jutott az akkorra Lindert már felváltott Bartha Albert hadügyminiszter elé. (Bár nem részletezi, de miért voltak a „nehézségek"? Valakik talán ellenérdekeltek voltak abban, hogy a fegyverszüneti bizottság magyar tagja hazaérkezve beszéljen a hadügyminiszterrel?)

Bartha „felháborodással vett tudomást a fegyverszüneti pontoknak őt igen meglepő tartalmáról". A hadügyminiszter tehát, amíg Nyékhegyivel nem beszélt, nem tudott arról, hogy Padovában milyen tartalommal kötöttek fegyverszünetet. És ha ő nem tudott erről, akkor okkal feltehetően a valóságot fedte Nyékhegyi sejtése, hogy minderről a fellobogózott Budapest, és az ország sem tudott, Károlyin, és a beavatottak szűk körén kívül.

Emlékezzünk csak: a „forradalom" egyik első teendője volt a kommunikáció csatornáinak – telefon, távírda, posta – megszállása, és így a tájékoztatás feletti ellenőrzés megszerzése, persze a „sajtószabadság" demokratikus eszméje nevében…

Azt Károlyiék is nyilvánvalóan felismerték, hogy ha a két „fegyverszünet" pontos tartama a nyilvánosság elé kerül, az számukra végzetes lehet.

A november 26-án tartott minisztertanácson Károlyi, – mint ha ez valamely új ismeret lenne – kijelentette, hogy „nyilvánvaló, hogy két fegyverszüneti szerződés van", majd a kialakult helyzetért a felelősséget Franchet d'Esperey-re hárította, mondván, hogy a francia tábornok azzal vezette félre őket, hogy ő jogosult a fegyverszünet megkötésére, és, hogy a vele megkötendő fegyverszünet megfelel a Diaz-féle fegyverszüneti feltételeknek. Felvetette, hogy a kormány forduljon a Versailles-i haditanácshoz, hiszen a belgrádi konvenció érvénytelen. (A kormány persze nem fordult Versailles-hoz.)

Károlyi tehát, aki Franchet d'Esperey előtt azt fejtegette, hogy Weber tábornok a független Magyarország nevében nem köthetett érvényes fegyverszünetet, most arra hivatkozik, hogy a francia tábornokkal általuk kötött fegyverszünet érvénytelen, hiszen már a megkötésekor létezett a Diaz-féle (Padovai) fegyverszünet, melyet Magyarország nevében is megkötött Weber tábornok.

Franchet d'Esperey valóban mondott olyant, hogy ő jogosult fegyverszünetet kötni. Károlyiék viszont tudták, hogy már megköttetett a fegyverszünet a Monarchia és az antant között, és annak tartalmával is tisztában voltak, hiszen a főparancsnokság tájékoztatta erről őket.

Azonban, ha nem is történt volna meg ez a tájékoztatás – tegyük fel, Nyékhegyi tudta rosszul (azért csak tegyük fel, mert ennek, hogy Nyékhegyi téved, azért igen kicsi a valószínűsége, hiszen ő valóban közvetlen részese volt a fegyverszünetkötésnek) – akkor milyen felelőtlenség az, hogy a magyar delegáció úgy megy le Belgrádba a konvenció megkötéséről tárgyalni, hogy a már megkötött fegyverszünet tartalmát nem ismeri? Viszont a győzteseket képviselő tábornoknak – aki emlékezzünk, ahogy csak tőle tellett, megalázta, sértegette őket! – elhiszi, hogy amit megkötnek, az tartalmilag megegyezik a Padovában kötött fegyverszünettel ?! Azt már ne is kérdezzük, hogy ha tényleg azonos, akkor minek megkötni az újabb fegyverszünetet?

Azonban nézetem szerint nyugodtan hihetünk Nyékhegyinek: ők tájékoztatták minden lépésükről a magyar kormányt a főparancsnokságon keresztül.

Károlyi és kormánya tehát tudott a Padovai fegyverszünet tartalmáról, annak a nemzetközi hadijog szerint Magyarországra is kiterjedő hatályáról, azonban ezen ismeret birtokában kötött – lényegében külső kényszer nélkül – egy összehasonlíthatatlanul előnytelenebb konvenciót, melyet azután otthon, mint óriási diplomáciai sikert tüntettek fel.

Károlyi és társai a majdani békediktátum felé vezető kényszerpályára állították az országot, lényegében azért, hogy a megtévesztett közvélemény előtt magukat, mint „béke-teremtőket" állíthassák be, és így a nemzet bizalmát továbbra is bitorolva, hatalmon maradhassanak.

Jászi Oszkár, mint a fegyverszüneti bizottság tagja, az 1920-ban, már az emigrációban írt emlékezésében azt írja, hogy Belgrád előtt, az egész közvélemény meg volt győződve arról, hogy „az antant honorálni fogja azt a nagy és önfeláldozó küzdelmet, melyet Károlyi Mihály a német szövetség ellen az egész háború alatt folytatott." Lehet, hogy Jászi is először így hitte ezt. A tárgyalások során, és közvetlenül Franchet d'Esperay „durva, rosszindulatú, kardcsörtető és műveletlen" fellépése, valamint a rájuk oktrojált kegyetlen fegyverszüneti szerződés alapján azonban – mint írja – rá kellett döbbenniük, hogy mindez illúzió volt.

Ha ez így van, akkor miért nem vonták le mint az ország vezetésére vállalkozott kormány ebből a szükséges következtetést? Rá kellett döbbenniük tehát, hogy a „pacifizmus" sehová sem vezet, mégis, mit tettek ezt követően az ország védelmére?

De erre maga Jászi adja meg a választ: a „Károlyi kormány külügyi politikájában ….voltaképp egyebet sem tett, mint folytonosan tiltakozott a szerződés (ti a belgrádi) újabb meg újabb – és egyre brutálisabb – megsértése ellen…"

Végül, lássuk, maga Károlyi miként értékelte a „fegyverszünetet." Emlékirataiban eredményként értékeli az egyezmény 17. cikkelyét, amelynek értelmében a békekötésig a közigazgatás az ország egész területén – tehát a megszállás alá kerülő területeken is – magyar kézen marad. Arra már nem tér ki, hogy a gyakorlatban ebből mi valósult meg, illetve ennek érdekében az ő kormánya mit tett.

Majd: „Milyen jól járt volna Magyarország, ha a trianoni békeszerződés a mi demarkációs vonalainkat véglegesítette volna politikai határok gyanánt!" Igen. Pécs, Baja, Szeged elszakad, de pl. nálunk maradnak szinte színromán lakosságú dél erdélyi területek, míg a Székelyföldet elveszítjük.

Károlyi megjegyzése teljesen egyértelművé teszi, hogy az „emlékiratok" nem a magyar közönség, hanem a külföld megtévesztésére készültek. Éppen ezért nagyon érdekes, hogy –bár az emlékiratok magyarul is megjelentek, így Károlyi minősíthetetlen kijelentése a magyar közvélemény számára is ismerté vált, nem akadályozta meg, hogy Károlyit a magyar baloldal pozitív történelmi személyiségként láttassa, és így vigye be a köztudatba is.

Én úgy vélem, sokszor egyetlen árulkodó kijelentés képes megmutatni egy a történelemben szerepet játszó ember valódi arcát. Ha Károlyinál ilyent keresünk, – a sok egyéb képtelen és ostoba megnyilvánulás mellett – úgy, ebben a megnyilvánulásban megtaláltuk ezt.

A külpolitikai előnyre nézve lássuk azonban a „fegyverszünet" francia értékelését (bőven elég a franciákra hivatkozni, hiszen az ő hadseregük volt jelen Magyarország szomszédságában, a többi hatalom francia érdekterületnek ismerte el Kelet-Közép Európát.) Pichon francia külügyminiszter november

28-án a londoni, berni, brüsszeli, római és washingtoni francia nagyköveteknek a következő instrukciót adta: „Magyarország, amelyre oly nagy rész hárul a háborús felelősségből, most, amikor látja a veszélyt, mindent megtesz, hogy az alól kivonja magát. A magyar államférfiak taktikája abban áll, hogy minden ürügyet felhasználnak arra, hogy úgy állítsák be magukat, mint akik a szövetségesek jóindulatát élvezik. Példának okáért miután Franchet d'Esperay tábornok egyezményt kötött gróf Károlyi megbízottaival, egyszerűen azért, hogy kiegészítse az általános fegyverszüneti megállapodást gr. Károlyi az egyezményt külön fegyverszünetként igyekezett feltüntetni, amely szentesíti annak hatalmát a Habsburgok idején Magyarországhoz tartozó terület egésze fölött. Azon nyomban magyar csapatokat menesztett Szlovákiába, amelyek kifosztották és zaklatták a lakosságot, elkergették a hatóságokat amelyeket a prágai kormány állított fel azt követően, hogy a magyar hivatalos szervek a cseh-szlovák függetlenség kikiáltásakor önként távoztak." Továbbá: „Gróf Károlyi részéről némi arcátlanságra vall, hogy igyekszik demokratikusabbnál demokratikusabb lepel mögé rejteni a magyar kormány valódi törekvéseit, mely kizárólag a nem magyar nemzetiségűek szolgasorba vetésének a fönntartására irányul."

A követeknek erre tekintettel kell lenniük, amikor azzal a kormánnyal tárgyalnak, melyhez akkreditálva vannak. A követeknek arra kell törekedniük, hogy bizalmatlanságot keltsenek az illető kormánynál a magyarok, és különösen gróf Károlyi hitszegő és alattomos politikája iránt. (26)

Túl azon, hogy megtudjuk a külügyminiszteri tájékoztatásból, hogy a francia diplomatáknak e szerint hivatali kötelességük volt a rágalmak terjesztése, és a gyűlölködés, lehetetlen nem észrevenni a cseh hatást. Abban is, hogy miként definiálja Pichon az ezer éves magyar államot, (a Habsburgok idején Magyarországhoz tartozó területek. Emlékezzünk a kiegyezés után Magyarországhoz csatolt „Szlovákia" fikciójára a Csehszlovákok „függetlenségi Nyilatkozatában" vagy gondoljunk Masaryk saját szavaira, mely szerint milyen jól hatottak a magyar kegyetlenkedésekről terjesztett hírek is.)

Ami a cseh hatóságokat és azok „elzavarását" illeti: Pichonnak, (tehát november 28-án!) a következő eseményekről lehetett tudomása: a november 8-án Nagyszombat-Trencsén térségében a magyar határt átlépő cseh csapatok még ezen a napon bevonultak Nagyszombatba. Innen a magyar csapatok november 13-án kiverték őket. (Tehát négy napos cseh „hatóságokat" kergettek el a magyarok) A csehek november 12-én bevonulnak Zsolnára és Ruttkára. A magyar csapatok 15-én azonban visszafoglalják a két várost. (három nap tehát a „cseh" világ.) A Magyarországgal a Konvenciót aláíró franciák számára tehát a magyar állam idegen, és erőszakoskodó megszálló saját ezer éves területén, amely merészeli elkergetni a „prágai kormány" pár napos „hatóságait".

Alexandru Vaida-Voivod emlékezése szerint, – aki ekkor már a Consiliul Dirigent képviselőjeként ugyancsak Párizsban tartózkodott, – Beneš, meghallva a Belgrádi konvenció megkötését, csak annyit mondott: számára sem Károlyi, sem Magyarország nem létezik.

A hadsereg szétzúzása – az ország védtelen marad

Az új demarkációs vonallal tehát az ország védelmét rendkívüli mértékben megnehezítette, de a kormányzat lépései az év utolsó két hónapjában – mint ha ezt tudatosan tette volna – a védelem maradék esélyét is felszámolta.

Linder Béla hadügyminiszter november 1-jén egy rendeletet adott ki (1918. évi 28 315/ehc) mely „leszerelési rendelet”-ként vált hírhedté. Ennek értelmében un. „leszerelési különítmények” alakultak, melyek a fegyveresen hazatérő alakulatokat már a határon fogadták. A rendelet előírta az öt legfiatalabb korosztály fegyverben tartását, tehát az 1895 és 1900 között születettekre vonatkozott.

A rendeletnek az öt korosztály fegyverben tartására vonatkozó előírását végrehajtani azonban nem lehetett. A megbízhatóság határa ugyanis – amint ezt a gyakorlati tapasztalat is mutatta nyilvánvaló tényként – nem a korosztályok, hanem az egyes alakulatok között húzódott, alapvetően azok nemzetiségi összetételétől, és fegyelmi helyzetétől befolyásoltan. A sürgető időre tekintettel, az ország területére rendben, a fegyverzetét megtartva, parancsnokai vezetésével hazaérkező alakulatok fegyverben tartása, és a veszélyeztetett frontokra irányítása lett volna az észszerű és hatékony teendő.

November elején 21 hadosztály tartott hazafelé. Ezek – ha nem is minden alakulat volt hadra fogható – elégnek kellett volna lennie az ország védelme érdekében a legsürgetőbb feladatokra!

E helyett a hazaérkezők leszerelése történt meg. Lássunk példákat! Kratochvil Károly ezredes a Padovai fegyverszünet megkötésekor a 20. honvédhadosztály 39. dandárjának volt a parancsnoka. A dandárhoz a meghatározó módon magyar legénységből álló 3. Debreceni, és a 4. Nagyváradi ezred tartozott. A hadosztály vezetése november 4-én a legrövidebb időn belüli hazatérésről döntött, hogy a hadosztály a veszélyeztetett határok védelmében vehessen részt.

A bevagonírozás rendben megtörtént, az alakulatok elindultak hazafelé. Kratochvil e közben már Budapestre érkezett, egyrészt, hogy a hadosztály megérkezését előkészítse, ugyanakkor a hadügyminisztériumban felajánlotta, hogy a 4. ezredet vezényeljék a veszélyeztetett cseh határ védelmére, azt ugyanis erre alkalmasnak tartja.

E helyett a hazaérkező ezredeket a békeállomáshelyre irányították, ahol megtörtént a leszerelésük.

Álljunk meg itt. A csehek novemberben kezdik meg a Felvidék megszállását, de igen csekély számú, és gyatra harcértékű csapatokkal. Egy velük szemben megjelenő, front tapasztalatokkal rendelkező honvédezred akár megfordíthatta volna Észak-Magyarország sorsát.

A 38. honvéd hadosztályt, (emlékezzünk, ennek erdélyi ezredei jelentették ki még József főherceg előtt, hogy a szülőföldjük határait akarják védeni) miután kivonták a frontról először a Duna vonalához, majd a módosított parancs szerint, az erdélyi határra irányították. A hadosztályt azonban, miután Magyarországra érkezett, már a leszerelési rendelet értelmében leszerelendő alakulatként kezelték. Időközben ugyanis Károlyiék megkötötték a Belgrádi katonai konvenciót, melynek értelmében Erdély természetes határait – a Kárpátok vonalát, és annak hágóit – harc nélkül feladtuk, hiszen a demarkációs vonal a Maros folyó vonalával esett egybe. Nem volt már erdélyi határ. A székely katonáknak már nem volt mit védeniük…

A 11. honvéd lovas hadosztály négy, kizárólag magyarokból álló huszárezredet foglalt magában. A hadosztály Hegedűs Pál vezérőrnagy parancsnok vezetésével zárt alakzatban, – ha kellett harcolva – teljes fegyverzetben érkezett a magyar határra.

Itt azonban már leszerelési parancs, leszerelési különítmény, féktelen agitáció várta a huszárokat, ahogy sok más, fegyverrel, rendben hazaérkező sorstársukat is.

Kiragadott példák ezek, de általánosságban elmondható, hogy a magyar alakulatok rendben megérkeztek a határra. Ahogy Markó Árpád írja a Magyarország hadtörténete című, klasszikus munkájában: „a különböző harcterekről hazavonuló ezredek ugyan túlnyomórészben tisztjeik vezetése alatt a magyar határig fegyelmezett katonás kötelékben érkeztek, bár útközben többször kellett jugoszláv bandák, és az átvonuló területeken garázdálkodó csőcselék között fegyveres kézzel maguknak utat nyitni, a Károlyi kormány azonban a visszatérő fegyveres magyar katonáktól való félelmében minden módon igyekezett a hazatérő ezredeket már a határon lefegyverezni, ...s hazavonuló csapatok elé lázító ügynököket küldött.”

A „lázító ügynökök” a leszerelő különítmények mellett „dolgozó” agitátorok voltak, akik (általában a Katonatanács nevében) azon hírekkel támadtak a katonákra, hogy a királyt „elzavarták” nincs többé hadsereg. Arra uszítottak, hogy ne engedelmeskedjenek a tisztjeiknek, hanem térjenek haza.

Károlyiék azonban már csapatoknak a határra érkezését is akadályozni törekedtek. Ahogy Kozma Miklós, – mint ekkor maga is az alakulatával hazatérő

hivatásos tiszt írja Összeomlás 1918–1919-ben című emlékezésében, hogy a magyar határ felé „gyalog, vonaton, lovon ahogy éppen lehet" hazafelé tartó magyar katonákat még a határhoz érkezésük előtt „horvátok ukránok lengyelek osztrákok csehek" akadályozták, akik a „magyar kormány megkeresését előmutatva" próbálkoztak a fegyverzet és hadianyag elvételével. A csapatok azonban erélyes parancsnokaik alatt átvágták magukat ezen akadályokon.

Ezek szerint, a magyar kormány a szétesett Monarchia romjain alakult, és hatóságként fellépő szervezeteket – nyilván: Nemzeti Tanácsokat – kereste meg annak érdekében, hogy azok fegyverezzék le a magyar katonákat. Lehet vajon a hazaárulást fokozni?

Rubint Dezső tábornok a háborút követően írt munkájában, a november végére a nyilvántartásba került leszereltek létszámát 563822 fő legénységi állományban, és 16766 tisztben adja meg. Hozzáteszi azonban, hogy a züllesztés miatt a hazatérő katonaság részben úgy széledt szét, hogy a nyilvántartásba vételük sem történhetett meg. Továbbá, a Belgrádi konvenció eredményeként póttest parancsnokságok kerültek a demarkációs vonal mögé, az illetékességi területüktől elszigetelten. Így a hozzájuk tartozó visszatérő legénységgel is megszakadt a kapcsolatuk. Sok hazatérő század, üteg, továbbá az egyes városok védelmére, szervezetlenül forgácsolódott szét.

December közepéig mintegy 1200000 katona jutott haza, és e hónapban teljesen be is fejeződött a leszerelés. Kétségtelen, hogy ezen létszám nem tekinthető azonosnak a határvédelemre felhasználó létszámmal. A leszerelt katonák nyilván nem is voltak mind magyar nemzetiségűek. Azonban a fenti számból kiindulva, tekintetbe véve a nemzetiségi arányokat a közös hadseregen és a honvédségen belül, valamint azt, hogy a hazatérés rendben, a fegyverzetet megőrizve történt meg, nagyságrendben talán nem tévedve mondhatjuk tehát, hogy november elejétől legalább 400 000–500 000 magyar nemzetiségű, vagy Magyarországhoz lojális katona érkezett haza harcértékét megőrizve, és felhasználhatóan a határok védelmére.

Mintegy félmillió katona. Ennyien megmenthették volna Magyarországot.

November 8-án egyébként Linder Béla lemondott. Helyét Bartha Albert vezérkari alezredes foglalta el.

De térjünk vissza november elejére, közepére.

Délen láttuk mi történt. A románok már november 12-étől kezdődően átlépték a határt a Moldva felőli szorosokon keresztül, és megkezdték az előrenyomulást a demarkációs vonalhoz. Mielőtt azonban a magyar bakancsot öltött Román-királyságbeli katonák útját nyomon követnénk, lássuk mi történt november 8. napja – Károlyiék hazautazása – és november 13-a, a konvenció aláírása között – Erdélyben.

Kelet-Magyarország és Erdély

Károlyiék még lent voltak Belgrádban, amikor a magyar lapok már nyilvánosságra hozták az un. „Lansing üzenetet“, melyben Lansing amerikai külügyminiszter azt közölte Romániával, hogy hozzájárul a királyság „nemzeti céljai megvalósításához“. Egyértelműen Kelet, és délkelet Magyarország megszerzése volt értendő ezen nemzeti célok alatt. (Újabb példa a wilsoni pontok érvényesülésére.)

A Központi Román Nemzeti Tanács ennek hatására – hiszen nyilvánvaló volt, hogy a Román Királyság mögöttük áll, a győztesek által is elismerten – november 9-én ultimátumot intézett a magyar kormányhoz, melyben közli, hogy a „népek önrendelkezése” nevében (lám hallottak Wilsonról ők is) „át kell vennünk Magyarországnak és Erdélynek románok által lakott vidékei fölött a teljes kormányzás hatalmát”.

Megjelölték az érintett megyéket is. 27 magyar vármegyét soroltak fel, köztük a színmagyar Háromszéket, Udvarhelyt, és Csíkot is. E színmagyar (székely) megyék mellett azért ott vannak a románok által csak részben, sőt kisebb részben lakott olyan megyék is, mint Szatmár, Bihar, Szilágy, Arad, Kolozs.

Követelték, hogy a jelzett területen minden más impérium (ti. amit nem a románok gyakorolnak) megszüntetendő.

November 10-én Jászi Oszkár – aki a Károlyi kormányban a „Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogának előkészítésével” foglalkozó minisztériumot vezette, bár röviden csak „nemzetiségügyi” miniszterként szokás emlegetni, – táviratilag értesítette az aradi főispánt, hogy közölje a románokkal, akiknek a Nemzeti Tanácsa ekkor itt székelt, hogy a kormány tárgyalóküldöttséget indít hozzájuk.

Az tárgyalás előtt Károlyi november 11-én a sajtónak adott nyilatkozatában kijelentette, hogy nézete szerint a román lakta vidékeken a románság részére át kell adni a közigazgatást, ezzel is igazolva, hogy a wilsoni elvek alapján állunk. (Ne felejtsük: ekkor Károlyi és környezete már túl van a belgrádi „tárgyalásokon”. A konvenció még aláírásra várt, de mindazt, amit a „wilsonizmus” jelent, már megtapasztalhatták.)

Ezzel egy időben Vasile Goldis is nyilatkozott a Kolozsvári Hírlapban. Kijelentette: „az egy nyelvet beszélő nemzeteknek együvé kell tartozniuk… ezért Wilson üzenetét úgy kell magyarázni, ahogy magyarázni lehet: Erdély leszakad Magyarország testéről. Ez természetes is. Erdélyben a románok többségben vannak, az a terület tehát nem tartozhat máshová, mint Romániához. … Ahol románok élnek többségben, az román föld, s miután Erdély ilyen terület, logikus, hogy Romániához kell tartoznia”.

Ez egyértelmű beszéd volt. A legyőzöttek wilsoni elvei állnak tehát szemben a győztesek – vagy inkább: az annak tekintettek – wilsoni elveivel.

Kár, hogy ebben az időben a wilsoni elveket Károlyin és hívein kívül már senki sem vette komolyan, feltehetően az ez időben az előrehaladott vérbaja miatt már szellemileg leépülőben lévő, és már a legegyszerűbb dolgokat sem felfogó Wilson elnök sem.

Goldis nyilatkozata azonban nem csak a wilsonizmus értelmezése miatt figyelemre méltó. A leszakításra szánt területet, tehát, mint Erdélyt említi. Tudjuk, hogy a Trianoni békében – ahol pedig nem is a maximális román igények érvényesültek – Magyarországtól összesen 102000 km^2-t szakítottak el a románoknak. Ebből a földrajzi Erdély alig több mint 60000 km^2. A további, mintegy 40000 km^2 egyéb akkori magyar terület. (Csak, hogy arányokat értékeljünk: Svájc területe 44000 km^2.)

A román szóhasználat már ekkor nagyon tudatosan összemosta a követelt, ténylegesen Erdélyen kívüli további területet is Erdéllyel, hiszen így lehetett a tájékozatlan nyugatot manipulálni a nemzeti többség kérdésében. A történelmi „Erdély” népességén belül ekkor már ugyan az 50%-ot alig meghaladóan, de többséget képeztek a románok, elsősorban dél-Erdélyben. A románok által „Erdélyként” kommunikált teljes követelt területen belül azonban nem! A követelt terület teljes népessége ugyanis 6841000 fő volt, ebből 2399000 román.

Tehát, a mai Magyarország területét meghaladó terjedelmű és a románok által követelt területen nem egészen két és fél millió román élt, amely népesség nevében a vezetői a teljes – és kompakt magyar megyéket (Székelyföld) is magába foglaló – terület „román” föld jellegét hirdették, ahol a románon kívül minden más impériumgyakorlás kizárt. Természetesen: a wilsonizmus magasztos elvei szellemében.

E nyilatkozat alapján talán politikai tehetségnek sem kell lenni ahhoz, hogy az ember értsen belőle: szó sincs nemzeti elvről, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a 2 és fél millió román nevében ilyen követelést támasztani csak úgy lehet, hogy a mögött Románia áll.

A következtetés eléggé nyilvánvaló: a tárgyalásoknak itt értelme nincs. Jászi – ahogy a már idézett visszaemlékezésében írja – ezzel maga is tisztában volt. Azonban: „Arra kellett törekednem, hogy ország világ előtt a legnagyobb nyíltsággal és határozottsággal kimutassuk, hogy a kormány a népek önrendelkezési jogát komolyan veszi, addig is, amíg az egybehívandó békekongresszus végleg dönteni fog a határkérdések felett, mint hittük és reméltük a plebiszcitum elvének becsületes érvényesítésével.” A tárgyalásoknak az is eredménye lesz, hogy a béketárgyalásokra a magyar kormányzat már egy „kész platformot” vihet magával, mely „bebizonyítaná az antant előtt, hogy mi valóban a legszélsőbb lojalitás szellemében értelmezzük a wilsoni elveket.”

A kibontakozási tervét – mely lényegében a kantonális rendezés koncepcióját jelentette – Jászi az Aradra utazás előtt ismertette „Erdély legexponáltabb sovinisztaival" Apáthy Istvánnal Bethlen Istvánnal, valamint Bánffy Miklóssal, és az erdélyi szociáldemokraták vezetőjével, Vincze Sándorral is.

Jászi Oszkár vezetésével a kormányküldöttség november 12. –én megjelent Aradon. A küldöttség tagjai voltak, Apáthy István, Ábrahám Dezső, a jogtudós Somló Bódog, Vincze Sándor, Varjassy Lajos, valamint a szászok és a svábok egy-egy képviselője is.

A román Nemzeti Tanács részéről jelen voltak Vasile Goldis, Aurel Vlad, Stefan Pop Cicio, Ion Ardelean, egyébként valamennyien a magyar parlament egykori képviselői, (csak akkor még Goldis Lászlónak, Pap-Csicsó Istvánnak, Erdélyi Jánosnak hívták őket) másnapra ígérték a választ. Valójában időt akartak nyerni, a „vezér" Iuliu Maniu (Mániu Gyula) Bécsből történő érkezését ugyanis csak 13-ra várták. Jásziék ekkor még nem tudhatták, de Maniu azért volt Bécsben, mert ez időben egy titkos memorandumot küldött Párizsba, amelyben azt kérte, hogy módosítsák a Belgrádi egyezmény demarkációs vonalát, hogy a román hadsereg átléphesse a Marost.

Jászi a tárgyalások két napján két különböző javaslatot terjesztett elő. Az első napon előadott tervezete szerint a románok által követelt 26 megye területén élő románok az általuk többségben lakott területeken autonóm területeket alakíthatnak ki, azonban úgy, hogy ez e területeken lévő magyar nyelvszigetek (Petrozsény, Déva, Vajdahunyad, Resicabánya, Lugos, Belényes, Beszterce,) szintén autonóm jogokat nyernének. A magyar többségű megyék illetve azok magyar többségű része magyar impérium alatt maradtak volna, (Alapvetően Észak-erdélyi megyék, és a Szamos völgye,) azonban az e területen lévő román nyelvszigetek (Alibunár vidéke, az Avasi részek, a Radnóti járás) szintén autonóm jogállást nyernének. A tervezet tehát valójában a megyék szerinti közigazgatás felváltását kínálta fel kantonális, nemzeti alapon létrehozott közigazgatási beosztással. Az így kialakítható magyar autonómiák 83%-ban magyar többségűek lennének, mint ahogy a román autonómiákban is maradna magyar népesség. Ezen kisebbségek jogai azonban kölcsönösen biztosítva lennének, ugyancsak területi autonómia alapján. Bár Jászi a magyar nemzetiségi statisztikákat megbízhatóaknak tartotta (tudjuk, hogy azok is voltak) de a románok gyanakvásának eloszlatása érdekében felajánlotta, hogy egy független nemzetközi bizottságra bízzák az etnikai viszonyok felmérését. A Jászi által hivatkozott statisztika szerint egyébként az „Erdélyként" tárgyalás alatt lévő terület népességének 43%-a volt román, a többi magyar, és német (illetve szász.) A románság az így fennmaradó magyar állam külpolitikájába is beleszólást kaphatna. Jászi lényegében olyan széleskörű nemzeti jogokat ajánlott fel, mely kelet-közép Európában páratlan. Ma talán a Finnországhoz tartozó Öland szigetek, vagy Dél-Tirol autonómiája lehet ehhez fogható)

A románok elvetették a javaslatot, azt úgy értékelték mint a román nemzet állami önállóságának a megtagadását. Amúgy ők a területükön élő nemzetiségekkel szemben respektálni fogják a „wilsoni" elveket. Álságos módon arra is hivatkoztak, hogy így nem lehetne fenntartani a közrendet, amire csak az új román hatalom képes.

Jásziék ugyan rámutattak a román ellenvetés ellentmondásaira, (így, hogy a román „megoldás" nem teremtené meg a békeszerződés megkötéséig terjedő időre az átmeneti békét sem, az a magyar, német, szász és szerb kisebbségre a „inzultus" erejével hatna, továbbá miért gondolják a románok, hogy színmagyar területen ők tudnák fenntartani a közrendet). A kibontakozott, eredményre nem vezető viták után Jászi a második napon egy módosított előterjesztést tett. E szerint, Erdélyt és Kelet-Magyarországot a nemzetiségi többség alapján magyar és román fennhatóság alatt álló járásokra és városokra osztanák fel, míg a kormányzati teendőket egy közös kormánybiztosság látta volna el.

A románok azonban hajthatatlanok maradtak. A végső választ Jászinak az időközben megérkezett Iuliu Maniu adta meg: „a román népnek megvan a joga arra, hogy az egész román lakta vidéken önrendelkezési joga alapján szuverén önálló államot alkosson."

E napon megérkezett Aradra a belgrádi konvenció aláírásának a híre is, mely szerint a megszállandó területen a magyar közigazgatás a helyén marad.

Maniu azonban kijelentette, hogy őket semmilyen szerződés nem köti. A románok az álláspontjukat nyíltabban ki sem fejezhették, hiszen újságírók előtt (Komáromi Jánosnak a Budapesti Hirlap tudósítójának emlékezése szerint) Maniu a következőket jelentette ki: Jászi kantonrendszerét már csak azért sem fogadhatják el, mert ha beválna, akkor azt feltétlenül jóváhagyná a békekonferencia is.

Somló Bódog azon kérdésére, hogy ha semmit sem fogadnak el, akkor mégis mit akarnak? Maniu válasza: Önálló királyságot akarunk." Végül Jászival még mintegy végszóként közölte, hogy nekik nem statisztika, és pártatlan nemzetközi összeíró bizottság, hanem „Nagy-Románia" kell.

A tárgyalások során egyébként a románok kezdettől zúdították a magyar küldöttségre a románokat a magyarok részéről ért atrocitások miatti rágalmaikat. E szerint a magyarok mindenhol ölik a románokat. A románok célja ezzel nyilvánvalóan az volt, hogy a tárgyalás légkörét kezdettől feszültté téve, a magyarokat eleve védekező helyzetbe kényszerítsék, és persze, a sajtó révén a világnak is üzenni kívántak.

13-ára napközben azonban a magyar küldöttség tisztázta a rágalmakhoz felhasznált valós történést. E szerint, Teodor Mihali, román földbirtokos, egyébként a Román Nemzeti Párt elnöke a nagyilondai birtokára támadó román

parasztok megfékezésére kért csendőri segítséget. A csendőrök pedig valóban sortüzet adtak le a rájuk támadókra.

Jásziék dolguk végezetlenül távoztak Aradról. Jászi a tárgyalás „eredményét" annyiban összegezte, hogy Magyarország legalább a világ előtt bebizonyította, hogy valóban keleti Svájcot, azaz területi autonómiákra épülő államot akart megvalósítani. Ezzel szemben a románok felfogása egy szűk nacionalista román impériumra irányul.

Jászinak ebben igaza is volt. Csak éppen a „világot" – a béketeremtők világát – ez nem érdekelte, sőt, magyar ködösítésnek tekintette. A tárgyalások, majd a román valódi álláspont ismeretében a Belgrádi egyezmény elfogadása helyett a magyar területek időben megkezdett fegyveres védelme lett volna az egyetlen eredményesen járható út.

Jászinak az álláspontja a tekintetben nem kifogásolható, hogy a leendő békekonferenciára – ahogy írta – egy kész platform felmutatásával kívánt készülni. Más kérdés, hogy ez mennyiben érdekelte volna a nyers hatalmi érdekeket érvényre juttató béketeremtőket. Azonban, ha a magyar állam a történeti, de legalább, az etnikai határain szilárdan állva, és az ellene támadókat vissza és kiverve vághatta volna az ellene támadók arcába, hogy „lássátok, Magyarország él, erős, de az ésszerűség határán belül (az addigiaknál is) szélesebb jogokat ad az évezredes határain belül mellette élő nemzetiségeinek" úgy nem lett volna olyan erő, amely a magyarságra rákényszeríti Trianont.

A román hadsereg benyomulása – egyes források szerint – már november 7-én megkezdődött, tényszerűen azonban november 12-én délután 1 órakor hatoltak át a gyergyótölgyesi szoroson, megszállva Gyergyótölgyest és Gyergyóhollóst, ahogy erről Csík megye alispánja (Inczédy Joksman Nándor) jelentést tesz. A következő napokban folyamatosan megszállták az Erdély és Moldva határán lévő szorosokat, így a Tölgyesi, Gyimesi, Úzi és Ojtozi szorosokat, valamint azok innenső oldali kijáratánál lévő helyiségeket, így a Tölgyesi szorosnál még Borszéket és Tölgyest, a Gyimesi szorosnál Gyimesbükköt és Gyimesközéplokot, az Úz szorosnál Csíkszentmártont, az Ojtozi-szorosnál Sósmezőt és Berecket. Az Olt és a felső Maros völgyébe pedig járőröket toltak előre.

Csekély létszámú alakulatok voltak ezek, és ahogy a jelentésekből kitűnik, igen hiányosan felszereltek. Figyelemre méltó az az óvatosság, hogy a románok először kisebb előretolt csapatokat küldtek előre a szorosok biztosítására. Feltehető, hogy ellenállásra számítottak, ezért ezek a kezdeti, mintegy „tapogatódzó" hadmozdulatok. Az akadálytalan behatolás lehetőségét felismerve, az aradi tárgyalások befejeződése idején – ami lényegében egybeesett a Belgrádi konvenció aláírásával is – a királyi Románia két hadosztálya (a 7. gyalogos, és az 1. vadászhadosztály) megkezdte az átkelést a Kárpátokon.

* * *

Itt tegyünk egy megjegyzést: láttuk, hogy a Monarchia hadereje – mind a közös hadsereg, mind a honvéd alakulatok – részben etnikailag kevert legénységből álltak, ami valóban megnehezítette a magyar haderőnek a határokra való összevonását. Azonban. Voltak olyan alakulatok, melyeknek döntően a színmagyar Székelyföldön, illetve az azzal határos, többségében ugyancsak magyar népességű területeken volt a hadkiegészítési területe. Így tíz gyalogzászlóaljról volt elmondható, (természetesen a hadsereg szétverése előtt) hogy döntően székely-magyar katonákból állt. Ezek a 2. cs. és kir. ezred két zászlóalja, a 82. ezred két zászlóalja, a 62. ezred két zászlóalja, a magyar kir. honvéd 22. és 24. ezred két-két zászlóalja. E mellett a cs. és k. 2. számú, valamint a 9. honvéd huszárezred állt szinte kizárólag székely-magyar katonákból. (27)

Összességében így több mint 10000 székely katonát lehetett volna átcsoportosítani a keleti határok védelmére. (A zászlóalj kötelékek átcsoportosítása logisztikailag-technikailag sem ütközött különösebb nehézségbe, ilyenre volt példa a háború alatt is.) E mellett azonban szolgáltak székely katonák más alakulatokban, így népfelkelő, valamint műszaki és egyéb segéd alakulatokban is. Az ország védelmében gondolkodó politikai és katonai vezetés így – és ez a fenti adatok alapján nem is túlzás – akár létszámbeli, nem csak harcászati-katonai erőfölényt tudott volna szembeállítani a románokkal szemben.

* * *

A román haderő bevonulása mind a királyságbeli, mind a magyarországi román vezetők számára azért volt sürgető, mert Erdélyben ekkor reális veszélyt jelentett egy korántsem etnikai alapú román parasztfelkelés kirobbanása, (nyilván ennek jele volt a nagyilondai affér is) mely nem kizárhatóan, a királyságbeli román haderő elleni ellenállássá is válhatott volna. Az erdélyi románság körében is ismert volt, hogy Romániában az 1907. évi parasztfelkelés megtorlásakor 10 000 számra gyilkolták le a felkelt parasztokat. Lehet, ha egy népszavazás keretében megkérdezik a véleményüket, nem kívántak volna ehhez az államhoz csatlakozni.

A regáti román hadsereg tehát november 20. után már ezred nagyságú erőkkel nyomult be Erdélybe. A helyi magyar nemzetőrséget mindenhol lefegyverezték. A román hadsereg mind erősebb jelenléte mellett a román nemzeti tanácsok, és nemzeti gárdák mind elutasítóbbak lettek a – még működő – magyar hatóságokkal szemben.

A román benyomulás célja a lehető legegyértelműbb volt. A még november második felében Csíkszépvízre benyomult román alakulatot vezérlő parancsnok közzétette Prezan tábornok, román vezérkari főnök proklamációját, mely szerint a román hadsereg Ferdinánd román király, és a Román Nemzeti Tanács felhívására érkezett Erdélybe, a „szent nemzeti és emberi jogok védelmében”.

A proklamáció hangsúlyozta, hogy a „Tiszáig és a Dunáig terjedő román föld" lakósaihoz szól.

November 20-án pedig a magyar hírszerzés bemutatta a magyar kormánynak a román király következő szövegű felhívását: „Románok! Amikor 1916 augusztusában harcra hívtalak testvéreitek felszabadítására, megingathatatlan meggyőződésem volt, hogy a mi igazságunk győzni fog…Ma ismét lehetségessé vált, hogy újból egyesüljünk szövetségeseinkkel, és kötelességünk újból harcba lépni. …Románia beteljesedve látja népünk évszázados vágyát, az összes románok egyesítését egy szabad és hatalmas államban. …. Istennel előre!"

E mellett a román hadsereg már előre felvette a kapcsolatot az Erdélyben működő helyi román nemzeti tanácsokkal, mintegy utasításba adva azoknak, hogy a román fegyveres gárdákkal, nemzetőrségekkel közösen provokálják mindenhol a magyarokat, és a még a helyükön lévő magyar hatóságokat, hogy így összeütközéseket robbantsanak ki. A román hadseregnek így meg lesz az ürügye arra, hogy bevonuljon olyan területekre is, melyek megszállását a belgrádi konvenció egyébként nem tenné lehetővé. (Emlékezzünk, az aradi tárgyalásokon a románok a „közrend" biztosítása érdekében is követelték a teljes hatalom átadását. Ez itt pedig a közrend fogalmának belső használatra szánt román értelmezése.)

A november 20-ai magyar minisztertanácson felvetődött a román hadsereggel szembeni ellenállás kérdése. Jászi véleménye szerint azonban ezzel Magyarország csak a gyengeségét árulná el. (Ebben igaza lehetett, hiszen nyilvánvalóvá vált volna, hogy az országnak valóban nincs – már nincs – számottevő hadserege)

A kormány végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Belgrádi konvencióhoz való ragaszkodás a cél, tehát a demarkációs vonalig a románok előrenyomulhatnak.

Nem más ez, mint a tehetetlen sodródás. Hiszen ezen „konvenció" szellemével nyilvánvalóan nem fért össze, hogy a román hadsereg által terjesztett röplapok a „Tiszáig és a Dunáig terjedő összes román földnek" Románia általi egyesítéséről szóltak, de a kormányhoz ekkorra már megérkeztek a hírszerzési jelentések is. A történések nem arra utaltak, hogy a román hadsereg pusztán a Marosig való előrenyomulásra törekszik. A bevonuló románok továbbá – különösen a Székelyföldön – raboltak és fosztogattak, nyilván a „győztes" jogán… (Emlékezzünk: Hágai egyezmény 47. cikk)

November 20-án Budapestre érkezett egy „Szövetséges katonai bizottság" Ferdinand Vix francia vezérkari alezredes vezetésével. A bizottság (12 francia és szerb tiszt, valamint 45 főnyi személyzet) célja volt, hogy a Belgrádi katonai egyezményben foglaltak végrehajtását ellenőrizze. Vix közvetlen felettese Henrys tábornok, a francia keleti hadsereg parancsnoka volt.

A Román Nemzeti Tanács ekkor már megkezdte a felkészülést a nagy nemzetgyűlés összehívására, melynek feladata lesz Erdély (illetve az, amit az alatt még értenek) egyesülése Romániával.

Ezt előkészítendő, az Aradi Romanul című újság november 20-án (tehát, amikor a magyar kormány még a konvenció betartását kívánja elérni) tette közzé a románoknak (a Román Nemzeti Tanácsnak) a „világ népeihez" intézett kiáltványát.

A mű kimerítően tájékoztatja a világot arról, hogy a román nép, amelyet a magyarok uralkodó osztálya századokon át „testi és lelki rabságban" tartott, végre felszabadul a szolgaságból azon fegyverek dicső győzelme által, amelyek az emberi civilizációért harcoltak. (Nyilván: a román hadsereg.)

A kiáltvány történelemfelfogása szerint, (mert ilyent is tartalmazott) a magyarság az 1867-es álalkotmányosság óta a románság nemzeti megsemmisítésére törekedett. E barbár céltól vezérelve, „etnikailag betarkították a román nemzet által lakott területet".

A következő gondolat annyira „szép", hogy megéri kissé hosszabban idézni. „Erőszakkal kellene jogunkat érvényesítenünk, de bármennyire el vagyunk is határozva a nemzeti szabadságért életünket is feláldozni, most, amikor a civilizáció győzelmét ünnepeljük a barbárság ellen, és várjuk a nemzetközi törvénykezést, amely a magyar erőszakot igazsággal fogja felváltani, és mindenütt el fogja tüntetni az embertelen uralmaknak következményeit, a román nemzet tartózkodik a barbár eszközök igénybevételétől a népek közötti viszonyok rendezésében, de íme, az egész világ előtt tiltakozik a magyar kormánynak bűnös cselekedete ellen, amely most is idegen uralom alá akarja hajtani a román nemzetet, és megakadályozza abban, hogy szabad és független államban alakulhasson meg".

Megtudjuk továbbá, hogy a „román területet" (Erdélyt) Traianus császár óta a mai napig a románság karjai munkálták meg, azt a románok vére áztatta. A románok „semmilyen körülmények között nem akarnak a magyar nemzettel továbbra is bárminő állami közösségben élni, hanem el vannak határozva szabad és független államot létesíteni".

A románság ünnepélyesen kijelenti, hogy bármit is határozzanak a világ hatalmasai, inkább elpusztul, semhogy továbbra is szolgaságban és függőségben éljen. A románság számít arra, hogy küzdelmében „az egész román faj" segíteni fogja. (Számíthatott is, hiszen a fajtársak hadserege már bent volt az országban.) A kiáltvány tartalma egyébként a ma is érvényes román történelemfelfogást tükrözi: Erdély eredetileg román (Traianus óta, amúgy pedig érdekes, hogy a kiáltvány a dákokat nem keveri bele a történetbe) de az erőszakos magyar betelepítés következtében vegyes nemzetiségűvé vált.

Erdélyben egyébként minden civilizációs invesztíció a románság érdeme, a magyarság csak a barbár elnyomással foglalatoskodott évszázadokon át. De úgy látszik, még ebben sem volt hatékony, hiszen minden barbár törekvése dacára a románság lám, megmaradt.

Érdekes az a gondolat, hogy a magyarokkal semmilyen állami közösségben nem kívánnak élni. De a magyarok már ott vannak. Ha semmilyen közösség nem képzelhető el velük, akkor mi velük a teendő?

Vajon az akkori Európában – hiszen a románok gondoskodtak a kiáltvány elhelyezéséről az európai sajtóban – ezen elgondolkozott-e valaki? A román nemzeti tanács – háttérben a román kormány intencióival – a következő napon újabb kiáltványt tett közzé, a román nemzetgyűlés megtartására.

November 24-én egy bizalmas körlevél is kibocsátásra került a helyi román nemzeti tanácsok számára. E szerint a nemzeti gyűlésig lehetőleg minél több helyi nemzeti tanács (község) tegyen nyilatkozatot – lehetőleg minél több aláírással – melyben „proklamálják a feltétel nélküli csatlakozást a Román Királysághoz a jelenlegi dinasztia uralkodása alatt". Ezekre a nyilatkozatokra a román diplomáciának lehet szüksége, mert így „valószínűleg a népszavazás elkerülhető lesz".

E szerint tehát a románok sem voltak ekkor még annyira biztosak a sikerben. Nem tartották kizártnak, hogy a békekonferencia végül népszavazást fog elrendelni Kelet-Magyarország hovatartozására nézve. De ebből kitűnően, azért tisztában voltak azzal, hogy az „évszázados magyar barbár betelepítések" eredményeként esetleg rájuk nézve kedvezőtlen lehet egy népszavazás eredménye. (És mint láttuk, az erdélyi románságon belül sem lehetett az egyöntetű támogatásra számítaniuk.)

A Román Nemzeti Tanács a nagy román nemzeti gyűlést 1918. december 1. napjára, Gyulafehérvárra hívta össze. E város ugyanis ekkor már a királyi román hadsereg megszállása alatt állt. Az, hogy a Nemzeti Gyűlés mire készül, teljesen egyértelmű volt. Nem csak a világ népeihez intézett kiáltvány, és a román hadsereg röplapjai alapján.

November 25-én ugyanis Újvidéken, a szerbek már megtartották a maguk Nagy Népgyűlését, ugyancsak a szerb hadsereg által biztosított területen. E gyűlés egyhangúan (ami annyira nem meglepő, hiszen csak szerbek vettek, vehettek rajta részt) kimondta az egyébként 42%-ban magyarok lakta, és szerb megszállás alatt lévő Bácska, Bánság, és Baranya feltétel nélküli csatlakozását a Szerb Királysághoz és elszakadtnak nyilvánították magukat Magyarországtól „úgy államjogi, mint politikai és gazdasági tekintetben." A 42% persze azt jelenti, hogy az elszakított terület északi része – úgy megközelítőleg a Ferenc csatorna vonala és a trianoni határ között – túlnyomóan magyar volt.

A szerb katonai hatóságok a demarkációs vonalon egyúttal gazdasági sorompót is létesítettek. Ezt még Vix is a konvenció megsértésének tekintette, ahogy ez november 29-én Henrys tábornokhoz (a Keleti francia hadsereg parancsnoka, nem tévesztendő össze tehát Franchet d'Esperey-vel, aki a keleti szövetséges hadsereg parancsnoka, tehát Henrys felettese volt.) írt jelentésében írja. Javasolja, hogy lehetővé kellene tenni a megszállt övezet termékei egy részének Magyarországra szállítását. Vix közbenjárásának nem volt foganatja, a szerbek –és hallgatólagosan az antant is – a magyar délvidék sorsát már eldöntöttnek tekintették.

A románok nagy nemzetgyűlése, illetve a szervezés forgatókönyve szinte teljes hasonlóságot mutatott a szerbek gyűléséhez.

December 1-jén tehát a románok által követelt kelet-magyarországi megyékből megérkeztek a kizárólag román küldöttek Gyulafehérvárra. Csak románok. Magyarokat, szászokat nem hívtak meg, de feltehetően a magyarok nem is éltek volna a részvétel lehetőségével.

A román delegátusok utazását megkönnyítette, hogy a magyar kormány utasította a MÁV-ot, hogy biztosítson különvonatokat a románok részére. A különvonat természetesen biztosítva volt a visszautazás során is. Érdekes, hogy Traianus ivadékai, akik inkább elpusztulnak, mint hogy a magyar zsarnokságot tovább tűrjék, a különvonatokat azért elfogadták a barbár kormánytól. Hiszen csak kényelmesebb így, mint átszállásokkal, csatlakozásra várva, saját pénzen utazni. Hogy a magyar kormány ezt miért tette, erre ésszerű magyarázat nincs. Ha csak az nem, hogy bizonyítsák a wilsonizmus talaján álló elviségüket.

Ezen vasúti szállítással kapcsolatban, csak egy közbevető megjegyzés. Volt tehát az országnak a vasúti közlekedés fenntartására szénkészlete, hiszen abból jutott a románok utaztatására is. Ez a készlet akár a határok védelmére szolgáló csapatok szállítására is felhasználható lett volna.

A magyar kormány azonban nem hadosztályokat küldött Gyulafehérvárra, vagy a benyomuló románok ellen. Egyéb lépéseket tett a románok készülődésével kapcsolatban. Persze nem azt, amit minden az életösztön által sarkallt nemzet kormánya tett volna. November 24-én ellenproklamációt adott ki, „a Köztársaság minden nem magyarul beszélő népéhez" címzetten. Ebben ismét – ki tudja hányadszor – ígéretet tett a legteljesebb nemzeti jogok megadására, hivatkozott arra, hogy az ország integritása gazdaságilag is előnyös, hiszen így a „régi piacok" is könnyebben megtarthatóak. Végül felkérte a nemzetiségieket, hogy szóljanak testvéreiknek „ne bántsák a köztársasági Magyarországot!"

Igen. Siralmas. Amúgy egyébként ekkorra már Magyarország köztársággá, pontosabban: „Népköztársasággá" vált. A kormány november 16-án kikiáltatta a Köztársaságot. A közjogi alapok ugyan hiányoztak, hiszen az országnak nem volt parlamentje sem, nem hogy alkotmányozó nemzetgyűlése, az ősi

alkotmányosság alapján megkoronázott királya nem mondott le, (a király az ez időben tett, un. Eckartsau-i nyilatkozatban csak visszavonult az államügyek intézésétől) de őt a trónjától semmilyen alkotmányos tényező sem fosztotta meg, és persze nem lehetett tudni, hogy maga a nemzet többsége egyáltalán köztársasági érzelmű-e. Az egésznek az ország siralmas állapotában jelentősége nem volt. Mindenesetre Károlyiék ünnepeltethették magukat, minthogy egy újabb óriási forradalmi dolgot alkottak. (28)

A nemzetiségeket persze mindez ugyancsak nem érdekelte. A románok nagy nemzetgyűlése 1228 delegátus részvételével, december 1. napján kimondta Kelet-Magyarország feltétel nélküli egyesülését a Román Királysággal. A román hagyomány szerint, a delegátusokon kívül mintegy 100 000 ember gyűlt össze az eseményen. A román történetírás ezt a gyűlést, illetve az itt elfogadott határozatot a román nemzeti egységet megteremtő heroikus aktusnak, és a román nemzeti egyesülés nemzetközi jogi alapjának tekinti. A román „rendszerváltás" óta december 1. napja a legnagyobb román nemzeti ünnep.

Természetesen, – akárcsak a szerbek gyűlése – az egyesülési pontok „teljes nemzeti szabadságot" ígértek az együtt lakó nemzetiségek számára. (Tudjuk, soha nem tartották be ezen ígéretet, de hát soha senki nem is vette azokat komolyan.)

A Gyűlés megválasztotta a 200 tagú Nagy Nemzeti Tanácsot, melynek azonban külön választás nélkül tagjai lettek a román püspökök, és a románság kiemelkedő" vezetői is.

December 2-án a Nagy Nemzeti Tanács kijelölte a 15 tagú Kormányzótanács (Consilul Dirigent) tagjait, akik közül Miron Cristea, és Alexandru Vaida – Voevod (mindketten Ferenc Ferdinánd egykori bizalmas köréhez tartoztak) nyomban elvitte az egyesülési határozatot Ferdinánd román királynak.

(Bukovina egyébként – hasonló módon – november 28-án mondta ki az egyesülést a Román Királysággal. Nagy-Románia egységes forgatókönyv szerint alakult, őrizve a látszatot, hogy nem az antantnak köszönheti területszerzéseit.)

Az egyesülést a román parlament december 24-én törvénybe iktatta. Ettől kezdve a Kormányzótanács hatáskörében a helyi igazgatás maradt, míg Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldis, és Stefan Cicio-Pop a román királyság kormányában kaptak helyet.

A Nagy Nemzetgyűlésnek valójában semmilyen (a propaganda célokon túli) jelentősége nem volt. Románia Kelet-Magyarországot az antant által érvényesnek tekintett (noha Románia a háború alatt különbékét kötött) 1916. évi titkos szerződés alapján kapta meg, és azért, mert a francia hatalmi politika reményeket fűzött az erős Kelet-európai szövetségeshez, amely ráadásul nem győzi magáról hangsúlyozni, hogy „frankofón" nemzet, a franciák mintegy kelet-európai változata.

A határozatoknak nemzetközi jogi jelentősége nem lehetett már csak azért sem, mert románokon kívül más nemzet nem képviseltette magát, a románok pedig olyan terület sorsáról „döntöttek" ahol a népesség 43%-át képezték.

De ami a románok Gyűlését eleve komolytalanná tette: Egyrészt sehol nem került szabályozásra az, hogy a „küldötteket" kik, milyen rend szerint választották meg.

Az erdélyi románság vezetői számára az nyilván egyértelmű volt, hogy a „választott" küldöttek részvételével tartott „népgyűlésnek" mi lesz az eredménye, de tisztában voltak azzal is, hogy a valódi többségi akarat – melybe az erdélyi románság egy része is beleértendő – nem őket támogatja.

A kibocsátott deklaráció szerint, a küldöttek – a magyar fordítás szerint – „Erdély, Bánság, Partium és Máramaros vidékeinek" képviselőiként vettek részt, és az „összes román" és az „általuk lakott területek" egyesülését mondja ki Romániával. Az eredeti román szövegben azonban a „tutor Romanilor din Transilvania, Banat, si Tara Ungureasca" szerepel, mint a minden románok által képviselt területek. Ebből Erdély, és a Bánság földrajzi, történelmi nevek, de nem létező közigazgatási egységek. A magyar szöveg „Partium" fogalma is ilyen, de a román „Tara Ungureasca" – magyarok országa – kitétel jelentése ebben az összefüggésben teljesen bizonytalan. Hol kezdődik ez? Vajon bele kell érteni az Érmelléket, Nagyváradot, Aradot is? Lehet-e egyáltalán rendelkezni egy olyan terület felett, amelynek a határai sem tisztázottak? Továbbá, az, hogy románok lakják mit jelent? Többségében kell ott románoknak lakniuk, vagy csak nekik is éppenhogy képviseltetniük kell magukat egy „területen"? Tehát, ha pl. a „magyarok országa" alatt a Tiszántúlt értjük, akkor erről is rendelkeztek-e, – így egészében – hiszen (a trianoni határok között maradva) a mai határ menti Méhkeréken lakik pár ezer román?

Vagy: az intakt magyar lakosságú Székelyföld nem románok lakta terület, ez tehát nem „Erdély" románok által lakott területe. A szöveg nyelvi értelmezése szerint így e területről a Deklaráció nem is szól.

A Nagygyűlés jogi értékelésével kapcsolatban Mikó Imre, a Kolozsvári Egyetem tanára, a „Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika című" tankönyvként is szolgált művében írta: A gyulafehérvári (és persze a szlovákok túrócszetmártoni gyűlése sem) gyűlés „nem rendelkezett azon kellékekkel, amelyek alapján egyes országrészek hovatartozását eldönthette volna, a bébe konferencia azonban túltette magát a nemzetközi jog előírásain és az önrendelkezés megnyilvánulásának ismerte el ezeket a rögtönzött gyűléseket, és az itt hozott határozatokat."

A gyűlés valós méreteivel kapcsolatban egyébként Apáthy István írja az emlékirataiban: „Tudom, hogy a gyűlés méretei, hiába voltak a különvonatok, nem haladták meg egy-egy vidéki politikai gyűlés szokott méreteit. Egy szavahihető

gyulafehérvári ismerősöm írta nekem mindjárt a gyűlés után, hogy azon tízezernél többen semmi esetre sem lehettek."

Továbbá írja, hogy a magyar kormány, ha a gyűlést meg akarta volna akadályozni, megtehette volna, hiszen a környező településeken volt még elég magyar nemzetőrség, csendőrség. A Károlyi kormányzat azonban megakadályozás helyett, inkább mintegy jelentőséget akart adni ennek az egyébként jelentőséggel nem bíró eseménynek azzal, hogy még különvonatokkal is segítette a „küldöttek" utaztatását.

A magyar kormány miközben a románok a Gyulafehérvári „történelmi" eseményre készültek, magyarázatot kért Vix-től arra nézve, hogy a román csapatok valójában milyen minőségben vonulnak be Magyarországra, illetve, hogy egyeztethető össze a Belgrádi egyezménnyel az, hogy a románok a Tiszáig és a Dunáig terjedő román földről beszélnek.

Vix válasza szerint a „román föld" jelzett határa nyilván csak a Duna és Tisza alsó folyására vonatkozik. A románok pedig az antant szövetségesei. A magyar kormány érvelt egyébként a magyar közigazgatás elűzésével is, de Vix nem volt hajlandó elismerni, hogy ez a konvenció (és egyébként a Hágai egyezmény) megsértése.

Ami ezt a konvenciót illeti: a románok nagy nemzetgyűlése Gyulafehérvárott arról is határozott, hogy nem ismerik el a belgrádi konvencióban kijelölt demarkációs vonalat. „Határnak" azt a vonalat tekintik, amely a Szamos folyónak a Tiszába ömlésétől Szegedig húzódik.

Vix helyett maguk a románok adták meg a választ a magyar kormánynak, hogy miért beszélnek a Tiszáig terjedő román földről.

Az ország fegyveres védelme érdekében – amelyet nem lehet eléggé hangsúlyozni, az egyetlen helyes út volt, illetve lett volna – a Lindert felváltó új hadügyminiszter (aki, mint láttuk, nyilván nem élvezte Károlyi és köre teljes bizalmát, hiszen a Padovai fegyverszünetről sem tudott) kísérletet tett az ország védelmi képességének újraszervezésére. November 11-én kiáltványt bocsátott ki Magyarország „szentistváni" határainak védelméről.

Az újonnan szervezendő fegyveres erő hadseregből, nemzetőrségből, és polgárőrségből állt volna. A hadseregszervezés az öt legfiatalabb korosztály behívására épült volna elképzelése szerint. Kilátásba helyezte, hogy az ország a bevonulókat a leendő földreformnál, és az állami alkalmazások terén előnyben fogja részesíteni.

Az ország kétségbeejtő morális állapotát mutatja, hogy a jelzett korosztályok behívása nem hozta meg a várt eredményt. Itt is rá kell mutatni arra, hogy a harckészség, és a harcérték nem a korosztályok határai mentén, hanem alakulatok mentén húzódott. Ezért is volt végzetes hiba a harcolni kész, és ütőképes ezredek

átgondolatlan és gyors leszerelése a fegyverszünet megkötése után. (A leszerelés után ugyanis ezeket az ezredeket mát nem lehetett visszaállítani. Bartha ekkor már valóban csak az évfolyamokhoz igazodó behíváshoz folyamodhatott.)

Bartha Albert ezt fel is ismerte, és megpróbálta menteni a menthetőt. A frontról rendben hazatért 11. honvéd lovashadosztály leszerelése még nem történt meg. Bartha megkísérelte a hadosztály egyben tartását, magasabb zsoldot, jobb ellátást helyezett kilátásba.

Azonban a hazatérő hadosztályra is megtették romboló hatásukat az országban tapasztalt állapotok. Hegedűs Pál vezérőrnagy, a hadosztály parancsnoka által a hadügyminisztériumnak tett jelentésből kitűnik, hogy a hadosztály a magyar határig (pontosabban Grazig) abban a tudatban tartott haza, hogy a magyar határok védelmét fogják ellátni. A „magyar haza védelme volt a jelszó" írja a tábornok. Majd azzal folytatja, hogy a magyarországi újsághírek, arról, hogy nem kell többé katonaság (Linder!) a tömegesen szanaszét kószáló katonák látványa, az ellátás elmaradása, és általában az országban látott rossz példák a hadosztály harci szellemét kikezdték. Ilyen helyzetben már csak a „póttestekhez irányításról lehet szó".

Ami az Erdélyi hadi helyzetet illeti: Itt még 1918 áprilisában hozták létre a Brassói székhelyű „Erdélyi Csoport-parancsnokságot" (a már említett „Goldbach" csoport, korábbi parancsnoka Anton Goldbach Edler von Sulittaborn altábornagy után elnevezve) mely az 1. cs. és k. lovashadosztályból, a 204. cs. és k. gyalogezredből, valamint a m. kir. 216. sz. honvéd gyalogdandárból állott. A hadcsoport – mely összesen 30 zászlóaljból, 12 tüzérütegből, és 2 repülőszázadból állt – a moldvai határon, Gyergyóban, és a Csíki medencében állomásozott. Október végétől a hadcsoport parancsnoka Szabó Zoltán vezérőrnagy volt. A tábornok november 6-án kelt jelentése szerint: „… mint már jelentve lett, a hírlapok által elterjesztett fegyverletételi és leszerelési parancs az embereket teljesen megvadította, és nem engedelmeskednek senkinek sem".

Az igazsághoz tartozik, hogy a 204. közös gyalogezred szerb-horvát sorozású volt, amely a fegyverszünet után teljesen felbomlott, a legénységi állomány, de tisztikar is megkezdte a hazatérést. A délszláv katonákat persze nem lehetett volna az ország keleti határai védelmére visszatartani. De a többieket igen. Legalábbis ezt kellett volna minden áron megkísérelni. Emlékezzünk csak, hogy a kémjelentések mit írtak az Erdélyre támadó román katonák harcértékéről.

Mint a románok bevonulása után kiderült, az egész haderő nem volt több 5–6000 főnél. Romániának ugyanis egy időben kellett megszállnia a többi új szerzeményét is, így Besszarábiát, Bukovinát, Dél-Dobrudzsát, de nem hagyhatta őrizetlenül a Bánátot sem, hiszen itt a szerbekkel ütköztek a területi igényeik. (Itt is jegyezzük meg: a Bánát esetében is mind a szerbek, mind a románok

tisztában voltak a „kész tények” jelentőségével. Nem a békekonferenciára vártak, hogy megvonja az „igazságos” határokat közöttük.)

Egy a hadügyminisztériumba beérkező jelentés szerint: „kétséget nem szenved, hogy részünkről az erélyes fellépés, és kíséretében néhány jó zászlóalj elegendő volna az Erdélyt megszálló összes román királyi haderő megfutamítására”.

Néhány zászlóalj tehát. A Goldbach csoport 30 zászlóaljból állt, de még a szlávok távozása után is bőven megmaradhatott volna ez a „néhány” zászlóalj…

A Kolozsvári kerületi katonai parancsnokság egy ugyancsak november eleji jelentése szerint: a román nemzetiségűek a székely csapatoktól „nagyon félnek”…

Hát igen. Talán nem kellett volna a székelyföldet a még részben a frontokról haza sem tért székely katonák otthon maradt családjaival együtt átengedni a román megszállóknak, ha mégoly demokraták és Wilsonisták vagyunk is.

A Felvidék

Az Antant a magyar felvidéket az általa már elismert „Csehszlovákia” részének tekintette, így értelmezésükben arra a belgrádi konvenció nem is vonatkozhat, hiszen értelemszerű, hogy az új állam a saját területét birtokba vegye.

Ahogy Clemenceau november 26-án a külügyminiszteréhez Pichon-hoz írta: tájékoztatni szükséges Franchet d’Esperey tábornokot arról, hogy – ellentétben a konvenció magyar értelmezésével – a szlovák terület nem tartozhat azok közé, amelyek közigazgatása magyar kézben maradhat. (Láttuk, ezt követően adta ki Pichon a követutasítást.)

De tesz egy másik fontos megjegyzést is: jelenleg nem tudja fontolóra venni (Clemenceau volt a hadügyminiszter is) francia erőknek cseh-szlovák területre történő vezénylését.

A Franciaországban tartózkodó három cseh ezred, és az Olaszországban lévő hadosztály Csehországba küldéséről már határoztak.

A Franciaországban lévő ezredek állománya mintegy 7000, az Olaszországban lévő hadosztály pedig mindegy 25000 katonából állt. Ez az alig több mint 30 000 fő volt tehát „Csehszlovákia” hadserege (harcértékükre nézve emlékezzünk Julier megállapítására). Ezeknek is a hazaérkezését december 28-ra tervezték.

A csehek egyébként már november 3-án, a fegyverszünet aláírása idején aktivizálták magukat. Eduard Beneš, mint „Csehszlovákia” külügyminisztere e napon levélben fordult Clemenceau-hoz. Ebben emlékezteti a miniszterelnököt, hogy a cseh-szlovákok már „három éve” az antant oldalán harcolnak, és egy éve már reguláris hadsereg katonáiként.

Jelezte az igényüket arra, hogy a fegyverszünettel kapcsolatban véleményt nyilváníthassanak, illetve, hogy ezt követően minden tárgyaláson részt vehessenek. (Az antant oldalán harcban töltött három év nyilvánvalóan fikció, de ez a győzteseket – mondhatnánk, mert csehekről volt szó – nem érdekelte.)

November 6-án Beneš újabb levélben fordult a francia miniszterelnökhöz. Ebben figyelmeztet a kelet –európai bolsevik veszélyre, hangsúlyozva, hogy ez leginkább Magyarországon fenyeget. Ahogy írja: „Való igaz, hogy a magyarok mindenütt a bolsevizmus legjobb tanítványainak bizonyultak". E veszély terjedésének egyedül a csehek vethetnek gátat. Szükséges ezért, hogy a csehek mielőbb megszállják „Szlovákia" egészét, mert a bolsevizmus egyébként Magyarországról könnyen továbbterjedhet nyugati irányba. (29)

Szükségesnek tartja „Csehszlovákia" antant megszállását is, hiszen az ország stratégiai helyzete, rendkívül jelentős vasúthálózata, az államigazgatás kifogástalan működése, a biztosított rend és fegyelem ideális terep arra, hogy mind Németországot, mind Ausztria-Magyarországot az antant ellenőrizhesse. Beneš biztos benne, hogy a „cseh-szlovák lakosság határtalan lelkesedéssel" fogadja majd a szövetségeseket.

Az osztrák–magyar csapatoknak ki kell üríteniük a „cseh-szlovák" területet, ugyanakkor feltétlenül szükséges, hogy a Francia, és Olaszországban tartózkodó hadseregük térjen haza.

Megjelöli, hogy a cseh-szlovák, illetve a vele együttműködő antant hadseregnek mely városokat kell feltétlenül megszállnia. Ezek között szerepel Pozsony, Komárom, Esztergom, Vác, Rimaszombat, Kassa, Csap, Máramarossziget is. (Tehát megjelenik már itt a Kárpátaljára való igény! hiszen a csapi vasúti csomópont és Máramarossziget birtoklása stratégiailag e terület birtoklását jelenti!) A felsorolt, – de Beneš által nyilván „Cseh-szlováknak" tekintett – városokban vagy egyáltalán nem, vagy csak elvétve volt szlovák (nem is beszélve a csehről) lakosság.

Szükséges, hogy a „cseh-szlovák területről ellopott (hadi) anyag és felszerelés visszakerüljön a csehszlovák területre". Beneš most, és a XX század története során számtalanszor bizonyította, hogy nála hazugabb, cinikusabb „politikust" nem hordott még hátán a föld.

Magyarország tehát „ellopta" a saját területén lévő hadianyagot a „cseh-szlovákok" elől. Ami a bolsevizmus veszélyét illeti: Magyarországot a bolsevizmusba végül a kétségbeejtő helyzete fogja belekergetni, melynek előidézői nem utolsósorban a Beneshez hasonló mentalitású, de döntési helyzetben lévő emberek voltak, lesznek.

A francia külügyminisztériumban azonban Beneš érvelése hálás fogadtatásra talált. A november 7-én kelt, és egy J. Laroche nevű tisztviselő által készített

feljegyzés szerint a „cseh-szlovákok” a háborúban játszott szerepüknél fogva joggal tartanak igényt arra, hogy „teljes jogú szövetségeként cselekedhessenek”. A gondos hivatalnok figyelmeztet arra is, hogy „Óvakodnunk kell attól, hogy jogos önérzetükben megsértsük őket”.

Vajon eltűnődött valaki a francia külügyminisztériumban azon, hogy ugyan milyen az antant oldalán végrehajtott jelentős haditett kapcsolható a cseh-szlovákokhoz, azon kívül, hogy a bolsevizálódó Oroszországban, az ottani cseh és szlovák hadifoglyokból alakult légió megszállta a Transzszibériai vasutat? Ez utóbbi már egyébként nem is a háború, hanem az Oroszországgal szembeni antant beavatkozás része, a cseh-szlovákok amúgy, mint a Monarchia katonái annak hadseregében harcoltak az antant ellen.

Összefoglalva megállapíthatjuk a következőket: a „cseh-szlovákok” ez időben valóban a győzteseknek – elsősorban a térségben érdekelt franciáknak –talán még a románokat is lekörözö kedvencei. Az igényüket elismerték Magyarország északi részére, azonban még tisztázatlan határokkal. De tény, hogy a legtöbb katonai segítség, amit az antanttól kaptak az az, hogy hazairányítják a Franciaés Olaszországban lévő, cseh és szlovák hadifoglyokból létrejött – alakulatokat, melyek mind számban, mind harcértékben elhanyagolhatóak. De a háború alapján a magyaroknak voltak tapasztalatai a cseh katona igen gyenge harcértékéről is. (30).

Ha már a cseh katonai erőnél tartunk: az antanthatalmak területén szervezett cseh alakulatokat azokból az eredetileg a Monarchia hadseregében szolgáló csehekből hozták létre, akik vagy dezertáltak, vagy (emlékezzünk, mit írt erről Masaryk) az első harcérintkezés során megadták magukat az ellenségnek. De mi van azokkal a cseh katonákkal, akik nem estek hadifogságba, vagy nem sikerült hadifogságba esniük? Hiszen több százezer csehnek kellett szolgálnia a közös hadseregben, vagy az osztrák Landwehr-ben! Olyan ezredekbe, hadosztályokba szervezve, melyekben meghatározó volt a csehek aránya. Hol voltak ezek az összeomlás után? És miért kellettek – mint látni fogjuk – olasz tisztek a szerveződő csehszlovák hadsereg vezetéséhez? Hát a cseh származású osztrák tisztek hol voltak? A választ talán cseh történészek tudják (ha van köztük olyan is, aki őszintén néz szembe a cseh múlttal) de tény, hogy 1918 novemberében, decemberében ilyen, frontot járt cseh haderő nem vonult fel a Felvidéken. A betörő cseh csapatok létszáma 1918. december elején mintegy 4000 gyalogos, és egy-két lovas század, valamint üteg lehetett. Szinte elképesztően gyenge erő. Mind létszámban, mind minőségben. Persze a cseh hátországban folyt újabb ezredek felállítása, úgy, hogy az egykori cseh sorozású cs. és k. ezredeket töltötték, illetve állították fel, (ismét kérdezhetnénk, de hol voltak a frontokról visszatért cseh alakulatok?) de a Felvidéken, a Vág völgyében a tót lakosságból is felállítottak két ezredet, az egykori 15. honvéd, illetve a 71. cs. és k. gyalogezred kereteit felhasználva.

A magyar kormányzatnak tehát csak egy kétes harcértékű, létszámában sem jelentős – bár részben olasz tisztek által vezetett – cseh erővel szemben kellett volna olyan katonai erőt felsorakoztatnia, melynek révén kész helyzetet teremtve, lényegében maga határozhatta volna meg, hogy hol is van ez a magyarság létérdekeit nem sértő határ, – illetve a békekötésig – demarkációs vonal.

A Szlovák Nemzeti Párt által 1918. október 30-án a Túrócszentmártonban szervezett gyűlés kimondta a felső-magyarországi területek („Slovensko") szlovák népességének önrendelkezés iránti igényét. Ez a gyülekezet, ha lehet fokozni ezt, még a (másnapi) gyulafehérvári gyűlésnél is halványabbra sikeredett. Az alig 4000 fő lakosságú kisvárosba (melynek szlovák lakossága a századfordulón 2720 fő volt) 104 küldött érkezett. Ebből 61-en Túróc megyéből származtak, tehát lényegében helybeliek voltak. A további küldöttek Liptó (16 fő) Nyirta (11 fő) Pozsony (7 hó) Trencsén (5 fő) Hont, Zólyom, Gömör, Kishont (megyénként 1–1 fő) megyékből érkeztek. Igen sokat mondó, hogy a legnagyobb, 93000 főnyi szlovák népességgel rendelkező felvidéki megyét, Zemplént senki sem képviselte, mint ahogy nem érkeztek képviselők Barsból és Nógrádból sem. (A Szlovák Nemzeti Pártnak egyébként összesen mintegy 600 tagja volt, ebből a felvidék keleti megyéire 25 fő esett.) A küldöttek „választási rendszere" igen talányos, hiszen egy valóban demokratikus, rögzített szabályokon alapuló küldöttválasztás esetén a jelzett területi aránytalanság nem magyarázható. A küldöttek több mint a felét ugyanis a 38 000 fős szlovák népességgel rendelkező Túróc „küldte" de pl. a 320000 fős szlovák népességű Nyitra (pedig ez nyugati megye!) mindössze 11 főt küldött. Önrendelkezéshez ugyan kissé kevés, és sokatmondóan egyenlőtlen megoszlású ez a „tömeg" de történelmi mítoszteremtéshez elégnek bizonyult. Ez a társaság „döntött" tehát nem csak a tótság, de a felvidéki magyarok és németek nevében is.

A gyűlés végül a Samuel Zoch modori evangélikus lelkész által fogalmazott tervezetet fogadta el, melyet a nap délutánján, a helyi Tátra Bank nagytermében tartott nagygyűlésen (mintegy 200 érdeklődő jelent meg) fogadtak el. E szerint, létrejön a „Szlovák Nemzeti Tanács" mely a szlovák nép nevében „egyedül jogosult szólni és cselekedni." A deklaráció 1. pontja szerint: „A szlovák nemzet mind nyelvi, mind kulturális- történelmi értelemben az egységes cseh-szlovák nemzet része". A 2. pont szerint pedig a „cseh-szlovák" nemzetet megilleti a „teljes függetlenségen alapuló korlátlan önrendelkezési jog." Érdekes, hogy a „csehszlovák" államiságról nem történt említés, e helyett kinyilatkozta, hogy „a szlovákkérdés megoldását a békekonferenciától várjuk."

Készült ugyan egy radikálisabb hangvételű, Emil Stodola által fogalmazott tervezet, mely kifejezetten kimondta a szlovákság csatlakozását a testvéri cseh nemzethez, mellyel együtt létrehozza a csehszlovák államot. Ezen tervezet meg is indokolta, hogy a szlovákságnak miért kell a csehszlovák megoldást választania: „azért, mert kicsi, szegény és kevésbé művelt nemzet vagyunk. Nekünk egy

erősebb nemzetre kell támaszkodnunk, ez pedig csak a cseh nemzet lehet, amely erős, gazdag és művelt." E tervezet elutasításának az oka, hogy a többség azt túl merésznek tartotta, a többség ugyanis – ahogy ez a Nemzeti Párt taktikája volt a háború kezdetétől – továbbra is a kivárást tartotta a legkevésbé kockázatosnak. E többség a háború utáni kedvező nemzetközi konstellációkban bízott, addig azonban nem akarta egyértelműen elkötelezni magát.

E nap késő este azonban megjelent Prágából Hodža Milan (egyébként egykor magyar országgyűlési képviselő, de most már a „Csehszlovák" kormányzat kiküldöttje) aki arra hivatkozva, hogy az események már túlléptek a eredeti szövegből tükröződő óvatos hozzáálláson, hiszen Prágában október 28-án győzött a „forradalom" de az Andrássy által a Wilsonnak küldött válaszjegyzék sem vitatja az antant által elismert „csehszlovák" önrendelkezési jogot, néhány részletben megváltoztatta az elfogadott határozat szövegét. Így a „szlovák" megjelölés helyébe a „csehszlovák nemzet" míg a „szótöbbséggel" kifejezés helyébe az „egyhangúlag" került. A 2. pontot pedig kiegészítette azzal a szöveggel, hogy „egyetértünk azzal az újonnan létrejött nemzetközi jogi helyzettel, amit Wilson elnök fogalmazott meg, és amelyet 1918. október 27-én az osztrák–magyar külügyminiszter is elismert." Törölte továbbá a szövegből a békekonferencia döntésére való utalást azzal érvelve, hogy a békekonferencián már az antant által elismert Csehszlovák állam fog részt venni. (A „szlovákkérdést" tehát ott már nem kell megoldani.)

November 12-én az Ideiglenes csehszlovák nemzetgyűlés" kimondta a Habsburgok trónfosztását, kikiáltotta a köztársaságot, és megválasztotta annak első elnökét, T. G. Masaryk-ot. A miniszterelnök Karel Kramař, míg külügyminiszter Eduard Beneš lett.

A szövetséges hatalmak 1918. december 4-én közös jegyzékben elismerték az új államot, és felhatalmazzák a „csehszlovák" csapatokat Felső-Magyarország megszállására. Kramař azonban már november 19-én tudatta a magyar kormánnyal, hogy a szlovákok lakta területeket a cseh-szlovák állam részének tekintik, amely nem tartozik Magyarországhoz.

Az első cseh „legionárius" csapatok ezt be nem várva, már november 2-án átlépték a cseh (pontosabban: a morva) határt bár még igen csekély erővel. Ennyi erővel november 7-ig mégis megszállják Holicsot, Malackát, Szakolcát, és Nagyszombatot is.

Ezen a napon Prágába érkezik mintegy követként Károlyi megbízásából Supka Géza (az író) aki tiltakozik a megszállás miatt. A csehek azonban nyíltan közlik vele, hogy a megszállást folytatják, és a Duna, Vác, Gyöngyös, Miskolc, Tokaj Csap, Máramarossziget vonalig terveznek előrenyomulni.

Annyira nem tartanak tehát a magyaroktól, hogy előre kiadják a színmagyar települések megszállását is magába foglaló tervüket!

A következő napokban megszállják Trencsént, Vágújhelyt, Zsolnát, Túrócszentmártont. A magyar közvéleménynek értetlenül, és iszonyodva szemléli a kormány tehetetlenségét. Helyi szinten alakult karhatalmi alakulatok azonban szembeszálltak a betolakodókkal, több esetben sikerrel. Így november 16-én a Zólyomban alakult karhatalom – Magerl Károly ezredes parancsnoksága alatt – Zsolnáról és Rutkáról kiverte a cseheket. (Hangsúlyozzuk: helyi szinten szerveződött karhatalmi alakulatok!) 1918 őszén tehát a nyugati Felvidék magyar lakossága még azt tapasztalhatta, hogy viszonylag gyenge cseh erők sorra szállják meg Felső-Magyarország településeit, és a kormányzat ezt – azon túl, hogy néhány, fegyelmezetlen, és demoralizált, lényegében használhatatlan alakulatot küld – tétlenül tűri. Annak ellenére tűri, hogy a csehek nem csináltak titkot abból, hogy a végleges maradás szándékával jönnek. A katonaság nyomában ugyanis hivatalnokok érkeztek, akik a megszálló katonaság segítségével megkezdték az új közigazgatás kiépítését.

Az „Új Nemzedék" 1919. november 9. napi száma írja: „Esengve kérjük a kormányt, hogy védje meg az ország ezer éves határait, mentse meg Magyarország integritását".

(Emlékezzünk itt arra, hogy a hadosztályát rendben hazahozó Kratochvill felajánlotta, hogy a felvidék védelmére vonulnak. E helyett leszerelték a katonáit. Mit jelentett volna ekkor egy frontot járt magyar hadosztály a csehekkel szemben!) A lap rámutat: „Nem kell rá szót vesztegetni, mit jelent, ha most, az utolsó percekben erőt tudunk felmutatni, és ellenséges szomszédjainkat meggátoljuk benne, hogy befejezett tényre hivatkozhassanak".

A vidéki lap „esengő kérése" persze a wilsoni békében rendületlenül bízó (legalábbis a propagandájában ezt állító) kormányt nem befolyásolta. Még a korábban küldött, csekély erőt is folyamatosan visszarendelték az előrenyomuló csehekkel szemben.

A csehek bezzeg jól látták a „befejezett tények" erejét. Beneš ez időben táviratozza Párizsból Prágába, hogy „a Felvidéket lehetőleg minden feltűnés nélkül kell megszállni. Itt a feltűnés és a harc nélkül lebonyolított fait acompli a döntő, valamint a birtokon belüliség".

A „fait acompli" fontosságának valódi okát Masaryk azzal magyarázza, hogy meg kell előzni egy esetleges népszavazást Magyarország északi megyéi esetében, hiszen a „szlovákok képtelenek politikusan gondolkozni, és így nem is tudnak dönteni saját sorsukról". (Masaryk jobban tarthatott a népszavazástól, mint Beneš, aki szerint a népszavazás eredménye úgyis a számlálóbiztosokon múlna.) Masaryk tehát azt jól érzékelte, hogy egy népszavazás esetén fennállna a veszély, hogy a tótság tömegei a Magyarországban maradás mellett szavaznának, nem tudva arról, hogy ők valójában csehek. (Gondoljunk a túrócszentmártoni gyűlés részvételi „sikerére.")

Miközben az ország észak-nyugati részén megtörtént a cseh betörés, és néhány észak-nyugati megye szlováksága képviseletében (?) kibocsátott deklaráció a szlovákok önrendelkezéséről és a „csehszlovák" nemzetről beszélt, Magyarország észak-keleti, szlovákok, magyarok, és németek által lakott megyéiben történt valami. Az ezer éves közös haza szólalt meg.

November 2. napján, Sáros megye (össznépesség 174000 fő, melynek 58%-a szlovák, 5 és fél%-a német,) székhelyéről az egykor szabad királyi város rangú Eperjesről (össznépesség 16 320 fő, ebből mintegy 8000 fő a magyarok száma, a többi szlovák és német) a Magyar Nemzeti Tanácsnak címzett távirat érkezett Budapestre. Ebben az állt, hogy a városban megalakult a Szlovák Nemzeti Tanácstól független „Keleti Tót Tanács" mely kifejezte a Magyarország észak-keleti tót népességének tiltakozását a „nyugati tótok illetéktelen gyámkodása ellen." E tótság kijelenti, hogy ők „nyelvükben és kultúrájukban teljesen függetlenek." Azért látják szükségesnek a szerveződést, mert ők a „keleti tót nép nyelvének, szabad érvényesülésének és fejlődésének jogát" követelik, és hűséggel csatlakoznak a Magyar Nemzeti Tanácshoz. A Tót Tanács vezetői – Dvortsák Győző (Viktor Dvorčak) Bulissa Károly (Karol Bulišša) és Liptay Lajos (Ľudovit Liptay) november 14-én Jászihoz fordultak azzal, hogy ismerje el a kormány a Keleti Tót Tanácsot, egyben Abaújtorna, Bereg, Gömör-Kishont, Sáros, Szepes, Ung, Zemplén megyék tótsága nevében meghívták a november 24-én tartandó nagygyűlésükre. Ezen, Eperjesen tartott nagygyűlésen, – melyen sem Jászi, sem más a magyar kormány részéről nem jelent meg, ugyanis az előterjesztést Jászi minisztériuma „intézkedés mellőzésével" irattárba helyezte, – a keleti tótság határozatot fogadott el. E szerint: „...faji, nyelvi és vallási egyetértésben óhajtunk a magyar nemzettel összeforrni" – és e mellett fejezték ki igényüket az autonómia, illetve a nemzeti és nyelvi jogaik tiszteletben tartása iránt. Egy hét múlva az Iglói gyűlésen pedig azon igényüket is kifejezték, hogy a békekonferencián a keleti tót nép is képviseltetni kívánja magát.

Ugyancsak Szepes megyéből, Gölnicbányáról (3800 fő össznépesség, ebből 1100 szlovák) november 3. napi kelettel érkezik távirat. E szerint a város tót és német polgársága egyhangúlag tiltakozik az ellen, hogy a „Wilsoni-pontok félremagyarázása alapján őket Csehországhoz csatolják."

Bártfa egykor szabad királyi város (6600 fős népességéből 2500 a szlovák, 2200 a magyar a többi német és egyéb) közgyűlése november 1-jén bocsát ki deklarációt, melyben tiltakoznak az ellen, hogy a „cseh, vagy cseh-szlovák állam" Sáros ősi földjét, és benne Bártfa városát mint az „egy és oszthatatlan Magyarországhoz ezer év óta tartozó területet népjogellenesen, és a történelmi jogok meghamisításával államisága alá rendelje."

November 4-én Bars vármegye (össznépesség 178000 fő, ennek 54%-a szlovák) székhelye, a történelmi bányaváros, – ahol egykor a magyar aranypénzt

verték – Körmöcbánya (4500 fős lakosságából 1480 fő szlovák) közgyűlése is megszólal. Az elfogadott határozat ezzel végződik: „a mi tótjaink és az itteni németjeink hozzánk való hűsége és kifejezett ragaszkodása indít bennünket arra, hogy a cseh-szlovák aspirációk ellen ünnepélyesen tiltakozzunk, és a Wilson által hirdetett önrendelkezési jogot magunkra vonatkozólag is nyomatékosan hangsúlyozzuk." Körmöcbányán november közepén aláírásgyűjtő akció is indult, melynek kezdeményezője dr. Gragger Róbert (hungarológus, egyetemi tanár) volt. A gyűjtést aláírók nyilatkozata szerint: „mi, alulírottak, tótok, magyarok és németek Magyarországnak azon területén születtünk és telepedtünk le, amelyet most a csehek erőszakkal a maguk államához akarnak csatolni. Az önrendelkezési jognak Wilson elnök által kifejezett értelmében kijelentjük, hogy mi hazánk eddigi határai között kívánunk testvéri egyetértésben és jogegyenlőségben élni."

November 13-án Késmárkon, a szepességi németség az önrendelkezési elv alapján határozatot hozott, mely szerint továbbra is Magyarországhoz kívánnak tartozni, nem Csehszlovákiához. Nyilatkozatuk szerint, „felháborító" hogy egyáltalán szóba jöhet egy „tót impérium." Kinyilvánítják, hogy Szepes megyében semmilyen cseh barát mozgalom nincs. Ez azonban nem csak a szepesi németek véleménye volt. Szepesváralján, a helyi Tót Nemzeti Tanács is határozatot fogadott el. E szerint, inkább megalakítják a „Tátrai svájcot" de „csehek nem leszünk soha." Majd Jászinak szegezik a kérdést: „Avagy a magyarok adnak el bennünket?"

Jólsva (az 1910-es adatok szerint többségében elmagyarosodott szlovákok által lakott kisváros) határozatát a benne kifejezett gondolat miatt fontos idézni: az új határok megvonásánál „nem az anyanyelv, hanem elsősorban és mindenek előtt az érzelem világa veendő figyelembe... ...érzelmi világa a város minden lakóját a magyarok érzelmi világához fűzi" ...a „cseh-szlovák" igényekről pedig: „a hontalanság keserű érzete az amely a hír hallatán fojtogatja torkunkat."

November 22-én tiltakozó nyilatkozatot tett Selmecbánya, és Bélabánya is. Varannó község szlovák és magyar lakói kinyilvánították: „magyar hazánkhoz minden körülmények között örökre hűek leszünk."

A cseh megszállók fogadtatása egyébként a nyugaton élő szlovákság részéről sem volt egyértelmű, így pl. a vegyes lakosságú Nagyszombat (15000 főnyi lakójából 8000 volt szlovák) egyöntetűen tiltakozott a cseh megszállás ellen, majd támogatta a csehek kiverésére megjelenő egyébként igen csekély létszámú (mintegy 400 fő) magyar erőket is.

Utoljára hagyva – hiszen ez Kassa (népesség 44000 fő, ebből 33300 a magyar) esetében nem is meglepő – Kassa képviselő testülete is rendkívüli közgyűlést tartott november 1-jén, melyen kimondják, hogy a város a magyar múltjához, jellegéhez, de „összes lakosainak kifejezésre juttatott érzelmeihez és akaratához képest egyhangúlag és általános lelkesedéssel" mondta ki, hogy a város

népessége „szeretett hazánkhoz Magyarországhoz egész lelke hevével ragaszkodik és mint magyar hazánknak szerves alkotórésze akar élni és fejlődni." Kéri a kormányzatot, hogy ezen jogos kívánságnak szerezzen érvényt.

Pozsonnyal külön fogunk foglalkozni.

Láttuk, az észak-keleti megyékből lényegében nem képviseltette magát a szlovákság Túrócszentmártonban. E helyett kifejezte ragaszkodását a közös hazához. Más hatalmi központ híján a Magyar Nemzeti Tanácshoz fordultak. Ha ennek a szervezetnek lehetett létjogosultsága, hát ez lehetett volna az: összefogni a közös magyar haza megőrzéséért tenni kész erőket. Ha a győztesek félresöprik, átlépik a történelmi magyar államiságot, hát marad a magyar nemzet, és azon nemzeteszme, melyet mi politikai nemzetnek nevezünk. Károlyi kormánya és a Nemzeti Tanács a rablóbékére készülő győztesek elé állhatott volna azzal; Itt egy eszme, melyet ti ugyan nem értetek, de minket a Kárpátok között ez ténylegesen összeköt, ez képezi közös életünk alapját. Történelmi, erkölcsi kötelességünk megvédeni azokat akik hisznek ebben. Ti ugyan nem hisztek eszmékben, csak zsákmányban, és a gyűlölködésben, de mi tudunk a ti nyelveteken is beszélni, amiből ti is értetek. Ez a „nyelv" pedig az észak-keleti országrész fegyveres védelme lehetett volna, támaszkodva az itteni magyar-tót-német népességre. A birtokban tartott területekre azután ám rendeljenek el a győztesek népszavazást. A magyar államiság legitimációja lett volna az. Örök időkre.

Hogy Károlyi kormánya és Nemzeti Tanácsa mit értett meg ebből? Nem tudni. Tény, hogy míg a Túrócszentmártoni Gyűlést külön, meleg hangon üdvözölték, a kelet felvidéki táviratokra, nyilatkozatokra nem reagáltak. Semmit. Még Jászi Oszkár sem. Abból indultak ki, hogy nekik a Túrocszentmártoni Nemzeti Tanáccsal kell megállapodásra jutniuk. De hát mire számítottak? Nem tették talán egyértelművé a csehek, hogy mi a céljuk? Az antant talán áltatta még bármivel is a magyar kormányt?

A csehek betörését egyébként Vix is – akinek feladata a Belgrádi konvenció végrehajtatása, és a végrehajtás ellenőrzése volt – összeegyeztethetetlennek tartotta a konvenció rendelkezéseivel. Ezt november 29-én Milan Hodžaval, ekkor már „Csehszlovákia" magyarországi megbízottjával is közölte.

Ugyanakkor jelentette felettesének Henrys tábornoknak is, azzal, hogy Hodža az ő tiltakozására közölte, hogy ha a francia parancsnokság elrendeli, úgy a csehszlovák csapatokat visszavonják magyar területről. Vix megjegyzi, hogy egy ilyen francia lépést különösképpen értékelnének Budapesten, és az ő tekintélye is jelentősen megnőne.

Ezt a helyzetet ismerte fel Bartha Albert, a Lindert váltó hadügyminiszter. (Ő nemzetben gondolkodó igazi katona volt.) Látta, hogy a Felvidékre küldött cseh haderő sebtében összeállított, szedett-vedett (emlékezzünk: a francia és olasz

területen állomásozó cseh haderő hazaérkezését csak december végére tervezték, nyilván logisztikai okok miatt).

A cseh haderő viselkedése ugyanakkor a tótság azon része körében is elégedetlenséget keltett, amely egyébként nem fogadta őket ellenségesen.

Bartha alkalmas időben lépett, ehhez úgy tűnt volt megfelelő partner is. Milán Hodža – aki november 23 – a óta tartózkodott Budapesten, ugyancsak érzékelte a cseh megszálló erők gyengeségét. Ő maga szlovák lévén, reálisabban látta a helyzetet, mint a prágai politikusok. November 29–30-án tárgyalt Jászival, akinek a Magyarországon belüli felvidéki autonómiára kidolgozott tervét ugyan elvetette, de nyilvánvalónak tartotta, hogy a „csehszlovák" területi igényeket, – különösen a magyarlakta területekre nézve, a magyarság egyöntetűen elutasítja, és e tekintetben a magyar kormány sem mehet szembe a közvéleménnyel (túlértékelte volna a magyar kormányzatot?) De talán nem járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy Hodža átlátta azt is, hogy a felvidék keleti részén a csehek és a „cseh-szlovákizmus" nem élveznek szinte semmilyen támogatást. Felismerte, hogy pusztán erőre támaszkodniuk nem lehet.

Mint mondta: szükséges egy olyan átmeneti helyzet teremtése, „melyet a magyar kormánynak a cseh-tót állammal szemben való felfogása tett szükségessé." Provizórumra van szükség tehát, hogy a „béketárgyalásokig kapcsoljunk ki bizonyos elvi kérdéseket, elsősorban a területi kérdést, másodszor a csehszlovák ország igényeit."

Bartha Albert és Hodža december 6-án egyezményt kötött arról az ideiglenes vonalról, mely „Szlovákiát" elválaszthatja Magyarországtól.

A demarkációs vonal Pozsonytól közvetlenül nyugatra, a Duna mellől indult, majd Pozsonyt északról megkerülve, Léva és Losonc és Kassa felett haladt el, majd a Laborc folyót elérve, azt követve északnak fordult, és a folyó mellett haladva érte el az északi magyar határt. Innen a határ a régi magyar kárpáti határral azonos. Ez a fegyverszüneti vonal tehát magyar kézen hagyta Pozsonyt, a Csallóközt, Losoncot, Lévát, Kassát, és Ungvárt, lényegében az akkori etnikai határt követve a magyarok és a szlovákok között, majd Kárpátalja elérése előtt fordul északnak.

Nem lehet kellően hangsúlyozni, hogy ez a vonal milyen értéket jelenthetett volna Magyarország számára, ha van kellő hadereje és e mellett szilárd politikai elhatározása ahhoz, hogy ezt a vonalat biztosítsa.

Ez a vonal ugyanis etnikailag korrekt, és így a „népek önrendelkezési jogára" hivatkozva is támadhatatlan, és ezzel összefüggésben megfelelő haderővel védhető volt. Ez a határvonal kiállta volna egy népszavazás próbáját is, (más kérdés, hogy ha a győztesek valóban népszavazásban gondolkoznak, e határ módosulhatott volna Magyarország javára, gondoljunk a keleti-felvidékre!) Megjegyzendő,

hogy a vonal erősen emlékeztet az 1938. évi I. Bécsi Döntésben megvont határra, nem véletlenül. (Arról a határról írja majd Rónai András, a Teleki Intézet igazgatója, hogy a történelem legigazságosabb határmegvonása volt.)

Bartha hadügyminiszter 1918. december 8-án rendeletet adott ki, (32931. eln. 1. sz.) mely a kerületi parancsnokságoknak irányelvül adta meg, hogy az ezen a vonalon túlmenő (cseh) követelések felett tárgyalásokba bocsátkozni nem szabad. Ugyanakkor, mivel a demarkációs vonal a helyszínen (terepen) nem lett kijelölve, a kerületi parancsnokok a szemben álló cseh erőkkel megállapodhatnak az őket érintő szakaszon helyi demarkációs vonalban.

Ilyen kezdeményezést tett is Léva állomásparancsnoka, érintkezésbe lépve a Nyitrán lévő cseh parancsnokkal. Ez azonban minden tárgyalást visszautasított. Közölte, a demarkációs vonal érvénytelen, és a csehek rövidesen – az Antant parancsára – egész Magyarországot meg fogják szállni. A cseh parancsnok ezt már nyilván a cseh álláspont ismeretében tette.

A határvonal, – melyet a csehek Hodža magánakciójának tekintettek, noha Hodža a „csehszlovák" állam képviselőjeként járt el, – Prágában óriási nyugtalanságot váltott ki. Kramař azonnali lépések megtételére utasította Benešt.

A cseh fellépés eredményének tudható be, hogy december 13-án Franchet d'Esperey tábornok (mint a keleti szövetséges hadseregek parancsnoka) értesíti Henrys tábornokot, (mint a francia keleti hadsereg parancsnokát) hogy a csehszlovák követelések az antant által elismert elven, és azon a jogon alapulnak, hogy a saját területéről az ellenséges csapatok kiürítendők. A magyar csapatokat ezért vissza kell vonni, és a kiürített területet csehszlovák csapatoknak kell megszállnia.

Majd jelzi, hogy még nem kapott választ Párizsból a cseh-szlovák határok megállapítását sürgető kérdésére, ez ugyanis minden nehézség megoldásának alapkérdése.

Szükségesnek tartja megjegyezni ez esetben is, hogy „Magyarországot legyőztük, és mielőtt békét kért volna egyik legádázabb ellenségünk volt: a kettős monarchia egyéb államaihoz hasonlóan fizetnie kell tehát". (Érdekes a megfogalmazás. Milyen egyéb „államokra" gondolhatott? Ausztriáról beszélne többesszámban?)

Franchet d'Espereynek nem kellett soká várnia: Clemenceau 1918. december 19-én megküldte a választ a tábornok azon kérdésére, hogy mit kell Szlovákia történelmi határának tekinteni. Idézzük: A külügyminiszter álláspontja szerint:

Először: Szlovákia „történelmi határai" a Cseh-szlovák Köztársaság követelése szerint a következők:

Nyugati és északi határok megegyeznek a jelenlegi Magyarország határával. Déli határ a Duna vonalát követi az Ipoly folyóig, továbbá az Ipoly folyását

Rimaszombat városáig, majd nyugat-keleti irányban egyenes vonalban folytatódik az Ung folyóig, Keleti határ Galícia határáig az Ung folyó.

Másodszor: Végleges határok kijelölése csak a békekonferencián a szövetségesekkel egyetértésben lehetséges.

Felvázolódik tehát az a borzalmas torzó, amelyet 1920 óta Magyarország északi határaként ismerünk.

Ez a határ azonban még mindig kedvezőbb, mint amelyet a békekonferencia megvont, hiszen e szerint Rimaszombat, Fülek, és több kisebb magyar település a „szlovák történelmi határoktól" délre esnek.

Nem beszélve arról, hogy Szlovákia keleti határa az Ung, úgy, mint 1945 óta. Kárpátalja e szerint tehát még a mienk, – átmenetileg. Ide a Csehszlovák hadsereg majd csak 1919 januárjában vonul be. Ennek „jogalapját" majd látni fogjuk.

Hodža Milán – akit érdekes módon, nem vonhattak komolyan felelősségre az önkényesnek tekintett szerződés megkötéséért, hiszen a helyén maradt – december 22-én már arról értesíti Vix-et, hogy van szerencséje tudomására hozni, hogy a versailles-i haditanács közleményben értesítette a cseh-szlovák kormányt a végleges demarkációs vonalról a régi Magyarország északi felét illetően.

Kérte, hogy Vix továbbítsa ezt az értesítést a magyar kormányhoz, azzal a felszólítással, hogy az haladéktalanul vonja vissza a csapatait e demarkációs vonal mögé, minden késedelem nélkül.

Mi is történik itt?

Hodža értesíti tehát Vix-et, nem annak francia felettese, Henrys tábornok, vagy akár Franchet d'Esperey. Hodža egy a magyarok számára előnyösnek mutatkozó egyezményt köt. Az ettől felizgult cseh miniszterelnök Benešt utasítja, hogy csináljon valamit. Az nyilván csinál valamit, majd rövidesen a francia külügyminisztérium megállapítja Szlovákia „történelmi határait". Erre a közlésre vár Franchet d'Esperey is. Megkapja, azonban Vix mégsem tőle, vagy Henrystől értesül erről, hanem a cseh kormány képviselőjétől.

Jól gondoljuk, hogy a francia kormányt és minisztériumait a csehek mozgatták? Hodža Milán mi alapján érezhette magát feljogosítva arra, hogy Vix-et közvetlenül utasítgassa? (Ti. hogy az továbbítsa az tőle kapott értesítést a magyar kormányhoz.)

Vix is érezhette a helyzet képtelenségét. Közölte Hodžával, hogy addig semmiről sem tájékoztatja a magyar kormányt, amíg hivatalos tudomást nem kap a saját feletteseitől. December 23-án, – kezdeményezésére – végül megkapta azt Henrys tábornoktól, azzal, hogy hívja fel a magyar kormányt a kijelölt demarkációs vonal mögé való visszavonulásra.

Az egyezmény létrehozója, Bartha Albert ekkor már nem volt hadügyminiszter. Megbocsáthatatlan „bűnt" követett el ugyanis azzal, hogy az általa felállítani kívánt új fegyveres alakulatok a felszerelés, és ellátás tekintetében elsőbbséget élveztek volna minden más fegyveres alakulattal szemben.

Ez azonban már a Katonatanács, és személy szerint Pogány József kormánybiztos közvetlen érdekeit sértette. A Katonatanács érdeke ugyanis nem az ország maradékának megvédése, hanem az általuk „forradalomként" kommunikált, azonban egy klikk hatalmát biztosító rend – vagy inkább rend nélküliség – minden áron való fenntartása volt.

Bartha Albertet, ezt a tettre kész, és igazi hazafit – amúgy székely származású – katonát ezért december 12-én, egy a Katonatanács „bizalmi emberei" és agitátorai által szervezett, a Mária Terézia laktanyából induló „katonai tüntetés" eredményeként lemondatták a miniszterségről. Azt a minisztert tehát, aki egyedül mutatott fel eredményt a maga területén: megkezdte az ütőképes haderő szervezését, és a csehek képviselőjével megkötötte azt a demarkációs vonatlat, mely jó eséllyel Magyarország északi határává válhatott volna. Károlyi nem állt ki a minisztere mellett. Ugyanekkor mondott le Batthyány Tivadar belügyminiszter is. Mint írja, „az a politika ...mely hazafias, nemzeti, polgári és demokratikus volt, amelyet én „nemzeti oktobrizmus" neve alatt hangoztatok, nem fért meg azzal a politikai platformmal, melyet Károlyi és szűkebb barátai, valamint a radikálisok képviseltek."

A Károlyi kormány a Vix által továbbított követelésnek engedve, visszavonta a magyar csapatokat a kijelölt demarkációs vonal mögé.

Ez az, amit nem lehetett volna megtennie. A Belgrádi „fegyverszünet" aláírása után ez volt a következő jóvátehetetlen bűn. Az egyetlen ésszerű döntés e helyzetben az lett volna, ha – hivatkozva arra, hogy a korábbi demarkációs vonalat a cseh kormány képviselőjével kötötte meg – a vonalat katonailag megvédelmezi minden esetleges cseh átkelési kísérlet ellen. Az egyezmény megkötésekor – tehát december elején – a felvidékre benyomuló cseh csapatok lényegében csak a Vág menti, illetve a Vágtól nyugatra lévő városokat tartották birtokukban (Malacka, Galánta Szered, Nagyszombat, Pöstyén, Trencsén, Zsolna) a folyótól keletre csak Túrócszentmárton, Ruttka, és Nyitra térségében jelentek meg. December közepéig, végéig is délen a Garam vonaláig (Zólyom, Körmöcbánya) északabbra pedig lényegesen a demarkációs vonal feletti területekre (Liptószentmiklós, Lőcse, Késmárk) nyomulnak előre. A demarkációs vonalnak tehát lényegében csak a nyugati harmadán állt fenn annak lehetősége, hogy a magyar csapatok közvetlen harcérintkezésbe kerülnek a csehekkel, keletebbre még a cseh behatolás veszélye nem fenyegetett, itt bőven lett volna idő megfelelő védőállásokat felvenni.

Cseh erőkön kívül francia erők bevetésére nem került volna sor, a területi követelések kikényszerítése érdekében, hiszen ilyen erőket nem bocsátottak a csehek rendelkezésére.

A Bartha-Hodža vonal tehát katonailag és politikailag is védhető volt. A katonai védelemre még a Bartha szervezőmunkája eredményeként megmentett-felállított haderő is elegendő lehetett volna, támaszkodva a helyi lakosság támogatására is. A magyar csapatok azonban a kormány rendelkezésére harc nélkül kiürítették a Dunától északra lévő területet. Politikailag a demarkációs vonal megvonása nem vonta kétségbe az antant döntését a cseh-szlovák állam felállítására nézve sem. Hiszen a Barta-Hodža egyezmény megkötésekor ezen állam déli-délkeleti határait még sehol nem vonták meg. Az aláírástól, a szlovák „történelmi határ" december végi megállapításáig a magyar kormánynak mintegy másfél hónap állt (volna) rendelkezésére arra, hogy a felvidék népessége többségének tiltakozását felkarolva, a helyi ellenállás mögé állva olyan helyzetet teremtsen, mely leleplezi a cseh hazugságokat, és tudatosítja az antant előtt, hogy a cseh uralomnak a tótság többsége sem kívánja alávetni magát. A „cseh-szlovákizmus" léggömbjének szétpukkasztása után pedig már nem a Barta-Hodža egyezmény vonala, hanem akár az egész kelet-felvidék hovatartozása vetődhetett volna fel kérdésként.

Az ellenállásra a helyi lakosság tett kísérleteket. Drozdy Győző, ez időben a Károlyi Párt országos párttitkára, – aki ekkor még bízott Károlyiékban – az emlékirataiban idéz egy az ő ipolyszalkai választókerületében készült megejtően naiv, de tiszta szívű hősökre valló jegyzőkönyvet: „Mi, Vámosmikolán 1918. december 16-án összegyűlt frontharcosok elhatároztuk, hogy a megindult cseh inváziót, mielőtt a magyarlakta területekhez érne, a magunk erejéből megállítjuk. E célból megbízzuk képviselőjelöltünket, Drózdy Győzőt,….hogy utaltasson ki számunkra megfelelő mennyiségű puskát, gépfegyvert, kézigránátot, hogy azt a harcra vállalkozók között szétosztva, minél hamarabb megkezdhessük az ellenállást. A harci eszközök széthordását a községek lovasgazdái vállalják magukra... Legközelebbi megbeszélésünket e hó 20-án, este 6 órakor Ipolybélen Ferlich Emil tanyájának raktárhelyiségében tartjuk…" Drozdy, ha nem is Károlyi, de Friedrich István közreműködése révén valóban szerzett két vagon fegyverzetet, melyeket magyar vasutasok (öntevékenyen) Ipolyságig, és Bátorkesziig juttattak el. Az ellenállók felvették a harcot a csehek ellen, több kisebb ütközetet vívtak, a legjelentősebbet Tardoskeddnél. Az ellenállás eredményéről a szerző végül így ír: „amikor a csehek látták, hogy előőrseik, portyázó csapataik nem boldogulnak a színmagyar területeken, akkor ukázt írattak a francia tábornokokkal a Károlyi kormányhoz…. Ez a harc számunkra ezen a tájon elveszett." Valóban így történhetett. De makacsul visszatérő kérdés, miért kellett a „francia tábornokok" (és nyilván Vix) utasításait végrehajtani? Unalomig ismételhetjük: Vix a belgrádi egyezmény végrehajtatása végett érkezett Magyarországra. A csehek

betörése pedig ezen egyezmény alapján nem volt igazolható. Volt viszont egy az – antant által elismert – cseh kormány, és a magyar kormány képviselői (Bartha és Hodža) által megkötött egyezmény, és egy abban rögzített demarkációs vonal. Azt, hogy ezt a cseh kormány nem akarta utóbb elismerni, a „magánügye".

Esterházy Lujza grófnő – a második világháború idején a „csehszlovákok" által „fasisztaként" halálra ítélt Esterházy János húga – a Nyitra közelében lévő újlaki birtokán élte át a történteket. A „szívek az ár ellen" című visszaemlékezésében így ír: „Lehetetlen leírni azt a felháborodást, és szégyenérzést, amit a visszavonulási parancs a magyarokban keltett. A visszavonulást Károlyi Mihály kormánya rendelte el, a győztes szövetségesek budapesti katonai megbízottjának, Vix tábornoknak (valójában: alezredes) a nyomására. Nyitra főispánja mondta nekünk, hogy a kormány ugyan protestált Vix parancsa ellen, de ellenállni nem mert. Az ellenállásnak ez a hiánya a magyarok szemében a történelem legdurvább árulásának számított. A sértett nemzeti büszkeség egyre több magyart fordított a kormány ellen, amelynek bűnéül rótta fel az ellenállás nélküli területfeladást… Egyre nagyobb tömegekben támadt gyűlölet az árulónak vélt új uralom ellen".

A grófnő tisztán látta a helyzetet: A nemzet nem ezt várta Károlyitól. A „Nemzeti Tanács" és kormánya az ország megvédése érdekében kapott viszonylag széles körű, bár nagyrészt mintegy hallgatólagos támogatást.

A területeket ostobán, és indokolatlanul harc nélkül feladó, de – mint a fentiekben írt példa is mutatja – a helyi fegyveres ellenállás mögül is kihátráló kormány minden legitimitását elveszítette. A csehek – olasz parancsnokaik vezetésével – 1918 végén és 1919 januárjában ellenállás nélkül vonulnak be a Felvidék keleti részére, és a déli, magyar etnikumú területekre. December 27-ig megszállják a Losonctól az Uzsoki hágóig terjedő területet, december 29-én bevonulnak Kassára. Január 2-én beveszik Pozsonyt, január 8. és 9-én Érsekújvárt, Komáromot, Lévát. 13-én pedig elérik Csapot, és Ungvárt

.

Ismét Kelet-Magyarország

Térjünk vissza Erdélybe. A román csapatok december elején még a Belgrádi egyezmény vonalán álltak.

A Gyulafehárvári Román Nemzetgyűlés, és az azóta történtek hatására a magyar kormányzat előtt is nyilvánvalóvá kellett válnia, hogy az egymás mellett élő nemzeti autonómiák (Jászi elképzelése) nem valósítható meg. Ezért, az erdélyi magyarság védelme érdekében, a december 6-ai minisztertanácson a „Kelet Magyarországi Főkormánybiztosság" felállításáról döntöttek, Kolozsvár székhellyel. Az új kormányzati szerv december 13-án kezdte meg a működését, Apáthy István vezetésével.

A magyar katonai hírszerzés december közepén elfogta a román vezérkari főnök táviratát, melyben a román csapatokat arra utasítja, hogy a demarkációs vonal átlépésével foglalják el egész Erdélyt. A felderítési adatok szerint a demarkációs vonal több pontján – így Piski, Marosújvár, Marosludas, Marosvásárhely, Beszterce – reguláris román alakulatot álltak készenlétben.

Az első átkelést először december 15-én Tövisnél kísérelték meg. Mivel a síneket egy magyar század felszedte, ez nem járt sikerrel.

Ezt követően, 16–án Mihálcfalvánál tettek kísérletet az átkelésre. Itt a Maros hídján magyar ellenállással találkoztak.

A románok a hozzájuk átmenni kívánó, és fehér zászlóval közeledő fegyvertelen parlamentert, Várady főhadnagyot agyonlőtték. A modern hadtörténelemben tudomásom szerint ez volt az első ilyen eset.

A románok 16-én még megszállták Segesvárt és Medgyest. A cél a Szatmárnémeti – Nagyvárad – Arad vonalig való előrenyomulás volt. Fényes László – aki kormánybiztosként érkezett Erdélybe, írja, hogy a magyar álláspont az volt, hogy ha a bevonuló román erőkkel legalább egyötödnyi magyar erőt tudnak szembeállítani, (ezt tekintették nyilván a hadak harcértéke közötti aránynak) akkor meg kell kísérelni a románok feltartóztatását.

Ehhez azonban szükség lett volna könnyű és nehézfegyverzetre, valamint munícióra is. Ugye, szinte unalmas mindennek az állandó ismétlése? De hát minden problémának a hadsereg szétverése volt az oka. A kormánybiztos – Apáthyval közösen – ennek érdekében telefonon keresték meg Károlyit. A kért segítséget azonban nem kapták meg, állítólag a meglévő készleteket a Csallóköz, és Salgótarján védelmére szállították el.

De hiszen a Csallóköz védelmére nem is került sor!

Erdélyben azonban a kormánytól független törekvések bontakoztak ki a még menthetőnek a mentésére. Ezek részben a Székely Nemzeti Tanács működéséhez, részben pedig a külön székely katonai erő szervezéséhez fűződtek.

A székelység vezetői – de a háttérben Bethlen István gróffal, és hozzá közel álló más személyekkel – még 1918. november 28. napjára, Marosvásárhelyre székely nagygyűlést hívtak össze. Ezen az eredeti terv szerint meg kívánták alakítani a Székely Nemzeti Tanácsot, melynek feladataként jelölték meg, hogy „megvesse fundamentumát egy önálló független Székely Köztársaságnak", az esetben, ha a győztes nagyhatalmak Magyarország integritását nem tartanák tiszteletben.

Ezzel a gondolattal egyébként a kormány is egyetértett. Jászi kijelentette, hogy „Bármi legyen is az új rend ami majd kialakul, a székelységnek megvan a joga ahhoz, hogy a benne rejlő nagy nemzeti és kulturális erőket a szabad nemzetek társaságában a legteljesebb mértékben kifejthesse".

A székely nagygyűlés ugyancsak Kiáltványt fogalmazott meg a világ népeihez. Ebben rámutattak arra, hogy egy ország lakosságának 15%-a (ti a románok) nem követelhetik az ország területének 35%-át, de az erdélyi, partiumi, valamint bánáti magyar és szász lakossággal szemben a románság egyébként kisebbséget képez. A románok felé a következőképpen fordultak:

„Mi nem ígérünk nektek csillogó királyságot, csak ami nekünk van: köztársaságot imperializmus, oligarchia és militarizmus nélkül. Minden nemzetnek egyformán demokratikus és nemzeti önállóságot, saját nyelvű közoktatást, igazságszolgáltatást, községi, járási és állami igazgatást magunk választotta szervekkel".

A gyűlés végül a Székely Nemzeti Tanácsot nem alakította meg. Alakítottak viszont egy „Erdélyrészi Magyar Nemzeti Tanácsot" azért, hogy az a már megszállt, és a Belgrádi egyezmény értelmében még megszállandó területeken élő magyarság érdekeit képviselje. A későbbiekben többek hivatkoztak arra, hogy egy Székely Köztársaság nem lett volna életképes. A világháborút közvetlenül követően, azonban vitatott hovatartozású területeken, más helyen is alakultak ilyen kisebb köztársaságok.

Gondoljunk csak a Fiume központú Quernero-i Köztársaságra, vagy akár a Litvániának ítélt, de akkor lengyel többségű Vilniusz központú Lengyel Köztársaságra, de akár a Nyugat-Magyarországi Lajta Bánságra. Ezek rendeltetése az adott terület hovatartozásának a békeszerződésekben megvont határok ellenére való megváltoztatása volt.

Az eredmények: a Délszláv államnak ítélt Fiume és környéke végül Olaszországhoz, a Litvániának ítélt (akkor még lengyel többségű) Vilniusz és környéke Lengyelországhoz, míg a Lajta Bánságnak legalább egy része – Sopron és környéke – Magyarországhoz került. A Székely Köztársaság egyébként népességére és területére nézve nagyobb lett volna, mint pl. Luxemburg. Egy erős

magyar katonai, és diplomáciai támogatás esetén nem tűnik kizártnak, hogy sikerült volna a Székelyföld helyzetét magyar szempontból megnyugtatóan rendezni, akár akként, hogy az etnikai határok közé szorított Magyarország határain kívül, de mégis az országhoz kapcsolódó enklávéként létezett volna tovább.

Még ugyancsak november végén, Kolozsvárott jelentős számban tartózkodtak székely katonák, köztük tartalékos tisztek is. Sokan a frontról érkeztek haza, de a románok által már megszállt (Belgrádban átengedett) Székelyföldre már egyénileg nem térhettek haza. Látva a magyar haderő állapotát, fiatal tisztekben – Zágoni István tartalékos hadnagy (31) kezdeményezésére, aki elkezdte maga köré gyűjteni a székely tiszteket és altiszteket, – felvetődött az a terv, hogy a románok által még teljesen meg nem szállt Székelyföldre kellene menni, legénységet toborozni. A tisztek tervét Apáthy kormánybiztos jóváhagyta. Ahogy Zágoni írja: „…a hivatott férfiaknak igyekeztem odafordítani a figyelmét, türelmetlenség provokálásáig indítványoztam, ajánltam, míg-míg egy erdélyi magyar nagyság, kinek emléke legyen áldott, rám nem kiáltott: „ne mind mondja és ne beszéljen annyit, hanem csinálja meg!”

A székely tisztek terve szerint mindegyikük a Székelyföld egy általa jól ismert területére megy, ahol a katonaviselteket felhívják a csatlakozásra, illetve, hogy jelenjenek meg egy kijelölt kolozsvári gyülekező helyen. Tervüknek megnyerték Nagy Pál ezredes Kolozsvári városparancsnokot, és (novembertől) az V. Erdélyi Katonai Kerület, és egyben a 38. hadosztály parancsnokát, Kratochvil Károly ezredest is.

A tisztek az Erdővidékre, Csíkba, és Háromszékbe mentek. A toborzás eredményeként Kolozsvárra érkező önkéntesek a Honvéd utcai laktanyát foglalták el, a lepusztított körletet lakhatóvá téve. A székely katonák megjelenésének Kolozsvárott lélektani jelentősége is volt. A katonák zárt alakzatban járőrözni kezdtek a katonai egyenruhába öltözött szélhámosokkal, román kémekkel teli városban. Megkülönböztető jelzésként fehér karszalagokat készítettek, melyre a következő feliratot nyomtatták: „Székely Zászlóalj”.

A megszerveződő zászlóalj azonban hamarosan ezreddé bővült, és Berde Gábor őrnagytól a parancsnokságot Nagy Pál ezredes vette át. A székely katonákat a korszellem annyiban legyintette meg, hogy az karakterük egyes vonásait – így különösképpen az impulzivitást – erősítette fel.

Ahogy Gottfried Barna írja „… impulzus pedig volt bőven. Egy levert magyar címer, egy román kokárda, vagy zászló, egy rossz sértő szó azonnal cselekvést váltott ki belőlük”.

Későbbi parancsnokuk, Kratochvil Károly írja: „Vérmérsékletükből kifolyólag minden székely a maga ura akar lenni, szeret provokálni, és aztán a saját bírája lenni... Fegyelmezésükre beosztott tisztjeik… nagy munkát fejtenek ki, s idővel értékes csapat alakul ki belőlük”.

Az önkéntesek elsősorban a fiatalabb korosztályokból kerültek ki, a már családos, idősebb katonaviseltek – tekintettel a folyamatban lévő román megszállásra, a családjaikkal maradtak.

A hadosztály azonban nem csak keletről, hanem nyugatról is gyarapodott. A végül Budapesten megalakult Székely Nemzeti Tanács (Ugron Gábor és Jancsó Benedek kezdeményezésére és vezetésével) itt egy Székely Irányító Központot állított fel, mely a fogságból hazatérő, vagy a leszerelés után Budapesten maradt székelyeket irányította a hadosztályhoz.

A Hadosztály szervezését – amíg hivatalban volt – Bartha Albert hadügyminiszter, majd utóda, gróf Festetics Sándor is támogatta. Gondoljunk bele: kik voltak ezek a fiatal székely katonák: nehezen fegyelmezhető, indulatoktól feszülő vad fiuk. Akikben él a nemzeti önérzet, akik nem viselik a megaláztatást. Micsoda katonaanyag!

Emlékezzünk a hírszerzői jelentések jellemzésére a román katonákról. Akik egyénileg gyávák, megfutamodnak az első puskalövésre is. És: a „románok nagyon félnek a székelyektől".

Micsoda égbe kiáltó gaztett, és ördögi ötlet volt a Székelyföldet a „demarkációs" vonalon kívül rekeszteni, és átengedni a román megszállásnak?

A Hadosztály szervezése azonban már jóvátehetetlenül késve történt. A kormány – átlátva, hogy a bevonuló románokkal szemben a Fényes László által megjelölt egyötödnyi haderőt sem tudja kiállítani – a december 17-ei minisztertanács utasította Fényes kormánybiztost, hogy a magyar csapatokat a demarkációs vonaltól északra lassan kezdje meg visszavonni.

Vix még 17-én közölte a magyar kormánnyal, hogy a Romániában működő Berthelot francia tábornok parancsa szerint Kolozsvárt, mint fontos stratégiai pontot román csapatok fogják megszállni, addig, amíg nem tud oda francia csapatokat küldeni. Ez persze sohase történt meg, de nyilván a franciák eredetileg se vették komoly ígéretnek.

December 18–án Fényes László kormánybiztos átadta a románoknak a logisztikailag is kiemelkedően fontos székelykocsárdi Maros hidat.

A kormánybiztos ugyan kijelentette, hogy Magyarország soha sem fog lemondani a Maroson túli, és inneni területekről, de ez nem változtatott azon, hogy ezen átkelő román kézre kerülésével a Belgrádi egyezmény demarkációs vonala ténylegesen megszűnt létezni.

A december 18. napi minisztertanácson már Jászi Oszkár is a románok fegyveres kiverését javasolta. Ezzel Jászi kétségtelenül nagy lépést tett a korábbi nézeteihez képest, de haderő hiányában e javaslat csak az ő tudati fejlődésének tükre maradt.

A minisztertanácson végül azon kompromisszumos javaslat született, hogy ugyan ne álljanak ellent Kolozsvár román megszállásának, azonban a magyar csapatokat ne vonják ki onnan. Ennek ellenére, a Hadügyminisztérium utasítást adott ki „Irányelvek az országrészek katonai kiürítéséről" tárgyban. E szerint minden magyar alakulatnál kiürítő bizottságot kell szervezni, mely a fegyverzetet, és az egyéb katonai javakat katonai kerületenként egy gyűjtőtáborba szállítja. A Kolozsvári Katonai kerület esetében ez egy Nagykároly közelében lévő hely. A katonaságot és a bevonulókat (hiszen az öt legfiatalabb korosztály behívására kiadott rendelkezés még érvényben volt) pedig Szatmárnémetibe kell visszavonni.

Vix közben tájékoztatta a magyar kormányt, hogy a magyar katonai hatóságok a városban maradhatnak. Tehát a csapatok nem.

A Székely Hadosztály, mint a keleti országrész ekkor már legütőképesebb katonai ereje – Bánffyhunyadra került visszavonásra, még a románok Kolozsvári bevonulása előtt.

A kolozsvári un. fellegvárban elhelyezett székely katonák a visszavonulásra vonatkozó parancsot nehezen fogadták el. Nagy Pál ezredes azonban – Cseke Mihály főhadnagy emlékezése szerint – a következőket mondta nekik: „válasszatok, vagy itt maradunk úgy, hogy nem gördítünk akadályt az oláhok bejövetele elé, és akkor velük együtt kell itt lennünk, minden gyalázatot el kell tűrnünk, míg lefegyvereznek, majd vagy ellenállunk és ha kell mind egy szálig elhalunk, vagy visszamegyünk, tovább folytatjuk a munkát, a szervezkedést, és ha majd erősek leszünk, kiverjük őket".

A székelyek döntöttek: visszavonulnak, és készülnek a harcra. December 22-én elhagyták Kolozsvárt. A katonai parancsnokság azonban – ahogy a magyar közigazgatás is – a városban maradt.

E közben született meg annak terve, hogy a magyarok – a románok nagy nemzetgyűléséhez, vagy akár a székelyek gyűléséhez is hasonlóan – Kolozsvárra magyar nemzetgyűlést szerveznek. Ennek gondolatát még Bartha Albert vetette fel Jászi előtt, hogy az erdélyi magyarok így mondják ki a „románoktól való teljes függetlenségüket".

A gyűlést a még 1918. december 11-én felállított Kelet-Magyarországi Főkormánybiztosság szervezte meg. A december 22. napjára kitűzött nemzetgyűlés tervére a románok másképp reagáltak, mint annak idején a magyar kormányzat az ő nagygyűlésükre.

A románok nem hogy elősegítették a magyarok Kolozsvárra érkezését, hanem a román Kormányzótanács utasította a román nemzeti tanácsokat és nemzetőrségeket, hogy akadályozzák meg a magyarok Kolozsvárra utazását.

Lehallgatott telefonbeszélgetésekből kiderült, hogy ellentüntetést is kívántak szervezni, hogy Kolozsvárra tóduló román tömegek zavarják meg a

magyarok gyűlését. E mellett a megszálló román katonaság betiltotta a férfilakosság Kolozsvárra utazását. A Kormányzótanács Jászinál „hivatalosan" is tiltakozott a gyűlés megtartása ellen.

Jászi azonban ekkor annyiban maradt hű az elveihez, hogy a kormány ez esetben is különvonatokat küldött Nagyváradra, Dévára, Nagyenyedre, és Aradra, hogy az utazni kívánókat Kolozsvárra szállítsa.

A románok által támasztott akadályok miatt a jönni szándékozóknak csak a töredéke érkezhetett meg Kolozsvárra, (a románok a magyar kormány által küldött különvonatokat lefoglalták) 28 megyéből még így is mintegy 40000 ember gyűlt össze. A szervezők úgy tűnik ekkora tömegre sem számítottak, mert a gyűlés helyéül eredetileg egy zárt teret (Ipartestület székháza) jelöltek ki. Ott azonban nem lehetett volna a gyűlést megtartani, ezért annak helyszínévé a Mátyás király tér vált. A gyűlés kétségbeesett hangulatban zajlott le. A már Kolozsvárt megközelített román sereg parancsnoka, Mosoiu tábornok azzal fenyegetődzött, hogy „ágyúival fogja üdvözölni" a gyűlést a Feleki hegyről.

Apáthy István a beszédében kijelentette: „Mi nem akartunk idegen uralom alatt élni, mi nem akartuk Ausztriát, fejlettebb gazdaságával, és magasabb műveltségével, mi nem akartunk Habsburg uralmat (Apáthy függetlenségi nézeteket vallott) és most el kell ismernünk egy gazdaságilag és műveltségében is visszamaradottabb állam igáját?"

A gyűlés határozatot fogadott el arról, hogy „Az egységes és csonkítatlan Magyarországon belül követeljük minden itt élő nemzet számára a teljes egyenlőséget, szabadságot, és önkormányzatot".

A gyűlésen felszólaltak román szociáldemokraták is, akik a svájci mintájú erdélyi köztársaság kikiáltását javasolták, illetve jelezték, hogy a Gyulafehérvári határozattal nem értenek egyet.

A magyar nagygyűlés nemzetközi jelentősége lényegében nem különbözött a Gyulafehérvári román gyűlésétől, már csak annyiban sem, hogy egyiken sem múlt valójában semmi.

A román felfogás mégis a román gyűlést hihetetlenül bátor, egyben demokratikus, és fennkölt tettnek tekinti, bár nehezen érthető, hogy a román hadsereg által már megszállt városba, a magyar kormány különvonatain érkező delegátusoknak milyen bátorságra volt szükségük.

A románok nyilván nem gondolnak bele, hogy a magyarok ugyanúgy az önrendelkezési jogukkal éltek, – annyiban mégis másként, hogy nem kívántak más népek nevében is önrendelkezni, mint ahogy a románok tették. Felteszem, a román tankönyvek nem állítják párba egymással a románok és a magyarok nagy nemzeti gyűlését.

Ez a nagygyűlés azonban a magyar Erdély utolsó vészkiáltása volt. Ami pedig a Károlyi-féle „demokratikus" hatalom hozzáállását illeti: a Gyulafehérvári román nagygyűlés valódi média esemény volt, a budapesti lapok tudósítóinak egész raja érkezett le, míg december 22-én Kolozsvárott egyetlen lap tudósítója jelent meg (Apáthy emlékirataiból is kitűnik).

December 24-én a román hadsereg bevonult Kolozsvárra. Négyezer gyalogos, és két üteg tüzér érkezett, a környező román falvak odarendelt népességének ovációja közepette. Az ünneplésre érkezett románok az utcákon a magyar nemzetőröket összeverték, kifosztották. A magyar államiság még kint lévő jelvényeit leszaggatták, összetaposták. A korabeli források megegyeztek abban, hogy a bevonuló románok amúgy rossz benyomást keltettek, rongyosak és piszkosak voltak.

Az elkövetkező napokban a román megszállók a megalázó rendeletek özönét zúdították a magyar lakosságra. A „románellenes" cselekedeteket haditörvényszék elé utalták, megtiltották a magyar egyenruha viseletét, a magyar hadseregbe való bevonulást. Levelet feladni csak nyitva lehetett, a csomag és pénzes levél forgalmat betiltották.

Kratochvil Károlyt – aki mint az erdélyi magyar erők főparancsnoka az antant Vix útján közvetített ígérete értelmében a helyén maradt – eltávolították az irodáiból, majd megkezdték a főparancsnokság felszámolását is.

December 30-án azonban Kolozsvárra érkezett Berthelot tábornok, aki tárgyalásokba bocsátkozott Apáthy-val. E tárgyalások eredményeként született meg az un „Berthelot-Apáthy egyezmény", amely a román-magyar összecsapások meggátlása érdekében egy Nagybányától, Kolozsváron át, Déváig húzódó demarkációs vonalról való megállapodás volt. A vonaltól nyugatra egy 15 kilométeres semleges zónát létesítenek, ettől nyugatra állnak a magyar csapatok. Az egyezmény szerint így Kolozsvárról is vissza kell vonni a magyar katonaságot. Az Erdélyi főparancsnokság ennek megfelelően Bánffyhunyadra települ át.

Berthelot néhány nap múlva távozott Kolozsvárról. Eltávozása után a románok megkezdték a Magyar Főkormánybiztosság szétzúzását. Ennek bevezetőjeként, a 7. román hadosztály parancsnoka azzal a meghökkentő kérdéssel fordult Apáthy-hoz, hogy ő tulajdonképpen milyen hivatalt tölt be, mert nekik erről semmilyen hivatalos tudomásuk nincs.

Apáthy ezt jelezte a kormánynak, melynek kezdeményezésére Vix megüzente Mosoiu tábornoknak, hogy Apáthy a magyar kormány hivatalos kolozsvári képviselője. A románok azonban az üzenetet nem vették figyelembe, nyilván nem is azért kérdezték Apáthy-t mert tényleg nem tudták ki ő.

Házkutatást tartottak nála, és egyéb módon is ellehetetlenítették a működését. Apáthy erre lemondott, de a magyar kormány felkérésére egyelőre a helyén maradt.

A románok erre letartóztatták őt, majd 900000 korona hadisarcot vetettek ki a Kormánybiztosságra. Az Apáthy ellen felhozott vádak szerint a főkormánybiztos „bolsevizmusra szólította fel" az erdélyi magyarságot, és románellenes akciókat szervezett. Végül öt év szabadságvesztésre ítélték. (Már amennyire az „ítélet" szó itt helyénvaló.)

Gondoljunk bele: a nemzetközi hírű természettudós, 48-as elveket valló magyar hazafi, amint Kun Béláékkal szűri össze a levet. Ebben az időben egyébként erdélyi magyar főpapokat is bolsevizmusra uszítás vádjával tartóztattak le a román hatóságok.

Az Apáthy–Berthelot-féle demarkációs vonalat elfogadta Franchet d'Esperey is, sőt megtiltotta a románoknak Nagyvárad és Szatmárnémeti elfoglalását.

A román hadsereget azonban már ez a demarkációs vonal sem tartotta vissza. Tovább nyomultak előre. E haderő már nem csak az eredetileg bevonult regáti seregből állt, hiszen a románok február közepétől megkezdték az erdélyi románok (sőt a szászok) közül az 1896–98 között születettek besorozását.

A szászok Medgyesi gyűlése egyébként 1919. január 8-án a szászok csatlakozását nyilvánította ki a Román Királysághoz. Nyilván így kívánták megőrizni és folytatni mintegy nyolc évszázados sajátos külön világukat. Hát, tévedtek.

A románok az elözönlött Erdélyben, 1919 januárjában végleg felszámolták a magyar államapparátust. Január 28. napján erőszakkal eltávolították Grandpierre Emil főkormánybiztost, és helyét román prefektus vette át. Ezzel formailag is megszűnt a magyar szupremácia Erdély felett. A berendezkedő román hatalom elrendelte a megszállásuk alá eső területen működő bírák, jegyzők, tanárok egyéb közalkalmazottak felesketését I. Ferdinánd román királyra. Aki ezen eskü letételét megtagadta, azt azonnali hatállyal kártalanítás nélkül menesztették a hivatalukból. (Lásd Hágai Egyezmény 45. pont.)

Ugyancsak januárban a román Kormányzótanács a már román megszállás alatt lévő területeken feloszlatta az „összes eddigi törvényhatósági és községi képviseleteket" és felfüggesztette a megyék és községek autonómiáját. A megyék élére megérkeztek a román prefektusok. (Mindez a Belgrádi konvenció semmibevevése.)

Megkezdődött Erdély nyelvi románosítása is, az újonnan felállított, vagy románosított hatóságoknál megtiltották a magyar nyelv használatát, de megkezdték annak üldözését is. Ebben a román lapok is kivették a részüket. Így pl. a Lugosi Újság (Gazeta Lugosului) a magyar nyelvet a „gonosztevők tolvajnyelvének" nevezte, melynek az üldözése a rendőrség hivatalos teendői közé tartozik.

Erdély és az anyaország közötti kapcsolat felszámolásához tartozott, hogy a még Magyarországról érkező postai küldeményeket a kolozsvári állomáson elégették.

A túlerő által Erdélyből kiszorított magyar csapatok elkezdték egy védelmi vonal kiépítését a Máramaros–Szatmárnémeti–Zsibó– Zilah–Csucsa–Királyhágó térségében. Tehát, már a történelmi Erdély, és Magyarország földrajzi határán.

Kratochvil a bánffyhunyadi parancsnokságról Budapestre küldte Lukács Béla vk. őrnagyot, valamint gróf Stomm Marcell vk. századost, hogy győzzék meg a magyar kormányt –és különösen Böhm Vilmos hadügyminisztert – hogy a Székely Hadosztály megfelelő ellátása, és támogatása nélkül a románok rövidesen Budapesten lehetnek. A szociáldemokrata Böhm belátta a tisztek érvelésének helyességét, de megjegyezte, hogy a Székely Hadosztály végül a magyar kormány ellen fog fordulni. Nyíltan kifejezte ezzel a kormány azon aggodalmát, hogy a Hadosztály valójában „ellenforradalmi" erő.

Ennek a kormánynak még ekkor is az „ellenforradalomtól" való rettegés volt a fő gondja.

Böhm megígérte, hogy a Hadosztály számára kiadják a kért hadianyagot, azonban figyelmeztette a két tisztet, hogy vigyázzanak, hogy Pogány József kormánybiztos a megbeszélésükről semmit se tudjon meg, mert ellenkező esetben meghiúsíthatja az anyag kiadását! A magyar hadügyminiszter tehát tartott a tőle is balra álló gátlástalan kalandor Pogánytól. De tükrözi ez a kormány beteges félelmét a katonaságtól, eleve feltételezve, hogy a hadsereg ellenforradalmi indíttatású.

A Székely Hadosztály parancsnokságát 1919 elején Nagyváradra, majd Debrecenbe tették át. Ezt elsősorban a város fekvése indokolta, innen ugyanis a hadosztály közepe és szárnyai felé könnyebb volt az összeköttetés.

A kormánynak a Hadosztállyal – ez időben már szinte az egyetlen harc és ütőképes magyar katonai erővel – szembeni gyanakvása azonban nem hagyott alább, a székelyek hiába tartották szilárdan a frontot, biztosítva ezzel a maradék országot.

A front tartása pedig rendszeres csatározásokból állt, hiszen a románok időről időre kísérletet tettek annak áttörésére. A székelyek azonban a túlerőnek rendkívüli hősiességgel álltak ellen, különösen a Csucsánál, Hadadnál vívott ütközetekben.

Kratochvil ezredes január 21-én toborzási utasításokat adott ki. Felhívásában hangsúlyozta, hogy a toborzás célja az erős Hadosztály megszervezése, és ennek révén Erdély megmentése. Minden más cél, „vagy éppen kormányellenes szándék" messze áll ettől.

A Szatmárnémetiben elhelyezett egyik székely dandár három zászlóalja eskütétele szolgált ürügyül arra, hogy Károlyi Mihály is megjelenjen Szatmárnémetiben, (1919. március 2.) hogy a Hadosztály előtt beszédet mondjon. A kormányzat valós célja a látogatással a Hadosztály szellemének kipuhatolása is volt. (Feltehetően Nagy Vince belügyminiszternek, – korábban Szatmárnémeti országgyűlési képviselőjének – ötlete lehetett a látogatás, melyet ő is szervezett meg.)

Ekkor Károlyi kíséretében megjelent Stromfeld Aurél ezredes is, aki hosszú beszélgetést folytatott Kratochvil Károllyal. A két kiváló katona megbeszélésén jelen volt Stomm Marcell százados is, aki emlékirataiban felidézi a beszélgetést.

Ennek felidézése azért érdekes, mert betekintést enged a katonai vezetés dilemmájába: miként viszonyuljanak az egyre balra tolódó kormányhoz.

Kratochvil ez alkalommal is kiemelte, hogy a Székely Hadosztály megfelelő utánpótlással ellátása létkérdés az ország számára. Utalt arra, hogy ha a kormányzat bolsevizálódása bekövetkezik, azt a románok igazolásként fogják felhasználni arra, hogy az ország egészét megszállják.

Stromfeld erre úgy reagált, hogy a Hadosztály részéről az lenne a helyes, ha a kormányt akkor is elismernék, ha az valóban bolsevistává válna. Nézete szerint az ország védelme érdekében a Székely Hadosztálynak még egy kommunistává vált rendszert is támogatnia kell. A lényeg, hogy a régi tisztek mind nagyobb számban vállaljanak szolgálatot, a fegyelem fenntartása érdekében.

A katonai helyzet stabilizálódása után azonban felléphet a hadsereg a kommunista kormánnyal szemben, hogy a helyére egy nem kommunista, de erősen szociális érzelmű kormány hatalomra jutását támogassa. (Srtomfeld később, a háború után szociáldemokrata lett.)

Kratochvil ezzel szemben azt látta helyesnek, ha a hadsereg a kommunizmus felléptét még annak kitörése előtt megakadályozná. Ez esetben sikeresen lehetne azzal fordulni a nagyhatalmakhoz, hogy miután a kommunizmust saját erőből letörtük, ők is fékezzék meg a románok és más kisantant államok betörését magyar területre. A két ezredes nem tudta egymást meggyőzni, de Srtomfeld végül megígérte Kratochvilnek, hogy mindent elkövet a kormánynál az iránt, hogy a Hadosztály a lehető támogatást kapja meg.

Stomm Marcel megjegyzi, neki az a benyomása alakult ki, hogy a Hadosztály nem számíthat az ígért támogatásra. A tisztikar, de a legénység is határozottan kommunista ellenes volt, amit sokáig nem lehet leplezni a kormányzat előtt sem.

Ő egyébként már beszélt arról Kratochvillel, hogy a Hadosztálynak kapcsolatot kellene létesítenie a Szegeden, vagy Aradon állomásozó magasabb francia parancsnoksággal, és a Hadosztálynak szükség esetén kérnie kellene francia

parancsnokság alá helyezését, és felvennie a harcot a hatalomra jutó kommunistákkal szemben.

De visszatérve a szatmárnémeti eseményekre. Károlyi a felvonult Hadosztály előtt beszédet mondott. A Hadosztály kormányhűségének fontosságáról szólt és a fegyveres honvédelem szükségességéről is beszélt az esetre, ha „nem sikerül barátságos úton, az igazság fegyvereivel országunk területi épségének lehetőséges megvédése." És ilyeneket is mondott: „Nem hihetem, hogy Wilson, aki hirdette azokat a nagy és világraszóló tanokat, amelyekkel sorompóba állította a német imperializmus ellen az egész világot, puszta szavakat mondott." Azt a nézetét is kifejezte, hogy Európa „demokratikus, és szociális érzelmű" közvéleménye majd tiltakozni fog Magyarország túlzott mértékű megcsonkítása ellen.

A Károlyi-féle beszédet és hatását több visszaemlékezés is megemlíti. Az általános vélemény, hogy Károlyi a dadogó, alig érthető beszédével igen rossz hatást tett a székelyekre, de az ellenszenv oka elsősorban nem a beszélő fogyatékossága, hanem a beszéd tartalma volt. A katonákat felháborította az, hogy miután a kormány a hadsereget szétrombolva, az ország belsejébe engedte az ellenséget, most beszél a honvédelem szükségességéről.

Tény, hogy a látogatástól a hadosztály vezetése azt várta, hogy végre megkapják a várt erősítést, annak ellenére, hogy az elhangzott beszédekben (mert Böhm, és Pogály is beszédet mondott) lényegében nem voltak konkrét ígéretek a csapaterősítésre, utánpótlásra, fegyverzetre vonatkozóan. Az elkövetkező hetekben ugyan Stromfeld nagy szakértelemmel hozzálátott a hadosztály átszervezéséhez, de azután megérkezett Vix hírhedt jegyzéke, és a Károlyi kormány lemondása.

A kommunista hatalomátvételt követően, a székely katonák szembefordultak a Szatmárnémetiben is hatalomra jutó kommunista rezsimmel. Ezután az új kormányzat minden további ellátását beszüntette a hadosztálynak.

A Székely Hadosztály 1919 májusában Demecser térségében – idáig vonultak vissza a nyomasztó román túlerő elől – letette a fegyvert. Bíztak a románok ígéretében, hogy bántatlanul hazatérhetnek szülőföldjükre.

A románok nem tartották be az ígéretet. A fegyvert letevő katonákat a későbbi koncentrációs táborokat idéző táborokba hurcolták, ahol sokan elpusztultak közülük.

Azonban a hadosztály egy kisebb része – mintegy dandárnyi erő – nem tette le a fegyvert, hanem tovább szolgált, immár a „Vörös Hadsereg" állományában, de továbbra is külön alakulatként. Ő nekik tudható be annak a hadjáratnak a sikere, melyet 1919 nyarán a vörös hadsereg a felvidéken folytatott. E hadjárat hadvezére Stromfeld Aurél volt. Azt tette, amiről a Kratochvil-lal folytatott beszélgetésben is vallott: a határok védelmében akár átmenetileg a vörös hatalmat is szolgálni kell katonaként.

Ismét a Felvidék

Az olasz tisztek által vezetett cseh csapatok időközben megszállták nagyjából azt a területet, melyet később Trianonban nekik ítéltek.

1919. január 1-jén Ricardo Barreca olasz ezredes vezetésével a csehek bevonultak Pozsonyba. Ennek azért volt előzménye. A csehek valójában már 1918 őszén megpróbálkoztak a bevonulással. Ekkor azonban a Soproni kadétiskola növendékei – 16–17 éves fiúk – valamint a Csatay Lajos (a később majd honvédelmi miniszter) vezette tüzérek sikeresen visszaverték a betolakodókat. Szinte még gyerekek voltak akik kiverték őket. Mit is mondott Julier a csehek harcértékéről?

A kormányzat azonban – ki tudja milyen hadászati megfontolásból – Csatay tüzérségét Szencre vonta vissza.

1919. február 4-én a Vavro Šrobar vezette ún. „Szlovák Minisztérium" Zsolnáról átköltözött Pozsonyba, és Szlovákia fővárosává nyilvánította a várost.

Persze el kellett dönteni mi ennek a városnak a neve. A szlovákok addig úgy tudták, hogy ha nem Pozsony, akkor – a német Pressburg szláv torzításával – Presporok, vagy csehesen Prespurk. Némi hízelgési hajlamra vall a „Wilsonovo Mesto" névadási ötlet.

Végül a szlovák történelemben nyilván jártas (és ez elsősorban fantázia kérdése) Šrobár kideríti, hogy valamikor még a nagymorva időkben volt itt egy Bratislava nevű hely. Volt-e vagy nem – senki sem tudja. Mindenesetre Pozsony ősi szlovák városként Bratislava lett.

A szlovák kormányzat berendezkedésével vált a város lakossága számára világossá, hogy itt nem ideiglenes megszállásról van szó. Ne feledjük: a Károlyi kormányzat által végrehajtott agymosás a wilsonizmusról, meg az igazságos békéről, még mindig munkált a köztudatban!

Február 12-én a sztrájk bontakozott ki, és nagygyűlést hívtak össze a Vásár térre. A pozsonyiak – magyarok, németek vegyesen – magyar zászlókat lengetve, Magyarországot éltették. A csehek – feltehetően nem olasz tisztjeik parancsára – a tömegbe lőttek, majd a menekülő fegyvertelen emberekre szuronnyal támadtak. Barreca tábornok a helyszínre sietve, maga is megtapasztalhatta, kik felett parancsnokol valójában. Feltehetően felháborodott gesztusokat tehetett, mert végül egy cseh katona puskatussal leütötte.

A vérengzésnek 7 halottja, és 27 sebesültje volt. A legfiatalabb halott egy közelről fejbe lőtt 14 éves fiú volt. Lám, a csehek azért mégis tudtak harcolni gyerekek ellen, – már persze, ha azok fegyvertelenek voltak.

Még egy szó a cseh-szlovák nagyvonalúságról. A halottak a csalogányvölgyi temetőben nyugszanak. A síremlékekre a hatóságok csak a szlovák helyesírás szabályai szerint engedték felírni a neveket…

A felvidékre bevonuló Cseh Légió egy Augustin Lauka vezette alakulata 1919. január 15-én átlépte az Ipoly folyó vonalát – amely pedig – legalábbis francia gyámjaik szerint – Szlovákia történelmi határa, és megszállták a folyó bal partján fekvő Balassagyarmatot. Céltudatos terv része volt ez, amit – emlékezzünk – nem titkoltak a magyar kormány képviselője, Supka Géza előtt sem. Céljuk az volt, hogy az ideiglenesen megállapított határtól függetlenül ténylegesen megszállnak a magyar területből annyit, amennyit csak lehet, és a birtokon belüliség helyzetében már lényegében ők diktálhatnak a békekonferenciának, hol is legyen az új csehszlovák birodalom határa. A békekonferencia „jóindulata" iránt az előzmények alapján nem lehettek kétségeik.

Balassagyarmat megszállása tehát egy olyan hídfő létesítését jelentette az Ipolytól délre, mely csak kiindulópontja az Aszód, Gyöngyös, Miskolc, és a Borsodi szénmedence elfoglalásának, melyek megszerzése az eredeti cseh tervekben maximális célként szerepelt. Balassagyarmatot az ezt követő hetekben már az új állam részeként kezelték.

A megszállók kinyilvánították az egyébként színmagyar város „önkéntes" csatlakozását Csehszlovákiához, majd a város – és a megszállandó területek – élére egy „zsupánt" állítottak.

A felkelés szervezése január 27-én megindult, amikor a város elüldözött magyar tisztviselői, Rákóczi István kormánybiztos kezdeményezésére fogadalmat tettek a csehek kiűzésére. Másnap a kormánybiztos felvette a kapcsolatot a Magyarnándor mellett állomásozó magyar erőkkel.

A megállapodás alapján, 29-én hajnalban, Vizy Zsigmond, és Bajatz Rudolf századosok vezetésével a magyar katonaság támadást intézett a csehek által megszállva tartott laktanya ellen, majd a város polgársága is – az addig rejtegetett fegyverekkel – is felvette a harcot a város utcáin. A késő délutánig elhúzódó harcokban az – egyébként meglepően keményen védekező – csehek végül megadták magukat.

A laktanya ostroma közben a város polgárai az utcai harcokban szorították ki a cseheket a városból. A csehek – miután parancsnokuk, (Augustin Lauka) is elesett, menekülve távoztak az Ipoly túloldalára. Ezzel nem csak egy város mintegy epizódszerű megmentése történt meg, hanem ennek köszönhetően, a csehek feladták az ideiglenesen megvont határon túli terjeszkedési kísérleteket.

A „Civitas Fortissima" példája megmutatta ugyanakkor azt is, hogy a cseh megszállók viszonylag milyen csekély erővel, a lakosság támogatásával visszaszoríthatóak lettek volna a magyarság etnikai határain túlra.

Ezzel azonban ismét a már unalomig ismételt tételhez jutunk vissza: ehhez a katonai erő szétverése helyett megőrzött hadseregre, vagy legalábbis olyan kormányzatra lett volna szükség, amely határozottan mögé áll a helyben szerveződő fegyveres ellenállásnak.

Észak-Kelet Magyarország

Láttuk, hogy 1918 decemberében Nyugat-Magyarországon kívül csak az észak-keleti országrész volt magyar fennhatóság alatt, a később leszakítandó területek közül.

A még 1918. november 9-én Ungvárott megalakult Központi Rutén Nemzeti Tanács azon célból, hogy az „ukránok, románok, tótok annektáló törekvéseivel szemben" az összes rutén egy táborba tömörüljön. Kifejezték a közös magyar hazához való hűségüket. A Tanács elnökévé Szabó Simon görög katolikus kanonokot választották. Az ezt követő napokban ruszin helyi nemzeti tanácsok (radák) községek csatlakoztak a Rutén Nemzeti Tanácshoz.

A magyar kormány – Jászi kezdeményezésére – 1918 decemberében kiadta a X. számú un „Néptörvényt" mely a ruszinok számára teljes kormányzati, törvényhozási jogkört kívánt adni. E szerint felállítandó a Ruszka–Krajna autonóm terület, – Munkács központtal, melynek a Magyar Népköztársasággal közös ügyei a hadügy, külügy, pénzügy, továbbá az állampolgári jogot, a magán és büntetőjogi törvényhozást, valamint a gazdaságot, a szociálpolitikát és a közlekedést érintő ügyek.

Az itthoni ruszinság nemzeti igényeit ez ki is elégítette volna.

Az amerikai ruszin közösség azonban a ruszin nemzeti igényeket más összefüggésekben, más hatások alatt fogalmazta meg. Az Amerikában élő, a Monarchia osztrák feléből, és így elsősorban Galíciából származó (pravoszláv) ukránok az 1917. februári orosz forradalmat követően, eredetileg a „demokratikus" Oroszországhoz – autonómia alapján – való csatlakozásban gondolkoztak. Az orosz összeomlás, és bolsevik hatalomátvétel azonban ezen tervüktől eltántorította őket. A Pittsburgban alakult „Narodna Odbrana" (Nemzeti Védelem) nevű szervezetük nevében, annak egyik Galíciából származó vezetője, P. Hatalák 1918. május 31-én egy a Csehszlovák Nemzeti Tanácsnak címzett emlékiratot nyújtott át az ekkor Amerikában tartózkodó Masaryknak. Ebben felajánlotta a Monarchia területén élő ukrán és rutén területek csatlakozását a Csehszlovák államhoz, politikai és gazdasági autonómia tiszteletben tartása mellett.

Az Amerikában élő, Magyarországról származó ruszinok szervezete (Magyaroroszok Amerikai Nemzeti Tanácsa) ezen ukrán felajánlkozás ellensúlyozására, G. Zsitkovics ruszin származású, amerikai ügyvéd vezetésével,

a rutének önrendelkezési jogával kapcsolatban tervezetet dolgozott ki, amely három lehetőséget fogalmazott meg. A „maximális" cél Ruténföld önálló államiságának elismertetése lett volna. Ennek meg nem valósíthatósága esetén a ruténekegy a galíciai és bukovinai ruténekkel közös államot, harmadsorban pedig Magyarország keretében való széles körű autonómiát is elfogadhatónak tartottak. (A Csehszlovákiához való csatlakozásról tehát itt nincs szó) A tervezetet azonban október közepén még Wilson (akit ezzel közvetlenül kerestek meg) elutasította.

Ekkor látja meg a lehetőséget Masaryk. Október 25-én megbeszélést folytat Zsitkoviccsal, akinek felajánlja, hogy a Ruténföld amennyiben a Csehszlovák államhoz csatlakozik, úgy ott széles körű autonómiát fog kapni.

Ahogy Masaryk – a már hivatkozott művében – írja: „Oroszország veresége lehetősé tette, hogy Kárpátalja a mi köztársaságunkhoz kerüljön". Arra nézve, hogy az miért volt nyilvánvaló, hogy Kárpátaljának valahova máshova kell tartoznia, mint ahová ezer éve tartozik, a művében hiába keressük a választ. Viszont Masaryk is elismeri, hogy az amerikai ruszinság értelmiségének magyar műveltsége volt, magukat „magyar ruszinoknak" (uhro-rusins) nevezték. Mint írja, görög katolikusként nagyon erősen szembeszegültek a nagyorosz irányzattal, és ugyanezen okból utasították el az ukránokat, akikben szintén pravoszlávokat láttak.

Ezt Masaryk jól látta: a nemzeti öntudatosodás kezdetén lévő ruszinság még elsősorban vallási alapon különböztette meg magát a rokon keleti szlávoktól, a kis nép értelmisége nyilván a nemzeti önfeladás veszélyét érzékelte a keleti szláv népekhez való közeledésben. Nem járhatunk messze az igazságtól, ha okkal feltételezzük: a magyarellenesség csíráját Masaryk és társai ültették el bennük. A csehekkel együttműködő, és általuk mozgatott „Zsatkovics doktor" és „Pacsuta úr" (ahogy Masaryk nevezi a kollaboráns barátait) tevékenysége eredményeként végül az amerikai ruszinság szervezetei még 1918 novemberében a pennsylvaniai Scrantonban létrehozták a „Ruszinok Amerikai Néptanácsát" mely kinyilvánította Kárpátaljának az új csehszlovák államhoz való csatlakozást.

A cseheknek Kárpátaljára – a területrabló étvágyon kívül – persze azért is szükségük volt, hogy így a közvetlen területi kapcsolatot biztosítsák a Romániával, egyben elvágják Magyarországot Lengyelországtól is. A románokkal való kapcsolat szempontjából kulcsfontosságú volt a csapi vasúti csomópont. Ezért került kijelölésre a határ ott, ahol húzódik, levágva az Alföld észak-keleti magyar népességű részét is.

A magyar Kárpátaljára azonban jelentkezett egy további külső igénylő is. Az orosz birodalom romjain alakuló rövid életű államalakulatok egyike, a „Nyugat-Ukrán Köztársaság" 1918. december végére érzékelte, hogy Magyarország képtelen szembeszállni a területrabló cseh és román támadókkal. Ugyanakkor,

mivel a csehek ekkor a Kassa-Eperjes vonalon, míg a románok délről a Szamos vonalán álltak, a köztes terület – Kárpátalja – szabad prédának tűnt. A Nyugat-Ukrán állam ezért 1919. január elején e terület megszállását határozta el.

Január 7-én egy ukrán zászlóalj a Tatár hágón behatolva, megszállta Kőrösmezőt, Tiszaborkutot, majd 14-én Nagybocskóig, 16-án Máramarosszigetig nyomult előre. Itt azonban már a román hadsereggel találták magukat szembe, amely az ukránokat kiszorította Máramarosszigetről. Ezen ukrán haderő azután vissza is vonult a Tatár hágón keresztül.

Egy másik ukrán csapat, (valójában csupán egy századnyi erő) a Vereckei hágón nyomult be, majd megszállta Munkácsot Ungvárt, és Csapot. Ezeket azonban a csehek szorították vissza a Kárpátokon túlra.

1919. március 12-én a békekonferencia elfogadta és jóváhagyta a csehek igényét a területre. A csehek Kárpátalja megszállását majd már a „Tanácsköztársaság" idején fejezik be.

Hangsúlyozandó, hogy a magyarországi ruszinságnak a románokéhoz, vagy a szlovákokéhoz, délszlávokéhoz hasonló hazai nemzeti mozgalma nem volt, a Magyarországtól való elszakadás nem jelentkezett nemzeti tömegigényként.

Amennyiben a hazai ruszinság vezetőiben lett volna ilyen igény, úgy a csehek nyilvánvalóan megszervezték volna a „ruszin nagy nemzetgyűlést". Azonban végül Masarykék ilyen nemzetgyűlés tényével, ott elfogadott csatlakozási nyilatkozattal nem tudtak előállni. Csak „Zsitkovics doktor" és társai erősen kétes támogatottságú scrantoni nyilatkozatával…

Kárpátalja esetében nem volt olyan „anyaország" sem, amely igényt formálhatott volna Magyarország e részére.

A Kárpátalja tehát az elszakított területek közül a legkönnyebben megmenthető lett volna. Viszonylag csekély katonai jelenlét révén is. A ruszin autonómia kihirdetésének csak így lett volna értéke, hiszen az, hogy a magyar kormány ekkor milyen „néptörvényeket" alkot, a győzteseket nem érdekelte. A cseh propaganda közömbösítésére pedig már nem lett volna idő. De a hadsereg megőrzése révén a Kárpátalja megszállható lett volna. Amennyiben a területet a békekonferencia mégis a cseheknek ítéli, a birtokon belül lévő Magyarország akár népszavazást kényszeríthetett volna ki a terület sorsáról. Ennek eredménye pedig nem lett volna kétséges.

Utóbb érthetetlen – és persze annyi minden más is – hogy a magyar kormányzat nem ismerte fel a terület stratégiai, hadászati, politikai értékét. Kárpátalja a cseheket, és a románokat választotta el, mintegy „ablakot" képezett az ellenségek gyűrűjén keresztül az újjászülető Lengyelország felé. Innen a keleti felvidék határos területei is sikerrel védhetőek lettek volna a csehekkel szemben, figyelemmel arra is, hogy a keleten élő szlovákság körében – mint láttuk – erős volt

a Magyarországhoz tartozás iránti igény, ellentétben a nyugati szlovákság cseh barátságával.

A birtokban tartott Kárpátalján ugyanakkor a magyar kormányzat megteremthette volna az ígért autonómiát. Ennek sikere, a ruszinság körében való kedvező visszhangja pedig esetleg felhasználható lett volna a béketárgyalásokon, mintegy igazolásképp, hogy Magyarország milyen jogállást biztosít a kisebbségeinek.

Magyarország azonban mintegy mellékesen elvesztette a Kárpátalját is.

A csehek teljes autonómiát ígértek a ruszinoknak. Az ígéretüket nem tartották be. De nem is kérte számon rajtuk ezt senki.

A ruszinok – az egykori Magyarország valóban őslakos nemzeti kisebbsége – közel ezer éven át fennmaradtak. Ők voltak Rákóczi leghűségesebb népe. A „gens fidelissima." Mára szinte eltűntek áldozatul esve először a csehek, majd az oroszok, végül az ukránok beolvasztási törekvéseinek.

Ismét Kelet-Magyarország

A románok 1919 elejétől folyamatosan sürgették az antanthatalmakat, hogy terjesszék ki a megszállási övezet határát nyugat felé. Indokként hozták fel, hogy a meg nem szállt területeken a magyarok „terrorizálják" a román lakosságot, illetve, hogy vészesen terjednek a kommunista eszmék.

A Békekonferencia nagytanácsa végül február 23-án és 26-án foglalkozott a románok kérésével, elhatározva, hogy megváltoztatja a Belgrádi konvenciónak a demarkációs vonalra vonatkozó részét (a Berthelot–Apáthy egyezményt nem tekintették ilyen módosításnak, de azt nem tartották be a románok sem).

A módosítás szerint a románok jogot kapnak arra, hogy előrenyomuljanak az Arad, Nagyszalonta, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti vonalig, azonban úgy, hogy e városok nem kerülnek román megszállás alá. E vonaltól nyugatra egy semleges övezet létesül – melyet francia csapatok szállnak meg –és melynek nyugati határa a Vásárosnamény–Debrecen–Dévaványa–Gyoma–Orosháza vonal.

Vix a jegyzéket március 20-én nyújtotta át Károlyinak, felhívva a magyar kormányt, hogy a semleges övezet nyugati határáig ürítse ki a területet. A Vix és Károlyi között ekkor lezajlott beszélgetést mindkét fél teljesen ellentmondóan örökítette meg.

Károlyi szerint, ő nyomban közölte, hogy a jegyzék ellentétben áll a Belgrádi egyezménnyel, amit ő nem tud elfogadni. Vix ekkor állítólag kijelentette, hogy ez nem is demarkációs vonal, hanem ideiglenes határ. Károlyi a jegyzék

visszautasítása után kiadott proklamációjában is azt állítja, hogy az új demarkációs vonal valójában politikai határt jelent az antant misszió közlése szerint.

Ezzel szemben Vix azt állítja, hogy ő ilyet nem mondott, sőt arra mutatott rá, hogy nincs többé szó a Belgrádi egyezmény demarkációs vonaláról, hanem arról, hogy az antant el kívánja választani egymástól a román és a magyar csapatokat, hogy az összeütközés lehetőségét kiküszöböljék. (Tény, hogy a jegyzékben rögzített vonal feltűnő hasonlóságot mutat azzal, mint amelyet az antant a Romániával kötött titkos szerződésben rögzített.)

Károlyitól elvárható lett volna, hogy amennyiben félreértés gyanúja merül fel, nyomban kérje Vix szavainak pontos, írásbeli értelmezését. Ezt nem tette, e helyett ezt az alkalmat használta fel arra, hogy a politikai életből távozzon. Gratz Gusztáv szerint: Károlyi „oly alkalmat akart teremteni a hatalomnak a legszélsőbb elemek kezébe való átjátszására, amelyben ez a lépés az antanttal szemben való hazafias felbuzdulás glóriájában tüntetik fel".

Károlyi március 20-án lemondott, és átadta a hatalmat a szociáldemokratáknak, akik azonban ez időre már megegyeztek a kommunistákkal az együttműködésben.

Március 21-én létrejött a szovjet mintájú „Tanácsköztársaság" melynek 133 napja alatt a magyarság a pokol addig soha nem érzékelt bugyrait tapasztalhatta meg.

Ami ekkor történt, – az már nem történelem. Csak megtörtént dolgok.

És Károlyi Mihály?

Tormay Cécile írja a naplóként vezetett „Bujdosó könyvben" március 22-én: „Ma délelőtt látta őket valaki (a Károlyi házaspárt) a Duna korzón. Károlyi gomblyukába vörös szegfű volt tűzve. A felesége phrygiai sapkaszerű vörös kalapot és vérvörös köpenygallért viselt. Jó kedvük volt. Nevetgéltek.

Lélektanukról bizalmasuk, egy kommunista munkatárs mondotta: „Károlyi Mihálynak és feleségének azért kellett a forradalom, hogy köztársasági elnökök lehessenek. És azért kellett a bolsevizmus, hogy majd utána a reakcióban autokrata uralkodók lehessenek". A bizalmas barát nevetett.

Ez lenne a két ember megfejtése? Nem tudom. Azok mondják, akik a „boszorkánykonyhán együtt főztek velük".

Károlyi Mihály, amikor még parlamentbeli viselkedése miatt az akkor házelnök Tisza a parlamenti őrséggel kivezette a teremből azt üvöltötte oda Tiszának: „Ezt még megbosszulom rajtad! Ha az ország belepusztul is!" Hát – sikerült.

Tormay Cécile írja március 22-éről. „Nincs többé… nincs többé Magyarország… Elárulták, eladták. Nincs többé".

Károlyi Mihály és családja 1919 nyarán elhagyta Magyarországot. Ausztriába, majd Prágába mentek. Ahogy Károlyi írja: „ekkor ért az a megtiszteltetés, hogy közeli kapcsolatba kerültem Tomáš Masarykkal a Csehszlovák Köztársaság elnökével."

Úgy tűnik: mindig, mindenhez képest van lejjebb.

Néhány szó a Békekonferenciáról.

Miközben Magyarországon a fentiek történtek, majd a bolsevista rémuralom történései zajlottak, Párizsban folyt a győztesek tanácskozása.

Már Párizs, mint helyszín megválasztása is vészjósló volt a vesztesek számára. Nem valamely semleges helyen – pl. egy svájci városban, vagy Hágában, vagy akár Londonban. Nem. A németek általi bombázást kiállt, a gyűlölet légkörétől megmérgezett, az ellenséggel való végső leszámolás lázában égő Párizsban, mely légkör még a győztesekre is nyomasztóan hatott.

Tanácskozást mondtunk, mert eleinte maguk a résztvevők számára sem volt egyértelmű, hogy min is vesznek részt. A tanácskozások úgy indultak, mintha azok a győztesek előzetes, a különböző álláspontokat egyeztető megbeszélései lennének, melyet aztán követ maga a kongresszus, melyre azután a vesztesek (és a semlegesek!) is meghívást kapnak. A tanácskozás így indult, de aztán tisztázódott: ami zajlik, az a nagyhatalmak akaratából már maga a konferencia: a határozatai visszavonhatatlanok, bár a vesztesek érdemi bevonására a tanácskozásokba nem történt meg.

A delegátusok, albizottságok abban a hiszemben dolgoztak ki tervezeteket, hogy azok a leendő tárgyalások alapjai lesznek, azok alapján kompromisszumok is születhetnek. Így a Területi Kérdések Bizottságában a magyar határokkal két albizottság, a cseh, (elnöke: Jules Cambon) valamint a román-szerb (elnöke: André Tardieu) foglalkozott. Külön-külön mindkettő a szánunkra legkedvezőtlenebb javaslatot dolgozta ki, egymással nem egyeztettek. Ennek is tulajdonítható az az iszonyatos eredmény ami előállt, és vitathatatlanná vált.

A konferenciára viszonylag későn került sor. Ennek okaként a nagyhatalmak közti érdekellentéteket, a tisztázatlan orosz hatalmi viszonyokat, az egységes rendezési terv hiányát szokás megjelölni.

Azonban közel járhat az igazsághoz az angol Kenworthy munkáspárti képviselő véleménye: a halogatás azért történt, hogy az ellenséges hatalmakat „rákényszerítsék egy súlyos, és amint az események bebizonyították, nevetségesen igazságtalan békeszerződés aláírására a lakosság kiéheztetése által"

De hasonlóan vélekedik H. Nicolson a brit küldöttség tagja is: „Kramařnak Csehországban, Dmowskinak Lengyelországban, Bratiánunak Romániában, Pasicnak és Trumbicnak a Szerb-Horvát–Szlovén Unióban időt kellett adni, hogy konszolidálják azokat az ijesztő status és területváltozásokat amelyek országaikban bekövetkeztek….időt kellett adni arra, hogy Párizsban valami szervezettnek és valóságban létezőnek képviselőjeként jelenhessenek meg”

Amit mindehhez hozzáfűzni lehet: Az, hogy a háború befejeződésétől – 1918. november 3. napjától – a Trianoni diktátumig eltelt idő kinek a javára „dolgozott” lényegében rajtunk múlott. Amit Nicolson mondott, az ugyanis fordítva is igaz: ha Magyarország a fegyveres honvédelem eredményeként visszaveri a területrablókat, és szilárdan fenntartja az uralmat katonailag is a magáénak tekintett területek felett, a párizsi albizottságokban, tudatlan francia és brit diplomata hivatalnokok által papíron berajzolt határok, melyek csonka hazánk máig élő és nyílt sebei, ma csak a történelmi kuriózumok kutatói számára lennének ismertek.

Összegzés

Magyarország sorsa 1918 őszén-telén lényegében eldőlt. Nem azért, mert a békediktáló nagyhatalmak eldöntötték az ország megcsonkítását, és nem is azért, mert az országot a bolsevizmus (Tanácsköztársaság) miatt büntették.

Magyarországra nézve az volt végzetes, hogy az 1918 őszén a hatalmat a nemzet megtévesztésével megszerző körök vagy nem ismerték fel a békekötés előtt a kész helyzetteremtés döntő jelentőségét, vagy csak a „forradalom”, valamint „demokrácia” fedőneve alatt a hatalom megszerzése, és megtartása volt számukra egyedül lényeges.

Állítólag hittek abban, hogy egy „világforradalom” amúgy is elmossa a különbséget győzők és legyőzöttek között. Az ilyen mértékű ostobaság azonban már bűn.

Bűn, mert megbocsáthatatlanul kockára tette a nemzet létét.

Bűn, mert még ha reálisnak is tartották a bolsevizmus általános elterjedését, az attól való megmenekülésért és az ország megmentéséért akkor is meg kellett volna tenni mindent, ha maguk a küzdelmet reménytelennek ítélték is.

Az országnak talán soha a történelme során nem volt szüksége annyira erős hadseregre, mint ennek a háborúnak az elveszítésekor. Azt menthettük volna meg, amit katonailag is meg tudtunk volna menteni, birtokban tudtunk volna tartani. Ennek volt realitása, hiszen úgy vesztettünk háborút, hogy nem állt az ország földjén ellenség.

A vitathatatlan etnikai határokat, sőt Kárpátalja megtartását a békediktálók is elfogadták volna, – ha azokat erős magyar hadsereg védi.

De vajon tényleg szükségszerű volt az, hogy Magyarország – az Észak-keleti részt most nem tekintve – az etnikai határai közé szoruljon? Láttuk, a románok, csehek igazán egy dologtól tartottak: attól, hogy a békekonferencia valóban népszavazást ír ki a vitatott területekre.

Erre pedig volt is esély – gondoljunk az Európában több helyen tartott népszavazásokra, de akár a Soproni népszavazás előzményeire!

De persze a népszavazás csak akkor lehetett volna megoldás, ha Magyarország birtokon belül marad a vitatott területeken. Ehhez azonban ütőképes hadseregre lett volna szükség.

Ilyen hadsereg háború utáni átmentésére meg volt a lehetőség, de csak egy rövid – talán néhány heti – ideig. Ez a munka, melynek célja, hogy a végzetes bukásunk okait megkísérelje feltárni, ha csak az un. „őszirózsás forradalom" berendezkedéséig követi az eseményeket, a választ a kérdésre akkor is lényegében megadta volna.

A hadsereg szétverésével, és a Belgrádi egyezménnyel az ország ugyanis már ráállt arra a Trianonhoz vezető kényszerpályára, amelyről már nehezen volt elképzelhető a letérés.

Törökország példája mutatta meg: az országra erőszakolt békediktátum csak akkor él, ha az országra rá lehet kényszeríteni. A birtokon belül lévő vesztes azonban igen előnyös alkupozícióban van.

Persze Törökország helyzete némileg könnyebb volt, hiszen ténylegesen csak egy fronton kellett a győztesekkel szemben helytállnia, és – volt egy Musztafa Kemál pasája.

És még egy lényeges dolog. Törökország a háború végén már túl volt a maga forradalmán. Az „ifjútörökök" fellépésével a „forradalmárok" már lejáratták magukat annyira, hogy nem korlátozhatták a nemzeti erőket.

Nálunk a „forradalom" pusztítása egybe esett a háború elvesztésével.

Magyarországot – a mellett, hogy a „forradalom" belülről marta szét az állam, a társadalom, és a nemzet belső szöveteit, légyegében minden oldalról ellenség vette körül. Azok azonban arra nem lettek volna elegendő módon erősek, hogy a legalább az etnikai határait fegyverrel védelmező nemzetet feldarabolhassák.

Így a mohó szomszédoknak tett antant ígéretek Magyarország háború utáni szétdarabolására, csak be nem váltható ígérvények maradtak volna.

Kérdés lehet, hogy ki játszhatta volna el a magyar Musztafa Kemál szerepét.

Talán József főherceg tábornagy vagy Kövess Hermann tábornagy. Talán Horthy Miklós. Vagy ha nem gyilkolják meg: Tisza István. Sajnos, ez örökre megválaszolhatatlan kérdés marad.

Kérdezhetjük azt is, miért eszmélt ilyen lassan az ország egészséges közvéleménye? Úgy vélem, az 1918 végén az országot fenyegető veszély méreteit nagyon kevesen fogták fel. Talán Tisza István. Vagy ő sem. A magyarság az 1848–49-es szabadságharc orosz letaposása, után, látva a XIX. század második felére megerősödő orosz imperializmus féktelenségét, a pánszláv agitációt, a nemzetre leselkedő – talán egyetlen komoly – veszélyt Oroszországban látta. Az orosz birodalom összeomlása után úgy tűnhetett, olyan nagy baj már nem történhet. Illúzió volt ez, hiszen Magyarország Európa természetes közepén, egyben legérzékenyebb részén, szláv- „félszláv" (én ide sorolom a románokat) és germán népfajok ütközési pontján, egyben az ortodox kultúrájú Balkán és a nyugat törésvonalán fekszik. Honvédő háborúk, szabadságharcok őrölték, fogyasztották a nemzetet, melyet ezer év alatt törékeny és rövid békés időszakok szakítottak csak meg. Törvényszerű, hogy ellenségek acsarkodnak ránk, nincs olyan, hogy ha egy kiesik, akkor beköszönt a béke és a viszonylagos biztonság. A század elején az igazi veszély már nem Oroszország volt, hanem az általuk, és nyugati szövetségeseik által „felnevelt" kis agresszorok. Külön-külön gyengék voltak, de egyesült hullarablókként, a közép-európai hegemóniára törekvő Franciaország hátszelével már erősek. Mire a magyarság feleszmélt, és átlátta az igazi, új veszélyt, addigra a belső pusztító erők már átsöpörtek rajta, kicsavarták kezéből a fegyvert, olyan szétzüllés felé taszítva az országot, melyben az ellenállás csak hősi áldozatokhoz, de menekvéshez már nem vezethetett.

A történteknek két fő tanulsága van, melyek azonban összefüggenek.

Az egyik, hogy a történelem legártalmasabb figurái a felelőtlen demagógok, azok, akiknek a koncepciójuk csak a hatalom megragadásáig terjed, ebben viszont nem kevés ravaszságot és gátlástalanságot mutatnak.

Nem új ez a tanulság, de a magyarság azóta is minden lehető alkalommal az ígérgető demagógok csapdájába esik. Ennek veszélye folyamatosan fennáll.

A másik: Magyarországon a jobb, és baloldaliság a társadalmat mindaddig tragikusan meg fogja osztani, amíg a baloldal nem néz szembe nemzetellenes múltjával, és azt nem tagadja meg.

Azért, mert ezt a múltat csak megtagadni lehet. Alternatíva nincs. A megtagadás nélkül nincs a nemzethez visszaút.

Azért, mert nálunk a baloldaliság eleve bűnben fogant. Az 1918-ban a hatalmat megszerzők „baloldaliak" voltak, és a baloldalnak jelenleg is példaképei.

A baloldal bűnös múltja nem a Rákosi, vagy a Kádár rezsimmel kezdődik.

Ez a múlt Károlyi Mihály és társai körében keresendő. Az utánuk következők csak az ő köpenyegükből bújtak elő.

Ennek a múltnak semmi köze a haladáshoz, a társadalmi igazságossághoz. Mindezen fogalmak ugyanis csak akkor takarnak, takarhatnak pozitív tartalmat, ha a nemzeti talajtól nem kívánnak elszakadni. Ott, ahol nem a nemzet, mint egész érdekei az elsők, minden értéktelenné, sőt bűnössé válik.

Ha végigtekintünk az „Őszirózsásnak" nevezett forradalmon, mit találunk, mint pozitívumot, amit a „forradalom" megalkotott?

Mindazt, amit követelésként megfogalmaztak, a törvényes hatalom is kész volt megvalósítani. Ugyan mi volt a racionális oka annak, hogy Károlyi és társai nem léptek be a Hadik Kormányba? Vagy bárki máséba, aki a törvényes rendet képviseli?

Talán az utolsó pillanatban menthetett volna valamit a helyzeten, ha Lukachichnak használható karhatalmi alakulatok állnak a rendelkezésére. Erélyes és határozott fellépéssel talán fel lehetett volna tartóztatni a rossz irányba rohanó eseményeket, amíg a „forradalom" csak a budapesti csőcselék és dezertált katonák támogatására támaszkodott. Budapest lakosságának a bizalmát a törvényes hatalom (Hadik János kormánya), és annak meghirdetett céljai iránt még vissza lehetett volna állítani.

* * *

Azt mondtam talán. De tény, volt néhány dolog, amit a törvényes hatalom nem tett volna meg. Nem verte volna szét a hadsereget, nem köt Belgrádban egyezményt, amivel szinte ráígért az ellenség követeléseire.

Néhány dolog, de ezek megmenthették volna a nemzetet az olyan durva mértékű szétdarabolástól, ami végül megvalósult.

* * *

Károlyi Mihály szobrát eltávolították a magyar parlament mellől. De egyik „méltó" utóda nem késlekedett kijelenteni: amint hatalomra kerülnek ők, a szobor visszatér a helyére.

Szimbolikus ez. És a múlttal való szembenézés készségének, képességének a teljes hiánya.

És jaj annak a nemzetnek, mely az ilyen szellemet nem veti ki magából

* * *

Amiről azért soha sem szabad megfeledkeznünk: a történelemben nincs olyan, hogy valamely állapot örökre változatlan.

Néhány tény, idézet, vélemény – kommentár nélkül

Elzász Lotaringia területe mintegy 14000 km^2 1000000 körüli lakosságából kevesebb mint 200000 volt francia nemzetiségű. A többi főképpen német és egyéb.

Székelyföld területe mintegy 12000 km^2. Fél milliónyi népessége 1918-ban gyakorlatilag színmagyar.

Kárpátalja területe mintegy 12000 km^2. Lakossága közül – 1918-ban – 200000-en magyarok, a többi főképpen a ruszin.

A Duna folyónál megvont csehszlovák–magyar határ mintegy 70 km mélyen hasított bele a magyar nemzettestbe. Megközelítőleg ennyi Albánia átlagos szélessége.

József főherceg, 1916. december 5., mikor a román betörés után a Székelyföldre látogatott: „Siralmas kép e temérdek ártatlan gyermeket szegény derék asszonyt és öreg embert látni, amint a románok okozta éhínségbe, nyomorba visszatérnek. Végtelen kocsisorok, sovány gebék, kiéhezett ökrök által nagy nehezen vontatva vonulnak szomorú menetben az elhamvadt, elpusztított falvak felé...”

A Területi Bizottság „csehszlovák” albizottságának döntése 1919 áprilisában: „népszavazás nem engedhető meg a csehszlovák állam esetében, mert ha ezt tennék, az nagyon keskeny és szegény maradna.”

A brit delegáció Magyarország határaira tett hivatalos javaslatából, 1919. február 8. „Javasoljuk, hogy a két fő csomópontot Nagyváradot és Aradot engedjék át Romániának, bár jelenleg ezekben a városokban a lakosság nagy többsége nem román, a rendszerváltozást természetszerűleg elkerülhetetlenül követő eljárásokkal és tevékenységekkel együtt járó fluktuációk hamarosan megnövelhetik azok román jellegét.”

Részlet Cary T. Grayson amerikai admirálisnak a békekonferenciáról írott naplójából. 1919 márciusa. A békekonferencián megjelent Mária román királynő 1919 márciusában találkozott Wilson elnökkel. Miután a királynő hízelegve az Elnök igazságos és helyes döntéseiről szólt, Wilson ezt válaszolta: „Csakugyan, időnként úgy érzem, abban, hogy segítek meghatározni az európai országok határait, tulajdonképpen bosszút állok azért a sok nehézségért, amelyek gyermekkori földrajztanulásomat kísérték.”

Beneš a cseh parlamentben 1919. szeptember 30.: „A magyarok teljes mértékben a szomszédaiktól fognak függeni, hogy nemzeti létüket legalább valamennyire fenntarthassák.”

Kalhous alezredes, a békekonferencia Katonai szakosztálya" vezetőjének levele Benešnek 1916. május 16-án: „a Duna fő folyását, a Mátrát és a Bükk-hegységet meg kell szerezniük, ha biztosítani akarják magukat a magyarokkal szemben."

A Jóvátételi Bizottság Szervezési Osztálya amerikai tagjának jelentése a román megszállással kapcsolatban 1919. szeptember 23-án: „Románia megfosztotta Magyarországot minden vetőmagjától, állatállományától, mezőgazdasági gépétől."

Ugyan e témában Dempsey brit történész: A románok…elrabolták Magyarország gördülő vasútállományának 50%-át, állatállományának 30%-át gazdasági felszerelésének 30%-át és felmérhetetlen mennyiségű gabonát, kukoricát és takarmányt."

Lord Newton a brit Lordok Házában: „A bolsevizmus epizódja eltörpült amellett a szenvedés mellett, amit a szövetségesek okoztak, amikor a fővárosukra uszították Romániát."

H. Nicolson naplójából: „…Úgy hagytuk el Párizst, hogy tudatában voltunk: a békeszerződések, amelyeket ellenségeinkre kényszerítettünk, sem igazságosak nem voltak, sem bölcsek. A párizsi békekonferencia bűne, hogy egy imperialista békét a wilsonizmus miseruhájába öltöztetett."

Elliot képviselő az angol Alsóházban, 1920. március 5. „Magyarországnak e szerződés szerinti határai teljesen lehetetlenek. Soha ilyen határokat nem láttunk a világon."

Ferrero Guglielmo olasz történész (A béke tragédiája 1923.): Magyarország ki van merülve, fejetlen. De ha néhány év múlva erőhöz jut, fejedelme lesz és alkalom kínálkozik…? A földrajz nem akar a győzelem szolgája lenni." És: „Csonka-Magyarország térképét megtekintve elszörnyülködünk azon, hogy vannak emberek, akik azt hiszik, hogy a gondviselés őket azért küldte a földre, hogy államokat büntetésből megszüntessenek, és újakat teremtsenek."

Thomson, brit légügyi miniszter, (Anglia technikai megbízottja a békekonferencián) a Trianoni békéről: „Rákok marakodása volt a vízi hulla felett."

Lansing amerikai külügyminiszter 1919. február 5-én kilépve a tanácsteremből: „Ki a szabad levegőre! Megismertem a mérgező gázok hatását!"

Lloyd George-nek a Londoni Guild Hallban 1928-ban mondott beszédéből: „Minden érv, amelyet bizonyos szövetségeseink meggyőzésünkre felhoztak, hazugok és meghamisítottak voltak"

Ramsay MacDonald brit külügyminiszter 1929-ben: „Az új háború nem a Rajna mentén fog kitörni, hanem a Duna völgyéből fog kiindulni, ahol elkeseredett és elnyomott kisebbségek hiába követelnek igazságot."

Lord Asquith, Henry, brit miniszterelnök, Lloyd George elődje, majd a Lordok Háza örökös tagja: „Reméljük a béke létrehozói nem esztelenek annyira, hogy azt higgyék: örökre tartó békét hoztak létre."

Lloyd George 1920. március 3-án: nem lesz béke Közép-Európában, ha kiderül, hogy „magyarok egész közösségeit adták át mint a barmokat Csehszlovákiának és Romániának csak mert a konferencia nem volt hajlandó megvizsgálni a magyar ügyet."

Bryan Cartledge angol történész: (Megmaradni Magyar történelem egy angol szemével) „Mérlegre helyezve a konferencia döntéseit, kimondhatjuk, hogy azok igazságtalanok voltak, és indokolatlanul ártottak Magyarországnak. Még Seton Watson is elismerte, hogy …a rendezés szükségtelenül szigorú volt a magyarokkal szemben."

Alaxandru Vaida-Voevod feljegyzése Párizsból 1920 elejéről: „Véget nem érő futkosás és házalás után sikerült az újságokat rábírnom 500000 frank előleggel, hogy álljanak a rendelkezésünkre. Testvériség? Igaz ügyszolgálat? Ostobaság. Teljes őszinteséggel bevallom, hogy üzleti érdekek fordították felénk a lapokat."

Henri Pozzi francia újságíró, közíró: „Bratianu 1919. február 3-án a párizsi román követségen azzal dicsekedett e könyv szerzője előtt, hogy leszámítva a kisebb összegeket, Románia tíz milliót fizetett ki propaganda célokra. Hozzátette, hogy aránylag elég olcsón jutottak Bukovina és Erdély birtokába. Igaza volt! Annál is inkább, mivel a román kormány a megvesztegetésre fordított összegeket a nagy szövetségeseitől – elsősorban Franciaországtól – kapott háborús segélyekből vonta le.

Mályusz Elemér Károlyiról (Napkelet 1931. XVIII/2–3) „Tudták róla, hogy szellemileg erősen korlátolt, önállótlan ember, akinek élete dorbézolásokban és kártyaasztal mellett zajlott le. Az ilyen embert könnyű orránál fogva vezetni, mert csekély szellemi képessége, és önhittsége egyaránt megakadályozta annak felismerésében, hogy csak eszköz mások kezében."

Herczeg Ferenc (Emlékezései): „Beneš Eduárd időközönként elismeréssel és rokonszenvvel szokott megemlékezni Károlyiról. Van is rá oka, Károlyiék megtették neki azt, amire Beneš és Csehszlovákia sohasem lett volna képes: lefegyverezték az isonzói hadsereget."

Herczeg Ferenc Károlyiról (Két arckép Bp. 1920.) „...nagyúrnak született, félbolond módjára élt, és úgy tűnt le mint egy kalandor."

Melléklet

Jegyzetek:

/1/ Mikó Imre: Nemzetiségi jog és Nemzetiségi politika Minerva, Kolozsvár 1944.)

/2/ Ugyanazon mű alapján.

/3/ Padályi Viktor: A nagy tragédia (Gede Testvérek Bt. kiadása, az 1952-es Melburne-i kadás alapján)

/4/ A Memorandum perben azon román nemzetiségi politikusokat fogták perbe, akik Magyarországnak a kiegyezésben biztosított közjogi helyzetét Ferenc Józsefnek, mint „osztrák császárnak" a segítségével kívánták lerombolni, és az ország romjain egy Habsburg uralom alatt álló román államot létrehozni. Az uralkodó ebben természetesen nem volt partner, a románok Memorandumát a kabinetiroda felbontatlanul visszaküldte a „feladó" Iuon Ratiu címére. A románok azonban az elképzeléseiket itthon és külföldön nyilvánosságra hozták, a nagy (sajtó) nyilvánosság előtt támadva a magyar alkotmányos rendet. A legszigorúbb büntetés rövid államfogház volt, amely büntetés nem is számított „custodia dehonestának."

/5/ Senki nem vetette fel, hogy Romániában a csángóknak milyen jogaik vannak pl. az oktatás területén. Még a XX. század második felében, a csángók papjai (általában csángó renegátok) a templomban is azt hirdették, hogy a magyar a sátán nyelve.

/6/ A Berlini kongresszuson az addig török uralom alatt álló, román népességgel szinte nem is rendelkező, de Románia számára tengeri kijáratot jelentő Dobrudzsa Romániának juttatását a Monarchia külügyminisztere, gróf Andrássy Gyula támogatta. Az új román állam először a második balkáni háborúban hozott háborús „áldozatot", amikor a háborúba belépve az első balkáni háborúbeli szövetségesei, és Törökország által megtámadott Bulgáriát Dél-Dobrudzsa elragadása érdekében hátba támadta.

/7/ A Tisza elleni támadásokban, és a román nemzetiségi politikusok iránti messzemenő megértésben „élen járt" Ady Endre is. Költőként, de újságíróként is. Az ugyan túlzás, amit a román történetírás állít, ti. hogy az olyan „haladó" magyarok, mint Ady Endre egyetértettek Erdély Romániához csatolásában, de tény, hogy Adynak sok félreérthető, és így igen káros megnyilvánulása volt.

/8/ Tiszának annyit sikerült elérnie, hogy a Szerbiának küldendő ultimátum keménysége ellenére ne legyen teljesíthetetlen vagy feleslegesen megalázó a szerbek számára. A szerb kormány hajlott volna az ultimátum elfogadására. Azonban az orosz (és valószínűleg francia) diplomáciai nyomás és „bátorítás" miatt végül is visszautasította azt, eldöntötté téve ezzel a háború kérdését.

/9/ A Wilsontól származó idézetek Vecseklőy József „A csillagsávos lobogó nyomában" című művéből származnak. A szerző az Egyesült Államok államéletét, történelmét a helyszínen behatóan tanulmányozta.

/10/ Fiume talán egy szabad állam státuszában független városállam lehetett volna, – egyben ellátva a magyar tengeri kijárat szerepét is.

/11/ Forrás: Katus László: Economic Growth in Hungary Budapest 1970.

/12/ Ez így nem igaz. A cseh állam létrejöttétől kezdve a német császárság hűbérese volt, a cseh király volt a hét választófejedelem egyike. (Hunyadi Mátyás nem véletlenül szerezte meg a Csehország feletti uralmat, hiszen így maga is „választófejedelemmé" válva, a császárság elnyeréséhez került közelebb.) Az államiságát az 1620. évi fehérhegyi csata után lényegében elveszítő Csehország azután Ausztriába tagozódott be, annak örökös tartományaiként (ti. külön Csehország, Morvaország és cseh-szilézia). A császár a címei között viselte ugyan a „Csehország királya" címet, de nem koronáztatta magát cseh királlyá. Üres cím volt ez, mint ahogy Ausztria császára viselte pl. a „Lotharingia hercege" stb címet is.

/13/ Azt a valótlan állítást, hogy a magyar állam a dualizmus idején jött csak létre, hirdették egyébként a románok is. Az ő propagandájuk szerint is Erdélyt csak a kiegyezés után csatolták Magyarországhoz, addig az a „Habsburg Birodalom" része volt. Ők ezt arra alapították, hogy az Erdélyi Fejedelemség külön kormányzatát a török kiűzése, illetve a Rákóczi szabadságharcot követően, a Habsburg kormányzat is fenntartotta. (A király egyben az „Erdély Nagyfejedelme" címet is viselte) Az 1848-ban megvalósított Uniót a szabadságharc leverése után hatálytalanították, de a Kiegyezéskor az unió végleg megvalósult. Természetesen az „Erdélyi Nagyfejedelemség" (történelmi Erdély és a Partium) nem azonos a románok által elrabolt teljes területtel. A csehek nyilván a románoktól vették az ötletet, de az ő esetükben a „Szlovákia" Magyarországhoz csatolása még vadabb hazugság volt.

/14/ Wilson a békekonferencián nem akarta elhinni Nitti olasz miniszterelnöknek, hogy Dalmácia évszázadokig a Velencei Köztársasághoz tartozott. Kiderült, nem tudja hova tenni Elzász-Lotharingiát. A szlovákokat – bár Masarykék unalomig ismételgethették a „csehszlovák" nemzet létezését – mégis rendszeresen összekeverte a szlovénokkal. Egy beszédében Lengyelország fővárosaként Prágát jelölte meg. Amikor a német imperializmust ostorozta, a bagdadi vasút tervéről szólva Bagdadot Perzsiában helyezte el.

/15/ Senki nem kérdezett vissza Benešék felé: ha olyan nyilvánvaló az, hogy a Cseh tartományok területén élő 3000000 német nem élhet önrendelkezési jogával, mert a csehek „történelmi" jogát a történelmi Csehország területén nem lehet megsérteni, akkor az alig fele annyi szlovák lakta Felvidékre miért nem állnak fenn Magyarország történelmi jogai. Sőt, a Felvidéken a szlovákok szinte

mindenütt más nemzetekkel, – magyarokkal, szászokkal – keverten élnek, míg a Szudéta vidék szín német lakosságú volt. Az ellentmondást azért nyilván a csehek is érezhették, ezért is volt szükség az USA-ban kihirdetett „Függetlenségi Nyilatkozat" –ban lévő durva hazugságra, a „történelmileg" létező Szlovákiáról, és persze a szlovákok durva elnyomásának meséjére.

/16/ Kelecsényi Ferenc: Párizsban a Békekonferencia idején (Budapest 1920.)

/17/ Figyelemreméltó a szóhasználat. Tehát Németország Rajna menti területei „felszabadíttatnak" a Németországgal való függés alól. Ezzel a stílussal találkozunk majd Magyarországgal kapcsolatban is.

/18/ Az,hogy a magyarokat mennyire megbízhatónak tekintette a közös hadvezetés, tragikus méretű véráldozattal járt. Így pl. az alföldről származó katonákból álló – és így színmagyar – 17. honvéd hadosztály két évig szakadatlanul állt védelemben a Karszt fennsíkon. Ez volt az egyetlen hadosztálya a Monarchiának, mely mind a kilenc Isonzo csatát végigküzdötte. A vesztesége a hússzorosa volt az átlagosnak tekinthető veszteségnek. József főherceg többször sürgette ennek a hadosztálynak a felváltását, de nem járt sikerrel.

/19/ Az önálló magyar hadsereg létrehozása egyébként elhatározott dolog volt. Míg Ferenc József a hadsereg szétválasztását mereven ellenezte, Károly hajlott e magyar követelés teljesítésére. 1918. január 25-én nyilatkozatot tett gróf Apponyi Albert előtt (Apponyi fő követelése volt az önálló magyar és magyar vezényleti nyelvű hadsereg felállítása) hogy a háborút követően a magyar véderőt magyar hadsereggé szervezi. A magyar hadsereg így lesz az 1867. évi XII. tc. értelmében az „egész hadsereg" kiegészítő része. E hadseregben hadtestig bezárólag magyar lesz a szolgálati és vezényleti nyelv, magyarok lesznek a hadi jelvények is. Önálló lesz a katonai igazságszolgáltatás, a katonai nevelőintézetek stb. A katonai igazgatás a magyar hadügyminiszter alatt fog állni. A tisztek egy átmeneti idő után csak magyar állampolgárok lesznek. Közös marad azonban a haditengerészet, Bosznia közjogi helyzetének rendezéséig a bosnyák csapatok, és a vezérkar, valamint a vezérkari iskola is, a magyarok arányos részesedésével. A magyar hadsereg költségeit a magyar országgyűlés állapítja meg.

/20/ A „jelenlegi birodalmi határ" megjelölésnek van egy érdekessége. A Romániával kötött Bukaresti béke értelmében Magyarország és Románia kárpáti határán ugyanis stratégiai jellegű határkiigazításra került sor. Ennek keretében főként a Kárpátokon átvezető szorosok és hágók környezetében, összesen mintegy 3500 km^2 került átcsatolásra Magyarországhoz, jelentéktelen számú (pár száz fő) lakossal. A kiigazítás lényegében a vízválasztón húzódó határ keletre, délkeletre tolását jelentette, azon nyilvánvaló céllal, hogy a határok védelmét szolgálja a megbízhatatlan szomszéddal szemben. A Padovai fegyverszünet kötésekor tehát e terület a „birodalmi határon belül esett. Semmilyen adatot nem találtam arra, hogy ez a sáv ténylegesen mikor került vissza Romániához.

Nemzetközi jogilag a Bukaresti béke hatálytalanítását a Németországgal kötött békeszerződésbe foglalták bele. Ha már határkiigazításról van szó, ide kívánkozik egy megjegyzés. A Kárpátok keleti oldalán ott őshonos csángók élnek. Őshonosak, hiszen régebb idő óta laknak ott, mint a XIII.–XIV. században oda beszivárgó, majd magyar (Anjou) fennhatóság és gyámkodás alatt államot szervező románok. Ennek ellenére, fel sem merült, hogy a levert Romániától Magyarország igényelje ezen moldovai területeket, etnikai alapon.

/21/ Egy hadosztály (más elnevezéssel: hadműveleti egység) két fegyvernemi dandárból állt, más fegyvernemekhez tartozó csapattestekkel kiegészítve. (Tehát pl. a gyalogos hadosztálynál ilyenek a lovas, vagy tüzér, utász. stb. alakulatok). Egy dandár két ezredet foglalt magában. Egy gyalogezred 3–4 zászlóaljból, (lovasságnál és tüzérségnél osztályból) és így 12–16 századból állt. A zászlóaljak e mellett géppuskás osztagot is magukba foglaltak. Egy gyalogezred hadi létszáma mintegy 4500 fő volt. Egy hadosztály így hadi létszámon mintegy 16–17000 fő létszámot jelen tett. A fegyverszüneti szerződés által engedélyezett békelétszám ennél nyilván kevesebb, de hadosztályonként mintegy 10 000 fővel számolhatunk. Magyarország tehát mintegy 100 000 fős hadsereget (és persze csendőrség, nemzetőrség) tarthatott (volna) fegyverben.

/22/ Tisza persze nem volt annyira naiv. Az ország végszükségben lévő helyzete késztethette rá, hogy Károlyiék felé megtegye ezt az utolsó kísérletet is. Még a háború alatt, érzékelve Károlyiék kártékony működését, kijelentette unokaöccse előtt: „Kezdem hinni, hogy a párbajom alkalmával kár volt kímélnem Károlyi életét." Ezzel az 1912-ben vívott, Károlyi által provokált párbajukra utalt, melyben – a Károlyival ellentétben – kiváló vívó Tisza több, de szándékoltan enyhébb sebet ejtett Károlyin.

/23/ A „forradalom" győzelme után megjelent egy propagandakiadvány, a „Dicsőséges forradalom könyve" mely a főbb szereplők emlékezéseit tartalmazza. Ebből az összeállításból származik a Hatvany idézet is.

/24/ A gyilkosság kivizsgálása a Károlyi kormány idején nem történt meg. Formailag indult nyomozás, melyet azután az un. „Tanácsköztársaság" alatt gyakorlatilag beszüntettek, úgy, hogy Landler Jenő egyszerűen magához vette és eltüntette az iratokat. Az eljárást majd csak a törvényes rend helyreállítása után folytatták le. Tény, hogy 1963-ban az MSZMP KB emelt nyugdíjat állapított meg egy Sztanykovszky Tibor nevű embernek, azon érdemeire tekintettel, hogy részt vett Tisza István „előállítása" megkísérlésében.

/25/ Az idézet Östör József „Tisza István saját szavaiban című összeállításából való)

/26/ Érdekessége a követ utasításnak, hogy a miniszter külön a követek figyelmébe ajánlja a Károlyiék által Svájcba küldött magyar követ, Bédi-Schwimmer Róza személyét, és a rá vonatkozó „értesüléseket," melyek Pichon szerint,

ugyancsak felhasználhatóak a magyarellenes hangulat szítása céljából. A nevezett hölgy egyébként semmilyen diplomáciai tapasztalattal nem rendelkezett, de a Nemzeti Tanács Tagja volt. Károlyiék nyilván azért küldték Bernbe, ebbe a diplomáciailag ekkor igen jelentős állomáshelyre, hogy ezzel is hangsúlyozzák demokratikus elköteleződésüket. Hogy mi volt az egyébként harcos feminista újságíró hölgy rossz hírének lényege, nem tudom. Az arcképe alapján azonban eléggé bizarr jelenség lehetett. A mai, a másság iránt sokkal toleránsabb korunk mércéjével is.

/27/ Pilisi Lajos „A megrohant és felszabadított Erdély" című, az 1916. évi román támadásról írott könyvében írja az 1916. augusztus 27-ei – lényegében hadüzenet nélküli – román betörés kapcsán: a románok „Bucsesről jöttek alá, onnan világították meg reflektorokkal a Tömösi szorost, a 82. székely gyalogezred úgy védekezett, mint a fenevad." Majd, miután a román túlerő betört Erdélybe: „megkezdődött a népvándorlás a felsőtömösi völgyben. Emberek állatok szakadatlan raja igyekezett az ország belseje felé. A népvándorlás megháborítás nélkül kígyózott, mert a derék 82-es székelyek … testükkel fedezték futó testvéreik útját. Ugyanezen szerző utal arra a rövid időre, amíg a meglepetésszerűen támadó románok még nem találták magukat szembe reguláris katonasággal, csak védekezésbe kezdő határőrző csendőrökkel, és polgári lakossággal: „A szorosokban esett harcokat nem lehet megírni. Megcsonkított csendőrök, bajonettel kínzott asszonyok vére csöpögte pirosra a román katonák útját."

/28/ A Köztársaság kikiáltása nem értékelhető másként, minthogy valami forradalmi eredményt akart felmutatni a kormányzat, hiszen minden tettük csak kudarcba és a káoszba fulladt. Az „államforma váltás" után Károlyiból köztársasági elnök lett, a kormányfői tisztet Berinkey Dénes vette át. Tormay Cecil idézi egy a köztársaság kikiáltásakor Pesten járó parasztember megjegyzését: „hát szép dolog ez a köztársaság csak most már azt szeretném tudni, ki lesz a király."

/29/ A magyarok bolsevizmus iránti fogékonyságával kapcsolatban lássunk egy kívülálló véleményt. Rutter Owen angol történész az 1929-ben írt, a magyar történelemmel foglalkozó művében („Regent of Hungary") írja, hogy a bolsevizmus Magyarországon soha nem jutott volna hatalomra, ha a szövetségesek visszatartják az utódállamokat attól, hogy „már előre birtokba vegyék azokat a területeket, amelyeknek az odaítélését a tárgyalás alatt álló békeszerződésektől várták." Továbbá „Ez a szerencsétlenség nagyrészt annak a rendkívüli befolyásnak tulajdonítható, amellyel a cseh politikai emigránsok Párizsban bírtak." Valamint: „Ezek ahhoz is megnyerték a nagyhatalmak hozzájárulását, hogy a szlovákok lakta területeken túlmenően mindazokat a magyar országrészeket már akkor megszállhassák, amikor a vonatkozó békeszerződést még meg sem kötötték."

/30/ Bajcsy-Zsilinszky Endre írja visszaemlékezéseiben, hogy 1916-ban a Bruszilov offenzíva idején mint huszár-géppuskás osztagparancsnok szolgált a keleti fronton. A honvédek által tartott frontba csehországi landwehr zászlóaljakat állítottak be, a megritkult front sűrítésére. A mellékük vezényelt cseheknek egy un. zsákot kellett volna kiegyenlíteniük, nehogy az oroszok azon keresztül a front hátába kerüljenek. A csehek azonban – ahogy maga is látta – „céltudatosan, apró rajokban" elhagyták az állásaikat, akikeket a huszárok puskatussal próbáltak visszakergetni az állásaikba. A szerző erre jelentette a dandárparancsnokság felé, hogy a géppuskáival össze fogja lövetni a cseheket, ha folytatják a front elhagyását. Erre a cseheket kivonták a frontról, és egri honvédeket hoztak a helyükre, akik igen súlyos veszteségekkel, de végrehajtották a feladatot.

/31/ Zágoni István később az Erdélyi Szépmíves Céh egyik alapítója lett.

Felhasznált irodalom

gróf Andrássy Gyula: Diplomácia és világháború *(Légrády Testvérek kiadása 1921. Budapest)*

Arday Lajos: Térkép csata után (Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919 *(Magvető Kiadó Budapest 1990.)*

gróf Batthyány Tivadar: Beszámolóm *(Atheneum 2017.)*

Barkóczy-Klopsch Béla ezredes: Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon az összeomlás után. *(Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó 1923.)*

Bari László Bence: A New Europe, Ausztria és Magyarország /1916–1918./ *(Kelet-Európai Tanulmányok edit.elte.hu)*

Brehm:, Bruno: A császári sas lehull *(Grill Károly Könyvkiadó Vállalata Budapest 1937.)*

Borsody István: Beneš *(Athenaeum Budapest 1943.)*

Botlik József: A nemzeti önfeladás politikája (A Károlyi kormány pacifizmusának csődje 1919. november–decemberben) *(Valóság 2008. december LI. évfolyam 12. szám)*

Csicsay Alajos: Elveszett illúziók Drozdy Győző emlékiratai *(Fórum Társadalomtudományi szemle XI. évf. 2009/2. Somorja)*

Esterházy Lujza grófnő: Szívek az ár ellen. *(Püski Kiadó Budapest 1991.)*

Fejtő Ferenc: Requiem egy hajdanvolt birodalomért *(Minerva-Atlantisz 1990.)*

Gulyás László: A Magyar-szlovák határ kérdése a versailles-i békekonferencián. *(Fórum Társadalomtudományi Szemle 2006/3)*

Frater Olivér: Erdély román megszállása 1918–1919-ben *(Kisebbségkutatás 9. évfolyam 2000. 2. szám)*

Frater Olivér: Erdély, mint hadszíntér 1916–1922-ben *(doktori.bibl.u-szeged.hu)*

Frank Tibor: „C'est la paix! A Sixtus-levelek és Károly császár különbéke kezdeményezése 1916–17-ben. *(Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára. Főszerkesztő: Majoros István)*

Gergely Orsolya: „Vasszékelyek" A székelyudvarhelyi 82. gyalogezred az összeomlás alatt. *(Erdélyi Turul Kutatócsoport. (www.turulkutatocsoport.ro)*

Gratz Gusztáv: A forradalmak kora 1918–1920 *(Magyar Szemle Társaság Budapest 1936.)*

Gottfried Barna–Nagy Szabolcs: A székely hadosztály története *(Tortoma Könyvkiadó Barót 2011.)*

Gottfeied Barna: Károlyi Mihály Szatmárnémetiben *(Nagy Magyarország II. évfolyam 2. szám 2010.)*

Hegedűs Lóránd: A két Tisza és a két Andrássy *(Athenaeum 1941. Budapest)*

Herczeg Ferenc: Emlékezések II. *(Szépirodalmi kiadó)*

Horváth Jenő: A millenniumtól Trianonig 25 év Magyarország történetéből. *(Nyitott könyv kiadó 2004. Budapest)*

Jászi Oszkár: Magyar kálvária magyar föltámadás *(1920. Wien)*

Julier Ferenc: A világháború magyar szemmel 1914–1918 *(Magyar Szemle Társaság Budapest 1923.)*

Károlyi Mihály: Hit illúziók nélkül. Emlékiratok. *(Magvető Kiadó Budapest 1977.)*

Kostya Sándor: A Felvidék *(A clevelandi Magyar Társaság támogatása alapján, Montázs Kiadó 1990.)*

Koszta István: Trianon árnyékában. Erdély követei Párizsban *(A szerző kiadása Csíkszereda 1919.)*

Kovač, Dusan: A szlovákok története *(Libri 1998.)*

Komáromi István: Jászi Aradon *(Komáromi János gyüjteményes munkái, Genius Kiadó 1930.)*

Kozma Miklós: Az összeomlás 1918–1919-ben *(Kárpátia Stúdió Kőröstárkány–Kápolnásnyék 2019.)*

K. Lengyel Zsolt: „Keleti-Svájc" és Erdély 1918–1919 *(Régió Kisebbségi Szemle 1. szám Budapest 1992.)*

báró Lukachich Géza altábornagy: Magyarország összeomlásának okai. *(Kárpátia Stúdió 2019.)*

Masaryk, Garrigue Tomas: A világforradalom 1914–1918 *(Európa Könyvkiadó 1990., az 1925. évi Prágai kiadás alapján)*

Markó Árpád: Magyarország hadtörténete *(Országos Közoktatási Tanács Budapest 1943.)*

Mikó Imre: Nemzetközi jog és nemzetiségi politika *(Minerva kiadó Kolozsvár 1944.)*

Michela Miroslav: Csehszlovákia létrejötte és a szlovák kérdés 1918–1919 *(Modern-History. Eu)*

Miskolczi Miklós: Szabadka elvesztése *(Forrás 40. évf. 11. szám 2008. november)*

Nyékhegyi Ferenc ezredes: A Diaz féle fegyverszüneti szerződés *(Magyar Mercurius kiadó az 1922. évi kiadás nyomán Budapest 2003.)*

Ormos Mária: Padovától Trianonig (*Kossuth Kiadó Budapest 1983.)*

Ormos Mária–Ádám Magda: Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről I–II. *(www.blogkiado.hu)*

Paleologue, Maurice: A Cár országa a nagy háborúban I–III. *(Genius Kiadó Budapest 1936.)*

Pilisi Lajos: A megrohant és felszabadított Erdély *(Athenaeum 1916. Budapest.)*

Pozzi, Henri: Századunk bűnösei *(kiadja: dr. Marjay Frigyes 1936.)*

Popély Gyula: A felvidék fekete ősze 1918-ban *(www.hunsor.se)*

Pollmann Ferenc: A Károlyi-kormány fegyverletételi parancsa 1918. november 1. *(www.nagyhaboru.blog.hu)*

Raffai Ernő: Trianon titkai *(Tornadó Kft. kiadó 1990.*)

Raffai Ernő: Erdély 1918–1919-ben *(Magvető Kiadó 1987.)*

Rubint Dezső tábornok: Az Összeomlás. *(Budapest 1922. Globus Nyomdai Műintézet Rt.)*

Romsics Ignác Gróf: Bethlen István politikai pályája *(Magvető Kiadó Budapest 1987.)*

Siklós András: Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása 1918. *(Kossuth kiadó 1987.)*

Sachslehner, Johannes: Összeomlás. Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. október 28-án. *(Atheneum 2000 Kiadó. Eredeti kiadás: Pichler Verlag Vienna 2005.)*

Sévillia, Jean: Le dernier empereur Charles d'Autriche *(Perrin 2009.)*

Stomm Marcell: Emlékiratok (*Magyar Hírlap Könyvek 1990. Budapest)*

Dr.PhD Suba János: Demarkációs vonalak a felvidéken 1918. *(Kartográfia elemzés Hadtörténeti Intézet és Múzeum)*

Supka Géza: A nagy dráma *(Klein, Ludvig és Szelényi Könyvnyomda Rt. Miskolc 1924.)*

Dr. Szádeczky K. Lajos: Külföldi kritikák a békekötésekről, és a revízió kérdése. *(Budapest 1925.)*

Szijj Jolán –Ravasz István: Magyarország az első világháborúban Lexikon. *(Petit Reál Könyvkiadó Budapest 2000.)*

Szarka László: Duna táji Dilemmák – Nemzeti kisebbségek, – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép Európában. *(Ister kiadó Budapest 1998.)*

Szűts Emil: Az elmerült Sziget *(A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság) /Pannónia Könyvek 1991.)*

Tormay Cécile: Bujdosó könyv I–II. *(Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest 1920–1922)*

Tarján M. Tamás: 1918. november 13. A belgrádi fegyverszünet megkötése *(www.rubicon.hu)*

Tarján M. Tamás: 1919. január 29. A legbátrabb város kiűzi a cseh megszállókat *(www.rubicon.hu)*

Thoraud, Jean & Jerome: Ha Izrael a király *(Napkelet /szerkeszti: Tormay Cecile /1924.)*

Thoroczkay Sándor: Ami a gróf Károlyi Mihály portréjából kimaradt *(www.erdon.ro)*

Östör József: Tisza István saját szavaiban *(Franklin Társulat Budapest 1927.)*

Vecseklőy József: A Csillagsávos lobogó nyomában *(Magvető Kiadó Budapest 1985.)*

Vecseklőy József: Nemzetgyilkossági kísérlet Trianon (1919. Párizs) *(Antológia Kiadó Lakitelek 1993.)*

herceg Windischgrätz Lajos: Küzdelmeim (*Atheneum 2018.)*

Egyéb források:

Erdély Története *(Akadémiai Kiadó Budapest 1989. Főszerkesztő: Köpeczi Béla)*

A Felvidék Grünwald Béla és Michal Mudroň vitairatai *(Kaligram 2011.)*

Bryan Cartledge: Megmaradni A magyar történelem egy angol szemével *(Rubicon Ház Kft. Budapest 2016.)*

Archiv net. XX. századi történelem. Impériumváltás elleni tiltakozások a Felvidéken 1918 végén I–II. rész. *(archivnet.hu.)*

Székelyföldi Kulturális Havilap, Hargita kiadó: A hadsereg széthullása A védtelenül feladott Erdély *(www.hargitakiado.ro)*

Történelemportál Emlékezet. A vérbe fojtott 1919-es pozsonyi népgyűlés *(www.tortenelemportal.hu)*

Forradalom vagy puccs? *(Hetek Közéleti Hetilap – www.hetek.hu)*

Szlovákia déli határainak stratégiai aspektusairól 1918–1919-ben a csehszlovák követelések szempontjából a békekonferencián *(Kisebbségkutatás 16. évf. /2007/ 1. szám)*

Stromfeld Aurél válogatott írásai *(Zrinyi kiadó Budapest 1959.)*

Tilkovszky Lóránt: Bajcsy-Zsilinszky *(Kossuth kiadó Budapest 1986.)*

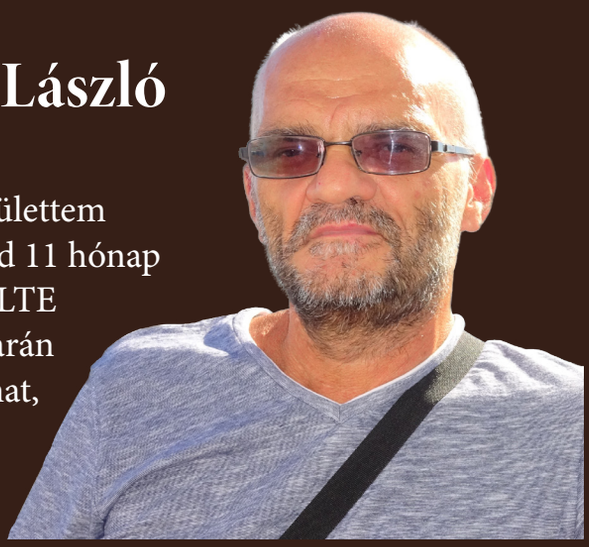
Domonkos Cs. László
HOL NEMZET SÜLLYED EL

Kiadó:
Magyar Kultúra Emlékívek Kiadó

Nyomda:
E-Press Nyomda

ISBN
978-615-81078-7-7

Domonkos Cs. László

1958. szeptember 12-én születtem Budapesten. Érettségi, majd 11 hónap katonai szolgálat után az ELTE Állam-és Jogtudományi Karán folytattam a tanulmányaimat, ahol 1982-ben végeztem „summa cum Laude” eredménnyel.

Ezt követően ügyészségen kezdtem dolgozni, szakvizsgát 1984-ben tettem. Jelenleg is ügyészként dolgozom.

Már a munkámmal párhuzamosan végeztem el az ELTE Bölcsészettudományi Karán a történelem szakot. A „középoskolai tanár” képesítést nyújtó oklevelet 1987-ben kaptam meg. Tervem volt, hogy jogtörténettel foglalkozzak, ez azonban meghiúsult.

Az 1990-es évek elején több, általában a kisebbségek problematikájával foglalkozó cikkem jelent meg különböző folyóiratokban. (Erdélyi Magyarság Kapu, Céh, Hunnia) Magyarország 1918. évi összeomlásának a kérdése szinte gyerekkorom óta foglalkoztat.

Ennek eredményeként írtam ezt az összefoglalónak, de a saját véleményemet is tükröző – esszének szánt – munkát. Egyébként nős vagyok, két felnőtt korú gyermekem van, és egy kis unokám.